

Војно

ДЕЛО

YU ISSN 0042-8426 □ UDK 355/359

4-5
2001

ГЕНЕРАЛШТАБ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Војно
ДЕЛО

општевојни теоријски часопис

УДК 355/359 □ YU ISSN 0042-8426

БРОЈ 4-5/2001. ГОДИНА LIII јул - октобар *Излази двомесечно*

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД

ДИРЕКТОР

Славко БРСТИНА, пуковник

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Проф. др *Славољуб ШУШИЋ*, генерал-пуковник (председник);
Златоје ТЕРЗИЋ, генерал-потпуковник (заменик председника);
Момчило МОМЧИЛОВИЋ, генерал-потпуковник;
Никола ГРУЈИН, генерал-потпуковник;
проф. др *Милинко СТИШОВИЋ*, генерал-мајор;
вр *Радомир ГОЈОВИЋ*, генерал-мајор у пензији;
Михајло ЖАРКОВИЋ, контраадмирал;
проф. др *Сава ЖИВАНОВ*;
проф. др *Мирољуб ЈЕВТИЋ*;
др *Радоје ЗЕЧЕВИЋ*;
проф. др *Радомир ЈАНКОВИЋ*, пуковник;
проф. др *Светозар РАДИШИЋ*, пуковник;
проф. др *Душан СТАЈИЋ*, контраадмирал;
доц. др *Никола ПЕТРОВИЋ*, пуковник;
доц. др *Милан МИЈАЛКОВСКИ*, пуковник;
проф. др *Момчило САКАН*, пуковник;
проф. др *Јан МАРЧЕК*, пуковник;
проф. др *Драгомир ЂОРЂЕВИЋ*, пуковник;
вр *Здравко ВИЂЕНТИЋ*, пуковник (секретар);
вр *Драгољуб ЈЕВЂОВИЋ*, пуковник;
вр *Драган НИЧИЋ*, пуковник.

РЕДАКЦИЈА

Главни и одговорни уредник
вр *Здравко ВИЂЕНТИЋ*, пуковник

Уредници

вр *Милан ШУМОЊА*, потпуковник
Нада ДРАГИШИЋ, проф.

Адреса: Редакција часописа „Војно дело“, (ВЕ) 11002 Београд, Балканска бр. 53 * Главни и одговорни уредник: 681-565, војни 23-504; технички секретар 642-653 * Претплата: 3612-506 * Пошт. фах 692 * Жиро-рачун РЦ ГШ ВЈ „Топчидер“ 40818-637-9-6319 за ВИЗ шифра 963 * Цена броја 100,00 динара, за иностранство 8 USD, 16 DM.

САДРЖАЈ

Међународни односи

- Проф. Десет година спољне политике Русије..... 13
Проф. др Јелица Курјак

Ратна вештина

- Проф. Примена методе сценарија у војној орга-
низацији..... 24
др Витомир Миладиновић,
и Миливоје Новковић,
пуковник
- Проф. Методологија за истраживање и развој
уграђених командно-информационих си-
стема 40
др Радомир Јанковић,
пуковник
- Проф. Мултимедијална рачунарска мрежа као
платформа командно-информационих-ко-
мандних система..... 60
др Милојко Јевтовић и
Десимир Баранац,
пуковник
- Проф. Војногеографски положај Савезне Репу-
блике Југославије..... 73
др Слободан Мишовић,
пуковник

Одбрамбени систем

- Проф. Елементарне непогоде и „метеоролошки
рат” 85
др Вера Вратуша-Жуњић
- Др Желимир Кешетовић Одбрана земље као предмет пропаганде..... 92
- Проф. др Професија официра..... 107
Слободан Тодорић,
пуковник

Из иностраних армија

- Проф. Поморска стратегија Руске Федерације 121
Бошко Антић,
контраадмирал у пензији

Погледи

- Проф. Национализам и мондијализам..... 135
др Станко Нишић,
пуковник у пензији

Проф. др Миланко Зорић, пуковник у пензији	Држава и геополитика.....	150
Доц. др Винко Пандуревић, генерал-мајор	Интегрални систем одбране и безбедности Савезне Републике Југославије.....	174
Прикази		
Мр Душан Вишњић, пуковник у пензији	Кинеске стратегије	189
Доц. др Милан Мијалковски, пуковник	Систем државне безбедности	198

CONTENTS

International relations

- Prof. Ten years of foreign policy of Russia..... 13
D Sc Jelica Kurjak

Art of war

- Prof. Application of scenario method in military
organization..... 24
D Sc Vitomir Miladinović;
Milivoje Novković, Colonel
- Prof. Methodology for researching and development of
in-built command and information system..... 40
D Sc Radomir Janković,
Colonel
polkovnik
- Prof. Multimedialcomputer net as the platform of
command and information system 60
D Sc Milojko Jevtović;
Desimir Baranac, Colonel
polkovnik
- Prof. Military-political position of Federal Republic
Yugoslavia 73
D Sc Slobodan Mišović

Defence system

- Prof. Natural disasters and the „meteorological
warfare”..... 85
D Sc Vera Vratuša-Žunić
- D Sc Želimir Kešetović Defence of the country as the object of
propaganda..... 92
- Prof. d-r Slobodan Todorić, Officers profession 107
Colonel

From foreign armies

- Prof. Naval strategy of Russian Federation..... 121
Boško Antić,
Rear Admiral, retd.

Views

- Prof. Nationalism and globalizm 135
d-r Stanko Nišić,
Colonel, retd.
- Prof. State and geopolitics..... 150
D Sc Milanko Zorić
Colonel, retd.

D Sc, lecturer Vinko Pandurević Major General	Integrated system of defence and security of the Federal Republic Yugoslavia.....	174
---	--	-----

Reviews

M Sc Dušan Višnjić, Colonel, retd.	Chinese stratagems	189
D Sc, lecturer, Milan Mijalkovski, Colonel	System of state security.....	198

Rapport internationaux

- Prof. Dix ans de la politique ext'érieure de la Russie 13
 Prof. dr Jelica Kurjak

Art de guerre

- Prof. Application de la méthode de scénarios dans
 l'organisation militaire 24
 dr Vitomir Miladinovic,
 Milivoje Novakovic, Colonel
 Milivoje Novkovič
- Prof. Méthodologie de recherches et développement des
 systèmes de commandement et d'informatique
 appliquées 40
 dr Radomir Jankovic, Colonel
- Prof. Réseau multimédias d'ordinateurs comme la
 plateforme du système de commandement et
 d'informatique 60
 dr Milojko Jevtovic et
 Desimir Baranac, Colonel
 polkovnik
- Prof. Dispositif géo-militaire de la République Fédé-
 rale de Yougoslavie 73
 dr Slobodan Misovic

Système de défense

- Prof. Catastrophes naturelles et guerre météoro-
 logique 85
 dr Vera Vratusa-Zunic
- Dr Zelimir Kesetovic Défense de pays comme l'objet de propa-
 gande 92
- Prof. dr Slobodan Todoric, Profession de l'officier 107
 Colonel

Armées étrangères

- Prof. Stratégie navale de la Fédération de la Russie ... 121
 Bosko Antic,
 Contre-Admiral en retraite

Points de vue

- Prof. Nationalisme et mondialisme 135
 dr Stanko Nisic,
 Colonel en retraite
- Prof. Etat et géopolitique 150
 dr Milanko Zoric,
 Colonel en retraite

Doc dr Vinko Panurevic, Général de brigade	Système integral de défense et de sécurité de la République Fédérale de Yougoslavie	174
--	--	-----

Comptes rendus

Mr Dusan Visnjic, Colonel en retraite	Stratégèmes chinois	189
--	---------------------------	-----

Doc. dr Milan Mijalkovski, Colonel	Système de sécurité d'Etat	198
--	----------------------------------	-----

Die internationalen Verhältnisse

Prof. Dr. Jelica Kurjak	Zehn Jahre der Außenpolitik Rußlands.....	13
----------------------------	---	----

Kriegskunst

Prof. Dr. Vitimir Miladinović und Oberst Milivoje Novković	Die Anwendung der Szenario-Methode in der Militärorganisation.....	24
Oberst Prof. Dr. Radomir Janković	Die Methodologie der Erforschung und Entwicklung der eingebauten Führung- und Informationssysteme.....	40
Prof. Dr. Miloško Jevtović und Oberst Desimir Baranac	Das multimediale Computernetzwerk als Plattform der Führungs und Informa- tionssysteme.....	60
Oberst Prof. Dr. Slobodan Mišović	Die militärgeographische Lage von BR Jugos- lawien.....	73

Verteidigungssystem

Prof. Dr. Vera Vratuša-Žunjić	Naturkatastrophen und meteorologische Kriegführung.....	85
Dr. Želimir Kešetović	Die Landesverteidigung als Gegenstand der Propaganda.....	92
Oberst Prof. Dr. Slobodan Todorčić	Der Beruf des Offiziers.....	107

Aus den ausländischen Armeen

Vizeadmiral i. R. Prof. Boško Antić,	Die Maritimstrategie der Russischen Föderation.....	121
---	--	-----

Ansichten

Oberst i. R. Prof. Dr. Stanko Nišić	Nationalismus und Mondialismus.....	135
Oberst i. R. Prof. Dr. Milanko Zorić	Der Staat und die Geopolitik.....	150
Generalmajor Doz. Dr. Vinko Pandurević	Das integrale Verteidigungs- und Sicherheit- ssystem von Bundesrepublik Jugoslawien.....	174

Besprechungen

Oberst i. R. M. A. Dušan Višnjić	Die chinesischen Strategemen.....	189
Oberst Doz. Dr. Milan Mijalkovski	System der Staatssicherheit.....	198

Международные отношения

- Проф. Десять лет внешней политики России..... 13
д-р Елица Курьяк

Военное искусство

- Проф. Применение метода сценария и военной ор-
д-р Велимир Миладинович и ганизации..... 24
Миливое Новкович,
полковник
- Проф. Методология исследования и развития встро-
д-р Радомир Янкович, енных командно-информационных систем .. 40
полковник
- Проф. Мультимедийная вычислительная сеть, как
д-р Милойко Евтович и платформа командно-информационных
Десимир Баранац, систем 60
полковник
- Проф. Военно-географическое положение Союзной
д-р Слободан Мишович, Республики Югославии 73
полковник

Оборонительная система

- Проф. Стихийное бедствие и „метеорологическая
д-р Вера Вратуша-Жунич война“ 85
- Д-р Желимир Кешетович Оборона страны как предмет пропаганды . 92
- Проф. д-р Слободан Профессия офицер 107
Тодорич,
полковник

Из иностранных армий

- Проф. Морская стратегия Российской Федерации . 121
Бошко Антич,
контраадмирал в отставке

Взгляды

- Проф. Национализм и мондиализм 135
д-р Станко Нешич,
полковник в отставке
- Проф. Государство и геополитика..... 150
д-р Миланко Зорич
полковник в отставке

Доц. д-р Винко Пандуревич генерал-майор	Интегральная система обороны и безопасности Союзной Республики Югославии 174
---	---

Обзоры новых книг

Канд. наук Душан Вишнич, полковник в отставке	Китайские стратегемы 189
Доц. д-р Милан Миялковски, полковник	Система государственной безопасности 198

Десет година спољне политике Русије

УДК:327 (470)

Проф. др Јелица Курјак

У чланку је указано на најзначајније особености и промене спољне политике Руске Федерације у протеклих десет година и на значај те велике земље у постојећем распореду снага у међународној заједници. Детаљно су анализирани и погледи савремене званичне Русије на националну безбедност, војну доктрину и концепцију њене спољне политике.

Аутор посебно разматра ставове Русије према кризи на Балкану и у СР Југославији (Косово и Метохија), као његовој централној земљи на геополитички и војностратегијски значајном раскршћу путева и интереса ванрегионалних сила. При томе, указује на утицај те кризе на убрзано доношење три назначајнија документа (Концепција националне безбедности, Војна доктрина и Концепција спољне политике Русије), које је руско руководство усвојило 2000. године.

Балкан је за Русију само део њене европске политике и део стратегије према региону Средоземља, те мале земље и народи на Балкану, закључује аутор, могу да рачунају на солидарност, помоћ и савезништво великих сила само док је то у сагласју са њиховим интересима.

Концепција националних интереса Руске Федерације била је централна тема током десет година, па је могуће разликовати три периода која се поклапају са три садржаја националних интереса Русије. *Први* период се може дефинисати као фаза трагања за концепцијом спољне политике, а трајао је од 1991. до 1995. године. *Други* период је започео с доласком Јевгенија Примакова на чело Министарства спољних послова, крајем 1995. године, и трајао је све до краја 2000. године. *Трећи* период је започео јануара 2001. и поклапа се са доношењем нове концепције националне безбедности, нове војне доктрине и нове концепције спољне политике Русије.

Трагање за концепцијом спољне политике

После укидања биполарне поделе света и престанка политике „хладног рата“, а посебно после нестанка Совјетског Савеза, ситуаци-

ја у међународним односима се значајно променила за Русију. Оно што се може сматрати најважнијим за њену спољну политику почетком деведесетих година 20. века, између осталог, јесте промена карактера опасности за ту земљу: Русија се одједном нашла у окружењу које није имало нужно непријатељски карактер. Такво фактичко стање наметало је и потребу да се на сасвим новим основама конципира однос према суседима, старим, дојучерашњим савезницима, а сада – новим, који су кренули другачијим путем развоја. Исто тако, Русија је одједном била окружена и земљама које се од ње знатно брже развијају. Такав развој био је условљен бескомпромисном оријентацијом тих земаља на западноевропске институције и европски модел тржишне привреде, али и извесним традицијама у развоју заосталим из периода пре увођења социјализма. Осим тога, у најближем суседству су се налазиле земље које су свој идентитет везивале за права нације на самоопредељење, што је значило формирање самосталних држава, па самим тим и удаљавање од Русије, а и муслимански чинилац је био једна од важних идеолошких и стратешких компонената са којима се сусрела нова Русија. Криза савременог система контроле наоружања и бесмисао употребе или претње употребом нуклеарног оружја јесу оквир у којем Русија трага за својом концепцијом у вези с тим питањима. Русија се нашла и у противуречним оквирима глобализације, што је такође утицало на дефинисање стратегије националне безбедности и на понашање Русије према савременим светским процесима.

Прве године после распада совјетске империје биле су обележене настојањима да Русија нађе своје место у новом односу снага: сходно опредељењу за либералнодемократску варијанту развоја земље (вишепартијски парламентаризам и тржишна привреда), Русија се окренула повезивању са свим најзначајнијим политичким и економским институцијама Европске заједнице (касније Европска унија). Институционално конституисање нове Русије на принципима западноевропских демократских искустава било је велики искорак ка европском систему вредности. Улазак Русије у Програм „Партнерство за мир“, а затим и склапање специјалног уговора Русија – НАТО значили су формални улазак те земље у систем европске колективне безбедности. Као и у свим досадашњим историјским раздобљима када се Русија приближавала Европи, и почетком деведесетих година за многе политичаре, интелектуалце и део друштва то је значило радикалну револуцију. Наиме, сарадња и заједничка активност са дојучерашњим непријатељима многима се чинила као издаја националних интереса. Друштво се озбиљно поларизовало на либерално оријентисане и пронационалне, традиционалистичке или конзервативне снаге. Таква подела је значајно утицала и на спољнополитичко понашање Русије, пре свега у вези са ратовима вођеним на Балкану. Координацију ставова и одлука са западноевропским партнерима у решавању криза на простору претходне и савремене Југославије значајан део руског поли-

тичког бића доживљавао је као непостојање националне стратегије. Нико, међутим, није полазио од тога да Русија прво мора да се идентификује на унутрашњем плану. Формално-правно јесу уведене институције западноевропске демократије, али то аутоматски није могло да значи и демократизацију друштва: институције понекад могу да буду и препрека за друштвене процесе – уколико их ограничавају. А у случају Русије се показало да је вишепартијски парламент и те како препрека бржем функционисању друштва јер политичка поларизација није произишла из самог друштва, већ из више сфере – сфере власти. Исто тако, на економском плану још није сачињена озбиљна структурна реформа која би се односила на решавање основног питања у оквиру националног интереса Русије: како изаћи из тзв. трећег света и прећи у „други свет“. Другим речима, како достићи ниво развоја Кине или Бразила. Због тога и постоји много негативних слика о Русији, као што су оне које говоре да је реч о држави која се распада; да је Русија медвед који спава и кога је опасно пробудити, јер се не зна шта може да уради, или да Русију треба учити, као мало дете, како да рукује прибором за јело. У првом периоду такве представе о Русији (које, фрагментарно, још трају) имале су одређене ефекте и на процес ширења НАТО-а на исток, када Русија није знала како да се постави у односу на то питање, или на однос према земљама Заједнице Независних Држава (ЗНД), јер је Русија била у дефанзиви у односу на тамошње унутрашње процесе, као и на процесе њиховог приближавања другим земљама, организацијама и пактовима.

Тај период спољнополитичке активности руске администрације различито је оцењиван. Према једној групи аналитичара, Русија је исувише наде полагала у односе са западноевропским земљама, пре свега са САД, рачунајући да ће на тај начин убрзати свој економски развој и повезивање са новим потенцијалним партнерима у свету. Други су сматрали да је таква стратегија на почетку била погрешна јер Русија није била равноправан партнер високоразвијеним западним земљама, па је, стога, морала много више да уложи него што је добила, а због тога је мање уважавана њена самобитност. И једно и друго мишљење имају и недостатке, и вредности. Ипак, Русија је прагматично ишла путем повезивања са Европом и светом јер другог избора није имала: изолација у периоду одмах после распада совјетске државе и совјетске империје одвела би Русију у још дубљи нихилизам. Свакако, отварање само по себи и прихватање другог система вредности изазивају и последице које се негативно одражавају на самобитност руске цивилизације, а посебно на социјална раслојавања, која постепено уништавају колективизам као основно обележје руске друштвене свести и политичког бића.

Други период у спољнополитичком понашању Русије започет је сменом Андреја Козирјева и доласком на место министра спољних послова Јевгенија Примакова. То је период који се поклапа са све лошијом привредном ситуацијом у земљи, са ратом у Чеченији и са све мањом улогом Русије на међународном плану. Русија је у том периоду била једино интензивно инволвирана у процесе регулисања конфликта на простору претходне Југославије, и то у оквиру Контакт-групе.

У руском политичком животу политички плурализам испољен у Парламенту третиран је, па и сада се углавном тако схвата, као сукоб, а не као консензус. То је утицало на перманентну напетост у Парламенту и око њега, па је била неопходна додатна интервенција извршне власти, оличене у институцији председника. То је доводило до миноризације улоге Парламента, али и до смањења либералног ентузијазма на општем друштвеном нивоу. Перманентни страх да ће неруски народи дестабилизovati територију уз страну помоћ оптерећивао је (и још оптерећује) сваку унутрашњу и спољну политику. Рат у Чеченији је отворио баш питање очувања територијалног интегритета и националног идентитета. Због тог стратешког циља руска политичка елита је одређивала и своје понашање према конфликтима на простору претходне Југославије. Наиме, доследност у ставу да је сукоб унутрашња ствар сваке земље, те да је очување граница и територијалне целовитости *modus vivendi* решавања спорова на Балкану, и то уз помоћ механизма Уједињених нација и појачане улоге ОЕБС-а, били су нова фаза у руском приступу регионалним конфликтима. Проглашавање тих постулата за национални интерес избацило је у први план, на националном нивоу, снаге које су се залагале за очување руске самобитности у односу на опасне везе (како се до тада говорило) са западним земљама. На спољнополитичком плану то се испољило као појачани степен подршке Србима у сукобима на простору претходне Југославије. Међутим, иако је то у извесним тренуцима доводило до, мање-више, затегнутих дипломатских односа са западноевропским партнерима, посебно са САД, Русија није ризиковала остварене предности у тим односима и, у суштини, њена улога у регулисању конфликта није била радикалнија од ставова Контакт-групе.

Све је то створило ситуацију у којој је било потребно преиспитивање стратегије националног интереса. Од краја 1995. године у први план руске спољне политике избила је потреба за очувањем националног идентитета, што је на политичком плану значило следеће: а) Русија се више окреће „старим и провереним пријатељима“ словенске провинијенције; б) Русија настоји да успостави контакте и ближу сарадњу са земљама које су сличније њеном достигнутом нивоу развоја,

као што су Кина, Индија и Бразил; в) за најприоритетнији циљ спољне политике проглашена је сарадња са земљама ЗНД, и г) Русија ће се континуирано противити процесу ширења НАТО-а на исток. У оквиру тих приоритета сарадња са САД налази се у другом плану, док се односима са земљама Европске уније прилази селективније, прагматичније и с мање ентузијазма него у првој половини деведесетих година. Такав приступ је значајно извесни степен изолационизма, који је настављен све до садашњих дана.

У том периоду је у први план избила разлика између либералне и конзервативне мисли, која је, у основи, била сведена на дилему о улози државе у руском друштву. Наиме, либерали су се од почетка реформисања друштва залагали за што мање присуство државе у друштву, док су се конзервативци ослањали на традиционални однос према држави, сматрајући да су све недаће руске транзиције условљене управо занемаривањем улоге државе. То је период када је руска владајућа елита схватила да Русија постаје економски све слабија, те да мора да трага за новим приступима основним феноменима у међународној заједници.

Разлика између претходне фазе и савременог периода готово је невидљива, чак се може рећи да су тенденције из времена пред крај деведесетих година добиле и формалну потврду у облику усвајања концепција о националној безбедности, војној доктрини и спољној политици Русије. Долазак Владимира Путина на чело државе требало је да потврди нови почетак, који се манифестовао у јачању федералне државе, снажењу вертикале власти и очувању националне самобитности кроз учвршћивање територијалне целovitости. Што се тиче првог задатка, држава постаје све јача по унутрашњој снази, што се манифестује подржављењем политичких токова и институција манифестованих увођењем седам региона на територији земље који су се поклопили са седам војних области. Намера је била да се на тај начин обезбеди контрола све снажније економске и политичке власти гувернатора, те да се успостави снажнија финансијска централизација. Затим је у оквиру Парламента, после победе коалиције „Јединство“ на изборима, дошло до политичког нивелисања разлика између политичких партија које се сада завршава уједињењем две највеће коалиције – „Отечество“ и „Јединство“, чиме се формира државна партија и, у суштини, негира вишепарламентарни систем. С друге стране, међутим, иако се улога државе повећава, постаје све мање ефикасно њено функционисање као система организованих државних институција. Уместо демократских институција, председник државе се појављује као једина власт која, према уставним прерогативама, може да гарантује безбедност, територијални интегритет и неповредивост граница. Због тога се може рећи да се Русија стабилизује на претпоставкама које историја познаје као специфичност руске цивилизације. Неки аналитичари тај правац називају повратком самодржављу, други сма-

трају да је реч о кораку уназад због стања у којем се Русија налази, али, у основи, о учињеном кораку напред. Трећи, пак, сматрају да је Русија, и поред свега, закорачила у Европу и да не може назад. Делује парадоксално – али сви су у праву.

Суочена с феноменима глобализма и регионализма како на међународном, тако и на сопственом, унутрашњем плану, руска владајућа елита настоји да помири могућности са потребама. Отуда се о глобализацији говори као о стварању нивоа високих стандарда под којим се подразумева како економска интеграција, тако и економска дезинтеграција. У том процесу се схвата да држава има све мању улогу, тако да проблем националне безбедности прелази са државе на појединца, односно на велике међународне организације (НАТО, ОУН, „светска влада“). Русија није спремна да се укључи у такав процес, и зато у трагању за стратегијом спољне политике има много парадокса, док се оцена спољне политике крећу од крајње оптимистичких до крајње пессимистичких оцена. Политика у више праваца, ослоњена на прагматизам, јесте савремено опредељење Русије: више не постоје апсолутни приоритети, већ потреба сарадње и повезивања (на свим нивоима и по свим основама) са онима са којима се може и са онима који хоће, од којих руска држава може да има користи. Такав избор би могао да буде идеалано решење за савремену руску стварност да руско друштво није оптерећено питањима о националном идентитету и ограничено спорим економским развојем и непостојањем јасне стратегије промена на унутрашњем плану.

Као најзначајнији путокази нове спољнополитичке концепције узимају се Концепција националне безбедности, нова војна доктрина и, свакако, нова концепција спољне политике Русије. Сва три документа усвојена су у првој половини 2000. године, што говори о озбиљности проблема и потреби да се одреде оријентири на државном нивоу.

На садржај и брзину доношења наведених докумената највише су утицали положај и понашање Русије у кризи везаној за Косово и Метохију. У вези с том кризом, у Русији су се могла препознати три правца деловања: прво, неприхватање политике Запада према косовским догађајима и спремност за супротстављање последицама те акције; друго, заустављање драматичног колапса у односима са Западом, и треће, борба за стварање могућности за значајнију улогу Русије у процесу регулисања регионалних конфликта. У суштини, званични став Русије према акцијама НАТО-а био је веома тврд и енергичан, како у погледу реторике, тако и у акцијама владе: на пример, опозив руског представника из седишта НАТО-а имао је управо такав ефекат. Под утицајем косовских догађаја Русија је објавила да преиспитује многе сегменте политике националне безбедности и спољне политике. Међу најзначајнијим аспектима били су: повећање војних расхода (што се већ на почетку могло сматрати само реториком, с обзиром на економско стање у земљи); концентрација пажње на развој најна-

предније војне технологије (чак и војно коришћење космоса, што је равно пропаганди, јер је употреба космоса прескупа и за тако моћне земље какве су САД); повећање значаја нуклеарног оружја (посебно тактичког) као средства којим се може компензовати примат НАТО-а у конвенционалном наоружању (међутим, употреба нуклеарног оружја сада је само ствар пропаганде, јер је незамислива без обостраног уништења); могуће размештање нуклеарног оружја у Белорусији и Калињинградској области; уношење коректива у војну доктрину који се тичу основних елемената претњи националној безбедности (као што су спољашњи чиниоци и међународни тероризам).

Нова стратегија Русије у међународним односима

Од 10. јануара до 24. јула 2000. руска владајућа гарнитура је публиковала три документа, ради уобличавања стратегије Русије у међународним односима. То су нова концепција националне безбедности, нова војна доктрина и нова концепција спољне политике. Доношење три тако значајна документа за релативно кратко време било је условљено следећим: *прво*, доласком нове, релативно непознате личности на место председника Русије (усвајање тих докумената је приписано његовим стратешким опредељењима); *друго*, нестабилном политичком, економском и војном ситуацијом унутар земље (која је, последњих месеци, додатно оптерећена недовршеним ратом у Чеченији), и треће, новом позицијом Русије у међународним односима (стабилизација позиције чланице Г-7, компромисно усвајање докумената са конференције ОЕБС-а у Истанбулу, 1999. године, покушаји да се успостави сопствена сфера утицаја и интереса у постсовјетском региону и у односу на неке земље Далеког истока). Иако у тим документима нема суштински нових елемената који већ нису садржани у понашању Русије на међународној сцени у протеклој деценији, они су конзистентан путоказ развоја Русије како на унутрашњем, тако и на међународном плану.

Основна поента нове концепције националне безбедности садржана је у потреби очувања безбедности земље, што подразумева политичку, економску, социјалну, војну, културну и професионалну стабилност. Да би се стабилизовала, земља мора да буде економски много јача него што је сада, јер је економска нестабилност најозбиљнији извор опасности по националну безбедност Русије. Криминализацијом друштва, као последицом незаконито спроведене приватизације, произведен је дубок јаз између веома малог процента богатих и масе сиромашних, што је перманентна претња политичкој стабилности. Због тога се нарочито наглашава улога државе у законском регулисању развоја према постојећем уставу земље.

Посебан нагласак је на спољашњим претњама и нарушавању територијалног интегритета. У тој формулацији садржан је страх од

ширења у Русији међународног тероризма, које се тек однедавно користи у руском политичком речнику. Ти страхови су тесно повезани са ширењем НАТО-а на исток и његовим приближавањем руским границама, односно границама које имају посебан стратешки значај за руску државу.

Основне спољашње претње по безбедност земље су: могућа интервенција и мешање у унутрашње ствари Руске Федерације; покушај да се игноришу или наруше руски интереси у систему међународне безбедности да би се онемогућило настојање Русије да постане један од центара моћи у мултиполарном свету; намерно слабљење утицаја и заобилажење улоге УН и ОЕБС-а; војне активности без претходног одобрења Савета безбедности УН; игнорисање међународних споразума о контроли наоружања; спољна подршка екстремистичким национално-етничким и религиозним екстремистичким покретима; повећана концентрација војних снага близу граница Русије и њених савезника, чиме се угрожава успостављена равнотежа снага; формирање, обука и логистичка подршка различитих паравојних група чији би циљ био деловање на територији Русије и њених савезника; дезинформисање и пропаганда против Русије и њених савезника, и међународни тероризам.

Свесна своје тренутне и дуготрајне немоћи да се економски брже развија, односно да улаже у развој офанзивног наоружања, руска политичка елита се очигледно определила за одбрамбену стратегију очувања стабилности земље, како територије, тако и својих спољашњих граница и престижа у неким земљама региона. Да би то постигла, мора да сачува мир у свом окружењу, а због тога су јој потребни добри односи са западним земљама и САД, као и са највећим земљама азијског и тихоокеанског региона. Због тога је *прагматичност* у креирању стратегије и вођењу спољне политике постала детерминанта руског националног интереса.

Нова војна доктрина формулисана је према економским лимитима. У њој је предвиђено да ће се наставити с редукацијом војних снага: за 2000. годину планирано је смањење од 40.000 припадника, мада се процењује да ће тај број бити много већи. То би требало да значи да би се Русија у евентуалном нападу на њу нашла у веома тешкој ситуацији, а ако се томе дода њена велика технолошка заосталост у наоружању у односу на САД, онда се јасније може разумети због чега се у новој војној доктрини наглашава значај поседовања и евентуалне употребе нуклеарног оружја као аргумента у конфликтној комуникацији са НАТО-ом, односно САД (али се наглашава: само „уколико би се исцрпла сва политичка и дипломатска средства“). У вези с тим, Савет за националну безбедност Русије, 29. априла 1999, донео је одлуку да се продужи трајање интерконтиненталним балистичким ракетама SS-20 за још две године, да се ракете 8 *DELTA* 3, које су биле предвиђене

за демонтирање 2000. године, задрже бар до 2003. године, и да се од Украјине купе тешки бомбардери TU-95MS и TU-168, и опреме крстарећим ракетама. Тај потез је био директно везан за косовску кризу, јер је и НАТО на исти начин користио своје ракете сличне намене и моћи.

Новом концепцијом националне безбедности и Војном доктрином Русија је признала: да је значајно заостала за развијеним земљама Запада, да без економске помоћи светских финансијских институција не може да настави курс реформисања друштва, да због тога има веома велике латентне проблеме, као што су социјални, међунационални, образовни и други, којима може опасно да се угрози њена територијална целовитост. Указано је и на међународне опасности које могу да буду кобне по њену националну безбедност. Русија је опоменула своје западне партнере да би требало да имају времена и стрпљења за њено споро и тешко померање према новим вредностима.

Иако се за нову концепцију спољне политике Руске Федерације (публикована 24. јула 2000. године) не може рећи да има стратешки садржај и карактер (више је у њој елемената тактичког понашања), она је значајна због тога што на експлицитан начин указује на основне оријентире и приоритете те земље на спољнополитичком плану. Стога је она, према многим одредбама, допуна и разрада Концепције националне безбедности и, делимично, Војне доктрине.

Према стратешкој оријентацији на одбрану граница и очувања територијалног интегритета земље и безбедности земаља које чине непосредну зону руског интереса, као приоритетни интереси Русије на спољнополитичком плану означени су сарадња са земљама ЗНД и очување мира на границама са њима. На другом месту, али с истим значајем, налазе се земље постсовјетског простора које имају интереса да тешње (до нивоа савеза) сарађују са Русијом (Белорусија, Казахстан и Јерменија). У вези с тим је и све чешћа оријентација на билатералне односе различитог карактера, као и на регионалне организације које су у функцији остварења националног интереса Русије.

Наглашавањем оријентације на јачање утицаја и успостављање, тамо где има обостраног интереса, различитих организационих облика сарадње (пored политичких и економских, наглашена је и могућност стварања војних савеза) са земљама „првог суседства“, Русија настоји да ојача позицију „респектабилне силе у свету“. У разрађеној верзији та веза се односи на оријентацију Русије на развијање „мултиполарног света“, на супрот „униполарном“, који заступају Сједињене Америчке Државе. То значи да се руски политички, економски, па и војни интереси протежу на сва подручја света, а првенствено на земље Европске уније (посебан значај се придаје развијању односа са СР Немачком). Исто тако, Русија настоји да успостави сарадњу и са другим великим и значајним земљама света, пре свега са Кином, Индијом и Јапаном, али и са земљама латиноамеричког региона, као

што су Мексико, Бразил и Аргентина. Посебан значај се, због економске зависности од најразвијенијих земаља света, придаје односу са земљама Г-7, односно јачању сопствене позиције у тој групацији (већ је прихваћен термин – Г-8). Однос према САД има посебно место у Концепцији спољне политике, али формулације садржаја односа са том земљом су мање стратешке, а више опште, начелне и са неколико ограда, које се односе на незадовољство приматом САД у међународној заједници. У том контексту је и однос према Северноатлантском пакту. Иако је Русија још 1997. године постала део те војне алијансе, ширење НАТО-а на исток за руску владајућу елиту је највећи стратешки проблем. С обзиром на изузетно тешку економску ситуацију (са минималним изгледима да се значајније поправи у наредној деценији), Русија доживљава ширење НАТО-а према земљама пост-совјетског простора као опасност по своје спољашње, и, делимично, унутрашње границе. Због тога је постојећа сарадња с Алијансом стално на ивици латентног вербалног сукоба.

Међу шире руске интересе на међународном плану је и Балкан; не више као зона традиционалне сфере утицаја, већ као регион у којем Русија жели да има конструктивну (дакле, активну) улогу у решавању постојећих и могућих конфликта (пре свега на простору СР Југославије). Русија се принципијелно залаже за непроменљивост граница у региону СР Југославије, али стратешки остаје лојална ставовима и карактеру односа својих западноевропских савезника према том делу Балкана.

С обзиром на реалне могућности на унутрашњем и на међународном плану, Русија се посебно залаже за реактивирање улоге Уједињених нација, пре свега Савета безбедности, у решавању кључних међународних питања, као и ОЕБС-а и других међународних организација. Такав став је заснован на страховањима да би НАТО могао да постане једина међународна организација, која ће регионалне сукобе решавати новим ратовима.

*

* *

Русија се, дакле, после догађаја на Косову и Метохији консолидује и стабилизује, што наговештава могућност нове улоге те земље у региону и међународној заједници. Већ десет година Русија континуирано покушава да доведе у ред своју економску и политичку ситуацију везујући се за нека решења тржишних привреда и вишепартијских парламентарних демократија.

Прагматизам, под којим се подразумева свест о измењеним околностима у међународној заједници и промењеном односу снага, континуирано утиче на дефинисање улоге Русије у међународним оквирима. Русија је постала један од равноправних чланова најразвијени-

јих земаља света које утичу на формулисање садржаја међународних односа (Г 8). Та земља се у догађајима на Балкану изборила за статус незаобилазног чиниоца у регулисању регионалних конфликта. Оно што сада чини основну њене спољнополитичке стратегије јесте освајање места равноправног партнера у обликовању и решавању светских питања. Да би то постигла, Русија инсистира на обезбеђењу услова за миран унутрашњи развој. Ипак, економски оронула, војно ослабљена и политички често недефинисана, Русија понекад повлачи неочекиване потезе, којима се нарушавају основна опредељења у документима (као што су Концепција националне безбедности, Војна доктрина и нова концепција спољне политике) и збуњују и њени партнери и њени противници. У оквиру тога треба анализирати и настојања Русије да у вези с најновијим кризама на Балкану (око југа Србије и на северу Македоније) поврати или додатно стабилизује своју позицију у региону. Њени предлози, међутим, често су нереални, несмотрени и наносе више штете покушајима да се остане у игри, него што доприносе продубљивању улоге у том делу Европе. Реч је о томе да је Русија посебна цивилизација, која се веома тешко и споро помера, а када се то и догоди, количина и садржај промена су веома скромних домета. Русија их прихвати онолико колико њено специфично биће може да поднесе. Због тога у вези с променама у Русији треба имати стрпљења и много опреза.

Промене на спољнополитичком плану део су свеукупног окретања Русије према новом систему вредности. Тако је и Балкан само део њене европске политике и део стратегије односа према региону Средоземља. Русија, дакле, жели да остане на Балкану, у новим околностима, на основама узајамног интереса (економски, технолошки, политички, па и војни) и као равноправни партнер са другим земљама које су заинтересоване да на њему буду присутне. Као приоритет, међутим, Русија издваја односе са првим суседима – земљама чланицама ЗНД, јер тај простор сматра својим стратешким интересом, који на посредан или непосредан начин може да утиче на основно стратешко опредељење – очување територијалне целовитости и неповредивости граница Русије.

Примена методе сценарија у војној организацији

УДК: 355.1:519.233.4

Проф. др *Витомир Миладиновић* и
Миливоје Новковић, пуковник

Сценарио је један од најкоришћенијих термина у војскама најразвијенијих земаља. Као метода предвиђања сценарио омогућава органима управљања доношење значајних одлука, заснованих на раду експерата и науци.

Примена методе сценарија у војној организацији и друштву приказана је на основу карактеристика и садржаја, организације разраде и оцена варијаната могућих решења и облика практичне примене у војној организацији. Помоћу сценарија у варијантама се приказује могући развој догађаја, могућност избегавања догађаја који ометају реализацију, као и адаптирање програма према позитивним и негативним условима. Аутори у чланку посебно приказују основу примене метода SEER и PATTERN за формулисање и постављање стабла циљева.

Метода сценарија у војсци може да се користи за истраживање војно-политичке ситуације, слике будућег рата, развоја стратегије, оператике и тактике, за развој средстава ратне технике и за поједине краткорочне комплексне задатке.

Увод

Проблем предвиђања и конципирања политике и стратегије одбране и ангажовања војске у свим облицима угрожавања безбедности земље стална је преокупација научника, политичара, војних теоретичара и старешина на свим командним дужностима. На научним и другим скуповима и расправама често се чује да ће се међународнополитички догађаји и рат и оружана борба „одвијати по одређеном сценарију“. У пракси се, такође, намеће потреба да се предвиди и сазна будућност преко предвиђања разноврсних могућих догађаја који су посебно значајни за ангажовање војске. То подразумева системску разраду и моделовање бројних ситуација и борбених дејстава, што и јесте

део процеса доношења одлуке, када команда, с командантом на челу, и званично ради сценарио, односно план будућих борбених дејстава. Да би се мање или више тачно прогнозирали догађаји, будући услови и очекивани резултати користи се метода сценарија. Дакле, сценарио је, као метода, везан за истраживање будућности, али и за предузимање мера да се будућност, сагласно могућностима, усмерава и формира према сопственим жељама и потребама.¹

Сценарио није слика будућности или веома прецизно предвиђање резултата одређених војних активности, већ помаже у сагледавању тренутака промене у условима развоја и начина утицаја те промене на реализацију постављених циљева. Као метода, значи одступање од претежног ослањања на аналитичке методе и наглашавање приступа заснованих на претпоставкама. Конвенционалне технике предвиђања, које се заснивају на анализи података о прошлим догађајима, нису корисне у ситуацијама структурних дисконтинуитета, односно у ситуацијама када историјски подаци нису довољни за добијање реалне прогнозе.

Метода сценарија омогућује сагледавање догађаја који треба да испуне будуће време и који настају, углавном, на основу спровођења одлука или се дешавају спонтано, према законима функционисања система у којем се дешавају, односно спровођењем одлука других људи. Уколико доносилац одлуке мање утиче на развој догађаја, утолико више мора да познаје законе према којима се догађаји спонтано одвијају. Спонтани догађаји се развијају према природним законима, па је потребно да се пропишу закони према којима треба да се дешавају догађаји којима ће се мењати, спречавати, форсирати или ублажавати спонтани догађаји. Прописане законе и одлуке треба прилагодити природним законима: уколико су у већој супротности или нескладу с њима, утолико ће се теже реализовати прописано. За све те ситуације у будућности користи се метода сценарија, која омогућује предвиђање на научним основама.

Појмовно одређење

Реч сценарио први пут су употребили, шездесетих година, Х. Кан и А. Винер, а метода се значајније користи од седамдесетих година. На почетку, на сценарио се гледало као на једну од нових метода предвиђања неизвесне будућности, а касније се видело да постоје велике могућности да се користи и у процесу стратегијског планирања. Постоје различите дефиниције сценарија, али је свима заједничко то да сценарио помаже у сагледавању визије онога што се може десити у

¹ В. Миладиновић, *Предвиђање-прогнозирање развоја*, Центар високих војних школа, Београд, 1992, и Н. Јапунцић, *Прогноза потребног броја вучних возила – методом сценарија*, „Железница“, бр. 11–12, Београд, 1997.

будућности. Основна тенденција јесте искључивање изненађења, а то значи смањивање неизвесности. Други задатак је искључивање или, барем, ограничавање дезоријентације, а затим обезбеђење стабилности. Тај редослед је неминован због тога што изненађење угрожава опстанак, који је основни циљ сваког система. Дезоријентација смањује ефикасност функционисања система, односно отежава опстанак, а нестабилна оријентација смањује прогрес.

У пракси се термин сценарио често злоупотребљава и погрешно дефинише. У теоријским радовима који се односе на прогнозирање будућих догађаја често се под сценариом подразумева метода прогнозирања, а понекад се и сам термин сценарио поистовећује с прогнозирањем. Термин сценарио је, дакле, чест у научној и стручној комуникацији у свим наукама и научним дисциплинама. Међутим, његово основно етимолошко одређење односи се на уметност: на извођење драмског дела или снимање филма. То наводи на закључак да би се и појам сценарио могао дефинисати са два основна аспекта: у ширем и ужем значењу. У ширем значењу, то је план (или модел) према којем ће се реализовати одређена активност уопште, а у ужем значењу план (или модел) према којем ће се снимити филм или извести одређено драмско дело.

Термин сценарио се у војним наукама обично замењује терминима план или модел. Термин план се чешће користи у стручној делатности, а модел у научној и теоријској делатности уопште. На основу та два термина, процесно посматрано, користе се и термини планирање и моделовање. Термин сценарио најчешће се користи за прогнозирање секвенци и фаза ангажовања војске, план и планирање за процесну функцију доношења одлука, а моделовање за израду конкретног модела борбених дејстава.

Без обзира на то који се термин користи, сценарио, план и модел имају четири основне заједничке карактеристике: 1) користе се за сагледавање будућих борбених дејстава и доприносе смањењу изненађења и неизвесности; 2) њима се искључује и ограничава дезоријентација и обезбеђује стабилност ангажовања јединица војске; 3) користе се за скретање пажње на мноштво потреба јединица војске ради њиховог реалнијег ангажовања и успешног обављања задатака, и 4) могу послужити за прогнозирање секвенци и фаза ангажовања војске у одређеним борбеним дејствима и за правовремено прилагођавање организацијско-формацијских решења и начина опремања војске прогнозираном стању. Будући да на тај начин не може да се обезбеди прогнозирана тачност, прогноза се скоро свакодневно проверава и, по потреби, коригује – корак по корак, све док прогнозирана појава (у конкретном примеру борбено дејство) не постане стварност.

Сценарио, план или модел (у даљем тексту сценарио) омогућавају конкретан опис појаве или процеса у борбеним дејствима од почетка до краја. Појаве које се очекују временски су одређене, и то време

треба рационално користити за спровођење одлука без обзира на то да ли се појава одвијала спонтано или према неким законитостима рата, односно на основу одлука претпостављених старешина. Ако се догађаји одвијају спонтано, доносилац одлуке мање утиче на развој догађаја, али мора да познаје законе према којима се догађаји одвијају.

Свака борбена ситуација је мање-више неодређена. Односно, одређене квалитативне и квантитативне карактеристике неког догађаја, у одређеном временском периоду, не могу се унапред сазнати. Та неодређеност не може у потпуности да се разреши сценариом, али може да се допринесе сазнавању истине о могућем противнику и његовим снагама, простору, времену, наоружању и војној опреми која може да се користи у неким будућим борбеним дејствима. Дакле, сценарио може послужити за успешно прогнозирање будућих ситуација и борбених дејстава, а степен истинитости зависи од улазних информација, конкретних услова, интервала прогнозирања, могућности уочавања детерминистичких процеса и могућности појаве стохастичких (случајних) величина и процеса. Под тим прогнозирањем се подразумева описивање логичког континуитета и активности од садашњег према будућем времену, односно времену за које се ради прогноза. Сценарио се обично ради за одређени интервал претицања: што је тај интервал већи и могућност за грешку је већа, и обрнуто.

У последње време све је значајније правовремено и што је могуће тачније прогнозирање стратегијских, оперативних и тактичких планова могућег противника и савезника СР Југославије и конкретних планова за борбена дејства јединица Војске Југославије (према месту, времену и задацима). Наиме, захтева се прогнозирање различитих показатеља, величина параметра који имају везе са развојем Војске и ратом у целини, као и прогнозирање појединих операција, бојева и борби, њихових фаза вођења, и слично.

За израду сценарија значајни су: војно-политичка ситуација; модел будућег рата, перспектива развоја стратегије, оператике и тактике; квалитативно и квантитативно стање и планови развоја јединица (сопствених и противникових), перспектива развоја и војноекономска могућност. Услови се сагледавају појединачно и у међузависности (у квантитативном и у квалитативном смислу). Квантитативни показатељи се могу добити на основу логичког расуђивања или преко квалитативне прогнозе процеса и појава. На пример, квантитативне прогнозе карактера могућег оружаног сукоба могу да се раде на основу података о квалитету и квантитету снага оба противника, на основу развоја политичке ситуације, и слично. Квантитативни показатељи се обично односе на вероватноћу појављивања неког догађаја у будућности и на неке количинске карактеристике тог догађаја (математичко очекивање, дисперзија, највероватнија вредност улаза и излаза итд.).

Метода разраде сценарија састоји се од описивања логичког континуитета догађаја од садашњег према будућем времену ради разраде уопштеног приказа могућих активности војске за прогнозирани период. Обим тих догађаја одређује се на основу могућности проучавања или се одређује на основу претходног описа будућности. Сценарио се обично разрађује за тачно ограничени временски интервал.

У западним земљама су метод разраде сценарија углавном користили у истраживањима потенцијалних ратних и дипломатских криза. Научно-техничка прогноза се у таквим истраживањима користила као саставни део уопштеног приказа, који је садржао културни, социјални, политички и технички аспект могуће будућности. При томе су коришћене већ спремљене прогнозе, које су, мање-више, остале неизмењене у процесу развитка сценарија. Метод сценарија нарочито је погодан за разматрање разноврсних аспеката проблема. На основу релативно детаљног сценарија командант (штаб) може, више или мање тачно, да одреди прогнозиране догађаје и њихове кључне тачке, и на основу тога да предскаже правце одвијања радње.

Сценарио треба да одрази будуће стање система, његову логичку повезаност и развој ситуације корак по корак. У прогностици се сценарио разматра и као слика жељеног или прогнозом добијеног стања.² Сценарио мора да садржи циљ, могуће варијанте за достизање циља и кратак опис тих варијаната – квалитативну или квантитативну оцену. У њему су описане промене стања од почетног S_0 и времена t_1 у стање S_1 до коначног стања S_n :

$$S_0 \rightarrow S_1 \rightarrow S_2 \rightarrow \dots \rightarrow S_n,$$

$$t_1 \quad t_2 \dots \dots \dots t_n.$$

Ако се уместо стања узме ред ситуација (појава) A , тај ред је детерминисан и код њега се искључују варијанте:

$$A_0 \rightarrow A_1 \rightarrow A_2 \rightarrow \dots \rightarrow A_n.$$

Са сваком појавом се остварује одређени циљ (потциљ) стабла циљева (C):

$$A_0 \rightarrow A_1 \rightarrow A_2 \rightarrow \dots \rightarrow A_n,$$

$$\downarrow \quad \downarrow \quad \quad \quad \downarrow$$

$$C_1 \rightarrow C_2 \quad \quad \quad C_n$$

Најчешће се користе сценарији са недетерминисаним везама у којима је произилажење наредног догађаја одређено с извесном вероватноћом (P_1, \dots, P_n):

$$A_0 \rightarrow A_1 \rightarrow A_2 \rightarrow \dots \rightarrow A_n,$$

$$\downarrow \quad \downarrow \quad \quad \quad \downarrow$$

$$P_1 \quad P_2 \quad \quad \quad P_n$$

² Н. Стефанов и др., *Програмно-целовой подход в управлении*, „Прогрес“, Москва, 1975.

Пример за шест догађаја и четири варијанте без могућности понављања догађаја:

$$\begin{aligned} &A_1A_2A_3A_4A_5A_6, \\ &A_1-A_3A_4A_5A_6, \\ &A_1A_2-A_4A_5A_6, \\ &A_1A_2A_3A_4A_5 \end{aligned}$$

Ако се догађаји могу понављати, могућа је следећа матрица:

$$\begin{aligned} &A_1A_2A_3A_4A_5A_6, \\ &A_1 A_1A_2A_3A_5A_6, \\ &A_1A_2 A_2 A_2A_5A_6. \end{aligned}$$

Поједине варијанте се односе, пре свега, на ресурсе помоћу којих се достижу циљеви, а то су варијанте: мера, рокова реализације, извршилаца, материјалног обезбеђења, финансирања, информатичког обезбеђења и организације, тактичке и стратегијске варијанте, варијанте корекције, координације и контроле, и друге. Варијанте су разрађене за реализацију циља, у случају детерминисаних веза, а уколико везе нису детерминисане, постоји и могућност да се један циљ оствари преко више варијаната или да се на основу једне варијанте реализује више циљева. Најчешће се разматра варијанта остварења једног циља са више варијанти. Сложенија је разрада програма реализације (Pr_1 , Pr_n), у којем постоји више варијаната и мера за њихово остварење.

Сценарији се могу понављати на бројне начине, а метода се бира зависно од намене, садржаја и облика борбених дејстава или неке друге делатности војске и преференције групе која је укључена у израду сценарија. Међутим, без обзира на методу стварања, сваки сценарио треба да има следеће карактеристике: 1) уверљивост; 2) конзистентност; 3) укључивање свих критичних, релевантних чинилаца 4) облик и обим сличне другим сценаријима; 5) корисност, и 6) разумљивост. Обично се приликом састављања сценарија одговара на питања везана за: 1) број сценарија и ниво за који се раде; 2) теме; 3) период који треба да се обухвати; 4) формат презентовања; 5) порекло идеја; 6) ангажовање чланова тима итд. Применом савремених електронских рачунара могуће је израдити неограничен број сценарија, али се обично раде песимистичка и оптимистичка варијанта.

Избор тема сценарија углавном зависи од ангажовања јединица војске. Најчешће се у војсци узимају у обзир четири елемента: однос снага, стање снага, простор и време, али и окружење, с економским, политичким, технолошким, демографским, еколошким, социјалним и другим карактеристикама. Комплексним сагледавањем наведених елемената и карактеристика окружења решава се проблем прикупљања улазних података, на основу којих командант постаје једини „господар ситуације“ на бојишту. За већину организација у војсци исти су хоризонти сценарија и планирања. Већина команди ради планове ангажовања и друге планове за будућност која није временски

ограничена. Планови се коригују услед промене ситуације и окружења, или због избијања криза и могућности угрожавања јединице. Постоје и планови развоја, и слично, који се раде за једну и више година. Сви ти планови – делови сценарија, требало би да имају исти облик и степен развијености. Према обиму, могу да буду од кратких извештаја до елаборираних комплексних дела, урађених на нивоу научне дескрипције и објашњења. Најчешће се користе текстови, карте, графони, табеле и слично.

Сценаријом се обезбеђује откривање детаља који се без разраде сценарија не би уочили, приказивање слике реализације догађаја за достизање циља, чиме се онемогућавају они који ометају реализацију и адаптирање реализације на позитивне и негативне услове. Међутим, постоји опасност да се укључе недовољно сигурни подаци у систему догађања, па је писање сценарија посебно важно за команду – штаб јер им обезбеђује индикације о приоритету који треба дати неком пројекту. На пример, приоритет у набавци и развоју одређене врсте наоружања, у трансформацији или реорганизацији одређених делова војске, и слично. Сценаријом могу да се прикажу будуће околности на два различита начина: прво, као слика (стање, пресек) догађаја или околности, зависно или независно од различитих чинилаца окружења у одређеном будућем времену, и друго, као процес (секвенцијални сет догађаја и промена), зависно или независно од различитих чинилаца окружења у одређеном будућем времену.

Организација разраде и оцена варијаната сценарија

За састављање сценарија могу да се користе различите методе и њихове комбинације. У решавању војних проблема, као и у другим областима, најједноставније је да се писање сценарија повери људима који знају добро да прогнозирају и који добро познају методологију истраживачког рада. Предвиђање се практикује у свакој јединици. Официри, користећи своје знање и машту, предвиђају будуће догађаје и окружење у којем ће се одвијати. Методолошки аспект је такође значајан, јер они који не знају шта је сценарио и како се он ради, и који не знају основне елементе логичког мишљења, не могу ни предвидети неки будући догађај или процес.

У изради сценарија најважнији је избор елемената који утичу на оно што се прогнозира, тј. на резултат прогнозе. У стварању сценарија потребно је:

- дефинисати историјски след догађаја, односно узети у обзир период пре непосредне будућности (зависно од проблема разматрања);
- анализирати највероватније чиниоце који воде ка променама како би се предвидела будућност без изненађења;
- утврдити кључне моменте промена у вероватним правцима;

– идентификовати кључне последице развоја појаве на политику и стратегију организације.

За квалитет сценарија значајно је да буде конзистентан, односно да се јасно види међусобни утицај одговарајућих параметара. То значи да треба јасно сагледати узрочно-последични однос и редослед догађаја. Све информације које су дате кроз одговарајуће тенденције интегришу се анализом њихових међусобних утицаја или, уколико је реч о сложеним случајевима, симулацијом одговарајућег модела на рачунару.

Сценарија настају као крајњи резултат комбиновања различитих тенденција и догађаја. Уобичајено је да се раде три или четири сценарија, за одговарајући период, који се класификацију као:

- референти или основни (искључено изненађење),
- сценарио у којем се настављају постојећи односи у средини,
- екстремно добар сценарио,
- екстремно лош сценарио.

У изради сценарија треба узети као основ карактеристике проблема који се разматра због тога што сваки проблем, поред основних општих индикатора, има и специфичне особине од којих зависе опстанак, стабилност и развој организације, односно разрешење, ако је реч о краткорочном проблему. Веома је значајна анализа историјских података и разлога који су довели до одговарајућих тенденција. То је и основа за процену потенцијалних утицаја на будуће догађаје и вероватноће будућих догађаја. Анализа утицаја је увек у средишту процеса стварања сценарија, па се без сагледавања утицаја на тенденције од којих зависе резултати не могу стварати добра сценарија будућности која увек могу да послуже као основа за израду или процену стратешких планова.

Поставка и избор циља су улаз за израду сценарија и реализују се помоћу посебних метода, од којих се у војним организацијама најчешће користе методе *SEER (Sistem for Event Evaluatoion and Revienv)*, *PAT-TERN (Planing Assitance Trough Tehnical of Relevance Numbers)* и методе експертних оцена.³

Варијанте као могућа стања система у будућности обезбеђују постизање постављеног циља. С обзиром на то да је реализација везана с одређеном вероватноћом, варијанте имају и карактер хипотеза. Приликом израде варијаната (као и хипотеза) могућа су два типа ситуација: затворене ситуације, са фиксираним бројем варијаната, и отворене ситуације, за које се, по избору, описују, оцењују и, затим, бирају оне с највећом вероватноћом постизања циља. Ако је број варијаната довољан, процес се завршава или по потреби продужује. Ва-

³ В. Миладиновић, *Предвиђање – прогнозирање развоја*, Центар високих војних школа, Београд, 1992, и др Н. Чубра, *Кибернетика у развоју оружаних снага*, Војноиздавачки завод, Београд, 1977.

ријанте се могу бирати тако да се постепено остварује један циљ или да се поступно реализује више циљева:

– I варијанта C_1	II варијанта C_2	III варијанта C_1
– I варијанта C_1	II варијанта C_2	III варијанта C_3

Технологија стварања варијаната своди се на: одређивање типа ситуације (отворена, затворена); утврђивање броја варијаната за затворене ситуације, одређивање језгра варијаната с највећом вероватноћом за достизање циља и одређивање начина реализације варијаната (поступно, паралелно).

За оцену сценарија се могу користити оцене експерата, математичко статистичке методе, анализа система, операциона истраживања итд. Приликом избора метода за оцену треба узимати у обзир: могућност брзе оцене појединих варијаната и избор одговарајућег критеријума за оцену. При томе, оцена треба што објективније да одражава будућу ситуацију. Од експертских оцена најчешће се користи метод Delfi.⁴

Руководилац израде прогнозе сваком члану групе експерата даје списак варијаната, показатеље и инструкције о начину оцењивања. Оцена се изводи према следећим показатељима: значајност варијанте (K), вероватноћа реализације (P) и очекивано значење (D). Према оцени значаја, од свих чланова групе (m) за све варијанте (n) формира се матрица значајности:

$$\begin{matrix} K_{11}, K_{12}, \dots, K_{1m} \\ K_{21}, K_{22}, \dots, K_{2m} \\ \dots, K_{ij}, \dots \\ K_{n1}, K_{n2}, \dots, K_{nm} \end{matrix}$$

На крају првог круга руководиоца процедуре утврђује средњу оцену првог показатеља (уз очување услова $0 < K < 1$):

$$\bar{K}_i = \frac{\sum_{j=1}^m K_{ij}}{m} \quad (i = \overline{1, n} \quad j = \overline{1, m}).$$

На исти начин се формира и матрица вероватноће реализације варијанте и одређује средња оцена:

$$\bar{P}_i = \frac{\sum_{j=1}^m P_{ij}}{m}.$$

⁴ Др Г. Ковач, др Е. Новак, *Суштина, значај и методи прогнозирања*, Семинар ЕЦПД, Београд, 1989.

Очекивано значење добија се као производ оцене значајности и вероватноће реализације, а након тога се формира матрица:

$$D_{ij} = K_{ij} P_{ij}$$

D_{11}, D_{12}, \dots	D_{1m}
D_{21}, D_{22}, \dots	D_{2m}
	D_{ij}
D_{n1}, D_{n2}, \dots	D_{nm}

Средња оцена очекиваног значаја:

$$D_i = \frac{\sum_{j=1}^m D_{ij}}{m}$$

Употреба и усаглашавање обављају се према нормативној оцени. Процедура се може упростити и посматрати само ако један показатељ има више хипотеза или ако је кратко време за усаглашавање. Ако су вредности показатеља веће или равне критичној оцени, од експерата који су тако оценили тражи се информација о разлозима за то и поновно оцењивање. Процедура се завршава када су сви показатељи мањи од нормативне вредности. Тешкоће се јављају приликом одређивања критичне оцене, која је, најчешће, облик нормативног критеријума. Може се одредити и еспериментом или је чини средња оцена.

Уколико су варијанте разрађиване према усвојеним критеријумима, за избор оптималне варијанте или за њихово рангирање према фазама сценарија могу да се користе стандардни програмски пакети вишекритеријумског рангирања.

Поступак израде сценарија

У литератури се препоручују бројни начини писања сценарија. Један од њих садржи следеће фазе: 1) дефинисање сврхе и формирање тима за рад на сценарију; 2) прикупљање релевантних података; 3) навођење свих релевантних чинилаца; 4) одређивање најрелевантнијих чинилаца; 5) избор теме за алтернативна сценарија; 6) класификовање чинилаца у одговарајуће групе; 7) дефинисање актуелне ситуације с обзиром на изабране чиниоце; 8) развијање највероватнијег сценарија; 9) измена основних чинилаца да би се подржали алтернативни сценарији; 10) припрема варијаната сценарија; 11) контрола свих сценарија због конзистентности, и 12) модификовање сценарија, ако је нужно и организовање за његово коришћење.

Дефинисање сврхе и формирање тима за рад на сценарију је прва фаза у изградњи варијаната која је значајна за одређивање циљева и

процеса планирања основних и алтернативних сценарија, домен пројекта и време које је предвиђено за обављање задатка. Карактеристике и прецизност сценарија умногоме ће зависити и од расположивог времена и ресурса. Током те фазе мора да се дефинише циљ и одреди и организује тим који ће радити сценарио.

База података се ствара пре него што се започне предвиђање. Њоме треба да се обезбеди, пре свега, јасна представа о актуелној ситуацији у интерном и екстерном окружењу. Зато мора да буде везана за садашњост и за динамична историјска кретања која су довела до одређене тачке у будућност. Полази се од једноставне поставке да је основни услов сазнања будућности управо сазнање о томе шта је било у прошлости и како су се ти догађаји развијали до садашњости. За разлику од већине других метода предвиђања, база података мора да буде свеобухватна, тј. да садржи све чиниоце, како интерне, тако и екстерне, који могу да утичу на остварење циља.

Навођење свих релевантних чинилаца и одређивање најрелевантнијих од њих зависи, пре свега, од степена оспособљености истраживачког тима. Тим који ради на сценарију треба да има велику слободу у утврђивању чинилаца и њиховом сагледавању. Из тако добијеног ширег круга издвајају се чиниоци за које стручњаци дају ваљану аргументацију и разлоге за прихватање.

Свака област пословања има и одређене елементе окружења који значајно утичу на обликовање могућег развоја. За сваки сегмент окружења треба да се формулишу претпоставке за карактеристична кретања у наредном периоду које могу да буду веома бројне. Међутим, с обзиром на каснију могућност интерпретирања сценарија, потребно је да се изаберу само најважније тенденције развоја ситуације.

Избор тема за алтернативне сценарије јесте фаза у којој тим за израду сценарија има проблем у вези с избором теме око које ће се развити пројекција будућности. Пошто је број чинилаца који се могу разматрати у сценарију огроман и пошто је интервал вредности сваког чиниоца велики, у будућем развоју појаве могу настати бројне варијанте, али ће се реално догодити само једна. Зато сценарио треба да буде урађен према степену који се односи на највеће вредности за процес планирања и који најбоље повезује мноштво различитих (оптимистичких и песимистичких) вредности како би се појава у будућности што је могуће комплексније сагледала и предвидела могућност ангажовања јединица.

Ангажовање чинилаца у повезане групе у непосредној је вези са формирањем штабних (истраживачких) група. Групе се, обично, међусобно повезују, према чиниоцима, као штаб или тим. То је посебно значајно због чињенице да се ефекат промена у једном чиниоцу може лакше размотрити ако се анализира у оквиру групе повезаних чинилаца и ако се све то разматра у једном сценарију.

Одређивање актуелне (садашње) ситуације према изабраним чиниоцима реализује се на основу информација из базе података о статусу садашњости и скоријој прошлости. На основу тих информација и раније одабраних чинилаца пише се извештај, у којем се доводи у везу историја важних догађаја, збивања и праваца који су довели до ситуације или стања у којем се команда и јединица налази. То је, уједно, и полазна основа за развој сценарија и средство за уједначавање ставова учесника у планском напору на изради основног сценарија и његових варијаната. Извештајем се, дакле, усаглашавају ставови о улазним подацима и своде на најмању меру расправе о чињеничком материјалу.

Развијање највероватнијег сценарија се ради на основу постојећих података. Команда, штаб или истраживачки тим који припрема сценарио цени ситуацију и даје оцену о томе шта ће највероватније садржати будућност у подручју које се прогнозира кориштењем разних метода, техника и инструмената. Сви аргументи који су у прилогу сценарија морају да буду прихватљиви за чланове тима, упоређени због конзистентности и засновани на подацима из других докумената.

Када је комплетиран највероватнији сценарио, преиспитују се вредности основних чинилаца да би се видело како се могу променити ако се догоде у будућности. То се сугерише у варијантама сценарија. Свака тема сценарија треба посебно да се размотри, прво уз појединачну промену одговарајућег чиниоца, а касније треба да се испита у вези с другом променом због конзистентности. Промене у вредности чинилаца треба да буду сигнификантне, али у оквиру интервала изводљивости. Генерално, чиниоци треба да се мењају до тачке на којој даље промене неће имати резултат различите организацијске акције. Коректним променама у свим одговарајућим чиниоцима треба да се скицира будућност која доследно следи изабрану тему.

Припрема варијаната сценарија је фаза која обухвата израду серије сценарија (за сваку тему или садржај борбених дејстава). Као и највероватнији сценарио, пројекције треба да се наведу према изворнику и коректно објасне. Конзистентност, јасноћу и комплетност сценарија контролишу људи који нису били укључени у њихову припрему. Тако се најбоље обезбеђује и гарантује њихова јасноћа, коректност и комплементност. Кад год је могуће, сав посао око израде варијаната сценарија требало би да обави нека спољна, независна институција.

Модификовање сценарија и организовање за његово коришћење, као последња фаза, значајно је за израду коначне верзије сценарија. Сценарији, дакле, настају као крајњи резултат комбинације различитих тенденција и догађаја па у њиховом стварању треба поћи од основних карактеристика проблема који се разматра. Сваки проблем, поред основних општих индикатора, има и специфичне особине од којих зависе опстанак, стабилност и развој организације, односно његово разрешење, ако је реч о краткорочном проблему.

Веома је значајна и анализа историјских података и разлога који су довели до одговарајућег кретања појаве. То је и основа за процену потенцијалних утицаја на будуће појаве и вероватноће будућих догађаја. Анализа утицаја је увек у центру процеса стварања сценарија јер се без сагледавања утицаја на процесе од којих зависе резултати не могу израђивати добри сценарији будућности. Технологију разраде сценарија чине поступци везани за постављање (избор) циља, стварање и оцену варијаната.

Облици практичне примене методе сценарија

Метода сценарија омогућава сагледавање развоја и могућности разрешења многих појава у друштву и војним организацијама. У пракси постоје три основна облика примене тог метода: за конструисање стабла циљева при опису могућих будућих система, за квалитетно формулисање основних циљева и потциљева, и за обезбеђење реализације решења која су укључена у планове и програме.⁵ Прве две области су карактеристичне за рад органа на највишим нивоима руковођења и командовања и, посебно, за дугорочне и средњорочне планове развоја. У области реализације метода сценарија се ређе примењује, и то обично за сложене задатке.

У плановима и програмима развоја за облик примене методе значајни су ниво интензитета у капиталу (висок или низак) и водеће време за развој, које може да буде дуго и кратко. Ако су потребна улагања за одређене програме или задатке интензивна и ако је дуго водеће време развоја неопходно је коришћење методе сценарија. У програмима који нису капитално интензивни и где је кратко водеће време развоја користи се једноставно предвиђање, а могућа је и комбинација методе сценарија и формалног предвиђања.

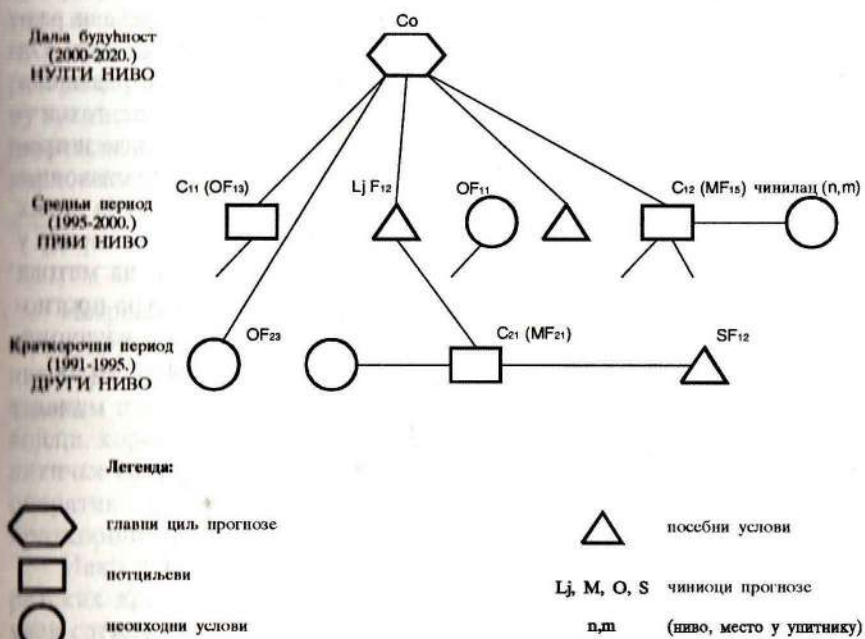
Сценарији садрже нека „наизглед прихватљива“ или „вероватна“ стања будућности, при чему се идентификују елементи који су укључени у прогнозу. Метода сценарија доприноси побољшању квалитета планирања и поможе доносиоцу одлуке да формализује могућности и сагледа визију онога што се може десити у будућности. Сценарио циљева, као основа методе, претходи стаблу циљева и разрађује се ради његове квалитетније израде. У сценарију циља фиксира се будуће стање система: издвојене варијанте главног циља и потциљева, као и глобална стратегија за достизање главног потциља преко основних потциљева ($GC_1, GC_2, \dots GC_n$). За израду сценарија и стабла циљева обично се као помоћне методе користе методе *SEER* и *PATTERN*.

Метода за процену догађаја и анализу *SEER* облик је писаног и усменог испитивања експерата. Разрађена је за проучавање проблема

⁵ В. Миладиновић, исто, и П. Стефанов и др., *Програмно-целовой подход в управлении*, „Прогрес“, Москва, 1975.

развоја технологија у САД и примењује се почев од 1968. године. Техника методе *SEER* једноставна је и изводи се у две фазе. У *првој фази* се припремају узорак предвиђања и предлози за доношење одлуке на основу ставова стручњака у организацији и према литератури. Тако припремљени узорак доставља се експертима на допуну и вредновање према одређеним задатим критеријумима. На основу добијених резултата успоставља се „банка података“, сређена према одређеним критеријумима.

Шема 1

SEER стабло циљева

У *другој фази* упит се поставља хетерогеном саставу експерата. Међу њима могу да буду и експерти из прве фазе. У тој фази експерти раде по принципу нормативизма. Експерти имају задатак да вреднују узорак са других аспеката, да скицирају интеракције предвиђених догађаја и да дефинишу систем циљева. На основу вредновања добијених одговора може да се дефинише модел пута до циља. Метод је релативно једноставан за учеснике, али је потребно да се озбиљно ангажује аниматор у дефинисању модела пута до циља.⁶

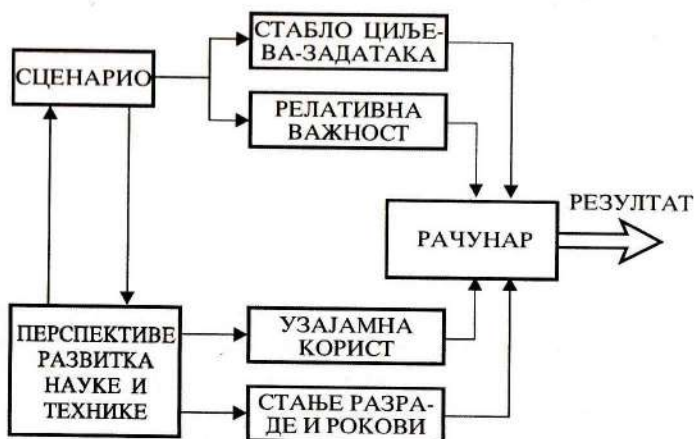
Руководство пројекта, на основу обрађених података, ради *SEER* стабло циљева, почев од даљег ка почетном временском хоризонту

⁶ Др Г. Ковач, др Е. Новак, *исто*.

прогнозе. Најчешће се ради са два или три временска периода. При томе, од изабраних догађаја и појава за све чиниоце прогнозе они најзначајнији се претварају у циљеве, а остали у нужне или жељене услове. Та трансформација и унутрашње повезивање између њих на једном нивоу и између временских хоризоната стваралачки је рад радног тима (шема 1). У анализи начина за остваривање циљева дефинисаних *SEER* стаблом полази се од садашњости, уз оцену неопходних и жељених услова и предвиђање потребних активности.

У програмске методе војног прогнозирања могу се убројати методе који омогућују да се, на основу довољно тачног описа процеса, разраде информације и одреде и процене перспективе и циљеви развоја комплексних система, посебно наоружања и ратне технике. Од тих метода најчешће се користи *PATTERN* метода, која је развијена као помоћ у планирању посредством квантитативне процене техничких података. Систем је разрађен тако да се на основу анализе и процене бројних информационих података у области ратне производње добију оптимална решења у општедржавним размерама развоја нових средстава ратне технике, као и расподеле кредита за њихову израду у прогнозираном временском периоду. Касније се показало да метода може да се користи у многим гранама делатности, посебно за прогнозирање производности рада и за перспективно планирање научноистраживачких радова (блок-шема примене приказана је на шеми 2).

Шема 2

Блок-шема прогнозирања према систему

Суштина те методе је да се, у сагласности са захтевима системског прилаза, анализом појава рашчлани решење проблема на делимичне задатке и разради по етапама на основу тзв. хијерархијског стабла циљева – задатака. Етапе анализирају специјалисти (експерти) из одговарајућих научних области и сваком делимичном решењу додају

се коефицијенти релативне важности. За њихово одређивање користе се методе хеуристичке процене, што је условљено карактером задатака који се решавају у условима велике неодређености. Осим тога, детаљно се процењују одређени параметри, као: међусобна корисност система и подсистема и рокови њихове разраде у свим стадијумима – од теоријских истраживања до серијске производње средстава ратне технике. Сви добијени подаци се програмирају и убацују у рачунаре, па се, на основу њих, добијају подаци за доношење коначне одлуке.

Иако се приликом разматрања сложених задатака, посебно у програмима развоја у Војсци Југославије, користе поједине фазе и методе које су садржане у методи сценарија, та метода нема већу примену у пракси, па је мало и теоретског уобличавања искустава. С обзиром на обим примене те методе у најразвијенијим земљама и потврђену вредност у решавању комплексних задатака, када се ангажују специјалисти бројних струка и профила, методу сценарија треба више користити и у нашој земљи.

Закључак

Истраживање будућности произилази из потребе да се стратегијским одлукама, одговарајућим планирањем и реализацијом предвиђених мера, утиче да се оне формирају, колико је то могуће, према сопственим потребама. За то се веома успешно, посебно за прогнозе у војсци, користи метода сценарија, пре свега за истраживање војно-политичке ситуације, визије будућег рата, развоја доктрине, стратегије, оператике и тактике и средстава ратне технике, као и за поједине краткорочне комплексне задатке.

Иако постоји методолошка основа сценарија, као резултат теоретских прилаза и праксе, изабрана појава за примену методе даје увек специфично решење. Уобичајено је да се разматрају три-четири сценарија, с већим бројем варијаната, а најчешћи су сценарији у којима се настављају постојећи односи, сценарији који искључују изменања и екстремно добри или лоши сценарији. Технологија разраде сценарија обухвата поступке избора и постављања циља, стварања варијаната и њихове оцене. За сваку од тих фаза користе се одговарајуће методе прогнозирања, а најчешће експертских оцена и оперативних истраживања.

Методологија за истраживање и развој уграђених командно-информационих система

УДК: 623.618.355.235.693

Проф. др Радомир Јанковић, пуковник

Аутор разматра методологију за истраживање и развој уграђених командно-информационих система и стечена искуства везана за истраживање и развој система и средстава наоружања и војне опреме (НВО), посебно командно-информационих система за рад у реалном времену. Методологија је заснована на рачунарској симулацији уграђеног командно-информационог система, као и ширих система – наоружане мобилне платформе и њене околине.

У чланку је наведен пример симулације командно-информационог система наоружаног брода речне ратне флотиле. Резултати приказаних експеримената недвосмислено показују да уграђени командно-информациони систем утиче на перформансе наоружане мобилне платформе. Тај утицај се огледа у деградирању њихових теоретских максималних вредности услед несавршености посаде, командно-информационог система, његових подсистема и делова.

Потврђено је да је реализовани програм – симулатор употребљиво софтверско средство за анализу и пројектовање разматране класе командно-информационих система. Помоћу таквог симулатора, анализом примарних мера перформансе, може се оценити укупна успешност функционисања командно-информационог система, а на основу секундарних мера перформанси може се закључити који су ресурси критични за његов рад и које мере треба предузети да би се његова ефективност подигла на тражени ниво.

Командно-информациони системи (КИС) чине класу важних подсистема наоружаних мобилних платформи (НМП). Наоружана мобилна платформа је апстракција уведена ради истраживања и развоја сложених војних система, као што су ратни брод, тенк, оклопни транспортер, борбени авион или наоружани хеликоптер.¹

Методологија се заснива на примени технике рачунарске симулације функционисања КИС НМП у различитим условима експлоатације и/или борбених дејстава ради испитивања њиховог утицаја на укупне перформансе наоружаних мобилних платформи у које су уграђени КИС НМП и предлагања организационо-техничких мера да би, посаде, у одређеним условима, биле одговарајуће информационо подржане у обављању постављених задатака. Командно-информациони

¹ Р. Јанковић, *Концепт наоружане платформе*, „Војно дело“, Београд, бр. 3 /1998.

систем НМП намењен је за информациону подршку командовања НМП у управљању њеним кретањем, ватреном дејству по циљевима/претњама (Ц/П) и логистици.²

Ватрено дејство по непријатељевим циљевима/претњама (Ц/П) најзахтевнија је функција уграђеног командно-информационог система. Тада он ради у реалном времену, што је нарочито изражено у противваздушној одбрани (ПВО) и противракетној одбрани (ПРО), у којима је наоружана мобилна платформа највише изложена ризику од уништења или оштећења (зато је у истраживању највећа пажња посвећена моделовању КИС НМП ограниченом на ту групу његових основних функција).

Методологија за истраживање и развој КИС резултат је сопствених искустава у истраживању и развоју система и средстава наоружања и војне опреме (НВО), посебно командно-информационих система за рад у реалном времену, али има и шири значај. Заснована је на рачунарској симулацији КИС НМП, као и наоружане мобилне платформе и њене околине, као ширих систем.

Дефиниције основних појмова

Наоружана мобилна платформа нови је концепт уведен у истраживање као апстракција погодна за истраживање и развој једне класе сложених војних система. Многи такви системи, на пример ратни брод, оклопно борбено возило, авион или наоружани хеликоптер, имају неке заједничке особине, од којих су најважније: сопствени погон, људска посада, наоружање и потреба за значајном логистичком подршком.

Околину НМП, као војног система, чине: непријатељ, сопствене снаге и простор (територија, акваторија или ваздушни простор по којима се крећу НМП и различити циљеви и претње).

Подсистеми НМП од интереса за истраживање и/или развој најчешће су: погон, уграђени командно-информациони систем (КИС НМП), оруђа и логистичка подршка.

Уграђени командно-информациони систем (КИС – НМП) саставни је део, односно један од најважнијих подсистема НМП. Намењен је за информациону подршку командовању НМП у управљању њеним кретањем, ватреном дејству по циљевима/претњама и логистици. Обухвата људе (посада НМП) и следеће подсистеме: сензорски подсистем, рачунарски подсистем, подсистем за везе и пренос података и спреге КИС НМП са оруђима и другим извршним органима наоружане мобилне платформе.

² Р. Јанковић, *Концепција командно-информационог система за војне наоружане мобилне платформе*, „Научно-технички преглед“, Београд, бр. 5/ 1998.

Мисија НМП јесте пут који она треба да пређе од базе до циља, и натраг до базе, током којег се планира обављање других задатака (уништење планираних циљева, и слично).

Планирана мисија НМП јесте мисија у којој нема никаквих догађаја осим предвиђеног пута који НМП треба да пређе од базе до циља, и натраг до базе, и унапред плански одређених задатака које НМП треба да обави на том путу. То је идеализовани случај мисије, у којој нема непредвиђених догађаја и НМП обавља само планиране задатке. Њен значај је у томе што чини основ на којем су развијени најважнији делови и механизми симулационог модела. На ту основу се, у даљим фазама развоја симулационог модела, надграђују делови којима се симулирају догађаји који не могу да се планирају, а којих, више или мање, увек има у реалним мисијама НМП. У оквиру планиране мисије НМП треба да уништи један или више циљева/претњи, што се своди на дејство неким од оруђа којима је опремљена НМП и на трошење одговарајућих ресурса додељених за мисију, као што су пројектили из борбеног комплета (БК) уз оруђе, или време које је потребно за командно-информациони систем.

Циљ је непријатељева јединица, систем или средство које може да се уништи или оштети оруђима која се налазе на наоружаној мобилној платформи.

Претња је непријатељева јединица, систем или средство које својим дејством може да оштети или уништи НМП. Већина претњи може истовремено да буде циљ, и обратно, али се релативни однос интензитета њихових својстава разликује од случаја до случаја.

Утицај непријатеља на мисију НМП представља се *ванредним догађајима* (ВД), који су најчешћи непланирани циљеви и/или претње.

Конфликт је посебна класа ванредних догађаја у симулационом моделу мисије НМП у којима долази до сукоба интереса НМП (да постигне основни циљ мисије – уништи све планиране циљеве и истовремено се сачува од уништења) и противника (који тежи да је спречи, уништи или онеспособи).

Реакција НМП јесте њен одзив на појаву ванредног догађаја. То је једна или више активности које посада НМП, после процене новонастале ситуације и доношења одлуке, предузима ради отклањања негативних последица ванредног догађаја и брзог поновног усмеравања НМП на обављање планиране мисије. Активности реакције се предузимају према експертским правилима одлучивања која произилазе из начела борбене употребе наоружане мобилне платформе.

Симулација мисије НМП јесте рачунарска представа динамичког сценарија у којем се, од поласка на циљ до повратка у базу, смењују маневри и преласци деоница, ванредни догађаји и одговарајуће реакције (дејства) НМП, уз постепено трошење ресурса предвиђених за мисију. Степен успешности мисије НМП оцењује се *мерама перфор-*

миси, као што су време њеног трајања, број утрошених пројектила по уништеном циљу, ефикасност преласка пута, проценат мисија које су повољно завршене, и слично.

Општа концепција уграђеног командно-информационог система

Општа концепција уграђеног командно-информационог система – КИС НМП,³ може јасно да се сагледа на основу његове околине и подсистема. *Околину* КИС НМП, чине амбијент у којем се креће и дејствује НМП, непријатељеве снаге, садејствујуће – пријатељске снаге, посада НМП, оруђа и други извршни органи у саставу НМП. У информационом погледу, утицај амбијента и непријатеља на КИС НМП огледа се у врсти и количини података који преко сензора улазе у КИС НМП. Слично утичу и садејствујуће (пријатељске) снаге: подаци који од њих долазе у КИС НМП, или ка њима одлазе из КИС НМП, интересе су како због захтева за улазом/излазом преко средстава везе КИС НМП, тако и у погледу напрезања осталих делова система у вези с њиховом обрадом, приказивањем, проценом и доношењем одлука посаде НМП. Најзад, и сама оруђа НМП представљају околину, односно својеврсног крајњег корисника услуга КИС наоружане мобилне платформе.

Посада НМП процењује ситуацију, доноси одлуке и управља НМП у целини, њеним подсистемима и појединим деловима. Она је део околине, али у функционалном смислу је нераздвојива од КИС НМП, нарочито тамо где значајно утиче на перформансе система када он ради у реалном времену. Зато је неопходно да се у симулациони модел КИС НМП на одговарајући начин укључе и реакције људи из посаде, са свим њиховим предностима и ограничењима.

Структура КИС НМП као система обухвата: сензорски подсистем, рачунарски подсистем, подсистем за везе и пренос података и спреге КИС НМП с расположивим оруђима и другим извршним органима наоружане мобилне платформе.

Сензорски подсистем обухвата углавном радаре, камере и друге оптоелектронске уређаје, као и различите сензоре који се користе за прикупљање информација значајних за управљање НМП.

Рачунарски подсистем обухвата све рачунаре који су интегрисани у КИС НМП. Њихов број и организација зависе од величине и сложености НМП. Организовани су хијерархијски, тако да се на рачунарима у горњим слојевима обављају функције рачунарске подршке КИС НМП у целини, односно његових главних подсистема, док се функције информационе подршке извршних органа (на пример, системи за управљање ватром оруђа НМП) обављају у најнижим хијерархијским слојевима.

³ Р. Јанковић, *исто.*

Подсистем за везе и пренос информација и података у КИС НМП има двоструку улогу. Прво, њиме се обезбеђује, путем одговарајућих средстава везе, повезивање КИС НМП с околином, односно другим информационим системима садејствујућих (пријатељских) снага и/или њихових сензора. Са друге стране, тим подсистемом обезбеђује се међусобно повезивање свих подсистема и делова унутар самог КИС НМП и његово функционисање као целине.

Спреге за оруђа и друге извршне органе НМП служе за њихово повезивање са КИС НМП. Број и врста тих спрега зависе од оруђа, њихове конструкције и нивоа опремљености. Оруђа и остали извршни органи могу да имају људску посаду или су аутоматизовани, што одређује и саму реализацију спрега.

Основне функције КИС НМП⁴ јесу информациона подршка командовања НМП у управљању њеним кретањем, ватреном дејству по циљевима/претњама и логистици. Од свих тих делатности најзахтевнија функција КИС НМП јесте ватрено дејство по непријатељевим циљевима/претњама, и то из два разлога. Прво, то је делатност у којој се обављају најважнији задаци НМП у извођењу борбених дејстава, како у нападу, тако и у одбрани, када и НМП може да буде угрожена противничким дејствима. Друго, тада КИС НМП ради у реалном времену, што нарочито долази до изражаја у противавионској и противракетној одбрани, које се сматрају и ситуацијама у којима је НМП највише изложена ризику од уништења или оштећења.

Методологија за истраживање и развој командно-информационих система наоружане мобилне платформе

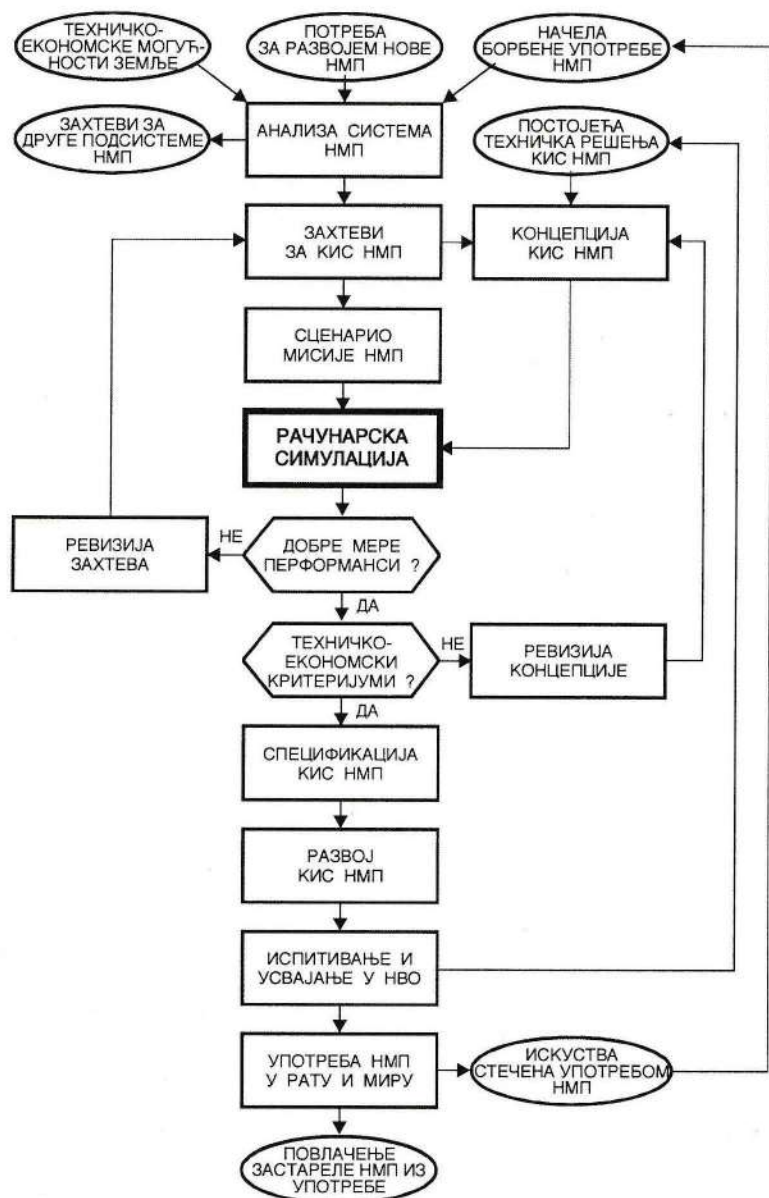
На шеми 1, на основу искустава, приказана је методологија за истраживање и развој КИС НМП као једног од најважнијих подсистема наоружане мобилне платформе.

Методологија је настала на основу *потребе за развојем нове наоружане мобилне платформе*. Таква потреба се најчешће јавља због застарелости постојећих сличних наоружаних мобилних платформи, односно због њихове тактичке и техничке инфериорности у поређењу с одговарајућим средствима могућег противника. Међутим, није неуобичајено да се до закључка о потреби развијања потпуно новог система дође и после истраживања одређених могућих ситуација у будућем оружаном сукобу, или због проблема из области ратне вештине који се могу на тај начин решавати. С друге стране, материјална и финансијска средства – за развој нове НМП увек су ограничавајући чинилац. Од њих зависе не само динамика истраживања и развоја нових НМП него и могућност њихове производње и одржавања, а самим тим и опремања војске. Дакле, на истраживање и развој нове наору-

⁴ Р. Јанковић, *исто*.

жане мобилне платформе, поред потреба војске, одлучујуће утичу постојећа *начела борбене употребе* таквих средстава наоружања и војне опреме, као и *техничко-економске могућности земље* у одређеном периоду.

Шема 1

Методологија за истраживање и развој КИС НМП

Следећи корак, један од најважнијих у методологији, јесте *анализа наоружане мобилне платформе као система*, чији су резултат *тактичко-технички захтеви* за НМП у целини, као и за њене поједине подсистеме и делове. Међутим, у средишту интересовања је део методологије који се односи на уграђени командно-информациони систем наоружане мобилне платформе, па је на шеми 2 развијен део који се односи на истраживање и развој КИС НМП. Одговарајући делови методологије развијају се и за друге подсистеме НМП, на пример за погон или наоружање, при чему се узимају у обзир специфичне методе и технике неопходни за те подсистеме.

Тактичко-технички захтеви за уграђени командно-информациони систем НМП полазна су основа за следеће две фазе методологије: осмишљавање *сценарија мисије* и израду *полазне концепције наоружане мобилне платформе*. Поред тактичко-техничких захтева, на израду концепције КИС НМП утичу *постојећа техничка решења* сличних система и средстава наоружања и војне опреме која се користе кад год је то могуће. Резултати те две активности улаз су у следећу фазу – *рачунарску симулацију* НМП, с тежиштем на функционисању уграђеног командно-информационог система у условима претпостављеног сценарија мисије.

Симулација сложеног војног система помоћу дигиталног електронског рачунара – наоружане мобилне платформе и њеног уграђеног командно-информационог система, једна је од најпогоднијих техника операционих истраживања. Њене предности су нарочито изражене у случајевима када се проверавају варијанте, како у вези с концепцијом, тако и у вези с постављеним захтевима за нове сложене системе. Њена главна предност у наведеном случају је у томе што омогућава експерименте без већих материјалних улагања, која иначе прате развој физичких модела, пробних комада и прототипова сложених војних система какав је КИС наоружане мобилне платформе.

На шеми 1 види се да се израдом симулационог модела и извођењем експеримената са програмом симулатором кроз више итеративних фаза проверава достизање траженог нивоа *мера перформанси* и испуњења *техничко-економских критеријума* ваљаности урађене концепције КИС НМП. Прво се проверавају мере перформанси, као основни функционални критеријум, а затим остали техничко-економски аспекти, на пример цена, погодност за руковање и одржавање, и слично. Поступак се понавља све док се не постигне тражено решење. Током тог итеративног процеса може да дође до више *ревизија захтева и концепције* КИС НМП. Циљ је да се нађе реално решење у посматраном периоду. Крајњи резултат тог поступка, који има централно место у методологији, јесте проверена *спецификација* – детаљан технички опис, односно претпројекат КИС НМП, одакле се директно прелази на његов развој према једној од уобичајених процедура. Тек тада долази до значајних трошкова и улагања која се односе

на развој прототипова, испитивања и друге активности везане за усвајање новог система или средства у наоружање и војну опрему. При томе је важно да се трошкови сведу на најмању меру, односно да се развија унапред проверено решење које има велике изгледе да успе. Истовремено са завршавањем активности *испитивања и усвајања* КИС НМП у наоружање и војну опрему, *ажурирају се подаци о постојећим техничким решењима*, тако да се искуства стечена током истраживања и развоја могу искористити и за будући развој неких других и сличних система.

Нови КИС НМП, заједно са НМП којој припада, улази у фазу употребе у рату или у миру. Искуства стечена у току такве експлоатације могу да се користе за ажурирање или, чак, стварање нових *начела борбене употребе* таквих сложених војних система. Најзад, последњи корак у методологији, односно њен завршетак, јесте *повлачење застарелог средства* из даље употребе у војсци.

Наведена методологија, иако је осмишљена првенствено за потребе истраживања и развоја нових система и средстава наоружања и војне опреме (НВО), има и ширу намену, јер обухвата целокупан циклус везан за сложени војни систем од појављивања потребе за његовим развојем, преко истраживања, одређивања концепције техничког решења, развоја и испитивања, усвајања у НВО и употребе, до повлачења система услед застарелости. Посебно је значајно то што методологија обухвата и обогаћивање скупа постојећих техничких решења, како за време коришћења, тако и после употребног циклуса система. С друге стране, искуства стечена у току истраживања и развоја, као и у току испитивања и касније експлоатације, уведена су у методологију и на одређени начин утичу на критичку анализу постојећих и на стварање нових начела борбене употребе сложеног војног система. Због тако широко постављених циљева и сложености предмета истраживања методологија се ослања на технике операционих истраживања, посебно на рачунарску симулацију, која у њој има највећи значај (рачунарска симулација је, због значаја у методологији која се разматра у чланку, детаљније приказана на шеми 2).

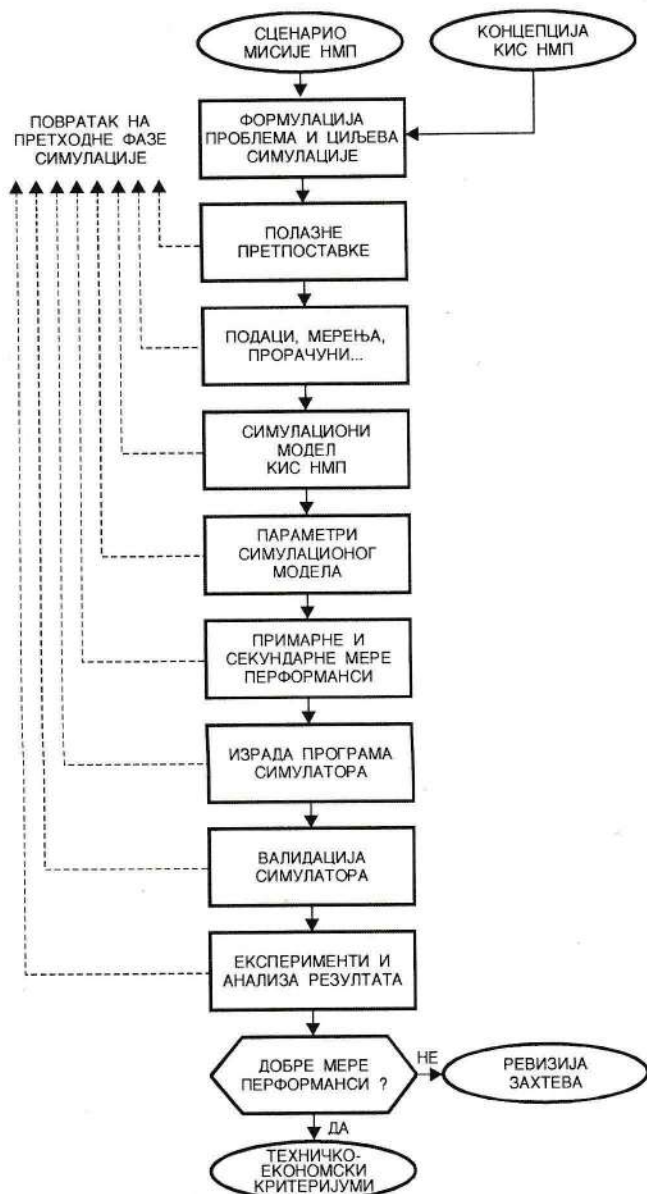
Циљ симулације сложеног војног система и његовог окружења⁵ јесте да се, кроз процену мера перформанси у различитим условима, дође до показатеља успешности техничких решења примењених током развоја циљног система⁶, његових подсистема и делова. Такође, циљ су и примене развијених симулатора за истраживање правилног одлучивања у вези с могућностима употребе таквих сложених војних

⁵ Р. Јанковић, *Симулација утицаја командно-информационог система на перформансе наоружане платформе*, Зборник радова симпозијума YU ИНФО 2000, Копаоник 2000.

⁶ Р. Јанковић: *Симулација утицаја командно-информационог система под различитим утицајима борбених дејстава*, Зборник радова XXVII југословенског симпозијума за операциона истраживања SYMOPIS, Београд, 2000.

система у извођењу борбених дејстава, што спада у домен командовања и обуке, као и њихове логистичке подршке (у области техничког одржавања и техничког снабдевања).

Шема 2

Рачунарска симулација као централни део методологије

Симулација командно-информационог система наоружаног брода речне ратне флотиле

Методологија за истраживање и развој уграђених командно-информационих система приказана је на практичном примеру симулације командно-информационог система наоружаног брода речне ратне флотиле (НБ РРФ). Потреба да се симулира КИС НМП условљена је његовим утицајем на укупну перформансу брода као наоружане мобилне платформе, а *циљ* је испитивање тог утицаја у два карактеристична случаја. *Полазне претпоставке* за истраживање су следеће:

1) На НМП нападају Ц/П дефинисани брзинама ($V_{ц/п}$) и еквивалентним површинама за детекцију сензором НМП ($S_{ц/п}$). Сви Ц/П усмерени су ка НМП и чине опасност јер могу да је униште или оштете.

2) Наоружана мобилна платформа опремљена је оруђем (ОР) које може да уништи Ц/П са вероватноћом уништења $p_{ор}$, и ометачем (ОМ), који може да омете Ц/П и тако га спречи да уништи НМП са вероватноћом успешног ометања $p_{ом}$. Оруђе је дефинисано крајњим и минималним дометом ватреног дејства ($D_{ОРp_{max}}$ и $D_{ОРp_{min}}$), а ометач има максимални домет ометања ($D_{ОМmax}$), док је његов минимални домет нула (може да омета Ц/П и на положају НМП).

3) Командно-информациони систем има следеће елементе:

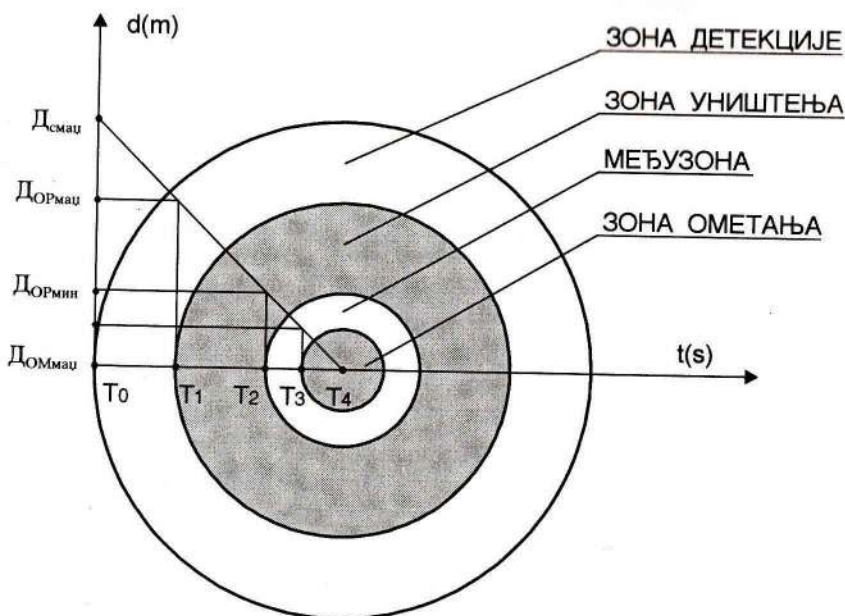
– сензор (С) – осматрачко-аквизициони радар, дефинисан периодом обртања антене (T_c), која је истовремено и периода занављања информација о Ц/П, и крајњим дометом (D_{cmax}) на којем је вероватноћа детекције (pd) у функцији од еквивалентне површине Ц/П ($S_{ц/п}$) једнака 0,5;

– оператор (ОП): члан посаде НМП који процењује ситуацију на електронској радној карти рачунара, доноси одлуку и прослеђује одговарајућу поруку – наређење, ка извршним органима – оруђима или ометачима;

– рачунар (Р), који генерише и ажурира електронску радну карту, функционише податке које добија од сензора, приказује ситуацију и зоне дејства оруђа и ометача, омогућава комуникацију оператора са свим деловима КИС НМП, оруђима и ометачима и својим апликативним софтвером остварује функције захвата и праћења циљева/претњи, генерисање различитих извештаја и формирање и предају порука.

Командно-информациони систем НМП дискретан је динамички систем у којем се различите активности представљају чистим временским кашњењима. У моделу се крећу ц/п који проузрокују захтеве за поједним ресурсима КИС НМП ради информационе подршке командовања и управљања НБ РРФ, његових подсистема и делова.

Симулациони модел КИС НМП приказан је преко упрошћене временско-просторне представе рада КИС НМП (дијаграм 1) структуре и алгоритамског описа (шема 3).

Временско-просторна представа

Временско-просторна представа симулационог модела представљена је у дводимензионалном координатном систему време – раздаљина. Око тренутног положаја НМП нанесене су различите зоне на које је издељен простор у којем се она креће, а на координатним осама су карактеристични временски тренуци у току сукоба НМП са Ц/П, са једне, односно одговарајуће раздаљине НМП и Ц/П, са друге стране.

Карактеристични временски тренуци у току сукоба наоружане мобилне платформе и циља/претње јесу:

- T_0 појава новог Ц/П на крајњем домету сензора КИС НМП;
- T_1 пристизање Ц/П на крајњи домет оруђа;
- T_2 пролазак Ц/П кроз минимални домет оруђа;
- T_3 пристизање Ц/П на крајњи домет ометача;
- T_4 пристизање Ц/П на положај наоружане мобилне платформе.

Простор око наоружане мобилне платформе подељен је на: 1) *зону детекције* циља/претње, од крајњег домета сензора КИС НМП ($D_{смаи}$) до крајњег домета оруђа ($D_{ОРмаи}$), кроз коју се циљ/претња креће од тренутка T_0 до тренутка T_1 ; 2) *зону уништења*, од крајњег до минималног домета оруђа (од $D_{ОРмаи}$ до $D_{ОРмин}$), кроз коју се циљ/претња креће од тренутка T_1 до тренутка T_2 ; 3) *међузону*, од минималног домета оруђа до крајњег домета ометача (од $D_{ОРмин}$ до $D_{ОМмаи}$), кроз коју

се циљ/претња креће од тренутка T_2 до тренутка T_3 , и 4) *зону ометања*, кроз коју се циљ/претња креће од тренутка T_3 до тренутка T_4 , односно до пристизања на положај наоружане мобилне платформе. У упрошћеном приказу, те зоне су у виду концентричних кругова, са центром на тренутном положају НМП. У реалним случајевима, зоне имају другачије облике, а могу се и делимично преклапати, што зависи од конфигурације терена, особина циља/претње и карактеристика сензора и извршних органа наоружане мобилне платформе (оруђа и ометача).

Структура симулационог модела КИС НМП и његове околине обухвата: генератор Ц/П; терминаторе Ц/П које је уништила или омела НМП и оне код којих мисија КИС НМП није успела (стигли неоштећени на положај НМП); сензор (С); рачунар (Р); радно место оператора КИС НМП (ОП); извршне органе НМП који међусобно реагују уграђеним командно-информационим системом оруђе (ОР) и ометач (ОМ); редове чекања пред оператором ($p_{оп}$), рачунаром (p_P), оруђем ($p_{ор}$) и ометачем ($p_{ом}$).

Наоружана мобилна платформа дејствује против циља/претње тако што прво покушава да их уништи оруђем, а ако то не успе, омета је ометачем. Успешним се сматра повољан исход барем једне од те две акције. У идеалном случају, када и оруђе и ометач правовремено поседују све потребне податке и раде без застоја, вероватноћа успеха дејства наоружане мобилне платформе ($\Pi_{НМП}$) дефинисана је следећим изразом:

$$\Pi_{НМП} = 1 - (1 - p_{ор})(1 - p_{ом}),$$

где је $p_{ор}$ вероватноћа уништења циља/претње оруђем, а $p_{ом}$ вероватноћа ометања циља/претње ометачем.

Уграђени командно-информациони систем треба да обезбеди све потребне информације и, с обзиром на несавршеност свих његових делова и посаде наоружане мобилне платформе, да смањи вероватноћу $\Pi_{НМП}$. С друге стране, без таквог командно-информационог система били би готово немогући детекција, ватрено дејство и ометање циљева/претњи од стране наоружане мобилне платформе. На шеми 3 дат је алгоритамски опис симулатора.

Симулација сукоба почиње генерисањем појаве новог Ц/П, његових параметара (брзина и еквивалентна површина) и карактеристичних временских тренутака којим се одређују будући важни догађаји у експерименту. Затим се симулира рад сензора – у наведеном случају осматрачко-аквизиционог радара, односно број обртаја антене пре него што сензор детектује циљ/претњу. После детекције, КИС НМП ставља циљ/претњу у ред чекања пред оператором. Када се оператор ослободи других послова предузима активности у вези са захватањем циља/претње. Те активности, за које је потребно да антена радара направи три обртаја, одвијају се упоредо с радом одговарајућег апликативног софтвера рачунара КИС НМП. На крају захвата Ц/П оператор процењује ситуацију и доноси одлуку о даљим активностима.

2) системски параметри КИС НМП, односно карактеристике сензора, оператора и рачунара и

3) параметри извршних органа (оруђа и ометача) НМП, вероватноћа њиховог успешног дејства – максимални и минимални домет. Ти параметри су наведени у табели 2.

Табела 1

Параметри циљева/претњи

ВРСТА Ц/П	$V_{цил}$ [m/s]	$S_{ц/п}$ [m ²]	$P_{ц/п}$
1.	250	4	0,25
2.	300	0,1	0,25
3.	300	0,5	0,25
4.	50	4	0,25

Табела 2

Параметри извршних органа НМП

ПАРАМЕТАР	ОРУЂЕ	ОМЕТАЧ
Вероватноћа успеха	$P_{ОР} = 0,6$	$P_{ОМ} = 0,6$
Максималан домет	$D_{ОРmax} = 4.500$ m	$D_{ОМmax} = 750$ m
Минималан домет	$D_{ОРmin} = 1.000$ m	$D_{ОМmin} = 0$ m

Примарне мере перформанси КИС НМП чине успешност система (У) и пролазно време кроз систем ($t_{пр}$). *Успешност КИС НМП* дефинише се као однос броја успешних одзива према укупном броју одзива КИС НМП у експерименту. Успешним одзивом се сматра случај када КИС НМП правремено достави поруку с информацијама оруђу, а наоружана мобилна платформа успе да оруђем уништи циљ/претњу, или КИС НМП правремено достави поруку с информацијама ометачу. Неуспешан одзив КИС НМП јесте случај када изостане уништење Ц/П оруђем и КИС НМП не достави на време поруку с информацијама потребним за ометач. *Пролазно време циља/претње* кроз КИС НМП као систем чини укупно време у којем је систем ангажован на пријему, обради и дистрибуцији информација које се односе на тај циљ/претњу. Оно је збир свих појединачних времена активности приказаних у алгоритамском опису на шеми 4, од времена потребног за уочавање циља/претње на показивачу сензора, преко свих чекања у реду испред различитих радних места и саставних делова командно-информационог система, као и њихових различитих активности, до уклањања Ц/П из симулације помоћу једног од одговарајућих терминатора. У симулационом моделу то време има две дефиниције. Прва, једноставнија, односи се на случај када наоружана мобилна платформа успе да уништи циљ/претњу помоћу оруђа, док се друга, сложенија дефиниција, односи на ситуацију када циљ није уништен, па треба обухватити и активности које се односе на употребу ометача.

У секундарне мере перформанси спадају: 1) искоришћење неког ресурса КИС НМП, на пример рачунара, које се дефинише као однос укупног времена у којем је посматрани ресурс КИС НМП био активан према укупном симулираном временском периоду у експерименту, и 2) карактеристике редова чекања – максимална дужина реда Q_{max} , просечна дужина реда $Q_{пр}$, просечно време проведено у реду $T_{qпр}$ и тренутни садржај реда Q .

Програм – симулатор модела КИС НМП имплементиран је помоћу симулационог језика *GPSS*.⁷ Тај језик се показао као ефикасно софтверско средство за израду програма – симулатора динамичких модела оријентисаних на догађаје и временска кашњења (у ту класу спада и симулациони модел КИС НМП). Као платформа за његово извођење довољан је IBM PC компатибилни персонални рачунар релативно скромне конфигурације. У табели 3 наведени су типични догађаји и процеси који су значајни за израду алгорита симулационог модела КИС наоружане мобилне платформе.

Анализи су подвргнути карактеристични резултати *два експеримента* (ЕКС-1 и ЕКС-2) изведена помоћу реализованог програма – симулатора КИС НМП, ради стицања увида у могућности реализованог симулатора и, испитивања утицаја КИС НМП на укупну перформансу наоружане мобилне платформе у два карактеристична случаја. У експериментима су разматрана два улазна оптерећења за КИС НМП, окарактерисана средњим временима између узастопних појављивања циља/претње T_{ia} од 10 s и 100 s за ЕКС-1 и ЕКС-2 респективно. Да би се испитао утицај КИС НМП перформансе НМП симулатор је реализован тако да циљеви/претње долазе по експоненцијалној расподели с интензитетом дефинисаним помоћу T_{ia} све време експеримента, а оруђе и ометач су стално исправни и спремни за дејство чим се ослободе активности везаних за претходни циљ/претњу. Тиме се симулирани КИС НМП максимално напреже за задати параметар T_{ia} , док је, с друге стране, искључен утицај неисправности оруђа и ометача, или утрошеног борбеног комплета муниције за оруђе. Експерименти ЕКС-1 и ЕКС-2 организовани су тако да кроз симулирани КИС НМП прође узорак од 10.000 циљева/претњи. Статистички подаци се узимају за сваку групу од 1.000 циљева/претњи, као и за укупан узорак од 10.000 циљева/претњи. То је учињено зато да би понашање симулираног КИС НМП могло и динамички да се прати а да, с друге стране, могу да се пореде резултати његовог рада у условима када се интензитет наилазака циљева/претњи разликује за ред величине. Резултати експеримента приказани су на дијаграмима 2 и 3 и у табели 4.

⁷ T. J.Schriber: *An Introduction to simulation using GPSS/H*, John Wiley&Sons, New York, 1991.

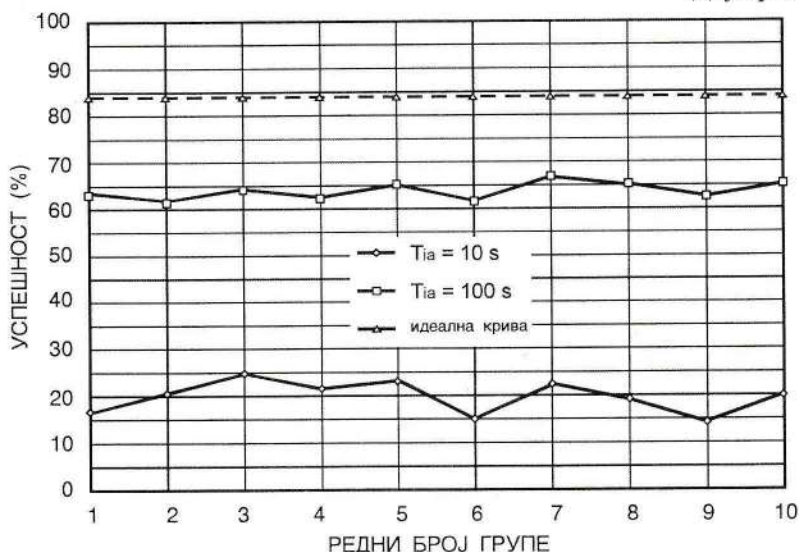
Типични процеси и догађаји значајни за алгоритам симулатора
КИС НМП

Ред. бр.	НАЗИВ	ТРАЈАЊЕ	НАПОМЕНА
1.	Појава Ц/П на домету сензора С	тренутно	из експоненцијалне расподеле
2.	Одређивање параметра Ц/П (С, V)	тренутно	из функција расподела параметара Ц/П
3.	Одређивање T_1, T_2, T_3, T_4	тренутно	из параметара Ц/П и оруђа
4.	Одређивање тренутка појаве Ц/П на показивачу сензора	случајно, 1 до n периода T_s	генерисањем случајног броја, вероватноћа детекције $P_d = 0,5$
5.	Чекање у реду пред оператором ОП	случајно	док се оператор не ослободи
6.	Преузимање Ц/П од оператора	2 s	људска реакција на нови догађај
7.	Захват Ц/П	3 s	3 периоде сензора T_s
8.	Рад рачунара на захвату и праћењу	мање од 3 s	паралелно са 7
9.	Процена и доношење одлуке од ОП	случајно	из расподеле времена размишљања ОП
10.	Додела Ц/П оруђу ОР	2 s	константа, људска реакција
11.	Рад рачунара и порука за ОР	око 400 ms	зависи од апликативног SW и рачунара
12.	Пренос поруке до оруђа ОР	око 100 ms	дужина поруке x брзина преноса
13.	Припрема оруђа ОР	5 s	средња вредност, нормална расподела
14.	Дејство оруђа ОР с исходом	случајно	P_{OP} , генерисањем случајног броја
15.	Процена и доношење одлуке ОП	случајно	из расподеле времена размишљања ОП
16.	Додела Ц/П ометачу ОМ	2 s	константа, људска реакција
17.	Рад рачунара и порука за ометач	око 200 ms	зависи од апликативног SW и рачунара
18.	Пренос поруке за ометач ОМ	око 100 ms	дужина поруке x брзина преноса
19.	Припрема ометача ОМ	3 s	средња вредност, нормална расподела
20.	Дејство ометача ОМ са исходом	случајно	P_{OM} , генерисањем случајног броја

На дијаграму 2 приказана је успешност КИС НМП, редом, по групама од 1.000 узастопних циљева/претњи у идеалном случају, за $T_{ia} = 10$ s (ЕКС-1) и за $T_{ia} = 100$ s (ЕКС-2). Идеална крива је константа $U = 84\%$. Она је једнака вероватноћи успеха дејства НМП ($p_{НМП}$) када оруђе и ометач правовремено располажу свим потребним подацима и

раде без застоја, а добија се када се у израз за ту вероватноћу унесу вредности за $p_{OP} = 0,6$ и $p_{OM} = 0,6$. Види се да КИС НМП, због несавршености ресурса, утиче на укупну перформансу НМП тако што смањује вероватноћу њеног успешног дејства $p_{НМП}$.

Дијаграм 2

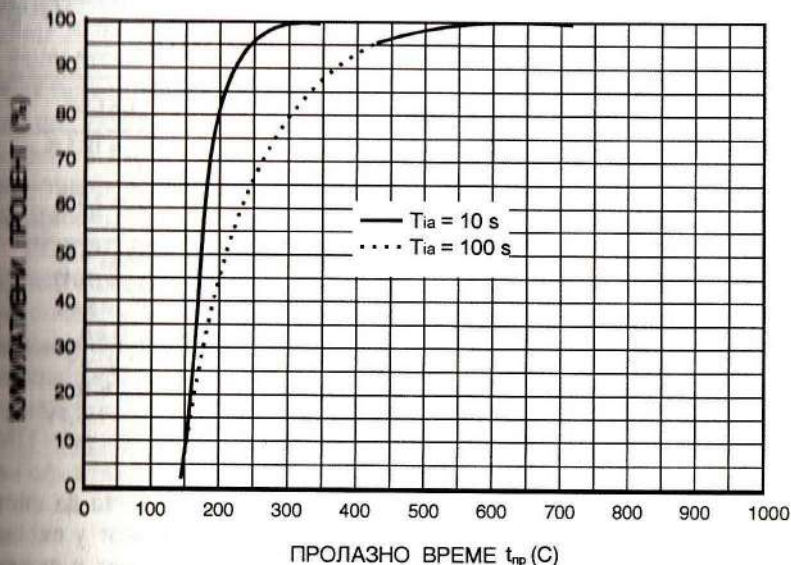
Успешност КИС НМП

У експерименту ЕКС-1, када циљеви/претње долазе са већим интензитетом ($T_{ia} = 10\text{ s}$), симулирани КИС НМП ради мање ефикасно, па се његова успешност U креће у границама од 12,8 до 24,6 одсто за поједине групе од по 1.000 циљева/претњи, док је средња вредност U за цео узорак од 10.000 циљева/претњи 19,15 одсто. У експерименту ЕКС-2, када је интензитет долазака циљева/претњи мањи ($T_{ia} = 100\text{ s}$) симулирани КИС НМП ради много ефикасније. Успешност U креће се у границама од 61,2 до 66 одсто за поједине групе, а средња вредност је 63,55 одсто за цео узорак.

На дијаграму 3 приказане су кумулативне криве расподеле пролазног времена $t_{пр}$. Види се да су пролазна времена кроз КИС НМП дужа када је систем мање оптерећен. Средње вредности $t_{пр}$ износе 176,33 s и 236,11 s у експериментима ЕКС-1 и ЕКС-2 респективно. То је последица чињенице да мање оптерећен КИС НМП (ЕКС-2) много успешније обавља своју мисију. Тада циљеви/претње који нису уништени оруђима НМП успешно обрађује КИС НМП ради ометања. Ти циљеви/претње прелазе целу зону уништења и међузону пре него што их преузме ометаач, па је дуже њихово пролазно време кроз КИС НМП. Са друге стране, када је КИС НМП оптерећенији, услед загушења његових ресурса, у већини случајева неће бити времена да се

неуништени циљ омета, па се одустаје од његове даље обраде, а резултат је неуспех мисије КИС НМП и краће пролазно време $t_{пр}$.

Дијаграм 3

Кумулативне криве расподеле $t_{пр}$

Примарне мере перформанси КИС НМП дају глобалну информацију о понашању система у целини на основу које се може закључити колико успешно КИС НМП испуњава своју мисију. Да би се увидело који је од ресурса КИС НМП „уско грло“ у систему и, на основу тога, предузеле потребне мере анализирају се секундарне мере перформанси. Ресурси КИС НМП који директно утичу на његово различито понашање у експериментима ЕКС-1 и ЕКС-2 јесу оператор и рачунар. У табели 4 наведене су њихове секундарне мере перформанси.

У експерименту ЕКС-1, када је КИС НМП оптерећенији, оператор је искоришћен 100 одсто, што указује на његово загушење – све време ради, а не постиже да опслужи већину циљева/претњи који долазе. Пред њим се формира значајан ред чекања у којем циљеви/претње проводе у просеку 159,7 s па већина од њих не може на време да се обради. Искоришћење рачунара износи 16,6 одсто пред њим нема реда чекања, што значи да је човек – оператор, „уско грло“ у КИС наоружане мобилне платформе.

Искоришћење оператора у експерименту ЕКС-2 износи 18,5 одсто. Пред њим се формира скроман ред чекања у којем циљеви/претње проводе у просеку 5,8 s, па се већина од њих на време обрађује, тако да КИС НМП ради знатно успешније. Искоришћење рачунара износи два одсто и пред њим такође нема реда чекања. Дакле, у услови-

ма рада под оптерећењем задатим у експерименту ЕКС-2 у КИС НМП нема преоптерећених ресурса – „уских грла“, који би деградирани перформансе система.

Табела 4

Секундарне мере перформанси КИС НМП

НАЗИВ СЕКУНДАРНЕ МЕРЕ ПЕРФОРМАНСЕ	ЕКС-1	ЕКС-2
Искоришћење оператора КИС НМП	$I_{\text{ОП}} = 100\%$	$I_{\text{ОП}} = 18,5 \%$
Искоришћење рачунара КИС НМП	$I_{\text{Р}} = 16,6 \%$	$I_{\text{Р}} = 2,0 \%$
Карактеристике реда чекања испред оператора КИС НМП	$Q_{\text{МАХ}} = 41$ $Q_{\text{ПР}} = 16,1$ $T_{\text{ПР}} = 159,7\text{s}$ $Q = 16$	$Q_{\text{МАХ}} = 4$ $Q_{\text{ПР}} = 0,057$ $T_{\text{ПР}} = 5,8 \text{ s}$ $Q = 0$
Карактеристике реда чекања испред рачунара КИС НМП	$Q_{\text{МАХ}} = 1$ $Q_{\text{ПР}} = 16,1$ $T_{\text{ПР}} = 159,7 \text{ s}$ $Q = 16$	$Q_{\text{МАХ}} = 1$ $Q_{\text{ПР}} = 16,1$ $T_{\text{ПР}} = 159,7 \text{ s}$ $Q = 16$

На основу анализе експеримента може да се закључи да систем задовољавајуће ради у условима оптерећења дефинисаног у експерименту ЕКС-2. Што се тиче повећаног оптерећења задатог у експерименту ЕКС-1, може се препоручити промена организације рада КИС НМП увођењем још једног оператора, чиме се обезбеђује да КИС НМП, без даљих инвестиција у техничке ресурсе, успешно савладава задато оптерећење.

Закључак

Наведена методологија за истраживање и развој уграђених командно-информационих система наоружаних мобилних платформи (НМП) значајна је због тога што је командно-информациони систем (КИС НМП) један од најважнијих подсистема НМП који подржава њену посаду у командовању и управљању НМП у целини, као и њене подсистеме и делове, који се састоје од сложених и скуких система и средстава наоружања и војне опреме. Развијен је симулациони модел КИС НМП, а програм – симулатор реализован је помоћу специјализованог језика *GPSS* на *IBM-PC* компатибилном рачунару. Симулациони модел КИС НМП приказан је преко његове временско-просторне представе рада, структуре и алгоритамског описа. Наведени су параметри модела, а дефинисане су и примарне и секундарне мере перформанси.

Резултати експеримента недвосмислено показују да постоји утицај командно-информационог система на перформансе НМП. Он се огледа у деградирању њихових теоретских максималних вредности због несавршености КИС НМП и његових подсистема и делова.

Разматрана су два различита оптерећења КИС НМП чији се интензитети разликују за ред величине. Под једним од њих КИС НМП функционише успешно, а под другим долази до његовог загушења, које деградира укупне перформансе НМП. Критични ресурс у другом случају је оператор система, без обзира на добру увежбаност и његова експертска знања. Последица су релативно кратка времена његових активности која су реда секунди. У условима рада у реалном времену под задатим оптерећењем показало се да је човек, а не технички ресурси са којима ради, „уско грло“ у систему и да треба увести још једно такво радно место да би КИС НМП могао задовољавајуће да функционише.

Реализовани програм – симулатор потврдио се као употребљиво софтверско средство за анализу и пројектовање разматране класе командно-информационих система. Помоћу таквог симулатора се може, анализом примарних мера перформансе, оценити укупна успешност функционисања КИС НМП, а разматрањем секундарних мера перформанси може се извести закључак о томе који су ресурси КИС НМП критични за његов рад и које мере треба предузети да би се његова ефективност подигла на тражени ниво.

Мултимедијална рачуарска мрежа као платформа командно- информационих система

УДК:681.324:623.618

Проф. др Милојко Јевтовић и Десимир Баранац, пуковник

Традиционалне рачуарске мреже су недовољне за потребе садашњих и будућих командно-информационих система (широк пропусни опсег, велике брзине преноса, рад у реалном времену, мултимедијална комуникација, гарантовани квалитет услуга, интеграција различитих информационих система и система веза).

У чланку је описан модел мултимедијалне рачуарске мреже која омогућава интеграцију командно-комуникационих и информационих система. Објашњени су концепција, техничко решење, функционалне могућности, постигнуте перформансе и резултати провере карактеристика једног реализованог интегрисаног командно-комуникационог информационог система. Показано је да рачуарска мрежа може да се користи као телекомуникациона платформа, односно као трансмисиони медијум за пренос у реалном времену: говора, штампаног и писаног текста, података, графичких докумената, видео-слике, и слично.

Увод

У пројектовању и изградњи информационог система Војске, као једног од највећих и најсложенијих таквих система у земљи, треба истовремено и на оптималан начин решити и успоставити функционални однос следећих садржаја:

- организационо-формацијска структура ВЈ, хијерархијски заснована на командном односу;
- груписање, верификација и дистрибуција корисницима информација о непријатељу, сопственим снагама и ресурсима, ситуацији у ваздушном простору, метеоролошкој ситуацији итд.;
- органичења садашњег доминантног начина коришћења телекомуникационе инфраструктуре за телефонски саобраћај (око 90 одсто аналогна мрежа) која се манифестују немогућношћу преноса информација различитим медијумима, као што су пакетски говор, текст, подаци, графика, видео-слика, и друго.

Модел мултимедијалне рачуарске мреже која „дигитализује“ постојећу телекомуникациону инфраструктуру омогућава свим нивоима командовања коришћење ажуриране базе података о непријатељу, сопственим снагама и ресурсима, метеоролошкој ситуацији и другим елементима значајним за доношење одлука у борби.

Традиционалне рачунарске мреже постале су недовољне за задовољење потреба¹ везаних за садашње и будуће информационе системе, као што су: велике брзине преноса, гарантовани квалитет услуга, довољно широк пропусни опсег, рад у реалном времену, мултимедијална комуникација, мултипоинт везе, интеграција различитих информационих система на истој платформи, обједињавање телекомуникационих служби (говор, подаци, факсимил, графичке поруке, видео-слика) с информационим системима итд. Упоредне карактеристике традиционалних и мултимедијалних мрежа приказане су у табели 1.

Табела 1

Поређење карактеристика мултимедијалног саобраћаја и саобраћаја у традиционалним мрежама

Карактеристике саобраћаја	Саобраћај у традиционалним мрежама	Мултимедијални саобраћај
Брзина преноса	мала	велика
Особине саобраћаја	„налетни“	изразито „налетни“
Захтеви за поуздан пренос	без губитака	мали губици
Захтеви за кашњење	нема	мало, нпр. 20–30 ms
Начин комуникације	тачка. тачка	мултипоинт
Временска зависност преноса	нема	синхронизован пренос

Под налетним саобраћајем подразумева се пренос веома велике количине података (пренос датотека, трансакције, дистрибуција података) у кратком временском интервалу, а у дугом периоду мрежа нема захтева за комуникацију. На основу приказаних карактеристика саобраћаја, поред других захтева, процењене су могућности постојеће телекомуникационе инфраструктуре, односно система веза ВЈ, са становишта погодности за реализацију мултимедијалне рачунарске мреже на простору СРЈ (WAN, мрежа повезаних LAN-ова који су хијерархијски структуриране по нивоима командовања). Концепција мултимедијалне мреже приказана је на табели 2, у форми OSI архитектуре.

Архитектура мултимедијалне мреже

Архитектура мреже одговара ISO OSI референтном моделу којим је представљена слојевита структура протокола у сложеном процесу комуникације. Реч је о WAN мрежи која је формирана повезивањем више LAN мрежа. Карактеристике физичког слоја одређене су перформансама фрагментарних E1/T1 модема, „Frame relay“ модема,

¹ M. Reha Civanlar, and att. *IP-Networked Multimedia Conferencing*, IEEE Signal Processing Magazine, July 2000.

базног или примарног *ISDN* приступа, *DSL* модема, *MAC* протокола *LAN* мрежа *IEEE 802.3* или *IEEE 802.11.b*). На другом слоју архитектуру мреже користе се *MAC* протоколи локалних рачунарских мрежа, Интернетов протокол *PPP*, протоколи *LAPB*, *LAPD* и други. На трећем слоју је Интернетов протокол *IP V4*, док се на четвртном слоју користе протоколи *RTP*, *UDP RAS* и други којима се подржава комуникација у реалном времену. Пети и четврти слој (сесија и презентација) садрже скуп бројних протокола којима се подржавају групна мултимедијална конференција у реалном времену. То су тзв. кишобран протоколи *H.320*, *H.321*, *H.323* и други, који се по потреби могу активирати зависно од карактеристика телекомуникационе мреже. На седмом слоју су апликације које омогућавају комуникацију корисника с одређеним информационим системима.

Табела 2

Слојеви *OSI* архитектуре

Слој примене (апликације)	<ul style="list-style-type: none"> - Оперативна евиденција борбене готовости (ОЕ б/г) - помоћно материјално књиговодство (ПОМАК), - кадровски информациони систем (КАИС), - организација, мобилизација, регрутовање и кадроввање (ОМОРИКА) - аутоматски приказ података о ваздушној ситуацији (АППВС) - електронска радна карта, - метеоролошка ситуација (текуће стање, прогнозе), - подаци о непријатељу, - подаци о сопственим снагама, - аудио-визуелна комуникација (конференција), и друго. 			
Слој презентације и сесије	Мидлвер (<i>Middleware</i>) групна мултимедијална комуникација			
Транспортни слој	H.323; H.320; H.261; T.120; H.245; H.263; H.324; G.711; G.723.1; G.729; G.728; G.722			
Слој мреже	RAS; RTP; транспортни протокол; RTCP; UDP			
Слој вода података	Међумрежни протоколи IP V.4 (IP V. 6)			
	Ethernet LAN IEEE 802.3 10/100 Mb/s	Lap B PPP	Wireless LAN IEEE 802.11b 2/5,5/11 Mb/s	
Физички слој	E1/T1 2 Mb/s	„Frame relay“ 2 Mb/s	ISDN 128-384 kb/s	XDSL 2 Mb/s 155-622 Mb/s
			2.048 kb/s	

Мултимедијална мрежа омогућава интеграције у „апликативном софтверу“ подсистема ЈАИС-а, и то: 1) ОЕ б/г – оперативна евиденција борбене готовости, 2) ПОМАК – помоћно материјално књиговодство, 3) КАИС – кадровски информациони систем, 4) ОМОРИКА – организација, мобилизација, регрутовање и кадроввање, 5) АППВС

Мрежа треба да буде широкопојасна, тј. да омогући адекватни пропусни опсег за мултимедијалне апликације (графикон 1). Такође, њојме треба да се обезбеде пренос порука стандардних формата и велике битске брзине преноса, потребне при преносу: говора, података, факсимил – порука и видео-сигнала (табела 3).

Табела 3

Карактеристике стандардних формата за говор, мирне слике и видео-сигнале

Тип аудио сигнала	Фреквентни опсег	Брзина одмеравања	Бита по одмерку	Некомпримована битска брзина	Макс. степен компресије
Ускопојасни говор	200–3.200 Hz	8 kHz	16	128 kb/s	30:1
Широкопојасни говор	50–7.000 Hz	16 kHz	16	256 kb/s	15:1
CD аудио	20–2.000 Hz	44.1 kHz	16x2 канала	1.41 Mb/s	22:1

Тип слике	Тачака по раму	Бита по тачки	Некомпримована величина	Максимални степен компресије
FAXIMIL 4	1.700 x 2.200	1	3.74 Мб	100 : 1
VGA	640 x 480	8	2.46 Мб	100 : 1
XVGA	1.024 x 768	24	18.87 Мб	100 : 1

Тип видео-сигнала	Тачака по раму	Рамова у слици	Бита по тачки	Некомпримована брзина	Макс. степен компресије
HDTV	1.920x1.080	30	12	746.5 Mb/s	100:1
NTSC	480x483	30	16	111.2 Mb/s	100:1
PAL	576x576	25	16	132.7 Mb/s	100:1
CIF	352x288	15	12	18.2 Mb/s	100:1
CIF-2	320x240	15	8	9.2 Mb/s	100:1
QCIF	176x144	10	12	3.0 Mb/s	100:1
QCIF-2	176x144	10	8	2.03 Mb/s	100:1

У табели 3 приказани су: фреквентни опсег, брзина одмеравања при дигитализацији аналогних сигнала, битска брзина некомпримованих сигнала и степен компресије који се може постићи компресијом и дигиталним представљањем говора, факсимила и различитих видео-сигнала.

Техничко решење

Мултимедијалне рачунарске (телекомуникационе) мреже, за разлику од традиционалних мономедијалних мрежа, омогућавају кориснику да истовремено комуницира са једним или више учесника рачунарски процесираним порукама у више медија (може да комбинује говор, штампани или писани текст, податке, графичке поруке, аудио-сигнале, мирне слике и документа, видео-сигнале). У тој комуникаци-

ји корисник (ниво командовања) има један канал везе потребног пропусног опсега, капацитета и квалитета, а за комуникацију користи мултимедијални интелигентни терминал. Функције реализоване мултимедијалне рачунарске мреже приказане су на табели 4.

Табела 4

Функције мултимедијалне рачунарске мреже

Врсте порука које се преносе	Тип комуникације у мрежи
Говорне/аудио поруке и видео-слике	веза по правцу два учесника, видео-конференција до четири учесника, пасивно праћење мултипоинт везе;
Штампани текст, E-mail	стандардни пренос електронске поште (наређења, извештаји, обавештења и др.);
Графичке поруке, рад с електронском картом	између учесника у комуникацији омогућен рад на електронској радној карти; пренос графичких симбола;
Документи, цртежи, скице, мирне слике, руком писани текст, и слично	коришћењем документ-камера омогућава се пренос различитих врста докумената, тако да је искључена потреба за коришћењем факсимила;
Метеоролошки подаци	на екрану монитора учесницима у комуникацији доступни су расположиви метеоролошки извештаји и прогнозе времена;
Приказ података о ваздушној ситуацији	подаци о ваздушној ситуацији могу стално да се приказују на екрану (у реалном времену), а над њима се приказују видео-слике учесника или табеле с подацима о стању јединица;
Подаци о стању јединица	у форми табела приказују се подаци о стању јединица, табеле могу on-line ажурирати учесници у вези;
Оперативна евиденција борбене готовости	у току аудио-визуелне везе учесницима су, по жељи, доступни подаци који се односе на ОЕ бг или подаци из система ПОМАК, или/и других информационих система

У табели 4 наведене су врсте порука које се размењују између учесника у мрежи, као и типови комуникације које мрежа омогућава корисницима. За мултимедијалну комуникацију потребан је канал са широким пропусним опсегом (графикон 1), великим битским брзинама (табела 3) и одговарајућим квалитетом услуга (*QoS-Quality of Service*). За тако постављене захтеве недовољна је аналогна мрежа, односно аналогни канали. Пропусни опсег аналогних канала је веома узак (300 до 3.400 Hz), а битска брзина у условима идеалног квалитета канала није већа од 57.6 kb/s. Због тога је нађено решење „дигитализације“ спојног пута између учесника кроз решавање проблема приступне мреже и даље коришћењем примарног *PCM (Pulse Code Modulation* – импулсна кодна модулација) мултиплекса (E1), који сада постоји као преносни систем у језгру телекомуникационе мреже, односно у стационарном систему веза Војске. Тиме је омогућен пренос битским брзинама од 2 x 64 kb/s до 32 x 64 kb/s, односно до 2.048 kb/s (условљеним нивоом команде у хијерархијској структури командова-

ња). На тај начин је успостављен дигитални преносни пут између учесника који поседују довољну ширину пропусног опсега за мултимедијалну комуникацију.

Квалитет преноса *E1* сигнала провераван је пре почетка формирања мреже дуготрајним мерењима. У табели 5 приказани су: стандарди, односно захтеви за параметре квалитета који су мерени, трасе спојних путева чији је квалитет испитиван и резултати добијени систематским мерењем.

Табела 5

Мерење квалитета преноса сигнала 2,048 Mb/s

Стандарди и захтеви	Параметри квалитета у преносу диг. сигнала	Трасе спојних путева/релација	Резултати
G.821 Анализа према G.821	– Број погрешних бита, – вероватноћа грешке по биту – BER – дитер, – секунде с грешком, – % секунди с грешком, – секунде без грешака, – % секунди без грешака, – секунде деградираног преноса, – % секунди деградираног преноса, – секунде нерасположивог преноса.	Бањица – Авала – Бањица Бањица – Земун – Бањица	у границама захтева из стандарда
G.826 Анализа према G.826	– Секунде с грешком, – секунде деградираног преноса, – секунде нерасположивости везе, – вероватноћа секунди с грешком, – вероватноћа секунди деградираног преноса.	Бањица – Ужице – Бањица	у границама захтева из стандарда
M.2100 Анализа према M.2100	– Секунде деградираног преноса, – секунде с грешком, – секунде нерасположивости везе.	Бањица – Подгорица – Бањица	у границама захтева из стандарда
M.2110 Анализа према M.2110	Фреквенцијски офсет сигнала 2,048 Mb/s – секунде деградираног преноса.		у границама захтева из стандарда

Мерење је обављено према методама које су дефинисане стандардима *G.821*, *G.826*, *M. 2100*, *M.2110* ITU-t Међународне уније за те-

декомуникације. Мерења појединих параметара трајала су дуже од 20 дана. Добијени резултати нису увек били у дозвољеним границама, па су за реализацију мреже селектоване трасе задовољавајућег квалитета или су отклањани узроци лошијег квалитета.

Приступна мрежа. У реализацији мултимедијалне мреже посебан проблем је обезбеђење преноса (битска брзина, пропусни опсег, квалитет) у приступној мрежи, односно повезивање LAN мрежа на E1 канале у језгру стационарне мреже. Приступну мрежу чине средства везе, односно канали веза којима се команда повезује на најближе чвориште у систему веза Војске. У процесу реализације мреже анализирана су и практично проверена бројна могућа техничка решења преноса у приступној мрежи. Резултати тих анализа приказани су у табели 6.

На основу резултата властитих испитивања и захтева за битске брзине и ширину пропусног опсега за формирање мреже одабрани су фрагментарни E1/T1 дигитални модеми, који имају уграђене адаптере за директно повезивање на 10/100 Mb/s Ethernet LAN. Компатибилни су са E1 применом PCM мултиплекса (имају уграђен интерфејс V.35 или V.24/28). Фрагментарни E1/T1 модеми, с уграђеним функцијама моста, омогућавају директно повезивање LAN-ова. Уколико су без мостних функција, на LAN мрежу се везују преко рутера. Рачунарска мрежа је реализована повезивањем (преко стационарног система веза В) четири просторно удаљене LAN мреже. У радне станице LAN-ова уграђена је опрема за мултимедијалну комуникацију.² За пренос мултимедијалних сигнала између LAN-ова користи се фрагмент капацитета E1 мултиплекса $n \times 64 \text{ kb/s}$, а преостали капацитет, односно $(32-n) \times 64 \text{ kb/s}$ канала, може да користи за повезивање дигиталних телефонских централа.

Модули за мултимедијалну комуникацију³ селектовани су на основу полазних тактичко-техничких захтева за мрежу, односно захтева за подршку функција интегрисаног информационо-комуникационог система. Конкретно решење изабрано је након практичне провере модула више различитих произвођача (Intel, Sony, VITEL, VCON итд.). У табели 7 приказане су техничке карактеристике модула за мултимедијалну комуникацију, односно њихове квантитативне вредности.

¹ М. Јевтовић, и др., *Пројектовање рачунарских мрежа*, Семинар, Електротехнички факултет, Бања Лука, 1997.

² М. Јевтовић, и др., *Мултимедијалне телекомуникационе мреже*, Семинар, Електротехнички факултет, Бања Лука, 1999.

Преглед техника преноса дигиталних сигнала у приступној равни

Ред. бр.	Техничко решење преноса у приступној мрежи	Карактеристике квалитета		Процена трошкова и техничка сложеност
1.	Модеми V типа (жични каблови, кабловске парице)	битска брзина	57.6 kb/s	Најмањи трошкови (цена модема од 30 до 150 долара); веома брзо и једноставно инсталирање, програмирање и пуштање у рад. Потребан класични телефонски прикључак.
		пропусни опсег	0–3.4 kHz	
		домет	неограничен	
		утицај шума и сметњи	слабљење, хармонијска изобличења, случајан шум, импулсни шум, временски и фазни цитер	
2.	Дигитални синхрони модеми (жични каблови)	битска брзина	128 kb/s	Мали трошкови (цена модема око 500 долара). Једноставно и брзо инсталирање, програмирање и пуштање у рад. Потребна изнајмљена линија.
		домет	од 2 до 20 km	
		утицај шума и сметњи	импулсно преслушавање, слабљење, рефлексја сигнала	
3.	ISDN дигитал модем базни приступ	битска брзина	128 kb/s	Мали трошкови (цена модема 60–300 долара). Једноставна и брза инсталација и програмирање. Потребна је ISDN базни прикључак.
		домет	2 до 12 km	
		утицај шума и сметњи	импулсно преслушавање, слабљење, рефлексја сигнала	
4.	ISDN рутери примарни приступ (жични каблови)	битска брзина	2 Mb/s	Цена ISDN-PRT рутера од неколико хиљада долара и више, зависно од конфигурације. За конфигуравање, инсталирање и пуштање у рад захтева се специјализован стручни кадар. Потребан ISDN примарни приступ.
		домет	од 2 до 10 km	
		утицај шума и сметњи	импулсни и случајни шум и проблем различитих кашњења V канала	

Ред. бр.	Техничко решење преноса у приступној мрежи	Карактеристике квалитета		Процена трошкова и техничка сложеност
5.	Фрагментарни <i>E1/T1</i> модеми (жични каблови)	битска брзина	2 Mb/s	Цена фрагментираниог <i>E1/T1</i> модема је од 1000 долара и више. За инсталирање, програмирање и пуштање у рад потребан стручни кадар. Потребна изнајмљена линија
		домет	од 2 до 8 km	
		утицај шума и сметњи	импулсни и случајни шум, слабљење, рефлексија сигнала	
6.	<i>DSL</i> и <i>HDSL</i> технике преноса (жични каблови)	битска брзина	2 Mb/s	Цена <i>XDSL</i> модема је 800 долара и више. За инсталирање, програмирање и пуштање у рад потребан стручни кадар. Потребна изнајмљена линија.
		домет	од 2 до 4 km	
		утицај шума и сметњи	импулсни и случајни шум, слабљење, рефлексија сигнала	
7.	Бежични пренос по стандарду <i>IEEE 802.11</i> и <i>802.11b</i> (до 11 Mb/s) (бежични пренос <i>FHSS</i> и <i>DSSS</i>)	битска брзина	11 Mb/s	Цена радио <i>LAN</i> од 50.000 долара, и више. Брза и једноставна инсталација и програмирање од стране стручног кадра. Нису потребни никакви ресурси и услуге Телеком оператера.
		домет	од 2 до 4 km	
		утицај шума и сметњи	селективни и широкопојасни фединг, интерференција, рефлексија	
8.	Оптички модеми (оптички кабловск и пренос)	битска брзина	622 Mb/s (до 2.4 Gb/s)	Цена оптичког модема неколико хиљада долара, зависно од брзине преноса. За инсталирање и програмирање посебан стручни кадар. Потребан изнајмљени оптички кабл.
		домет	од 20 до 200 km	
		утицај шума и сметњи	слабљење, повратни губици, рефракција, импулсна рефлексија	

**Техничке карактеристике модула (хардвер, софтвер)
за мултимедијалну комуникацију**

Карактеристике и функције	Квантитативне вредности
Стандардне битске брзине (kb/s)	До 128; до 512; до 1536/1920
Опционе битске брзине (kb/s)	До 384; до 512; до 1536/1920
Номинални број фрејмова видео-сигнала у секунди	15 или 30
Максимални број фрејмова видео-сигнала у секунди	30
Компатибилност са телекомуникационим мрежама	ISDN, ATM, LAN/WAN мреже Интернет, јавне дигит. телеф. мреже
Компатибилност у аудио-визуелним комуник. и подацима	Према стандардима ITU-T H.320; H.323; H.310; T.120 итд.
Хардверско-софтверска платформа	Заснована на препорученој конфигурацији хардвера РС и стандардним оперативним системима (PENTIUM I, II, III и др.) (Windows 95, 98, NT ver 4, 2000, и др).
Број корисника у Мултипоинт мултимедијалној комуникацији	– Десктоп 1 – 3 учесника, – радне групе 3 – 6 учесника, – конференцијске сале 5 – 45 учесника, – обука на даљину 1 – 45 учесника.
Аудио и визуелна презентација	– Управљање димензијама слике, – слика у слици, – интегрисан звук са РС аудио-картицом, подешавање: боје, оштрине, интензитета итд.

Важни критеријуми приликом избора модула били су: осетљивост на промене квалитета преноса у мрежи, квалитет, односно ефикасност мултимедијалне синхронизације, поузданост у дужем раду итд.

Апликативни софтвер. Подаци из постојећих информационих система, као што су: оперативна евиденција, стање јединица, позадинско обезбеђење, метеоролошки подаци итд., интегрисани су тако што је у процесу формирања мреже развијен програмски пакет апликативног софтвера. Њиме су дограђене комуникационе функције које постоје у програмском пакету видеоконференцијског система, односно модула за мултимедијалну комуникацију. Једна од предности тог апликативног софтвера јесте што омогућава „on-line“ ажурирање података у табелама у току мултимедијалне комуникације.

Резултати провере перформанси

Провери функционалних могућности мреже претходило је мерење неких њених перформанси значајних за квалитет. С обзиром на то да мрежа треба да ради у реалном времену, један од основних захтева односи се на величину дозвољеног кашњења у преносу мултимедијалних сигнала кроз мрежу. Кашњење је мерено помоћу софтверских дијагностичких програма (софтверски алати) PING и TRACET на свим

епојним путевима. Резултати су у складу са постављеним захтевима. Наиме, кашњење је веома мало и креће се од 30 ms. Према стандардима, у комуникацији у реалном времену кашњења треба да буде мање од 150 ms. Кашњења од 150 ms до 300 ms ствара приметне паузе у аудио-визуелној комуникацији, а веће од 300 ms доводи до неприхватљиве деградације комуникације у реалном времену.⁴

Табела 8

Параметри квалитета говорног сигнала

Парметри квалитета	Дефиниција квалитета и захтеви
Средња субјективна оцена (MOS – Mean Opinion Score)	Субјективна мера квалитета добијена тестирањем групе слушалаца. Креће се од оцене 5 (одличан) до 0 (неприхватљиво). Типичне вредности за VoIP крећу се између 3,5 и 4,2.
Перцепцијска мера квалитета говора (PSQM – Perceptual Speech Quality Measure)	Објективна мера за квалитет говорног сигнала. Добија се при преносу говорног тест – сигнала кроз мрежу. Пореде се референтни и примљени тест – сигнали.
Изобличења сигнала при квантовању (QDU – Quantization Distorsion Unit)	Мере изобличења говорног сигнала, које настаје при квантовању и кодовању.
Р-фактор	Користи се за оцењивање квалитета говора при преносу кроз мрежу од уста до уха. Примењује се за процену MOS резултата.
Кашњење говорног сигнала при обради и преносу кроз комуникациону мрежу	<ul style="list-style-type: none"> – од 0 до 25 ms одличан квалитет, – од 25–150 ms добар квалитет, – од 150 до 300 ms задовољава, – од 300 до 450 ms деградиран, – веће од 450 ms неприхватљив квалитет.
Варијација кашњења (xiter)	<ul style="list-style-type: none"> – видео-конференција до 130 ms – говорни сигнал испред видео-сигнала < 20 ms, – говорни сигнал иза видео сигнала < 120 ms – MPEG говорни сигнал < 0,1 ms

Захтеви везани за квалитет преноса говорних сигнала у аудио-визуелној комуникацији приказани су у табели 8. Мерења су показала да реализовани модел мреже задовољава постављене захтеве. Код модемских сигнала мерен је однос сигнал/шум као параметар који се директно одражава на квалитет комуникације. На свим везама у мрежи тај однос је био у границама стандардних вредности. Субјективни квалитет је током испитивања, у непрекидном вишедневном раду мреже, био стално врло добар. Записи видео-сигнала и графичких порука, остварени коришћењем колор-штампача, потврђују веома висок квалитет примљених видео и графичких порука. Провером мул-

⁴ М. Јевтовић и др., *Пројектовање рачунарских мрежа – трендови у развоју и пројектовању*, Семинар, Електротехнички факултет, Бања Лука, 2000.

тимедијалне комуникације (аудио-визуелна комуникација, комуникација подацима) показало се да су успешно остварене захтеване перформансе интегрисаног командно-комуникационог система који подржава мрежу. Функционалност мреже испитивана је током вишемесечног, непрекидног рада. Резултатима испитивања потврђена је исправност концепције мреже, односно показало се да су задовољени постављени технички захтеви.

Закључак

Техничко решење мултимедијалне рачунарске мреже и остварене функционалне перформансе потврђени су резултатима експерименталних испитивања. Према концепцији, мрежа је модерно и перспективно решење, и добра основа за проширење и надградњу на технолошки савремен начин. Као широка платформа може да се примени у решавању бројних проблема потенцијалних корисника (јединствено на свим нивоима командовања) и омогућава стварање услова за стално унапређивање функција и перформанси командно-информационих система. То решење омогућава оптимално коришћење могућности телекомуникационе инфраструктуре у систему веза ВЈ и рачунарске опреме постојећих LAN мрежа. Такође, доказ је да се рачунарска мрежа може користити као мултимедијална платформа за пренос говора, текста, података, графике и видео-слика. Таквим начином комуникације преноси се и добија највећа количина информација (максимално се смањује ентропија система), што омогућава ефикасно командовање. Приликом конципирања, пројектовања и реализације мреже аутори нису имали узор, нити податке о сличним решењима.

Војногеографски положај Савезне Републике Југославије

УДК:355.47(497.1)

Проф. др Слободан Мишовић, пуковник

Аутор разматра положај Савезне Републике Југославије у међународној заједници са друштвено-политичког, економског, геостратегијског, историјског, културно-просветног, војног и војногеографског становишта.

Војногеографски положај СР Југославије је неповољан и један је од најсложенијих положаја са становишта одбране, безбедности и осетљивости. У чланку су размотрени његови најзначајнији елементи: место на Земљи као потенцијалном општем ратишту; положај у европском геопростору; положај у геопростору Јужне Европе; положај у односу на најзначајније међународне комуникације; положај у геопростору Средоземља и положај у геопростору Балканског полуострва.

Савезна Република Југославија има веома сложен општи положај. Поред географских, такав положај су условили и економски, политички и војни чиниоци. Равнотежа снага која је била успостављена након Другог светског рата више не постоји, а савремено човечанство тежи остваривању другачијих вредности, посебно слободе и демократије, и вишем животном стандарду. У оквиру тих европских и светских промена треба посматрати промене и процесе у јужној Европи, Средоземљу и на Балкану.

Процена војногеографског положаја СРЈ сталан је процес и одвија се у оквиру сложених општих процена њеног геопростора. Она обухвата процену стања, збивања и динамичних промена у свету, и посебно на европском геопростору и у непосредном суседству. Војногеографски положај СРЈ процењује се са становишта утицаја географских чинилаца на осетљивост и безбедност њеног геопростора. Бројни географски чиниоци, који утичу на општи и, нарочито, на војногеографски положај СРЈ, у међусобном прожимању, главни су узрочници различитих негативних појава, стања и догађаја. Њихове последице, ако се правовремено не схвате и не отклоне, могу умногоме да утичу на безбедност југословенског геопростора и његову осетљивост у микрорегионима и макрорегионима европског геопростора.

Војногеографски положај СРЈ значајно је утицао на међусобне контакте и повезаност бројних народа на европском геопростору (Словени, Германи, Мађари, Турци, Грци, Албанци итд.). На војногеографски положај СРЈ утицало је, а и сада снажно утиче, укрштање различитих интереса великих сила и јаких економских групација. Наиме, на том геопростору сукобљавају се интереси САД, Русије и

Европске уније, на челу са Немачком. Сједињене Америчке Државе желе да учврсте своје присуство у југоисточној Европи утицајем на геопростору СРЈ, а на тај начин желе да се приближе и геопростору Руске Федерације и богатим каспијским и кавкаским изворима нафте и другим сировинским потенцијалима. Своје интересе теже да остваре преко НАТО-а и европских савезника, под различитим изговорима (првенствено заштита људских и грађанских права и развој демократије). Руска Федерација и даље тежи, преко геопростора СРЈ, да задржи снажан утицај и присуство на Балканском полуострву, због чега је прихватила ангажовање својих снага у оквиру снага Уједињених нација на Косову и Метохији. Европска унија, посебно уједињена Немачка, као њена водећа сила, тежи остваривању све већег утицаја на геопростор Балканског полуострва, и присуству у јадранском и средоземном басену. Посредно, на војногеографски положај СРЈ утичу и различите конфесије (ислам, католичанство и православље) ради ширења свог утицаја и придобијања нових верника. Међутим, најзначајнији елементи који утичу на комплексан војногеографски положај СРЈ јесу: 1) положај СРЈ на Земљи као планети; 2) положај СРЈ у европском геопростору; 3) положај СРЈ у геопростору јужне Европе; 4) положај СРЈ у односу на важне међународне комуникације; 5) положај СРЈ у геопростору Средоземља; 6) положај СРЈ у геопростору Балканског полуострва, и 7) положај СРЈ у односу на значајне енергетске и сировинске потенцијале у ближем и даљем окружењу.

Елементи војногеографског положаја Савезне Републике Југославије

Питање изградње „новог светског поретка“¹ наметнуто је због подељености у свету, засноване на идеолошкој и политичкој конфронтацији и нуклеарном паритету суперсила, под дејством асиметрије у њиховој економској снази и значајним предностима плуралитичких друштава над монолитиним друштвима. На стварање вакуума између старог и новог система односа утицало је више елемената, а најзначајнији су:

1) Слом система биполаризма суочио је водеће светске силе, па и читав свет, са комплексом нових проблема, чије је решавање или сабирање основ изградње „новог светског поретка“. То су: нова међународна „подела рада“ у корист развијених и богатих; нови економски поредак, „успостављен“ на развијеним технологијама САД, Западне

¹ Изградња новог светског поретка, подразумева изградњу нових односа међу државама, на бази поштовања ауторитета великих и моћних. Одвија се у три фазе: 1) разбијање социјалистичко-комунистичких система у свету, 2) реализација доктрине „Партнерство за мир“ и 3) успостављање униполарно-монополарног света на основу војне и економске моћи Сједињених Америчких Држава.

Европе, Јапана и донекле Кине; све већи утицај војноиндустријског комплекса развијених земаља, посебно САД, на политичке одлуке; потреба за већ оскудном сировинском базом и енергијом у развијеном свету и решавање ратних сукоба и криза у свим деловима света према интересима великих сила.

2) Поремећени односи снага у свету и противуречни интереси водећих сила омогућили су да се брзо и лако приђе конципирању Новог светског поретка, којим треба да се изразе њихови посебни и заједнички интереси и визије.

3) Неравноправан положај две суперсиле (САД и Русија), јер је распадом бившег СССР-а Русија изгубила своју сферу утицаја, а САД попримају све више, улогу светског жандарма. Маргинална улога у свету у наредном периоду неће одговарати Русији, али модалитети њеног утицаја и сфере деловања још увек нису препознатљиви.

4) Водеће западне силе – САД, Европска унија и Јапан, у многим сферама међусобних односа, па и због узајамних светских аспирација, све чешће долазе у колизију.

5) Појам „равнотежа интереса“, у савременом међународном контексту, појављује се као пандан појму „равнотежа снага“. Наметањем „новог светског поретка“ САД теже, кроз „равнотежу интереса“, да се прикажу као једини чинилац у свету који може да одлучује о свим значајним питањима везаним за међународну заједницу.

6) Промене у деловању ОУН² наговештене су отвореним неслагањем међу чланицама у решавању најзначајнијих светских проблема, посебно у вези с ратним сукобима и жариштима.

Очигледно је да се процес стварања „новог светског поретка“ одвија на штету малих и неразвијених земаља, па и СРЈ, исцрпљивањем њихове скромне економске моћи, покушајима нарушавања њихових виталних потенцијала и ефектива и комадањем њиховог геопростора на мање делове ради лакше контроле. Конкретан пример таквог поступања светских моћника јесте распарчавање геопростора СФРЈ искључиво ради остваривања сопствених интереса и циљева на геопростору Балкана.

Положај Савезне Републике Југославије на Земљи као планети

Геопростор СРЈ налази се на северној Земљиној хемисфери и у целини припада северном топлотном појасу. Кроз његову најјужнију тачку, која се налази на Малој ади на ушћу реке Бојане у Јадранско море, пролази упоредник 41°50'32" северне географске ширине. Кроз

¹ У т. 7, чл. 2. Повеље УН наглашено је да „нико нема право мешања у унутрашње послове других држава“ (Б. Ниничић, *Проблеми суверености у Повељи и пракси УН*, ИМПП, Београд, 1962).

крајњу најсевернију тачку, која се налази 10 *km* северно од Суботице, пролази упоредник 46°11'25" северне географске ширине. Разлика између најјужнијег и најсевернијег упоредника на геопростору СРЈ износи 4°20'53" (488 *km*).

Такав географски положај утиче на разноврсност климе и, заједно с обликом Земље, доводи до разлика у трајању дана и ноћи између крајњих јужних и северних делова Земље, што се може одразити на услове за подршку снага из ваздушног простора и на опште услове дејства Војске Југославије (ВЈ). Ту чињеницу треба узимати у обзир приликом прорачуна времена за борбена дејства и планирања у миру и рату. Будући да упоредник 45° пролази кроз северни део геопростора СРЈ, приближно линијом Моровић – Рума – Вршац, већи део територије СРЈ (територија и акваторија) налази се ближе екватору, а мањи део је ближи Северном полу. То, такође, указује на постојање повољних услова за живот и рад и за све друге човекове активности, па и за вођење оружане борбе и рата у целини. Полазећи од географске ширине и дужине геопростора СРЈ, највероватније време почетка агресије на СРЈ јесте крај зиме, пролеће и лето.³

Најзападнија тачка СРЈ налази се на раскрсници путева северно од села Пријевор (на граници према БиХ). Кроз ту тачку пролази меридијан 18°26'04" источне географске дужине. Најисточнија тачка је врх Сребрена глава на Старој планини, а кроз њу пролази меридијан 23°0'42" источне географске дужине. Разлика између најзападније и најисточније тачке износи 4°34'38" (328 *km*). То условљава ранији излазак и залазак Сунца у источним деловима земље. Разлике се узимају у обзир при проценама и планирању везаном за послове и радње које треба истовремено обављати на целокупној територији СРЈ (постојање видног времена за авиоподршку). Такве географске дужине указују да се СРЈ налази у средњоевропској часовној зони.

У односу на копно и море, геопростор СРЈ има полукоонтинентална обележја. Због тога је СРЈ полукоонтинентална или коонтинентално-поморска земља. Већим делом геопростор СРЈ везан је за коонтиненталну масу јужне Европе, па има претежно коонтинентална обележја. Међутим, геопростор СРЈ излази и на море, па има обележја и поморског положаја. Полукоонтинентални положај СРЈ условљава складан развој свих видова оружаних снага (КоВ, РВ и ПВО и РМ). Сваки део геопростора (амбијент) – копно, море и ваздушни простор, када је у питању одбрана земље, има стратегијски значај, што указује на потребу сталног јачања и модернизације свих видова оружаних снага, зависно од потреба и материјалних могућности.

³ Косовска битка (1389) започета је у јуну, Први српски устанак (1804) у марту, напад на Југославију 1941. у априлу, а устанак у Југославији 1941. у јулу.

Положај Савезне Републике Југославије у европском геопростору

Савезна Република Југославија се налази у геопростору Европе.⁴ Положај њеног геопростора је веома сложен и зависи од бројних чинилаца, од којих је један од најзначајнијих војногеографски чинилац. Наиме, мале и неразвијене земље не могу да траже ослонац у технолошким, већ претежно у географском чиниоцу, односно у одговарајућем груписању снага. Најзначајнији елементи који одређују положај СРЈ у геопростору Европе јесу:

1) Савезна Република Југославија се налази изван геопростора централне Европе (централноевропско војиште),⁵ односно изван највеће концентрације ратног потенцијала и зоне дејстава могућих главних снага на европском геопростору, па није реално очекивање употребе главних конвенционалних и нуклеарних снага преко геопростора СР Југославије. Са тог становишта повољнији је њен положај и смањена осетљивост, мада не треба занемарити чињеницу да се тај геопростор налази на јужном крилу европског геопростора. Осетљивост положаја СРЈ може, мање или више, да се повећава, пре свега у смислу маневарског простора (на пример, као у завршним операцијама у Другом светском рату на основу дунавског стратегијског правца). Значајна је чињеница да се СРЈ налази у геопростору који је осетљив на локалне и регионалне ратове, што га чини једним од најосетљивијих региона света.

2) После нестанка биполарне Европе Северноатлантски пакт, на челу са САД, интензивирао је просторно повезивање највећих и најзначајнијих концентрацијских просторија на европском геопростору: 1) немачко-пољске низије, 2) Панонске низије, 3) северноиталијанске низије, 4) доњодунавске низије, и 5) источноевропске низије. На наведеним геопросторима могу да се концентришу стратегијске оружане групе за извођење агресије на СРЈ, а на њима постоје услови и за дејства са дистанце, што је елемент који повећава осетљивост и значајно смањује безбедност геопростора наше земље.

3) Савезна Република Југославија припада геопростору средње Европе у којем се по значају издвајају панонска и дунавска компонента. У том геопростору СРЈ има „тампонски положај“ између развијеног западног и северног и неразвијеног јужног дела. Веома је значајна економска компонента њеног положаја у Панонској низији, као најзначајнијој житници и најпроходнијем делу земље. Југославија је и по-

⁴ Р. Марјановић, *Општа војна географија са Европским ратиштем*, ВИЗ, Београд, 1983, стр. 229–246.

⁵ Према регионалној војногеографској подели европско ратиште обухвата девет војишта: арктичко, северноевропско, централноевропско, северноатлантско, јужноевропско, источноевропско, средоземно, северноафричко и блискоисточно војиште.

дунавска земља, што има општи и, посебно, економски и војни значај, јер је непосредно повезана са свих осам подунавских земаља.

4) Кориштењем за потребе НАТО-а геопростора суседних земаља: Албаније, Бугарске, Румуније, Мађарске, Македоније, Хрватске и БиХ изведено је стратегијско окружење геопростора СР Југославије. Тиме су затворени излази са југословенског геопростора ка осталим деловима европског геопростора, од којих су најзначајнији: 1) Отранска врата, 2) Моравско-вардарска удолина, 3) долина реке Нишаве, 4) долина реке Дунава, 5) панонски природни отвор, и 6) долина реке Саве. Тиме је угрожена безбедност и максимално повећана осетљивост СР Југославије.

5) Све већи значај добијају геопростори Мађарске и Бугарске као најзначајнији пољопривредни и привредни макрорегиони европског геопростора. На њима је могућ дужи боравак стратегијских групација уз потпуно обезбеђење прехранбеним артиклима, ратним материјалом и ремонтом највишег степена. То су, на геопростору средње и јужне Европе, веома значајне стратегијске концентрацијске просторије за дејства ка геопростору СР Југославије. Те две земље, у евентуалној агресији на СРЈ, спремне су да своје геопросторе ставе на располагање НАТО-у и великим силама, посебно Сједињеним Државама. Са њихових геопростора изводе повољни правци дејства ка СРЈ, с могућношћу потхрањивања јаким оружаних групација из дубине које би, такође, дејствовале на тим правцима.

6) Повећана је дубина и остварена физичка веза с геопростором јужног крила НАТО-а преко геопростора Аустрије, Мађарске, Румуније, Бугарске, Македоније, Словеније, Хрватске и БиХ, што у периоду биполарне Европе није било могуће. На тај начин је јужно крило НАТО-а постало компактније и повезаније. Стварањем база НАТО-а на територијама суседних земаља: Албаније (Драч и Валона), Бугарске (Варна и Пловдив), Мађарске (Капошвар), Македоније (Криволак) и Хрватске (Сплит и Ријека), и коришћењем њихових геопростора за могућа дејства ка југословенском геопростору, угрожена је наша безбедност.

7) За положај СР Југославије посебан значај имају природни отвори на европском геопростору: 1) моравска врата (повезује јужне и централне делове европског геопростора), 2) дунавски пролаз (веза између јужне и централне Европе), 3) сицилијански пролаз (веза између западног и источног басена Средоземног мора), 4) Отранска врата (веза између Јадранског и басена Средоземног мора), 5) Ихтимански пролаз (веза између Софијске и Маричке котлине) и 6) Фокшанска врата (веза између доњодунавске и источноевропске низије). То су објекти који имају стратегијски значај: кроз њих се могу усмерити јаке снаге за дејства ка југословенском геопростору, што изузетно повећава његову осетљивост.

Савезна Република Југославија има централни положај на јужно-европском геопростору и чини његову јужну капију. Са њеног геопростора и ка њему могућ је маневар јаким оружаним саставима ка панонској, северноиталијанској и доњодунавској концентрацијској просторији и осталим деловима јужноевропског геопростора. Може се очекивати да би главне снаге на том геопростору биле усмерене преко СРЈ чак и када рат не би почео на њеном геопростору или у њеном непосредном суседству. У вези с дејствима с афричког копна, јужноевропски, средоземни и северноафрички геопростор разматрају се као једна оперативно-географска целина (војишта у јужној Европи), што још више усложњава положај југословенског геопростора. Савезна Република Југославија има осетљив положај на геопростору јужне Европе и због тога што се налази између панонског и јадранског, егејског и панонског и панонског и црноморског басена.

На геопростору јужне Европе може се издвојити више стратегијских праваца дејства који изводе преко југословенског геопростора. На геопростору суседних држава и у ширем окружењу најзначајнији су:

1) *Дунавски* стратегијски правац дејства, са баварско-панонским и шлезејско-панонским оперативно-стратегијским правцем дејства. Правцем дејства преко Панонске низије, посебно преко мађарског геопростора, могуће је извођење јаким снага ка југословенском геопростору.

2) *Падско-украјински* стратегијски правац дејства, са северноиталијанским и апенинско-украјинским оперативно-стратегијским правцем дејства. У зони тог правца дејства издваја се и један самостални операцијски правац дејства – апенинско-црногорски. Тај правац у целини захвата геопростор СРЈ и тиме усложњава његову безбедност.

3) *Малоазијско-панонски* стратегијски правац дејства, са доњодунавско-панонским и егејско-панонским оперативно-стратегијским правцем дејства. Правцем дејства у захвату вардарско-моравске природне проходне зоне (удолине) и долине реке Нишаве могуће је извођење јаким снага ка југословенском геопростору, што га чини веома осетљивим.

Са геопростора суседних држава, бивших република СФРЈ, изводе значајни правци дејства ка геопростору СРЈ, а најзначајнији су:

1) *Западни* стратегијски правац дејства, са три операцијска правца дејства: похорско-славонским, босанско-моравским и приморским правцем. Наведени операцијски правци дејства изводе с апенинског геопростора, преко Славоније, крашких поља и заравни БиХ и приморског јадранског дела, ка југословенском геопростору, што усложњава безбедност и повећава његову осетљивост.

2) *Јужни* стратегијски правац дејства, с апулијско-косовским и вардарским операцијским правцем дејства, који с албанског и македонског геопростора изводе ка југословенском геопростору. Демографски чинилац усложњава осетљивост та два суседна геопростора, а тиме и геопростор СР Југославије.

3) *Апенинско-црногорски* самостални операцијски правац дејства који, преко јадранске акваторије, изводи ка југозападном делу југословенског геопростора.

Бројни могући стратегијски и оперативно-стратегијски правци дејства који изводе преко и ка геопростору СРЈ указују на његов значај и осетљивост на геопростору јужне Европе.

Положај Савезне Републике Југославије у односу на важне међународне комуникације

Геопростор СРЈ пресецају, или се налази у њиховој непосредној близини, бројни важни међународни снопови или правци комуникација. Преко тог геопростора изводи један од најзначајнијих уздужних снопова комуникација: Берлин – Беч – Будимпешта – Београд – Софија – Истанбул – Блиски исток, са краком ка Егејском басену. Он повезује техничко-технолошки развијену Европу, чије су сировине значајно исцрпене, са неразвијеним, али сировинама богатим Блиским и Средњим истоком. Значајан је и снап комуникација 45. паралеле, који изводи из јужне Француске, преко Ђеновског и Тршћанског залива и северних делова СРЈ (Моровић – Вршац), ка Украјини. Тај снап пресеца северне, најпроходније делове геопростора СРЈ, чиме се усложњава питање њене безбедности и геопростор чини веома осетљивим.

Веома значајни балкански снап комуникација: Љубљана – Загреб – Београд – Софија – Пловдив, са краковима за Сарајево, Букурешт, Скопље и Атину, такође пресеца геопростор СРЈ, као и дунавски речни пловни пут, који повезује, преко канала Рајна – Мајна – Дунав, северноморски са црноморским басеном. Атлантски поморски пловни пут има посебан утицај на геопростор СРЈ, а непосредно је, преко Гибралтара, повезан са средоземним поморским пловним путем. Наведене комуникације значајно усложњавају безбедност и осетљивост геопростора СР Југославије.

Атлантско - средоземно - индијски поморски пловни пут је веома значајан због тога што према њему, преко јадранског, егејског и црноморског крака поморског пута, гравитира геопростор СР Југославије. Преко Гибралтара, Сицилијанског пролаза, Суецког канала и пролаза Баб ел Мандеб повезано је Средоземно море с Атлантским и Индијским океаном. На тај начин је СРЈ присутна у ширем геопростору Медитерана, Азије и Африке. Преко геопростора СРЈ прелазе и

бројни ваздушни коридори, што, такође, повећава његову осетљивост и усложњава проблем безбедности. Усвојени концепт брзих пруга у Европи, којим је обухваћен и геопростор СРЈ, додатно усложњава његов општи положај.

Све наведене комуникације и комуникацијски правци с економског аспекта позитивно утичу на положај СР Југославије. С војногеографског становишта, наведене међународне комуникације усложњавају положај, повећавају осетљивост и смањују безбедност геопростора СР Југославије.

Положај Савезне Републике Југославије у геопростору Средоземља

Савезна Република Југославија у целини припада геопростору Средоземља⁶ јер гравитира ка Егејском и Црном мору, а излази на Јадранско море. Међутим, за геопростор СРЈ смањен је значај јадранске, егејске и црноморске компоненте. Јадранска компонента нема ранији значај због затворености Отранских врата, јер је Италија чланица НАТО-а и његов експонент у извршавању свих обавеза у јужној Европи, а Албанија је уступила свој геопростор за потребе тог савеза. Те две земље у потпуности контролишу пролаз кроз Отранска врата, што значајно усложњава положај нашег геопростора. Егејска компонента је такође изгубила на значају због измењене улоге геопростора Македоније. Тиме су моравско-вардарска удолина и Солунски залив просторно затворени. Посебан значај за СРЈ има копнена база САД на геопростору Криволака, који маргинализује оперативну функцију Вардарске удолине. Значај је изгубила и Прешевска повија, која повезује Моравску и Вардарску удолину као значајне природне проходне зоне на геопростору јужне Европе. Прешевска повија има посебан значај за СРЈ због демографских карактеристика граничног појаса (шиптарско становништво насељава већи део геопростора). Смањен је значај и црноморске компоненте због тога што је геопростор Бугарске уступљен НАТО-у за његове потребе. Тако је прекинута непосредна веза између долина река Нишаве и Мораве и Софијске и Маричке котлине и геопростора Мале Азије. Такође, онемогућена је непосредна веза између Моравске удолине и геопростора СРЈ као целине и црноморског басена и турских мореуза Босфора и Дарданела.

Централни стратегијски мост између Европе и Африке (900 km) који изводи са геопростора СРЈ омогућава дејства с афричког копна и чини геопросторе СРЈ и Албаније северним стратегијским мостобраном од којег би зависило обезбеђење пролаза између та два континента. Безбедност и осетљивост СРЈ у Средоземљу повећава дубоко

⁶ Р. Марјановић, *Општа војна географија са европским ратиштем*, ВИЗ, Београд, 1983, стр. 29–33.

продирање Јадранског мора у копнени труп Европе, као централног дела европског геопростора, чиме се гравитациони геопростор Средоземља проширује до европског централног дела.

Због смањеног значаја те три компоненте Апенинско полуострво, са Сицилијом, Критом, Кипром, европским делом Турске и северним делом Африке, може имати значајно место у дејствима са дистанце ка геопростору СР Југославије.

Положај Савезне Републике Југославије у геопростору Балканског полуострва

Положај СРЈ у геопростору Балканског полуострва знатно одређује положај његовог геопростора у Европи, јужној Еворпи и Средоземљу. Савезна Република Југославија се налази на споју три континента, а најкраћи путеви воде преко њеног геопростора. Због различитих чинилаца, међу којима су најзначајнији комплексна етничка структура становништва и историјски чиниоци, тај геопростор је изузетно осетљив на регионалне и локалне сукобе различитог интензитета.

Положај СР Југославије на Балканском полуострву одређен је: величином њеног геопростора, јер је међу највећим балканским земљама; централним маневарским геопростором (Краљево – Приштина – Скопље – Софија – Ниш), који је претежно у саставу СРЈ, из којег се природне проходне зоне разилазе у свим правцима; Београдом као капијом Балкана; припадањем СРЈ, у целини, Моравске удолине као најзначајније природне проходне зоне између Панонског и Егејског басена, и бројношћу становништва. Стратегијски објекат Београд је северна капија Балкана и налази се на осетљивом панонском природном отвору. Због тога СРЈ има веома неповољан и крајње осетљив положај у европском геопростору и његовим значајним деловима.

Положај Савезне Републике Југославије у односу на значајне енергетске и сировинске потенцијале у ближем и даљем окружењу

Положај СРЈ у односу на важне енергетске и сировинске потенцијале на европском и другим геопросторима у макроокружењу веома је осетљив и сложен. Таквим га чине: 1) близина наведених потенцијала; 2) пролазак квалитетних комуникацијских праваца преко или у непосредном суседству наше земље; 3) потреба коришћења енергије и сировина из басена у којима се налазе, и 4) утицај на осетљивост и безбедност нашег геопростора.

Најзначајнији индустријски капацитети су груписани у западној Европи, средњој Европи, делимично јужној Европи и источној Европи. Значајни капацитети размештени су у кавкаском и каспијском басену и на Блиском и Средњем истоку. Најзначајнији потенцијали (рударски) смештени су у следећим басенима: француско-белгијском, рурско-сарском, средњонемачком, доњолужичком, северночешком, ђеновско-северноиталијанском, бечком, шлезејском, матранско-балатонском, трансилванијско-олетнијском, московском, дњепропетровско-никополском, донецком, софијско-пловдивском, кавкаском, каспијском, левантском, месопотамијском, блискоисточном и северносахарском басену. С привредног становишта, повезаност значајних сировинских капацитета на геопростору СРЈ с наведеним басенима у Европи и свету позитивно се одражава на даљи укупан развој земље, док с војногеографског гледишта неповољно утиче на општи положај у ширем геопростору.

Највећи утицај на сложеност положаја СРЈ у односу на значајне енергетске потенцијале имају нафтни потенцијали у ближем и даљем окружењу. Ти басени су: панонски (северна Мађарска), северноиталијански, егејски, источноевропски, трансилванијски, кавкаски, каспијски, блискоисточни и северноафрички басен. То су потенцијали који привлаче Европу ради обезбеђења потребних капацитета за потребе развијене и снажне властите индустрије. Значајни транспортни капацитети изводе преко нашег геопростора, као и планирани нафтоводи из каспијског басена. Све то умногоме повећава осетљивост положаја СРЈ и утиче на њену безбедност.

Закључак

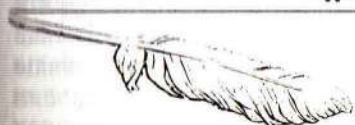
Војногеографски положај СРЈ, са становишта утицаја географског чиниоца, сложен је и осетљив. Поред наведених, постоје и други елементи утицаја географског чиниоца на комплексан положај СР Југославије. Међу њима су најзначајнији: 1) рељефне карактеристике геопростора, с наглашеним утицајем орографских целина на мању или већу осетљивост геопростора, посебно у граничном појасу; 2) утицај вода, посебно јадранске акваторије и речно-каналске мреже; 3) утицај војвођанског хидрографског чвора, једног од најзначајнијих хидрографских чворова на европском геопростору; 4) утицај облика геопростора, нарочито испупчења и удубљења у граничном појасу, и 5) утицај економских односа са светом, односно повезаност и зависност привреде земље од страног чиниоца. Сви ти елементи, са војног становишта, немају значајнији утицај на војногеографски положај СРЈ у међународној заједници.

Анализирани елементи војногеографског положаја значајно утичу на осетљивост и безбедност геопростора СРЈ у ближем и даљем окружењу. Да би се смањило њихово негативно деловање треба, из-

међу осталог, предузети следеће мере: 1) обезбедити повољније место земље у међународној заједници; 2) обезбедити чланство у регионалним и међународним економским групацијама; 3) стварати повољније односе међу земљама у Средоземљу и на Балканском полуострву; 4) побољшати односе са земљама у непосредном окружењу; 5) још боље саобраћајно повезати геопростор са земљама у ближем и даљем окружењу; 6) правовремено планирати снаге за заштиту граничног појаса у миру и његову одбрану у рату; 7) обезбедити чланство у европским интеграцијама, и 8) решавати друга питања која могу да утичу на смањење осетљивости геопростора и безбедности земље. Приоритет у разматрању војногеографског положаја СРЈ треба и даље да буде њено место у геопростору јужне Европе, Средоземља и Балканског полуострва. У тим регионима СРЈ чини један од најзначајнијих геопростора са војнополитичког и геостратегијског становишта, што непосредно одређује и њен војногеографски положај.

Литература:

1. *Безбедност кроз партнерство и интеграцију*, Софија, 1996.
2. Ј. Ђ. Марковић, *Регионална географија СФРЈ*, „Грађанска књига“, Београд, 1980.
3. *Нови светски поредак и политика одбране СРЈ*, Министарство одбране СРЈ, Београд, 1993.
4. Р. Петковић, *НАТО и партнерство за мир*, „Међународна политика“, Београд, 1996.
5. С. Шушић, *Балкански геополитички кошмар*, НИУ Војска, Београд, 1996.
6. Ђ. Ниничић, *Проблеми суверености у Повељи и пракси УН*, ИМПП, Београд, 1962.
7. С. Мишовић, П. Ђурчић, *Топографија*, Полицијска академија, Београд, 1996.

Елементарне непогоде и „метеоролошки рат“

УДК: 551.509.6 : 355.01

Проф. др *Вера Вратуша – Жуњић*

Аутор у чланку одговара на питања колико је суша која је погодила Југославију и околне балканске земље у пролеће и лето 2000. била проузрокована дејствима авијације НАТО-а и да ли на глобално загревање већ утиче примена неконвенционалних оружја за модификацију климе.

Такође, наводи аргументацију за тезу да су електромагнетна оружја оперативна и да се усавршавају у оквиру америчког војног програма HAARP, који је део програма „Рат звезда“, и за тезу да је метеоролошки рат започет приликом бомбардовања Републике Српске, што је директно утицало на сушу 2000. године, након хемијских дејстава НАТО-а на атмосферу 1999. године.

У закључку аутор наглашава могућност да се кроз ревитализацију Уједињених нација већина човечанства заложи за забрану војне употребе техника за модификацију природних процеса и за обезбеђење контроле над дефинисањем приоритетних циљева у истраживању и развоју нових технологија ради њихове мирнодопске примене у корист целокупног човечанства.

Агресија Северноатлантског пакта и климатске промене

Вишенедељна суша и незапамћена тропска врућина, пропраћена пожарима и олујним градом, у пролеће и лето 2000. године у Југославији и другим земљама Балкана довела је до катастрофалне деградације услова за живот људи и целокупног биљног и животињског света. Док метеоролози најављују да се и наредних лета могу очекивати рекордно високе температуре, остаје отворено питање колико те елементарне непогоде изазива и људска делатност.

После масовне ваздушне агресије у пролеће и рано лето 1999. подстакло је и тзв. обичне грађане, без довољно релевантних научних предзнања, да уоче да би било занимљиво истраживање о томе колико су допринели погоршању стања главног чиниоца климатских про-

мена и природних катастрофа – дугорочно глобално загревање тропосфере, тањење стратосферског озонског омотача и појава ефекта „стаклене баште“ – издувни гасови и ратна дејства војних летилица Северноатлантског пакта. Од неколико стотина, на почетку, до више од хиљаду тих летилица, при крају бомбардовања, извело је око 36.000 летова током 78 дана и ноћи пустошног бомбардовања, пре свега, цивилних циљева у Србији и Црној Гори, са 23.000 тона експлозива садржаног у забрањеним касетним бомбама и радиоактивним и токсичним нуклеарним отпадом „обогаћеним“ пројектиlima. Повремена, веома интензивна прелетачка активност летилица НАТО-а у региону је настављена, што доприноси даљем загађивању животне средине и формирању кишних облака „обогаћених“ азотним оксидима, угљен-моноксидом и тешким металима – оловом и кобалтом, из авионског горива, који не познају државне границе.

Стручњаци су почетком новог миленијума почели да објављују прве одговоре на питање да ли постоји веза између ратних дејстава летилица НАТО-а и временских непогода које су уследиле. Наиме, „метеоролошко оружје“¹ је у целини оперативно, али нема конкретних доказа да је већ употребљено. Условно потврдан одговор на постављено питање понудио је канадски професор економије Мишел Косидовски. Он каже да најновија научна евиденција указује да су војни истраживачи САД развили технологију којом могу, путем скретања тока испаравања у Земљиној атмосфери, да изазову циљане поплаве и суше, али да нема доказа да је то потенцијално оружје за масовно уништавање већ употребљено. Косидовски подсећа да је још седамдесетих година 20. века тадашњи саветник за националну безбедност Збигњев Бжежински предвидео, у својој књизи *Between Two Ages*, да ће нова технологија лидерима главних нација учинити доступнимa технике за вођење тајног рата – рата на дистанци, међу којима помиње технике за модификовање времена и изазивање продужених периода суше или невремена. На основу извештаја објављеног у *Intelligence Newsletter* 1999, он преноси појашњења Марка Филтермена, бившег француског војног официра, да је реч о изазивању атмосферских поремећаја путем употребе екстремно ниских фреквенција *Extremely Low Frequency – (ELF)* радара. Даље наводи карактеристичан део из симулационе студије будућих одбрамбених „сценарија“, које је сачинио Универзитет ваздушних снага Сједињених Америчких Држава. Аутори тог документа предлажу да „ваздушносвемирске снаге САД *'поседују време'*. (*own the weather*, курзив В. В. Ж.) користећи нове технологије и усредсређујући развој тих технологија на ратно-борбену примену. Од унапређивања пријатељских операција или

¹ Вештачко деловање на атмосферске процесе и појаве који одређују време и климу на Земљи ради наношења губитака у живој сили и штета материјалном потенцијалу, отежавање извођења борбених дејстава противника, односно олакшавање борбених дејстава сопственим снагама.

ометања операција непријатеља путем прилагођавања природних атмосферских процеса времена малих размера ради остваривања доминације над глобалним комуникацијама до постизања контраобавештајне свемирске контроле модификација² времена обезбеђује ратницима мноштво варијаната да победе или принуде непријатеља на покоравање. У САД модификација времена ће вероватно постати део националне безбедносне политике и примењиваће се, истовремено, у домаћим и међународним оквирима³. Иако се у тој студији програми истраживања нових технологија приказују као програми научног и академског карактера, истовремено се сугерише да је главни смисао таквих програма „искоришћавање индукованих јоносферских³ модификација за циљеве Одељења за одбрану“.

Позивајући се на извештај лондонског „Тајмса“ од 23. новембра 2000, Косидовски каже да се у САД тренутно усавршава нова генерација технологија за манипулисање временом у оквиру високофреквентног активног слушног програма истраживања (*Highfrequency Active Aural Research Program (HAARP)*). Програм се одвија у Гокому, на Аљасци, њиме заједно управљају ваздушне снаге и морнарица САД, а непосредно га спроводи Директоријум за свемирска возила Истраживачке лабораторије ваздушних снага Сједињених Држава. Одељење за одбрану САД издвојило је знатна финансијска средства за развој обавештавања и праћења система промене времена. Програм *HAARP* сачињава систем моћних антена, способних да створе „контролисане локалне модификације јоносфере“ и чини део стратешке одбрамбене иницијативе (*Strategic Defense Initiative, SDI*) и познате под називом „Рат звезда“.

Ослањајући се на изјаву др Николаса Бегића, активног учесника кампање против *HAARP*-а, Косидовски прецизира да је то „супермоћна технологија која подиже области јоносфере путем фокусирања снопа зракова и загревања тих области. Електормагнетни таласи се затим одбијају назад на Земљу и продиру у све живо и мртво“. Према Бегићу *HAARP* би могао да допринесе промени климе и интензивним бомбардовањем атмосфере зрацима високе фреквенције. Повратни таласи ниске фреквенције и високог интензитета такође би могли да утичу на мозак људи, а према његовом мишљењу није искључен ни утицај на тектонске потресе. Косидовски преноси објашњење Дона Херсковича из августовског броја *Journal of Electronic Defense* за 1993, да *HAARP* има способност да модификује електромагнетно поље света. Од др Розалие Бертел Косидовски преузео је опис *HAARP*-а као

¹ Утицај на одређене атмосферске процесе дискретно и на великој дистанци и може да се користи за остваривање циљева који имају тактички и стратегијски значај.

² Јоносфера је слој који се простире од 50 до преко 600 km од земљине површине. У њој је појачана јонизација, а то је у ствари плазма. Плазма је гас који је дејством високе температуре или јаке електричне струје потпуно или делимично јонизован.

„гигантског грејача који може да проузрокује знатне поремећаје у јоносфери (горњем слоју атмосфере), стварајући не само рупе него и дугачке резове у заштитном слоју који спречава смртоносну радијацију да бомбардује земљу“. Према сведочењу те научнице, *HAARP* чини део интегрисаног система оружја са потенцијалним катастрофалним последицама по околину. Алармантне су могућности да се комбиновањем *HAARP* – свемирска лабораторија – ракета испоруче веома велике количине енергије, упоредиве с нуклеарном бомбом, било где на земљи путем ласера и снопова честица (*particle beams*). Да би јавност прихватила те пројекте, др Бертел предвиђа да ће бити представљени као свемирски штит против упада непријатељевих оружја, или као средство за обнављање озонског омотача! И Дон Херсковић наглашава да војни кругови САД улепшано представљају облик ратовања који подразумева употребу електромагнетске енергије као „нежнији“ облик. У стварности, те смртоносне технике могу да буду употребљене без знања противника, по минималној цени и без укључивања персонала и опреме потребних у конвенционалном рату, за унапређивање економских и стратешких интереса администрације и крупног капитала Сједињених Америчких Држава.

Смртоносна електронска оружја и међународна јавност

Нова електронска технологија је потенцијално средство агресије и освајања којим се, путем манипулације климом, селективно дестабилизује пољопривредни и еколошки систем у некој држави која је, према администрацији САД, „непријатељска“ ради дестабиловања националне економије одговарајуће „неваљале“ (*rogue*) државе и читавог региона. Косидовски подсећа да су пољопривредни системи – како у развијеним, тако и у неразвијеним земљама, већ у кризи, што је последица политике „новог светског поретка“. Та политика, операционализована у мерама „структурног прилагођавања“ (дерегулација тржишта, приватизација јавних предузећа и служби, девалвација националне валуте, елиминисање царина и субвенција), које Међународни монетарни фонд и Светска банка, под контролом транснационалног финансијског капитала, намећу као услов за одобравање нових кредита, допринела је дестабилизацији пољопривредне производње широм света. Светска трговинска организација доприноси продубљивању те дестабилизације наметањем генетски модификованог семена житарица пољопривредним произвођачима широм света у интересу неколицине транснационалних компанија које имају монопол над високим биолошким технологијама. У таквим околностима, манипулација временом у оквиру програма *HAARP*, без обзира на то дали је случајна или намерна, нужно би погоршала стање дестабилизоване пољопривредне производње и потенцијално изазвала банкротство пољопривредних произвођача у погођеним областима. Примена

нове генерације префињених „несмртоносних оружја“ за ратовање временом (*weather warfare*) од стране заговорника „новог светског поретка“ могла би, на крају, да изазове далекосежну промену климе у светским размерама.

С обзиром на застрашујуће опасности од употребе нових технологија и оружја, Косидовски се залаже да националне владе и УН размотре могуће последице њихове примене. Као први корак у правцу контролисања њихове употребе предлаже да се обезбеди поштовање већ усвојених релевантних докумената Уједињених нација. Најзначајнији међу њима је међународна конвенција, коју је ратификовала Генерална скупштина УН 1977. године, којом се забрањује „војна или друга непријатељска употреба техника за модификацију окружења (*environmental modification techniques, ENMOD*) које имају распрострањене, дугорочне и тешке последице“. У те технике су уврштене све технике којима се намерно манипулише природним процесима, као што су динамика, састав или структура Земље, укључујући њену биосферу, литосферу, хидросферу и атмосферу или свемир. Други документ је Оквирна конвенција УН о промени климе (*U. N. Framework Convention on Climate Change, UNFCCC*), потписана на Светском самиту у Рио де Жанеиру 1992. године. „Државе имају одговорност, у складу са Повељом УН и принципима међународног закона, да обезбеде да активности у оквиру њихове надлежности или контроле не проузрокују штету животном окружењу других држава или области изван граница националне надлежности“.

Кршећи властита документа, органи УН искључили су из дневног реда релевантних тела питање намерне манипулације временом и употребу техника за модификацију околине у војне сврхе. Тако се десило да на конференцији УН о промени климе и утицаја гасова који изазивају ефекат „стаклене баште“ на глобално загревање, одржаној новембра 2000. у Хагу, службени преговарачи САД, под утицајем пословних лобија, одбију да испоштују протокол из Кјота, сročен још 1997. године, о смањивању емисије штетних гасова у просеку за 5,2 одсто од 2008. до 2012. године. Изван пажње научне и шире јавности током те конференције остао је основни проблем утицаја војних технологија на светску климу. Косидовски се залаже да се то питање изричито укључи у дневни ред будућих конференција. Као добар покушај, који није доведен до краја, наводи случај предлога Резолуције Европског парламента, поднет јануара 1999, након извештаја Мај Брит Теорни, шведске чланице Парламента и активисте мировног покрета, као и јавне расправе о Програму *HAARP* спроведене у оквиру парламентарног комитета за спољне послове, безбедност и одбрамбену политику, јануара 1998. године. У предлогу резолуције наглашава се да „*HAARP* својим далекосежним утицајем на окружење представља глобалну бригу и намеће потребу да његове правне, еколошке и етичке импликације испита независно међународно тело. Комитет изра-

жава жаљење због поновљених одбијања администрације САД да пружи податке потребне за јавно испитивање ризика по околину и становништво које садржи Програм *HAARP*⁴. Захтев Комитета да се састави „зелени папир“ о „еколошким последицама војних активности“ одбијен је под изговором да Европска комисија нема потребну надлежност за упуштање у „везе између окружења и одбране“. Косидовски то одбијање тумачи као тежњу Брисела да избегне сукоб с Вашингтонском администрацијом.

„Метеоролошки рат“ је већ почео

Безусловно потврдан одговор на питање да ли је ново оружје за модификацију времена већ употребљено понудио је професор нишког универзитета Димитрије Стефановић.⁴ У својој изјави он је утврдио да је НАТО против СРЈ, осим уранијумског, водио и „метеоролошки рат“⁵. Према њему, реч је о хемијским дејствима на атмосферу која узрокују екстремне промене времена и могу да нанесу дугорочне негативне последице. „Метеоролошки рат“ је, према Стефановићевом сведочењу, започео пре осам година у Босни и Херцеговини, када су покушаји бомбардовања Тузле у први мах пропали због густих облака. Стога је НАТО деловао хемијским средствима „како би се небо разведрило и авиони обавили свој задатак“. Према његовим речима, метеоролошки рат је настављен бацањем метеоролошких бомби изнад Врњачке Бање и Ниша 1999. године. Упозорио је да је та врста рата „још морбиднија допуна бомбардовања од уранијума, јер се уранијум може покупити и ускладиштити, док хемикалије које су у ‘метеоролошком рату’ бачене у атмосферу могу да се сперу само кишом. . . У штетност ‘метеоролошког рата’, смо се уверили одмах након последњег рата и прошле године, када се, као никад, температура код нас кретала око 40 Целзијусових степени“. Стефановић даље наглашава да такво деловање на климу може да нанесе штете које трају и 100 година, зависно од употребљених хемијских средстава, попут сребробромида, течних угљоводоника или авионског горива. Појаву „хоризонталних муња, којих у нашој земљи никада није било“, Станковић сматра поузданим показатељем за предвиђање „да нас велике суше тек очекују“.

⁴ Д. Стефановић: *НАТО је водио и „метеоролошки рат“ против СРЈ*, „Народне новине“, Ниш, 2001.

⁵ Вештачко изазивање и деловање на атмосферске процесе и појаве које одређују време и климу на Земљи ради доношења губитака живој сили и штета материјалном потенцијалу обухвата и вештачко уклањање природних метеоролошких елемената и појава које имају негативан утицај на рад и борбена дејства (киша, лед, магла, облаци, ветар, грмљавина итд.).

Може се очекивати да ће компетентни аутори ускоро објавити више података о „метеоролошком рату“ и одговорити на могућа допунска питања: 1) да ли је нова електромагнетна и хемијска технологија за модификацију времена доиста већ примењена током агресије НАТО-а на Балкану; 2) да ли је НАТО и даље у региону и 3) зашто ту технологију војне снаге САД не употребљавају, или не употребљавају довољно успешно, за спречавање елементарних непогода на властитој територији и територији земаља чланица Северноатлантског пакта.

Међутим, на основу до сада објављених података мора да буде уверљиво упозорење да је тврдокорно одбијање управљача војноиндустријским комплексом САД да смање емисију гасова који оштећују озонски омотач и њихово доказано интензивирање коришћење, барем у облику погонског горива бомбардера НАТО-а, као и војнонаучно заговарање употребе електромагнетних таласа за обезбеђивање „поседовања времена“ и глобалне контроле, опасно поигравање с елементарним условима опстанка целокупне планете. Као у бајци о мађионичаревом лењом и недоученом шегрту, такво „прилагођавање природних образаца времену“ партикуларним интересима транснационалног финансијског капитала могло би да измакне контороли шегрта високих технологија и изазове климатске и тектонске поремећаје катастрофалних размера које би угрозиле, у крајњем, и саме ратнике за профит.

Штетност емисије гасова који разарају озонски омотач и опасности од њихове војне примене, заједно с осталим новим оружјима за специјални рат за манипулисање временом, намећу потребу да се проширују сазнања и подстакне огромна већина човечанства да инсистира на ревитализацији Организације уједињених нација, спровођењу одлука ОУН о забрани војне употребе техника за модификацију природних процеса и брзом обезбеђењу контроле над дефинисањем приоритетних циљева истраживања и развоја нових технологија, као и над њиховом мирнодопском применом у корист целокупног човечанства.

Литература:

1. Michel Chossudovsky, 2001, *Weather Warfare*, Internet; <http://www.towardfreedom.com/mar01/weather.htm>
2. Димитрије Стефановић, *НАТО је водио и „метеоролошки рат“ против СРЈ*, 2001, Интернет: <http://www.antic.org/SNN>
3. Вера Вратуша-Жуњић, *A Connection Between „Social“ and „Natural“ Disasters?*, D&SCRN (Disaster & Social Crisis Research Network) Newsletter, No. 2, June, 2001, Internet: http://www.anglia.ac.uk/geography/d&scrn/newsletter/newsletter2/index_n12.html
4. Вера Вратуша-Жуњић, *Power Shortages and DU Debris*, D&SCRN Newsletter, No.4, December, 2000, Интернет: http://www.anglia.ac.uk/geography/d&scrn/newsletter/newsletter4/index_n14.html

Др Желимир Кешетовић

У раду је разматран појам пропаганде и њен однос са сличним концептима као и одбрана земље као предмет пропаганде. Аутор закључује да је одбрана од давнина била предмет пропаганде, нарочито након Првог светског рата. У садашње време одбрани земље већина држава посвећује велику пажњу. Њен централни носилац најчешће је војска (тачније генералштабови или министарства одбране). Информационо-пропагандне инстанце војске инкорпорирани су у глобалне подсистеме друштва, укључујући и информационо-пропагандни подсистем, као њихови интегрални делови.

Пропаганда за одбрану земље у свакој држави условљена је карактеристикама политичког система и његовом идеолошком рационализацијом, традицијама и основним друштвеним вредностима, стањем безбедности и одбране, међународном ситуацијом, (не)хомогеношћу друштва (национална, расна, конфесионална, економска), карактеристикама информационог и одбрамбеног подсистема, доктрином одбране итд. Такође, аутор разматра пропаганду одбране СР Југославије и предлаже мере за њено унапређивање.

Појам пропаганде

Етимолошки, термин пропаганда потиче од латинске речи *propagare*, што значи ширити, односно распростирати нешто. Мисли се, пре свега, на ширење идеја и уверења. Прихваћено је мишљење да је тај термин установљен 1622. године, када га је употребио папа Грегор XV у својој уредби (були) о оснивању установа за ширење католичке вере (*Congregatio de propaganda Fide*).¹ Под пропагандом се дуго подразумевала активност цркве на ширењу верских догми у настојању да их прихвате што шире масе људи, чиме је црква увећавала своју моћ и духовни, али и политички утицај. Током историјског развоја друштва, због правног изједначавања људи, који постају и политички субјекти, што је последица буржоаско-демократских револуција и појаве масовних политичких партија, као и каснијих покушаја да се реализује

¹ Израз се јавио и у були папе Грегора XIII из фебруара 1582, у којој се каже да је циљ језуитског реда „пропагирање и одбрана вере и напредак душа у животу и науци хришћанској“ (В. Михајловић, *Пропаганда и рат*, Војноиздавачки завод, Београд, 1984, стр. 7).

социјалистички друштвени пројекат, промењена је и садржина појма *пропаганда*. Наиме, допуњене су и прецизиране старе дефиниције.

У грађанским теоријама о пропаганди инсистира се на њеном психолошком карактеру. Пропаганда се дефинише као „средство мењања односа снага у групи, модификовањем ставова појединаца путем манипулсања симболима“ (С. Дернер), односно као „систематски покушај утицаја на људе помоћу средстава масовног деловања, с циљем утицања на њихов вид мисли, а овим и на њихово понашање у интересу одређених група“ (Ј. Мартин). Слично томе, Жак Ели наглашава да је „пропаганда целина коришћених метода, од једне организоване групе, у намери да масу појединаца, обухваћених у једној организацији и психолошки уједињених психолошким манипулацијама, учини спремним да активно или пасивно учествује у њеној акцији.“² Због свега тога, амерички социолог Харолд Ласвел признаје да је „пропаганда један од најснажнијих инструмената савременог света“, друштвено неопходни „наковањ социјалне солидарности“ чији је задатак да „завара хиљаде и милионе људских бића у амалгамирану масу непријатељства и надања.“³

За разлику од западних, социјалистички теоретичари су под пропагандом подразумевали све облике делатности на теоријском, идејнополитичком, културном, васпитном и другим подручјима. Сматрали су је искључиво позитивном делатношћу, док су њене негативне елементе називали „идеолошким диверзијама“, „субверзивном делатношћу“, и слично.⁴

Према општем значењу, без обзира на идеолошку суштину и циљ, пропаганда је „организовано, смишљено ширење разноврсних политичких, културних, религиозних и других идеја, мишљења и података, ради вршења утицаја на схватање и понашање људи и ради преношења тих идеја на најшире масе како би их оне усвојиле као своје уверење.“⁵ Пропаганда је редукована подфункција информационог система друштва и инструмент за афирмацију основних друштвених вредности. Нарочити значај добила је у савременим друштвима „комуникацијског изобиља“ у којима човек већину сазнања о свету добија посредно – преко медија.

Пропаганда и слични концепти

Неки аутори изједначавају пропаганду с *информисањем*, јер се и под њим подразумева утицај на примаоца информације. Насупрот њима, неки аутори сматрају да је циљ информисања само да обавести, а

² J. Ellul, *Propagandes*, Paris, 1962, p. 8.

³ D. H. Lasswell, *Propaganda Technique in the World War*, red. A. Knopf, New York, 1927, pp. 220–221.

⁴ Опширније: В. Мишовић, *Специјални рат и Југославија*, „Рад“, Београд, 1986, стр. 50–51.

⁵ Исто, стр. 51–52.

не и да утиче, те да је информисање само навођење „голих“ чињеница, без идеолошких и политичких премиса и коментара. Понекад се користи и израз информативно-пропагандна делатност, што указује на чињеницу да је заиста тешко прецизно утврдити где престаје једна, а где почиње друга делатност.⁶ Намерном селекцијом и манипулацијом раздвајају се пропаганда и *образовање*. Наиме, у образовању едукатор настоји да презентује различите стране проблема, тј. разлоге за веровање, али и разлоге за сумњу у његове тврдње, настојећи да развије критичко мишљење. Могуће је и да се пропагандист сматра едукатором који говори истину. Са концептом пропаганде повезан је и појам *пропаганда чином*, односно предузимање несимболичке акције (економске, војне или принудне – на пример, извођење атомских проба или јавно кажњавање криминалаца) не због директних ефеката те акције већ и због њених могућих пропагандних ефеката. Под појмом *психолошки рат* подразумева се коришћење пропаганде за време рата ради деморалисања становништва или трупа противника. Са пропагандом је повезан и појам *испирање мозга* (*brain washing*), који се односи на интензивну политичку индоктринацију, која може да обухвата дуга политичка предавања или дискусије, или дуго обавезно проучавање литературе, понекад повезано с настојањем да се смањи отпор реактора мучењем, претњама, ускраћивањем сна, и слично.⁷

Врсте пропаганде

Бројне класификације пропаганде зависе од критеријума на основу којег су рађене. Према областима, разликују се ратна, идеолошка, политичка, економска, спортска, туристичка, верска итд. пропаганда. Уколико су познати извор и носиоци, говори се о белој пропаганди. У супротном, реч је о црној пропаганди, док су у случају сиве пропаганде нејасни извори. Ако се предузима у границама прописаним законом, пропаганда је легална, а уколико је недозвољена – реч је о илегалној пропаганди. Према објекту коме су упућене поруке пропаганда се дели на директну (активна), с јасно израженим гледиштем, која је срачуната на директну промену става примаоца поруке, и на дифузну пропаганду, с мноштвом разноврсних порука које треба да створе позитиван однос према нечему. Неки аутори (на пример, М. Јановић) разликују стратегијску и тактичку пропаганду, а на основу односа пропагандиста и циљних група разликују се вертикална (комуникатор с ауторитетом и инфериоран реципијент) и хоризонтална (равнопра-

⁶ Детаљније: А. Савић, *Информативно-пропагандна компонента безбедности СФРЈ* (магистарски рад), Факултет политичких наука, Београд, 1987.

⁷ Са пропагандом су повезани и појмови маркетинг (економска порпаганда) и односи с јавношћу (*public relations – PR* (детаљније у: *Encyclopedia Britannica 99*, издање на CD-рому, диск 1, одредница *пропаганда*).

ван дијалог, обично у оквиру примарних група) пропаганда. Ласвел разликује конструктивну (позитивна) пропаганду, којом се јача хомогеност групе и подстиче партиципација њених чланова (ратне, револуционарне и националне кампање), и пропаганду супротстављања – од јавности се очекује само акламација и пасивно пристајање на намере одашиљача поруке (изборна кампања).⁸

Одбрана земље као предмет пропаганде

Целовитост државе (територијални интегритет) и слобода нације одувек чине највеће друштвене вредности, у чему се слаже већина грађана сваке земље, без обзира на идеолошка, политичка (партијска), верска или нека друга опредељења. Сагласно томе, одбрана земље се схвата не само као правно регулисана дужност и обавеза већ и као част сваког појединца (морална димензија). Међутим, између апстрактног прихватања тих начела (принципа) и конкретних поступака везаних за њихову реализацију, тј. непосредног ангажовања у одбрани земље, никада не постоји знак једнакости, због мноштва посредовања (медијација) и преламања од апстрактних вредности ка њиховој операционализацији, која утиче на понашање у пракси.⁹ Емпиријски је евидентно да ни у једној држави, у случају да је нападнута, сви грађани нису спремни да се боре и учествују у рату. Војни писци, у вези с тим, праве разлику између способности за борбу и воље за борбу. Питање способности је, пре свега, војностручно питање, а питање воље – шире политичко питање, иако су ти елементи међусобно повезани.¹⁰ Управо је питање воље предмет пропагандне делатности – како домаће, која настоји да је ојача, тако и стране, која тежи да је ослаби.

Питање спремности за одбрану земље, из наведених разлога, од давнина је, на разне начине, предмет пропаганде. Позната Херодотова изрека, коју је приписао борцу из Термопилског кланца, надахњивала је вековима поколења ратника (на вест Персијанаца да ће стрелама заклонити сунце, приказујући своју бројност и надмоћност, одговорио је да ће се за слободу борити у хладовини, а не по сунцу).¹¹ Платон се у својој *Држави* залагао за цензуру, односно наводио је како

⁸ Постоји још много различитих подела пропаганде. (З. Славујевић, *У трагању за савременом концепцијом пропаганде*, „Радничка штампа“, Београд, 1990, стр. 63–67.

⁹ Технике појачавања, односно мењања ставова, спадају у област социјалне психологије. Њихови основни принципи и механизми наведени су у: Д. Креч, Р. Крачфилд, и И. Ј. Балаки, *Појединац у друштву*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1968.

¹⁰ А. Спасић, *Идејно-политички, теоријски и методолошки аспекти истраживачког пројекта „Информативно-пропагандна делатност СФРЈ у мирнодопским и ратним условима“*, Југословенски институт за новинарство/Центар за истраживање масовних комуникација и јавног мњења, Београд, 1982, стр. 44–45.

¹¹ В. Михајловић, *Пропаганда и рат*, Војноиздавачки завод, Београд, 1984.

треба васпитавати младе нараштаје и које им приче причати и песме читати да би били храбри и чврстог карактера, и, као такви, непобедиви у рату.

Пропаганда уопште, а у оквиру ње и пропаганда за одбрану земље, нарочито је афирмисана у Првом светском рату. Тако је 1914. године у Енглеској основан Централни биро за штампу и пропаганду, а затим и Централни комитет за патриотске и националне организације, са задатком да водржава патриотско расположење народаг и да организује, спољну пропаганду. У њему су били ангажовани различити стручњаци: историчари, теолози, филозофи, правници, лекари, педагози и 250 вештих говорника. Сличне активности предузеле су и остале земље Антанте. У немачкој армији је ратни пресбиро (*Kriegspressamt*) у почетку имао три одсека (за немачку и страну штампу и цензуру), а од 1915. године и четврти одсек – за пропаганду. У Србији је, поред Пресбирео Министарства иностраних послова, деловао ратни пресбиро у саставу Врховне команде.¹²

У савременим друштвима сваки информациони систем нужно брани друштвено-политички систем у којем делује. „То се остварује контролом која долази из центра политичке моћи ради заштите националних интереса и развијања патриотизма, као и прикривеном и отвореном цензуром у кризним ситуацијама, посебно у рату. За *трансмисијски тип*, који је карактеристичан за аутократске режиме по својој превасходној зависности од ауторитарног политичког система, као и за *функционалан* који у демократским друштвеним системима има релативно аутономну позицију у односу на руководеће институције политичког система. Осим пропагирања универзалних вредности, у стварности су информативни канали, често, средства трансмисије владајуће идеологије и аксиолошког корпуса, који ради сопствених интереса ствара и тежи да трансмитује владајући политички поредак“.¹³

Централни носилац пропаганде за одбрану земље најчешће је војска (тачније генералштабови или министарства одбране). У већини савремених друштава информационо-пропагандне инстанце војске уграђене су у глобалне подсистеме друштва, укључујући и информационо-пропагандни подсистем, као њихови интегрални делови. Тако повезани, они остварују значајан утицај на јавност, као и на одбрамбену моћ земље. То је и разлог што у државним институцијама, првенствено у министарствима одбрана и генералштабовима, постоје посебне групе специјалиста за јавно мњење који су ангажовани на питањима везаним за безбедност и одбрану земље.¹⁴ У ратним условима

¹² Војна енциклопедија, књ. 8, ВИЗ, Београд, 1974, стр. 37.

¹³ М. Бојовић, *Промена представе о Војсци Југославије у јавности* (докторска дисертација), Факултет политичких наука, Београд, 1998, стр. 63.

¹⁴ Начини организовања информационо-пропагандних сегмената војске у конкретном политичком систему одређени су политиком и концепцијом одбране државе, војном доктрином и стратегијом употребе армије, што је све укомпоновано у нор-

информационо-комуникациони подсистем се најчешће трансформише у пропагандни апарат, који подржава војне психолошке операције.¹⁵ „У кризним ситуацијама, политички систем друштва, посредством информативног подсистема исказује посебну бригу за питања војске и одбране, руковођен преваходно разлозима сопственог опстанка, безбедности и одбране земље... На информационо-комуникациони подсистем друштва војска не утиче само методама група за притисак, или с правним одредбама о војној тајни..., или тако да пропушта само поруке које су у складу са безбедношћу и одбраном државе лимитиране институтом заштите тајних војних података, већ се са својом субординацијом и пропагандом инфилтрира у сам информационо-комуникациони подсистем.“¹⁶ Реч је о намери, која постоји у бројним армија, да се контролишу информационопропагандни токови и креира у јавности позитивна представа о идентитету војске, а тај продор зависи од односа снага између цивилног и војног руководства.

Нарочит значај у условима ратног стања, поред пропаганде за одбрану, добија и контрапропаганда, односно супротстављање пропагандном деловању непријатеља, који настоји да ослаби отпор и деморалише становништво. Тако у условима ратног стања, почев од Првог светског рата, војске уводе (отворену или прикривену) цензуру, односно ограничавају доступност информација и података ради спречавања објављивања државне и војне тајне, доношења штете војсци, ометања извођења ратних операција и изазивања панике у јединицама и међу становништвом, чиме се смањује спремност за одбрану земље. Ту цензуру обављају војни цензори, официри и цивили (резервни официри) који су стручњаци за информисање, пропаганду, односе са јавношћу и маркетинг. Њене димензије и значај могу се претпоставити, између осталог, на основу чињенице да је британско министарство одбране током рата на Фокландима захтевало од медија да не извештавају о временским условима на јужном Пацифику (!), а у „*Прописима Пентагона о операцији Пустинска олуја*“ забрањено је објављивање информација о: јачини трупа, броју авиона, наоружању, залихама и снабдевању, количини муниције и горива; будућим плановима и отказаним операцијама; принципима борбених дејстава; начину обавештајног прикупљања информација и података; покретима пријатељских трупа – њиховим називима, броју и називима операција; идентификацији места за узлетање авиона; ефикасности непријатеља

мативно-правне оквире владајућег идеолошко-политичког поретка. (М. Бојовић, *исто*, стр. 66).

¹⁵ У ауторитарним политичким системима и у мирнодопским условима постоје стална настојања да се информационо-комуникационом систему наметне штапски модел деловања, а војска настоји да формалним и неформалним путем, често у форми тзв. координације и међусобне сарадње припадника војске и запослених у медијима, утиче на јавност.

¹⁶ М. Бојовић, *исто*, стр. 64.

– његовој камуфлажи и циљевима напада; појединостима о несталим или обореним авионима и потопљеним бродовима; специјалној опреми јединица и тактици; слабим тачкама операције или снабдевања јединица; већим борбеним губицима итд., као и објављивање фотографија о положајима јединица и логорима.¹⁷

Предмет пропаганде за одбрану земље у ужем смислу јесте борачко становништво, односно војни обвезници редовног и резервног састава, али, у ширем смислу, и неборачко становништво, чија је функционална улога у ратним напорима веома значајна. Највећу групу небораца чини радно становништво.¹⁸ Његова спремност за борбу јесте спремност за радно ангажовање и у ратним условима, чиме се подржавају оружани отпор и укупни ратни напори државе.

У садашње време многе земље, зависно од својих економских могућности, одвајају значајна средства за пропаганду, при чему наглашавају вредности властите државе, политичког и економског система и начина живота, националне вредности и традицију. На пример, само једна америчка агенција (*USIA*) троши годишње више од 500 милиона долара за пропагирање „привлачне стране америчке стварности“.¹⁹ Поред свих већ конвенционалних средстава, за пропаганду се користе и нови медији, као што су сателитска телевизија, глобална светска компјутерска мрежа, па чак и дечије игре, пре свега електронске, кроз које се ненаметљиво и једва приметно ствара и изграђује одређени однос према властитом друштву и другим народима.

Треба разликовати пропаганду за одбрану властите земље (коју је напао агресор) од пропаганде агресивног рата коју води нека држава против друге државе. У првом случају реч је о развијању слободарске свести и патриотизма, као и о подстицању мотивације становништва за супротстављање агресору, а у другом случају о правдању хегемонизма кроз идеолошке и друге ирационалне концепте, као што су „виша раса“, „хуманитарна интервенција“ у функцији „заштите“ људских права итд.

Такође, разликује се пропаганда за одбрану земље у државама у којима је одбрана, пре свега, задатак професионалне (плаћеничке) армије од оне у државама које имају обавезну војну службу (систем регрутне популе).

Пропаганда плаћеничких војски односи се првенствено на пропагирање војне професије. Рекламне кампање армије САД усмерене су ка омладини, а основ делатности информационих служби у тој области, којима руководи помоћник министра одбране за везе са јавношћу, чине директиве Министарства одбране. Тако се у директиви Ми-

¹⁷ „Војно дело“, бр. 4-5/1991, стр. 425–439.

¹⁸ Неборачким становништвом, поред радног становништва, сматра се и његов ужи део: стручњаци, политичка елита и зависна лица (стари и болесни), која су бескорисна у ратним напорима.

¹⁹ В. Мићовић, *исто*, стр. 61.

нистарства одбране бр. 7000.12, од 4. децембра 1980, налаже како да се планира рекламирање оружаних снага преко штампе, радија и телевизије, израђују наменски прилози за јавна гласила, сарађује са државним и приватним предузећима, снабдевају корисници готовим и рекламним материјалима, и контролишу одговарајући органи у министарствима копнене војске, ратног ваздухопловства и ратне морнарице.²⁰ Основни циљ рекламних порука типа: „Буди све оно што можеш да будеш“, јесте формирање позитивног односа младих према оружаним снагама и њихово опредељивање за војну службу. То је разлог и за организовање сајмова и изложба наоружања, као и за штампање листова, часописа, брошура и осталог рекламног материјала, а користе се и друга средства. Поред пропагандних акција, Министарство одбране Велике Британије сваком војнику који доведе свог пријатеља у армију даје слободан викенд и 100 фунти. Истовремено, САД и Британија усмеравају своју пропаганду ка добијању подршке јавног мњења за освајачке ратове, какве углавном и воде.

Земље у којима је обавезно служење војног рока у пропаганди националне одбране инсистирају на правној, политичкој и етичкој заснованости задатака оружаних снага и дужности грађана као војника. На пример, немачка армија је за такву пропаганду формирала Савет за морално-политичко васпитање при Министарству одбране, док се у Француској организују сајмови, изложбе, посете војним јединицама и сусрети с припадницима оружаних снага, приказују се филмови и деле публикације (на пример, *Национална служба и ви, Војна служба у бројкама*, и слично), на телевизији се емитују спотови са садржајима из армије, док на радију за то постоје посебне емисије. Ипак, чини се да у неким од тих земаља извесни показатељи указују на пад спремности за одбрану земље. Тако је 1995. године 150.000 младих Немаца одбило да служи војни рок, док испитивања француског јавног мњења указују да је јачање националне одбране на последњем месту приоритета које би требало решавати. Слична је ситуација у Италији, коју прати и непријатељски однос делова јавности према војсци. Пјеро Висани то тумачи поразом у Другом светском рату, односом цивилног и војног врха према јавности, доминантним утицајем марксистичке и католичке културе, слабљењем традиционалних вредности итд.²¹

У теократским државама пропаганда за одбрану земље неодвојива је од верске пропаганде. То се посебно односи на исламске теократије, где се упориште налази у учењу о цихаду (светом рату), према којем они који погину „на Алаховом путу“ иду директно у рај.

Пропаганда за одбрану у земљама реалног социјализма ограничавала се на идеолошку индоктринацију грађана и припадника војске.

²⁰ С. Сергеев, *Рекламирование вооруженных сил в США, Германии и Франции*, Зарубежное военное обозрение, Москва, бр. 3/1991, стр. 15-17.

²¹ Опширније: М. Бојовић, *исто*, стр. 97-139.

Циљеве пропаганде утврђивале су комунистичке партије, а помоћу парола се агитовало и утицало на усмеравање „Революционарне“ енергије маса.

Дакле, пропаганда за одбрану земље условљена је у свакој држави карактеристикама политичког система и његовом идеолошком рационализацијом, традицијама и основним друштвеним вредностима, стањем безбедности и одбране, међународном ситуацијом, (не)хомогеношћу друштва (национална, расна, конфесионална, економска), карактеристикама информационог и одбрамбеног подсистема, доктрином одбране итд. Наиме, пропаганда за одбрану земље, као уосталом и пропаганда уопште, не може да створи нешто *ex nihilo*, већ може да се „веже“ за неку идеју, односно мора да се заснива на потребама оних којима је упућена и мора да буде примерена условима у којима се спроводи. У ратном стању пропаганда за одбрану земље најчешће скоро потпуно прелази у надлежност војних органа и често губи и последње остатке етичности. Извештавање постаје впатриотски чинг, а чињенице добијају другоразредни значај. Тако је, на пример, енглеска штампа током 1917. године подстицала Енглезе да мрзе Немце ради подизања морала становништва. Штампу су преплавили написи о немачким злочинима над цивилима, убијању деце, касапљењу тела, мучењу заробљеника, силовању калуђерица итд., да би, после рата, неки новинари изјавили да се свега десет одсто ратних написа у штампи заснивало на чињеницама.²² Тај метод је доведен до перфекције кроз медијско сатанизовање српског народа током ратова на просторима бивше СФР Југославије.

Пропаганда одбране СРЈ – искуства и предлози

Искуства социјализма

Након Другог светског рата пропагандна делатност у Југославији била је усмерена ка мобилизацији маса за обнову привредног система и очување интегритета земље. Агитационо-пропагандно деловање информационог подсистема заснивало се на марксистичко-лењинистичкој концепцији револуционарне улоге комунистичке партије (КПЈ). После Шестог конгреса СКЈ у информационо-пропагандној делатности потенцирана је убеђивачко-усмеравајућа варијанта.²³ Медијски апарат је ангажован за промоцију концепције општенародне одбране и друштвене самозаштите (ОНО и ДСЗ) као јединог и ну-

²² М. Бехам, *Ратни добоши, медији, рат, политика*, „Миона“, Београд, 1997, стр. 28–29, 32–33.

²³ У септембру 1953. године у Управи за морално-политичко васпитање Државног секретаријата за народну одбрану формирано је Одељење за војну пропаганду у земљи и иностранству (група аутора, *Политички рад у ЈНА 1945–1980*, ВИЗ, Београд, 1981, стр. 321).

жног модела одбране. Подруштвљавањем одбране, седамдесетих година, повезали су се на нови начин одбрамбени и информационо-пропагандни подсистем. Редакције појединих листова, са Политичком управом Савезног секретаријата за народну одбрану (ССНО), почеле су да покрећу различите пропагандне акције и започето је организовано школовање новинара специјализованих за подручје одбране. Носилац информационо-пропагандне делатности била је Политичка управа ССНО, која је предузимала бројне активности ради формирања позитивне слике у јавности о систему одбране и ЈНА и повећања мотивације за одбрану земље.

Информационо-пропагандна делатност у остваривању концепције ОНО и ДСЗ била је подруштвљена (деетатизована) и знатно идеологизована. Инсистирано је на заштити вредности социјалистичког друштва (самоуправљање, друштвена својина и власт радничке класе, братство и јединство, несврстаност) и, упоредо, разобличавана је страна информационо-пропагандна делатност против наше земље.²⁴ У тој пропаганди било је бројних слабости и недостатака, постојао је и својеврстан пропагандни парадокс: „...у свом акционом циклусу она (пропаганда, Ж.К.) се не реализује, не потврђује акцијом оно што је припремила и одлучила, већ се врти у зачараном кругу до реализације, која пак изостаје“.²⁵ Прокламације и стално понављање стереотипних фраза нису ефикасно могли да утичу на формирање безбедносне свести и прихватање општедруштвених вредности. Ипак, поједини друштвени субјекти били су свесни њеног значаја и остваривали су координацију и различите облике сарадње и заједничких активности. Тако је Југословенски институт за новинарство сарађивао с руководним саставом ССНО, посебно са Политичком управом, у обликовању и реализацији предмета *улога и задаци средстава масовних комуникација у остваривању концепције ОНО и ДСЗ*, који је предаван у новинарским школама и на семинарима тог института. Савезни секретаријат за народну одбрану ангажовао је Институт за новинарство за израду наставних програма за официре који су били задужени за сарадњу са средствима информисања итд.

С ескалацијом друштвене кризе у СФРЈ (1987–1992) информациони подсистем је деловао у условима у се дезинтеграције владајуће партије (СКЈ), дошло је до националног хомогенизовања и продубљивања међурепубличких (и покрајинских) конфликта, као и до зачетака политичког плурализма и појаве масе на политичкој сцени. „Паралелно са апологетским деловањем информативног подсистема о питањима одбране и друштва, почетком осамдесетих година – најпре у делу 'антиофицијелних' јавних гласила као и алтернативним дру-

²⁴ У Југословенском институту за новинарство израђен је 1982. године и целовит истраживачки пројекат *Информативно-пропагандна делатност СФРЈ у мирнодопским и ратним условима*.

²⁵ А. Савић, *исто*, стр. 163.

штвеним групама, под критичкопропитивачку лупу све чешће и отвореније подвођени су политика одбране, концепција, доктрина и систем одбране бивше СФРЈ.“²⁶ Јединствена држава више није била заједничка вредност, већ су републичке бирократије као вредност промовисале државност „својих“ федералних јединица. У таквим условима није више могло бити говора о јединственој пропаганди за одбрану земље – СФРЈ, већ је букнуо прво медијски (пропаганда против другачије концепције заједничке државе и њених носилаца), а касније и грађански рат. „Нормативно-правном регулативом, како на савезном, тако и на републичко-покрајинском нивоу, није било прецизно регулисано функционисање информативног подсистема у одбрамбеном рату и кризним ситуацијама – шта га чини, како функционише, вертикална и хоризонтална повезаност итд. Сем глобалних назнака о дистрибуцији штампе републичко-покрајинских носилаца информативно-пропагандне делатности у ванредним и ратним приликама, било је недоречености и у сфери транспорта, обезбеђења енергије, потрошног материјала, рото-папира итд. С тим у вези, није била дефинисана улога и надлежност доношења одлука, затим улога листова, политичких и других асоцијација, као и начин инкорпорирања њиховог деловања у јединствени подсистем одбране.

У тај комплекс питања спадало је и ангажовање постојећих агенција за маркетинг и конгломерата стручњака различитих профила: писаца, психолога, дизајнера итд. који су током рата 1991–1992. остали по страни. Није била дефинисана ни улога око 1.500 аматерских радио-станица, неколико хиљада видео-клубова, као и информативно-пропагандна делатност на оним просторима које нису 'покривали' масовни медији. Планови одбране основних радио-дифузних организација међусобно нису били конгруентни са одредбама ЈРТ о деловању у ванредним и ратним приликама. Комплекс питања сателитске и кабловске телевизије такође није био регулисан на савезном нивоу....Није постојала компатибилност технике Радио-Југославије са осталим републичко-покрајинским центрима и Танјуговим техничким сегментом. Због наведених недостатака и недоречености, постојећи техничко-технолошки (производни и пријемни сегмент) и људски потенцијал у информативном подсистему СФРЈ, током рата 1991–1992, нису деловали као организационо-планска и јединствена информативно-пропагандна целина.“²⁷

Искушења у вези с транзицијом

Са започињањем процеса транзиције, а пре свега с увођењем политичког плурализма и ослобађањем медија, јавност је постала подељена и критичка, појављали су се различити погледи и ставови, тј. од

²⁶ М. Бојовић, *исто*, стр. 217.

²⁷ *Исто*, стр. 220, 221.

„јавност која акламира“ трансформисала се у „јавност која резонује“. Појачана је медијска конкуренција и повећан је број критичко-креативних информација о концепцији, доктрини, систему одбране и Војсци. Истовремено, ЈНА трансформисана је у Војску Југославије.

И на нивоу најопштијих друштвених вредности дошло је до замене вредности самоуправног друштва новим вредностима, уз афирмацију и неких вредности које су током социјалистичке револуције биле насилно и грубо потиснуте. Као основне друштвене вредности наводе се: слобода, као универзална човекова тежња и потреба; људска и национална права; правда и достојанство; демократија и солидарност; национална и верска толерантност; традиције и културно и духовно наслеђе. Као такве, оне су неодвојиво повезане с осећањем родољубља и мотивацијом за одбрану земље. Инсистира се на развијању борбених и слободарских традиција српског и црногорског народа које чине наш духовни, морални и национални идентитет.

Пропаганди за одбрану земље највише пажње посветила је Војска Југославије. Психолошко-пропагандна делатност команди, органа и јединица ВЈ усмерена је на утицање на ставове, мишљења, осећања, опредељења и понашање непријатеља, тј. на слабљење непријатељевог морала (офанзивна компонента) и заштиту сопствених јединица и становништва од непријатељеве пропаганде (дефанзивна компонента). Основни носиоци тих активности и психолошко-пропагандне делатности били су Управа за информисање и морал Генералштаба ВЈ, органи за информисање и морал у командама и установама и специјализоване јединице за психолошко-пропагандну делатност. Предвиђено је да у планирању, организовању и спровођењу те делатности они сарађују и координирају активности са државним и другим органима и институцијама. У тим пословима изражена је централизација у Генералштабу. У вези с тим, Управа за информисање и морал, поред осталог, организује и руководи обуком Информативног центра и остварује сарадњу са средствима јавног комуницирања (РТВ, радиостанице, новинско-издавачке установе, ПТТ итд.) и с установама и институцијама задуженим за културу у друштву. Она се ангажује и у развијању и неговању традиција, и остварује сарадњу са државним органима и савезним институцијама и организацијама. Та управа, такође, даје упутства и планира облике и садржаје учешћа Војске у прослави празника СР Југославије и прославама поводом историјских догађаја. На спремност за одбрану земље утичу и посебни програмски садржаји, као што је обележавање полагања заклетве, почетка и завршетка обуке, завршетка школовања и произвођења у чинове ученика, студената и слушалаца војних школа.

Изграђивање, одржавање и вредновање односа према борбеној спремности јединица у миру, односно према ратним циљевима у рату, јесте планска, организована и континуирана активност, коју спроводе команде, органи јединица и установа и појединци у миру и рату. За то

се, поред психолошко-пропагандне делатности, користе и морално васпитање, информациона и културна делатност и развијање и неговање традиција. Војска је и институција која се супротставља пропагандној делатности непријатеља и користи институт цензуре у ратним условима. Цензура информација и података регулисана је *Упутством за морал* из 1997. године, којим је стављено ван снаге *Упутство за информативну, психолошко-пропагандну и културну делатност и традиције у Војсци Југославије* из 1995. године. Међутим, уколико се упореди информационо-комуникациона пракса Војске Југославије са страним армијама и бившом ЈНА, може се закључити да постоји потреба за реформском оријентацијом у тој области, како због превазиђености концепције, тако и због заостајања у организационом, кадровском, материјалном и финансијском домену, што потврђују и подаци у следећој табели²⁸:

Табела 1

Ред. бр.	Субјект Садржај	Стране армије	ЈНА	ВЈ
1.	Комуникациони концепт	<i>Public Relations</i>	информационо-пропагандна делатност (идеолошка)	информисање (деполитизовано)
2.	Информационо-комуникациона моћ	у министарству одбране	СНО (у министарству)	у Генералштабу и СМО
3.	Организација	информационо-медијски центри	дисперзија установа	исте, али мање установе
4.	Представници	портпарол (стално)	портпарол (краткотрајно)	портпарол
5.	Школовање кадра	академија за комуницирање	политичка школа	–
6.	Штампа, видео итд.	велика продукција	средња продукција	мала продукција
7.	Финансирање	велика улагања	средње улагање	мало улагање

У вези с осталим субјектима информационо-пропагандног подсистема, до 5. октобра 2000. медији су били поларизовани. Пропаганда медија блиских власти знатно је била партијски обојена, понекад груба и неувјена, блиска агитпроповском моделу, према којем пропагандна наинформативна функција скоро поклапа информациони систем, и стварала презасићеност у публике. С друге стране, поруке медија блиских опозицији понекад су деловале демотивишуће (па чак и деструктивно) с аспекта утицаја на одбрану земље. Деловање других сегмената друштва и државе: васпитно-образовних институција, установа културе и других организација и установа у пропаганди за одбрану земље је ситуационо, фрагментарно и неповезано.

²⁸ М. Бојовић, *исто*, стр. 272 (табела је актуелизована с обзиром на садашње стање).

Истина, у време агресије НАТО-а на СРЈ било је различитих облика пропаганде за одбрану земље, која је била веома инвентивна и креативна. У условима спољашње опасности и угрожености заборављене су све унутрашње поделе. Носиоци тих активности били су веома бројни – од званичних државних органа и институција до невладиних организација, удружења грађана, радио-аматера итд. После престанка агресије стање у тој области вратило се на пређашње, тј. мирнодопско стање, а „ратни прописи“ престали су да важе одлуком о укидању ратног стања 24. јуна 1999. године.

Ефикасност пропаганде за одбрану земље у миру и у рату може се оценити тек на основу истраживања спремности грађана да бране земљу и повезивања те спремности с пропагандним активностима. Ипак, и пре таквог истраживања, сигурно је да су најзначајнији недостаци у пропаганди за одбрану земље следећи:

- тој проблематици се, у целини, не посвећује довољно пажње ни у практичном (политичком и безбедносном), ни у теоријском (научна истраживања и едукација) смислу. Ни друштво ни Војска немају посебну институцију за едукацију кадра у области савремене пропаганде;

- нису прецизно дефинисана системска решења којима се обезбеђује конзистентно и интегрисано деловање државних и војних инстанци за пропаганду. Неповезан је војни и цивилни сектор, а није постојала ни редовна комуникација између припадника ВЈ и државних и других информационалних агенција. Те инстанце су се добро повезале и ефикасно деловале за време агресије НАТО-а, али се по њеном престанку све вратило на претходно стање. Са демократским променама у земљи ствара се могућност за превазилажење тих проблема;

- не постоје трајна системска решења за детаљно уређење информационо-пропагандне делатности у условима ратног стања (ограничење информација, ревизија новинарских акредитација итд.)

На симболичком нивоу уочљиво је непостојање препознатљивог имиџа државе–отаџбине која се брани, и симбола који је представљају. Пропаганда не може да функционише без контроле над значењима симбола који представљају (или сугеришу) одређене ставове и према њима изазивају емотивно-афективни однос.²⁹ Друштвено-политички услови који умањују ефикасност пропаганде за одбрану земље, пре свега, јесу: криза кредибилитета институција политичког система; недостатак основног политичког консензуса и фрагментираност државе; исходи досадашњих сукоба на просторима бивше СФРЈ (фрустрација и губитак за „зеленим столом“); контрапородуктивне активности разних невладиних организација, хуманитарних и сличних удружења забринутих за људска права и верских секти које пропагирају идеје пацифизма, и непостојање обједињеног пропагандног система.

²⁹ О значају симбола у политичкој пропаганди видети: З. Славујевић, *исто.* стр. 88–91.

Да би била пропаганда за одбрану земље ефикаснија, тј. да би се развило уверење о потреби, неопходности и могућности одбране земље, и да би да доприносила развијању родољубља, слободарских и борбених традиција, потребно је да се:

1) спроведе целовито истраживање (анализа, дескрипција и препоруке) у вези с ефикасном пропагандом за одбрану земље у миру и рату;

2) на симболичком нивоу изгради препознатљив и модеран лик државе и њему примерени симболи (треба ангажовати стручњаке за хералдику и односе са јавношћу). То би утицало не само на ефикасност пропаганде према домаћем становништву већ и према међународној заједници;³⁰

3) за носиоца пропаганде за одбрану земље одреди Савезно министарство одбране. У реализацији те делатности оно би требало да сарађује са другим државним (информационо-пропагандне, безбедносне, дипломатске – МУП, СМПП, ССИНФ, министарство просвете, културе, омладине и спорта, Танјуг) и друштвеним (васпитно-образовне и културне) институцијама;

4) трајно – концепцијски (нормативно-правно), решити питање цензуре у условима рата;

5) концепцијски и програмски усагласи уређивачка оријентација масовних медија у вези са свим питањима која се односе на одбрану земље, укључујући и питање пропаганде за одбрану у рату и миру;

6) реши питање измештања редакција у ратним условима и размотре техничке могућности дистрибуције информација у тим условима (мобилна телевизија и други мобилни системи);

7) одговарајућим документима утврде обавезе других државних органа (државне информационе агенције, министарства културе, омладине и спорта, просвете и високог школства, итд.) на савезном нивоу и у републикама везане за пропаганду и подизање мотивације за одбрану земље како у мирнодопским, тако и у ратним условима.

*

* *

Спровођењем тих мера и ангажовањем не само Војске Југославије већ и других значајних друштвених чинилаца, пре свега информационог и образовног подсистема друштва у новим демократским условима, знатно би се повећала спремност популације за одбрану земље.

³⁰ Хрватска, Босна и Херцеговина и косовски Албанци су ангажовали америчку фирму за PR „Ruder Finn Global Affairs“ која им је осмислила имиџ и водила пропагандну кампању за њихове политичке циљеве (М. Бехам, *исто*, стр. 124–167).

Проф. др Слободан Тодорић, пуковник

У чланку је разматрана професија официра с теоријског и историјског становишта. На основу теоријског одређења, професија официра са разматра кроз три битне карактеристике: стручност, одговорност и корпоративност. На основу тога, аутор сматра да официрска професија испуњава основни критеријум професионализма. Али се официрска професија, с обзиром на функцију, третира и као позив, а не као обична професија, јер је сматрају средством за остварење неког вишег циља (официр је, у очима јавности, бранилац домовине), што ствара посебан осећај части и дужности. Када је у питању стручност, као значајна карактеристика сваке професије, у раду је анализирана главна особеност официрске професије – управљање силом. У вези с тим је и посебна друштвена одговорност официрске професије – да се сила употреби само за друштвено оправдане циљеве.

Бављење официрском професијом ограничава се на пажљиво одабрану групу, чији припадници, вероватно, имају мање изванпрофесионалних контаката од већине других професија, а линија раздвајања између те групе и цивила јавно је симболизована униформом и ознакама чина.

Аутор наглашава да се еволуција официрске професије одвија у смеру унутрашње диференцијације и пораста улоге организационо-специјалистичких функција. Ипак, она је ограничена свесним деловањем на одржавању и неговању осећаја војничке заједнице, официрске части и дужности.

Концепт професионализма

Професија (лат. *professio*) значи занимање, струку, стручни позив. „У том смислу, под овим појмом се подразумева оспособљеност појединца за делатност коју обавља према друштвеној подели рада, као и за радне задатке које обавља у оквиру одређеног подручја рада“.¹ Да би неко занимање постало професија, мора да буде професионализовано, тј. мора да добије основна обележја професије, а то су: организација, аутономија, дуготрајна едукација, код части, социјална одговорност и осећај припадности професији. Мада постоје разлике у дефинисању, већина научника се слаже у томе да професију, као посебну врсту радне делатности, карактеришу: функционална стручност, одговорност и дух корпоративности.

¹ Педагошки лексикон, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1996, стр. 410.

Функционална стручност. Под функционалном стручношћу се подразумевају специјализовано знање и вештина у областима значајним за живот појединца и друштва у целини. Она се стиче у процесу дуготрајног школовања и током радног искуства. У суштини, професионална знања су интелектуална знања. Садржана су у писаној форми и имају своју историју и развој. Установе које се баве истраживачким радом и едукацијом у оквиру одређене професије остварују сталну везу између теорије и праксе на веома различите начине. Постоји стална потреба за развојем, унапређивањем и трансфером професионалних знања и вештина, који су интегрални део образовно-научног и културног система друштва. Ту димензију немају обичне вештине и занати, којима се овладава обучавањем на основу постојеће технике, без потребних научно-теоријских референци. На тај начин, стицање професионалних знања и вештина има две фазе: прву, у којој се добија опште образовање и културна основа, и другу, у којој се стичу специјализована знања и вештине примерене конкретној професији. Шира знања и општу културу пружају општеобразоване институције, а стручном фазом професионалног образовања баве се специјализоване институције у којима раде професионалци. Међутим, и специјализоване институције донекле доприносе општем образовању и развоју опште културе.

Одговорност. Професионалац је стручњак у пракси који ради у одређеној друштвеној средини и пружа услуге које су неопходне за опстанак друштва, као што су здравствене, образовне, правне и сличне услуге. То су опште услуге и за њихово обављање су потребни висока стручност и широко знање. Због монопола стручности и општости од професионалца се очекује да пружи услугу онда када се то од њега тражи. Та врста одговорности издваја (разликује) професионалца од других занимања, за која се подразумевају одређена интелектуална знања и способности. Ако, на пример, неки истраживач у области биолошко-хемијских наука своја знања користи на начин који је штетан за друштво, он је истраживач, али не и професионалац. У основи професионализма су одговорност у пружању услуга друштву и оданост струци. Дакле, професионалац се не може бити без одговорности. Лекар, на пример, престаје да буде лекар, или судија да буде судија, ако су неодговорни и раде на штету друштва. За професионалца материјална надокнада за рад није примарни и искључиви циљ. Она је само делимично одређена погодбом на отвореном тржишту, на основу професионалних стандарда и устаљених норми.

Уколико постоји нека значајна професија чије обављање није конкретно регулисано материјалном надокнадом, власт треба да има одговарајући став о односу те професије према остатку друштва. Спор који може да настане у вези са тим обично убрзава регулисање те надокнаде. Тако професија, на изванредан начин, постаје морална категорија која изражава вредности и идеале којима се руководе њени

чланови у односу с лаицима. Она се заснива на неписаним правилима, која се спонтано преносе кроз образовни систем, али и на писаним канонима професионалне етике.

Корпоративни дух. Међу припадницима професије влада осећај јединства и свест о себи као посебној друштвеној групи која се разликује од група нестручњака. Такав осећај је заснован на дуготрајном процесу школовања и оспособљавања, дисциплини и навикама развијеним током стицања професионалне компетенције. Пословна и стручна повезаност припадника одређене професије условљава и јединствену друштвену одговорност. Осећај јединства се испољава у професионалној организацији, која обликује и примењује стандарде професионалне компетенције и одговорности. Припадност професији, уз посебну стручност и преузимање посебне одговорности, постаје критеријум професионалног статуса, чиме се прави јасна разлика између професионалца и аматера. Због интереса професије њеним припадницима је забрањено коришћење професионалне компетенције у областима у којима та професија није релевантна. Такође, професија их штити од оних који јој не припадају, али због резултата у другим подручјима претендују на професионалну компетенцију.

Професионалне организације су или удружења (асоцијације) или бирократизоване групе, или и једно и друго. На пример, у професионалним удружењима, у области медицине или права, професионалац ради као независно лице и има непосредни контакт са својим клијентом. Бирократске професије, као, на пример, дипломатска служба, имају висок ниво специјализације и одговорности унутар професије и обављају услуге за друштво као целину. Та се два типа професије не искључују међусобно. Наиме, у већини професионалних удружења постоје бирократски елементи, а таква удружења често допуњују формалну структуру бирократских професија. Професионална удружења обично имају писане етичке кодексе, пошто се сваки њихов појединац индивидуално суочава с проблемом одговарајућег односа са клијентом и колегама. С друге стране, бирократске професије настоје да што више развију осећај колективне одговорности и одговарајућу улогу своје професије као целине у друштву.

Институција официра

Настанак и развој

Институција официра као старешине с одређеним чином и одговарајућим командним и управним функцијама јавила се тек с појавом слободних најамника,² крајем 15. века. Назив официр први пут је упо-

² Најамници су припадници војске који добровољно и за новац обављају војну службу и ратују за туђе интересе.

требљен 1573. године у делу Филипа Клева о вођењу рата, и то за сва лица која су имала државну функцију. Крајем 16. века у Француској је изразом официр означаван старешина у војсци, па се то значење проширило у већини европских војски. Међутим, од официра се захтева не само да воде своје јединице у борби већ и да их припремају кроз учење историје ратне вештине и савлађивање одређених техничких знања, па се не може говорити о професији официра у том периоду. Наиме, у периоду најамничких војски официр је био предузимач који је прикупљао најмике и продавао њихове услуге. Личне способности заповедника нису имале велики значај, а официри најамничких војски нису чинили јединствену групу са заједничком традицијом, идеалима и професионалним духом. „У најбољем случају, испољавали су солидарност трговачког типа – признавали су, на пример начело поштовања склопљеног споразума“.³

Упоредо с официром најамником, постојао је и официр аристократа. Ни једни ни други нису сматрали официрску службу професијом: за најмике је она значила добит, а за аристократе аматере била је хоби. „Уместо стручног обављања свог посла, чему тежи професионалац, циљ најамника је био профит, а аристократе – част и авантура.“⁴ С појавом стајаћих војски,⁵ које су постепено смењивале најмике, официр аристократа је добијао све значајнију улогу. Сматрало се, наиме, да „свако ко је племенита рода“, а посебно аристократа, поседује смисао за командовање. Отуда је било случајева да се на високе војне положаје постављају деца из аристократских породица одмах по рођењу. Ти положаји су често били предмет политичких интрига и ривалства разних клика, и још чешће су куповани и продавани.

Професионализовање официрског кадра

Брзи развитак војне технологије у 19. веку условио је промену како у војној стратегији и тактици тако и у унутрашњем устројству оружаних снага и официрског састава. За време Наполеонових рато-

³ Жежи Вјатр, *Социологија војске*, ВИЗ, Београд, 1987, стр. 226.

⁴ S. P. Huntington, *The Soldier and the State, The Theory and Politics of Civil-Military Relations*, Cambridge Massachusetts, 1957, p.20.

⁵ Облик организације оружаних снага, чије је основно обележје постојање сталних регуларних јединица и професионалног старешинског кадра у миру и рату. Стајаће војске карактерише, пре свега, обавезни систем попуне војничким саставом, чврсто изграђен централизован систем руковођења и командовања и висок техничко-технолошки ниво обуке. Постојала су два основна облика попуњавања јединица стајаће војске: добровољно и врвовањем. Већи део људства врвован је, по правилу, у земљи, али су примани и странци ако се другачије није могло осигурати формирање нових јединица (опширније: *Војна енциклопедија*, том 9, 1985, стр. 130).

ва и увођења опште војне обавезе већина земаља је формирала уставне за образовање официрског кадра и одредила услове које кандидат мора да испуни да би постао официр. У масовној армији (национална армија), с развијеном техником, командовањем се више нису могли бавити племићи аматери јер је за такву делатност постала неопходна стручна припремљеност. Војна служба је попримила облик грађанске дужности, па је постао неопходан нови тип официра, односно стварање групе професионалних официра на којима се заснивала армија.

Официри нове армије били су квалитативно другачији од својих предходника, јер су се у револуционарним догађајима издизали из народа. Они нису били повезани са племством, које је традиционално било предодређено да „брани домовину“. На војску се гледало као на продужену руку народа. Официре су постављали представници државне власти, за коју је сматрано да заступа народ и да делује у његово име. Та промена је настала у буржоаској револуцији и била је страна феудализму. Официри су почели свој посао да третирају као специфичну професију којој се треба потпуно посветити и која је у служби народа, а не владара. Те промене су се двојачко одразиле на стварање професионалног официрског кадра. С једне стране, омогућавале су приступ официрским положајима и људима који нису имали никакав друштвени положај (ни онај који доноси новац, ни онај који је обезбеђиван пореклом). За њих је армија била могућност за напредовање на друштвеној лествици. С друге стране, због буржоаских промена армија је постала склониште за племиће и аристократе који су у другим срединама губили друштвене позиције. Међутим, и када је официрски кадар задржавао специфичан племићко-аристократски састав, и када је био отворен за људе из других слојева, издвајала се друштвена група чија је заједничка карактеристика била рад у официрској професији и чија је солидарност све више добијала облике професионалне солидарности.

У 18. веку официрски кадар се сталешки учврстио. Регулисане су дужности, права и припадности официра а у већим армијама уведена је подела на ниже (од потпоручника до капетана) и више чинове (од мајора до пуковника). Посебно је пажљиво биран виши командни и, нарочито, генералштабни кадар. У другој половини 19. века започета је специјализација официра према струци: генералштабна, административна, интендантска и артиљеријско-техничка. Упоредо с увођењем опште војне обавезе, официри су све више класификовани као активни и резервни официри, а њихов бројни однос зависио је од величине мирнодопских војних ефектива, предвиђених ратних формација, материјалних могућности, система обуке, и другог.

Без обзира на промене у начину живота, свакодневним пословицама и тежњама, до којих долази услед промена технологије и облика ратовања, јавност има стереотипну представу о официрима. Разлог за то је, делимично, чињеница да та професија није, попут неких других (на пример лекарска или судијска), довољно отворена и транспарентна, а шира научна и стручна јавност не посвећује јој одговарајућу пажњу. Широј јавности су обично позната иступања највиших војних представника у одређеним приликама, а и у интелектуалним круговима се тешко с истим респектом прихвата професија официра као друге професије. Чак ни официри не прихватају све импликације свог професионалног статуса. Тако се дешава да се израз „професионалац“ користи насупрот изразу „аматер“, којим се означава лице које не припада војној организацији. Наиме, под професионалним официром се подразумева лице чије је занимање војна делатност, а то занимање испуњава основни критеријум професионализма. Међутим, у пракси ниједно занимање нема све карактеристике идеалне професионалне групе. То важи чак и за лекарску и судијску професију, које се обично узимају као типичне. Официрска професија је вероватно међу професијама које нису блиске том идеалу. Па ипак, она је по основним карактеристикама неоспорно професија и израженија је што је ближа том идеалу.

Свака професија има неку функцију која је у интересу друштва. Функција официрске професије је посебно значајна и има одређене специфичности у односу на друге професије. Прва специфичност је у томе што та професија у мирнодопским условима нема посебан значај и улогу, тј. нема непосредну примену, а потребна је у евентуалној ратној опасности и у рату. Због тога официри, као и сва друга војна лица, у мирнодопско време имају радикално другачији положај од свих других професионалних група. С друге стране, за време рата официри и целокупни састав војске добијају изузетан значај и улогу. Због специфичности војне службе, официрску професију већина грађана, па и сами припадници те групе, третирају као позив, а не као обичну професију због тога што је, као и неке друге професије, сматрају средством за остварење неког вишег циља. Официр је у очима јавности бранилац домовине, а не неко ко испуњава извештан број обавеза према унапред одређеним начелима. То код официра изазива посебан осећај части и дужности. И, док се у свакој другој професији може, мање или више, толерисати одступање од потребног нивоа части, код професионалних официра су захтеви везани за част неупоредиво строжи. Чак је у рату официрска част често важнија од стручних знања официра.⁶

⁶ Опширније: Р. Рајић, *Савремени официрски кор*, „Војно дело“, бр.4-5/97, стр. 201–220.

Друга специфичност официрске професије јесте њена интегрисаност у хијерархијску структуру армије. Истина, хијерархијски тип организације не односи се искључиво на војску – познат је и у другим професијама. Ипак, нигде није толико значајан као у војсци и нигде толико не утиче на односе изван службе. Због хијерархијске структуре армије сви њени припадници имају одређени војни чин, при чему изнад себе увек имају низ људи на вишим степенцима хијерархијске лествице и испред себе одређени број група с различитим положајем у војсци.

Трећа специфичност официрске професије јесте могућност њених припадника да располажу силом иако су формално потчињени државним властима, односно највишем државном руководству. Наиме, у одређеним историјским условима и односима снага војска је имала независну улогу, некад прогресивну, а понекад и реакционарну.

Четврта специфичност професије официра јесте то што се квалификације припадника војске не могу применити у цивилној делатности. Чак и висока војна квалификација може да буде бескорисна у професионалној делатности изван војске, и обрнуто. Та чињеница повећава ексклузивност групе професионалних официра и њену кохезивност. У савременим условима, међутим, а још више у будућности, значај тог чиниоца ће бити све мањи због увођења нових технологија, због којих ће официри (или барем њихов део) морати да поседују велика техничка знања која ће моћи да користе и изван војске.

Карактеристике официрске професије

Професију официра, као и сваку другу, карактеришу: стручност, одговорност и корпоративност. Када је реч о стручности, поставља се питање у чему је особеност струке официра, тј. да ли у оквиру официрске професије постоји нешто што је заједничко официрима и чега, истовремено, нема у цивилним професијама. Наиме, професија официра обухвата бројне специјалности од којих се многе сусрећу у цивилној структури, као што су: инжењери, лекари, пилоти, везисти, информатичари итд. Чак и ако се занемаре техничке специјалности, глобална подела војне организације на копнени, ваздухопловни и морнарички састав условљава велике разлике у врсти стручних знања и вештина које су потребне официрима. На пример, командант поморске јединице и командант пешадијске дивизије решавају веома различите проблеме, па су им потребне веома различите способности, знања и вештине. Ипак, постоји једна посебна област у оквиру официрске професије која намеће свим, или готово свим официрима заједничку карактеристику по којој се разликују од свих, или готово свих цивилних професија. Ту особеност официрске професије Х. Ла-

свел⁷ је изразио синтагмом „управљање силом“ Основна функција војске се огледа у вођењу успешне оружане борбе. У вези с тим, дужности официра обухватају: 1) организовање, опремање и обуку војних јединица; 2) планирање њихових активности, и 3) руковођење (управљање) тим активностима, како у борби, тако и изван ње.

За управљање силом официр треба да поседује знања и вештине неопходне за командовање, усмеравање и контролу над људством које му је поверено. Они су заједнички за све официре (копнена војска, ратно ваздухопловство и морнарица). Управљање силом је, дакле, *differentia specifica* официрске струке. У оквиру војне организације постоје специјалности под којима се подразумевају знања и вештине који могу значајно да доприносе остваривању основне улоге војске, али оне према струци официра имају исти однос који има струка медицинске сестре, лабораторијског техничара, фармацеута или рентгенолога према лекарској професији. Ниједан од таквих специјалиста који је на служби у војсци није оспособљен и није у стању да управља силом, што ниједно помоћно занимање у оквиру медицинске струке не обезбеђује постављање дијагнозе и одређивање терапије пацијентима. Они јесу део официрског кадра по капацитету, као што је администрација део државног апарата, али не чине професионално тело.

Унутар официрске професије постоји подела по видовима, родовима и службама, управо као што у оквиру медицине постоје специјалисти за срце, унутрашње органе, нервни систем итд. Официрска струка се односи на управљање силом у оквиру тачно одређених и прописаних услова. Разноликост услова за употребу силе и бројност форми њене примене намећу потребу за претходном припремом (предспецијализација), као и за проценама (тестирање) применљивости метода и техника. Што су веће снаге и средства којима официр располаже (управља) и разноврсније ситуације и услови њихове употребе сразмерно је виши ниво његове професионалне компетенције. Официр који командује борбеним дејствима ваздушнодесантне дивизије или транспортне оперативне групе професионалац је високог ранга. На још вишем нивоу професионалних знања је официр који командује операцијом у којој се комбинују поморске, ваздухопловне и копнене снаге. Очигледно, за официрску струку је неопходан висок ниво знања и вештина. Незамисливо је да појединац, без обзира на интелектуалне особине, руководилачке способности и карактерне црте, успешно обавља официрску функцију без одговарајуће обуке и искуства. Истина, може се замислити да необучени цивил за краће време обавља улогу професионалног старешине нижег нивоа, као што и

⁷ Један од најпознатијих америчких теоретичара власти (Ј. Ђорђевић, *Политички систем „Савремена администрација“*, Београд, 1985, стр. 27).

сналажљиви лаик у некој опасној ситуацији може да надомести кратко одсуство лекара. Наиме, пре него што је управљање силом постало изузетно обиман и комплексан посао (као у савременим условима), могао је да га обавља појединац без специјалне обуке, али је сада то незамисливо. Јер, само онај ко је у потпуности посвећен том позиву може да има висок ниво професионалне компетенције. Официрска струка није ни занат (који је првенствено заснован на техници и мануелним способностима), нити уметност (која захтева јединствен и непреносив таленат), већ скуп изванредних интелектуалних знања и вештина за која је потребно свестрано студирање и стално усавршавање. Треба узимати у обзир чињеницу да је струка официра управљање силом, а не њена непосредна примена (извршавање). Док је, на пример, управљање ватреним дејством неког стрелачког оружја или артиљеријског оруђа, у основи, механичка функција, за управљање ватреним дејствима пешадијске чете, односно артиљеријског дивизиона, потребна су шира интелектуална знања и вештине.

Професија официра подразумева, пре свега, широку општу културу. Јер, начини организовања и методе употребе силе у свим периодима историје тесно су повезани с културним обрасцем друштва. Ратна вештина се у већој мери него, на пример, право прожима с историјом, политиком, социологијом и психологијом. Штавише, она има веома блиске везе са природним наукама, као што су хемија, физика, биологија итд. Да би у потпуности овладао својом струком, официр мора да разуме бројне релације и утицаје других области знања и вештина и како да их на најбољи начин искористио за сопствене циљеве. Реално, он не може да развија свој аналитички рефлекс, проицљивост и имагинацију уколико је уски стручњак. Због тога што, попут лекара, стално „бди“ над људима, официр мора да познаје људску душу, мотиве деловања људи, њихово понашање и психичко стање. Такође, професија официра намеће својим припадницима посебну друштвену одговорност: неодговорно и нестручно обављање те професије имало би веома штетне друштвене последице. Инсистира се на употреби силе само за друштвено оправдане циљеве (тј. на легитимној и легалној примени силе) а интерес друштва је да се та сила искористи за сопствену војну безбедност. И, док све друге професије до извесног степена регулише држава, официрска (војна) професија је монопол државе. Док се струка лекара испољава у утврђивању дијагнозе болести и њеној терапији (лекар је одговоран за здравље својих пацијената), струка официра се испољава у управљању силом (официр је одговоран за војну безбедност како оружаних снага, тако и друштва у целини). Због такве одговорности официр мора да има веома висок ниво стручности, и обрнуто. Интерес грађана је да буду безбед-

ни. Држава је непосредно одговорна за то, као и за остваривање других друштвених вредности, али једино официрски кор⁸ у потпуности сноси одговорност за војну безбедност (искључујући све остало).

Официр не обавља своју дужност првенствено због материјалних разлога. Он није класични најамник, који пружа своје услуге тамо где му најбоље плате, нити је повремени грађанин – војник надахнут патриотизмом и осећајем дужности, с јаком личном жељом да се усавршава у послу који обавља. Мотивација официра се огледа у оданости позиву и осећају одговорности да своју дужност обавља на добробит друштва. Друштво, с друге стране, може да обезбеди ту мотивацију ако својим официрима осигура редовна и задовољавајућа примања. Иако официр поседује одређени (висок) ниво интелектуалних знања и вештина за чије је овладавање потребно интензивно студирање и стално усавршавање, слично правнику и лекару, он није одвојен од људи (непрекидно се бави људима). Тест његове професионалне способности се огледа у примени стечених знања на људски чинилац. Пошто та примена није, првенствено, материјално стимулирана, официру је потребно сигурно политичко и војно руководство које детаљно познаје и разуме његову одговорност према људима, субординацију, односе у служби и социјалну ситуацију државе у чијој служби се налази. Односи унутар војне организације и понашање официра уређени су комплексом прописа, правила, обичајних норми и традиције. Однос према друштву одређен је свешћу да његова струка може да служи једино општедруштвеним циљевима посредованим легалним политичким представницима друштва. Док су лекар и правник првенствено одговорни својим пацијентима, односно клијентима, официр је одговоран својој држави. Та одговорност је стручно-саветодавног карактера, и официр не може да намеће одлуке изван своје компетенције. Он једино може да саопшти стање и потребе, а када одговорни политички чинилац донесе одлуку, мора да поступи према њој (настојећи да је што боље спроведе). Политика је, дакле, изван делокруга официрске струке. Шта више, учешће официра у политици нарушава њихов професионализам. Управо као што рат служи циљевима политике, официрска (војна) професија служи циљевима државе. Али, државник мора да поштује интегритет професије и њен делокруг.

⁸ Официрски кор је посебно бирани и у војним академијама и другим високим војним школама обучавани, оспособљавани, у националном и патриотском духу васпитавани старешински састав, оплемењен националном официрском чашћу, задојен славним националним војничким традицијама, прожет високом дисциплином, надахнут храброшћу и јунаштвом и спреман на пожртвовање за националне и отаџбинске идеале. Организован је у специфичној професионално-корпоративној организацији, која је релативно затворена, једнодушна, чврста, братска и часна организација активних официра опредељених за националну војску у националној или грађанској држави (Р. Рајић, *исто*, стр. 202).

Официрска професија се ограничава на пажљиво одабране појединце. Интерес војне безбедности намеће потребу за комплексом стручних институција које моделују официрску професију као аутономну друштвену целину. Корпоративна структура официрског кора садржи не само званични бирократски апарат већ и удружења, школство, штампу, обичаје и традицију. Она је одвојена од остатка друштва. Физички (индивидуално и колективно) припадници те професије имају много мање изванпрофесионалних контаката него припадници већине других професија. Линија раздвајања између официра и цивилног лица је јавно симболизована униформом и ознакама чина (ранга).

У оквиру професије, хијерархија чинова означава ниво компетенција. Чин је инхерентно индивидуално обележје и одражава професионално достигнуће појединца изражено у категоријама искуства, старешинства, образовања и личне способности. Постављења на одређена формацијска места обавља официрски кор на основу јасно дефинисаних правила и принципа које установљава држава. Док у бирократским установама моћ произилази из функције коју неко лице обавља, у војној организацији функција (моћ), начелно, произилази из чина. Наиме, официр се поставља на одређене дужности на основу чина који поседује (тј. он, по правилу, не добија чин зато што обавља неку дужност, мада у пракси има изузетака). Генерално, професионални карактер официрског кора заснива се на приоритету хијерархије чинова у односу на хијерархију дужности (функције). Официрски кор обухвата и део резервних официра (непрофесионалци). То је условљено променљивошћу потреба за официрским саставом, као и немогућношћу држава да стално одржавају официрски кор у обиму који је потребан због безбедносне ситуације.

Резервни официрски састав је привремена допуна официрског кора. Оспособљен је за обављање одређених дужности у оквиру војне организације. Док се резервни официри налазе у активној служби третирају се као чланови официрског кора и имају све прерогативе и одговорности професионалних официра истог ранга. Међутим, постоји јасна разлика између професионалног и резервног официра: пријем у састав професионалних официра је много рестриктивнији него пријем у резервни састав. Резервни официр изузетно може да досегне ниво стручности професионалног официра, па се због тога већина резервног официрског састава налази на нижим формацијским местима. Они су, као стабилни елемент војне структуре, као и због супериорности професионалне компетенције, одговорни за обуку и за едукацију резервиста. Резервиста само за одређено време преузима професионалну одговорност, док је његово радно место, по правилу, изван војске, па су његова мотивација, скала вредности, понашање итд. често много другачији него код професионалног официра.

Војници на одслужењу војног рока, војници по уговору и подофицири потчињени су официрском кору и саставни су део војне организације. По правилу, не поседују потребна знања и вештине, нити имају професионалну одговорност официра (професионалца). Они су обучени само за примену силе, а не за управљање силом. Њихово занимање је занат, а не професија. Том суштинском разликом између официрског кора и осталог војничког састава повучена је оштра линија којом се раздвајају та два дела војне организације у скоро свим земљама света. Ако не би постојала та подела, била би могућа јединствена војна хијерархија, која се протеже од најнижег војника до највишег официра. Али, различитост тих занимања прави прекид у организационој хијерархији. Положаји у оквиру војничког састава не конституишу професионалну хијерархију, већ одражавају различите способности, могућности и дужности у оквиру војничког заната и њихова циркулација је много израженија него у оквиру официрског кора. Разлика између официра и војничког састава искључује могућност општег напредовања у служби. Понеки војник може да постане официр, али то је пре изузетак, него правило.

Еволуција официрске професије

У савременим условима долази до промене садржаја и еволуције различитих професија, нарочито официрске професије. Еволуција се одвија у смеру њене унутрашње диференцијације и повећања значаја организационо-специјалистичких функција у односу на борбене функције. Некадашња „херојска“ концепција официра као команданта који са сабљом у руци води своје војнике у напад припада историји, иако у условима савременог рата није нестао, и сигурно је да никада неће нестати, елемент личног ангажовања у борби и личног примера одважности и чврстине. То је, наиме, и даље важан, али не и једини и главни аспект официрске професије и друштвене улоге официра. Поред те традиционалне улоге, све више јача улога официра као организатора компликоване организације, као њеног руководиоца и специјалисте. За ту „менаџерску“, као и „лидерску“ улогу официра потребни су други предуслови и интересовања. Војска се све више отвара за људе који показују интерес и поседују организационе способности и спремност да прате савремена достигнућа.

Значајан елемент улоге официра у савременим условима јесте и мотивација којом се руководе људи који бирају професионалну војну службу. Поред општих мотива, као што су љубав према командовању, олакшице у стицању занимања и образовања, стабилност у професији, веома снажно мотивационо дејство има официрска част, заснована на високом степену моралности, националном патриотизму и поносу, из чега произилази и спремност свесног жртвовања за највише идеале отаџбине.

Општа тенденција еволуције официрске професије у правцу веће специјализације ипак је ограничена свесним деловањем на одржавању и неговању осећаја војничке заједнице, која постоји и поред диференцираних улога у војсци. У вези с тим, важно је питање (које захтева даља проучавања) колико унутрашња кохезија официрског састава доминира над све већом специјализацијом и диференцијацијом официрске професије. За одговор на то питање потребна је свестрана социолошка анализа и сигурно је да постоје велике разлике у војскама различитих земаља с обзиром на традицију, ниво економске, културне и политичке развијености итд.

Важно питање везано за улогу професионалног официра односи се на период након одласка официра у пензију. Социолошка истраживања те групације официра показују да код њих постоји веома снажна пезаност за војску, жеља за одржавањем и неговањем односа са војском као целином посебно, са властитом јединицом (команда, установа). Често су то људи у продуктивним годинама, друштвено или политички активни, способни за организовање и обављање руководилачких и управљачких улога у разним колективима и срединама. Њихово одговарајуће коришћење, односно укључивање у професионални друштвени, привредни, културни, образовни и политички живот значајно је не само за њих (за њихово физичко и психичко здравље и опште животно задовољство) већ и за различите области живота земље у којима пензионисани официри могу да буду подстицај и конструктивни чинилац за развој и напредак.

Закључак

Професију, као посебну врсту радне делатности, карактеришу: функционална стручност, одговорност и дух корпоративности. Иако веома специфично, занимање официра испуњава основни критеријум професионализма. Особеност функције официра је „управљање силом“, што ту професију издваја из других (цивилних) професија. Поред тога, због специфичности војне службе, официрску професију грађани третирају као позив, а не као обичну професију, због тога што је средство за остваривање неког вишег циља. У очима јавности, официр је бранилац отаџбине, а не неко ко испуњава изванредан број радних обавеза. То ствара код официра посебан осећај части и дужности.

За разлику од других професија, чије је обављање мотивисано првенствено материјално-финансијским разлозима, официр своје услуге не пружа тамо где га најбоље плате. Његова мотивација се огледа у оданости позиву и осећају одговорности да своју дужност обавља за добробит друштва и државе.

Унутар официрске професије и војне службе уопште постоји строга хијерархијска структура односа. Мада такав тип организације није искључиво везан за војску (постоји и у другим професијама), нигде нема тако велики значај као у војсци.

Као и друге професије, професија официра еволуира у савременим условима. Од појаве официра као старешине с одређеним чином и одговарајућим командним и управним функцијама (крај 15. века) до појаве професионалног официра (крај 18. и почетак 19. века) протекло је неколико векова. Професионализам старешина постао је доминантна црта војне организације за време Наполеонових ратова и после њих.⁹ Еволуција професије официра у савременим условима одвија се у смеру њене диференцијације и повећања значаја организационо-специјалистичких у односу на борбене функције. Војска се све више отвара за људе који поседују информатичка знања и организационе способности и који, у вези с тим, прате савремена достигнућа.

Литература:

1. Samuel P. Huntington, *The Soldier and the State, The Theory and Politics of Civil-Military Relations*, The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, 1957.
2. Morris Janowitz, *The Professional Soldier, A social and Political Portrait*, The free Press of Glencoe, 1961.
3. Jacques van Dorn ed. *Armed Forces and Society, Sociological essays* Mouton, The Hague – Paris, 1968.
4. *Војна енциклопедија*, ВИЗ, Београд, 1985, том 4 и 5.
5. „Војно дело“, бр. 1–2/93 и 4–5/97.

⁹ Пруском војном реформом, 1808. године, први пут је звање старешине дефинисано као стручна оспособљеност стечена формалним војним школовањем.

Поморска стратегија Руске Федерације

УДК:359:355.462](470)

Проф. Бошко Антић, контраадмирал у пензији

После распада Совјетског Савеза судбина Ратне морнарице те некадашње суперсиле стално је разматрана у оквиру процена војно-политичких односа у свету. Због чињенице да је део морске обале припао Украјини и отцепљеним балтичким републикама и због економске ситуације у којој су се нашле оружане снаге Руске Федерације дошло је до кризе и у Ратној морнарици. Опредељења Руске Федерације су била нејасна и само се нагађало да ли ће та поморска сила напустити своју поморску стратегију и интерес за светска мора, од којих зависи њена безбедност.

После објављивања Војне доктрине и Концепције националне безбедности ситуација је постала јаснија. Међутим, и даље постоји дилема о намени и задацима тог вида оружаних снага Руске Федерације у будућности, пре свега у вези с опредељењем између снага опште намене и нуклеарних снага и одбраном националних интереса на мору и океанима. У чланку су разматрани место и улога Ратне морнарице у војној доктрини и стратегија повратка на светска мора.

Руска, а потом и совјетска ратна морнарица,¹ од оснивања до распада Совјетског Савеза, била је у сталном успону. Њен задатак је било обезбеђење трговине, морем и извођење тактичких, оперативних и стратегијских задатака. Постепено, морнарица је прерасла у вид оружаних снага који је, по изласку на светска мора, успоставио равнотежу са супарничком велесилом и допринео да се период „хладног рата“ заврши без оружаног сукоба.

У Русији, бившем СССР-у и садашњој Руској Федерацији (РФ), увек су се сукобљавале копнена и поморска оријентација. Због војно-географских карактеристика побеђивала је копнена варијанта, али је поморска оријентација стално била у успону, посебно од доласка ад-

¹ Опширније о поморској стратегији Совјетског Савеза видети: Б. Антић, *Поморска стратегија Русије*, „Војно дело“, бр. 1–2/1994, стр. 58.

мирала Горшкова на чело тог вида. Од тада, совјетска ратна морнарица изашла је на светска мора и умногоме премашила америчку ратну морнарицу. Остала је инфериорна само у неким сегментима, као што су, на пример, амфибијске снаге.

После распада СССР-а и настанка Заједнице Независних Држава (ЗНД) наследник бивше велесиле, односно њених стратегијских снага, а тиме и снага Ратне морнарице, која је имала 65 стратегијских подморница на нуклеарни погон с балистичким ракетама, (укупно око 3.000 бојних глава), постала је Руска Федерација. Она је, с обзиром на остале ресурсе, и даље светска сила, ако не и велесила. Отуда велико интересовање у свету за место и улогу њене ратне морнарице у доктринарним и стратегијским опредељењима одређеним у новој војној доктрини Руске Федерације. Према Доктрини, та федерација задржава значајну улогу у међународним односима и остаје војни чинилац који ће утицати на развој догађаја не само у свом окружењу него и изван њега, зависно од својих националних интереса. Они су, у односу на раније доктринарне документе, само донекле модификовани и прилагођени садашњој ситуацији и односима у међународној заједници.

Ратна морнарица у руској војној доктрини

После агресије НАТО-а на СР Југославију, доношења *Закона о националном систему противракетне одбране у САД* и подстицања тероризма у подручју Кавказа, Руси су се осведочили у америчку стратегију изазивања конфликта на периферији Руске Федерације. Резултат такве америчке стратегије јесте и нова руска војна доктрина, у којој је најављен повратак Русије на светску војну сцену и наглашено схватање да само равнотежа снага може обезбедити мир у свету.

Упркос сталном напредовању НАТО-а на исток, под притиском САД, неки кругови у Москви као да нису схватили да је њихов крајњи циљ Русија, пре свега нафтом богато подручје око Каспијског мора. До нагле промене дошло је у тренутку када је председник САД, 23. јула 1999, потписао *Закон о националном систему противракетне одбране*, чиме је грубо нарушен *Уговор о забрани изградње територијалних система противракетне одбране*, који су СССР и САД потписали још 1972. године. Тиме је доведена у питање безбедност не само РФ него и Кине. На основу реалнијег сагледавања ситуације у свету и опасности која им прети, Руси су, коначно, схватили да морају имати сасвим другачије доктринарно опредељење.² Стога су, поред наглашавања војно-политичких основа на којима се заснива војна доктрина, посебан значај добиле основе спољњег угрожавања, као што су: тери-

² „Војска“, 9. децембар 1999. и 16. децембар 1999.

торијалне претензије према РФ; мешање у њене унутрашње односе; игнорисање интереса Русије у остваривању међународне безбедности; супротстављање њеном учвршћивању као једном од центара вишеполарног света; постојање жаришта војних конфликта, посебно оних близу граница РФ и њених савезника; стварање војних групација ради нарушавања баланса снага у близини граница РФ и њених савезника и њихових рубних мора; ширење војних блокова и савеза, уз угрожавање безбедности РФ и њених савезника; довођење страних војних групација на територије пријатељских земаља Русије без сагласности Савета безбедности; напад на војне објекте Руске Федерације распоређене на територији суседних држава, као и на објекте на државној граници Федерације и на границама њених савезника; дејства која су усмерена на нарушавање глобалне безбедности и спречавање функционисања руског државног система; обезбеђење функционисања стратегијских нуклеарних снага; одвраћање од нуклеарног напада, противракетна одбрана, контрола космичког простора итд.; подстицање непријатељстава између РФ и њених савезника на основу информационалних дејстава, дискриминација, неутралисања права, слобода и законских интереса грађана РФ у страним државама и међународни тероризам.

У остваривању војне безбедности у миру тежиште је на: формирању и реализацији јединствене државне политике; изградњи и усавршавању система одбране РФ и њених савезника; обезбеђењу и заштити руских грађана; стварању повољних унутрашњих политичких услова; изградњи, подршци и учвршћивању пријатељских, добросуседских и партнерских односа са суседима и другим државама; спречавању агресије или озбиљнијег угрожавања РФ и њених савезника; обезбеђењу политичких акција РФ предузимањем сопствених војних мера, укључујући и војнопоморско присуство; остварењу контроле у другим државама у области ограничавања, смањивања и уништавања наоружања и јачања поверења; свестраном усавршавању оружаних снага РФ и других компонената војне организације; усаглашавању дејстава у одвраћању, одбијању и пресецању спољнег и унутрашњег угрожавања и усавршавању економских, технолошких и одбрамбено-научних основа; припреми економије и органа државне власти и управе, предузећа и установа за одбрану; јачању унутрашње политичке стабилности и заштити целовитости и неприкосновености територије; заштити објеката и инсталација на светском океану, у космичком простору и на територији других држава; бродарству; научним и другим делатностима у приобалном подручју и удаљеним рејонима светског океана; одбрани и заштити државне границе и приграничних територија, ваздушног простора и подморја, као и искључиво економске зоне и континенталног шелфа и њихових природних ресурса; развоју неопходне војне инфраструктуре и учешћу у међународним делатностима.

Из наведеног произилазе и задаци војних снага, а тиме и Ратне морнарице. Оружане снаге Руске Федерације, према новој доктрини, дужне су да буду спремне за одбијање напада и доношење пораза агресору, тј. за извођење активних дејстава – нападних и одбрамбених – у свим варијантама развоја и вођења рата и оружаних конфликта, и у условима масовне употребе противникових савремених борбених средстава, укључујући и разноврсна средства за масовно уништавање. Поред тога, мирнодопски састави Федерације треба да обезбеде заштиту државе од ваздушно-космичких напада, док друге снаге треба да обаве задатке везане за одбијање агресора у локалном рату (оружани конфликт) и развијање војске за обављање задатака у регионалном рату. Истовремено, оружане снаге морају да буду спремне за учешће РФ у делатностима везаним за одржавање мира, самостално или у саставу међународних снага.

У интересу националне безбедности РФ може да размести, на основу договора, у стратегијски важним регионима света ограничене војне контингенте (војне базе) за обезбеђење готовости, за испуњавање својих обавеза, одржавање баланса снага и одговарајуће реаговање на појаву кризних ситуација (у почетном стадијуму). Основни задаци у области војне безбедности јесу: ефикасно и чврсто руковођење штабовима и војском; правовремено откривање војно-политичких промена које угрожавају РФ и припрема напада на њу и њене савезнике; одржавање система, стања, борбене и мобилизацијске готовости и припреме стратегијских нуклеарних и других снага и средстава, обезбеђивање њиховог функционисања и употребе и система управљања на нивоу који гарантује доношење задатих губитака агресору; одржавање борбеног потенцијала, борбене и мобилизацијске готовости и припрема војске у миру за одбијање агресије локалних размера; одржавање наоружања и војне технике у готовост за борбену примену; борбено дежурство издвојених снага и средстава; оперативна, борбена и мобилизацијска припрема и обука војске; готовост на стратегијском нивоу за превођење државе са мирнодопског у ратно стање и одбрана државних граница; изградња и одржавање услова за безбедну економску делатност РФ у територијалном мору и искључивој економској зони, као и у удаљеним рејонима светског океана; одбрана важних државних објеката; предупређење диверзија и спречавање терористичких акција; отклањање и ликвидација последица ванредних ситуација; организација грађанске и територијалне одбране; обезбеђење заштите и успостављања комуникација, и обезбеђење информационе сигурности. Те задатке оружане снаге обављају према постојећем руском законодавству.

Основни задаци оружаних снага у случају напада на Руску Федерацију и њене савезнике јесу: делимичан или потпун стратегијски развој; извођење стратегијских операција, операција и борбених дејстава

за разбијање ударних групација агресора у рејонима њиховог базирања, сређивања и на комуникацијама; одржавање готовости за реаговање нуклеарним оружјем; локализација и неутрализација граничних оружаних конфликта; заштита становништва, објеката економије и инфраструктуре од непријатељевих средстава за уништавање и испуњавање савезничких обавеза. Задаци везани за одбијање напада (агресије) остварују се према плану употребе оружаних снага, мобилизацијском плану, указима председника РФ, наредбама и директивама врховног команданта оружаних снага и другим нормативно-правним, планским и директивним документима.

У операцијама за подршку мира основни задаци оружаних снага јесу: раздвајање оружаних групација конфронтираних страна, обезбеђење услова за достављање хуманитарне помоћи становништву и његова евакуација из зоне конфликта, блокирање рејона конфликта ради обезбеђења спровођења санкција које је предузела међународна заједница и стварање предуслова за политичко решење. Поред тога, снаге и средства оружаних снага РФ могу да се ангажују за указивање помоћи органима државне власти у ликвидацији последица хаварија, катастрофа и природних непогода.

Из тих делимично наведених ставова из нове руске доктрине уочавају се и задаци Ратне морнарице. Неки од њих су конкретнији, а неки се могу закључити из ставова који се односе на све оружане снаге и који су довољна полазна основа за израду поморске стратегије. Међутим, јасно је изречен захтев да Ратна морнарица буде способна да заштити интерес Руске Федерације у територијалном мору, искључивој економској зони и у међународним водама.

Стратегија повратка на светска мора

Група адмирала и официра Ратне морнарице Руске Федерације, подстакнута наведеним доктринарним ставовима, сачинила је Нацрт поморске стратегије Руске Федерације³ који се односи на место и улогу Руске Федерације на светским морима. Аутори су поморску стратегију конкретизовали и разрадили на основу поставки у *Концепцији националне безбедности Руске Федерације, Војној доктрини Руске Федерације и Основама (концепције) државне политике Руске Федерације и војне изградње до 2005. године у области заштите националних интереса Русије на светским морима и океанима и опредељења, намене, принципа, примене, основних праваца изградње и развоја Ратне морнарице*. Пошло се од општепознате чињенице да је поморска стратегија скуп ставова и погледа на улогу и место Ратне морнарице у општем систему безбедности државе и остваривању њених ин-

³ „Независное военное обозрение“, № 45/199/9.

тереса на светским морима и океанима. Прихваћен је став да целовитост снага и средстава за освајање и искоришћавање мора и океана само по себи чини поморску моћ државе која одређује њену способност за ефикасно коришћење (у војном и економском погледу), светских мора и океана у националне сврхе.

Светско море је важна сфера за остваривање геополитичких интереса различитих држава, за супарништва и поделе утицаја. У том подручју делатности светске заједнице настају противуречности и спорови па и начин њиховог регулисања умногме одређује реалну поморску моћ државе. Искуства из примене флоте великих држава, међу њима и Русије, указују на повећање значаја војнопоморске силе у обезбеђивању економских и спољнополитичких интереса државе. Руска Федерација се налази међу поморским државама које имају важну улогу у освајању и коришћењу светског мора. Будући да за РФ море има прворазредан значај, одржавањем и ширењем делатности Федерација на светском мору остварује национални интерес у тој области. Основни елементи поморске моћи су: војнопоморска, транспортна, научна и привредна флота; научна, индустријска и истраживачка основа за изградњу, ремонт и друге видове обезбеђења флота, и систем лука и база, посебно незалеђених, с обалном инфраструктуром на свим морима која додирују територију Руске Федерације.

Национални интереси на мору

Руска Федерација своје интересе на светском океану одређује на основу свог геополитичког положаја у оквиру свеукупних економских, политичких и војних интереса државе. Они се односе на унутрашње морске воде и територијално море РФ, њену искључиву економску зону и континентални шелф, као и на морска пространства изван граница приобалних држава. Ти интереси су условљени знатном дужином руских морских граница и неисцрпним резервама минералних, биолошких, топлотно-енергетских и других ресурса светског мора, слободним приступом тим ресурсима ради искориштавања и освајања и животном зависношћу Русије, њених приобалних и, посебно, северних региона од равномерног поморског транспорта, робног и путничког превоза, риболова и других производних и привредних делатности на мору, као и неопходношћу заштите свих делатности Русије у светском океану. Руски интереси повезани су и са разгранатим системом спољноекономских веза, усмерених на освајање и коришћење светског мора, а неопходно је и учвршћивање међународноправног статуса Руске Федерације у области поморских делатности. То се односи и на одржавање посебног статуса за Русију на Арктику, нарочито на обезбеђење нормалног функционисања северноморског пута. Све то условљава одржавање и развој Ратне морнарице као основе нацио-

налне безбедности РФ у светском океану и успостављање војног присуства у свим важним политичким ситуацијама на светском мору ради неутралисања војног угрожавања на морским и океанским правцима. Због тога су развијене групације нуклеарних стратегијских снага које ће, у перспективи, чинити основну силу њених нуклеарних снага и снага њене борбене чврстине, саздане на систему базирања и обезбеђивања Ратне морнарице Русије изван граница земље. Као могући извори опасности и угрожавања за Руску Федерацију у светском океану наводе се:

1) делатност војнопоморских снага водећих поморских држава, а нарочито усавршене могућности групација поморских стратегијских нуклеарних снага водећих поморских држава, развијених крупних ударних група поморских снага које имају општи значај и повећане оперативне и борбене припреме војнопоморских снага страних држава у приобалним морима Русије;

2) делатност страних држава и њихових коалиција, па и транснационалних корпорација и њихових организација, које ометају националне интересе Русије у светском мору, укључујући ометање учешћа Русије у комерцијалним пројектима за освајање и коришћење ресурса светског мора;

3) удаљавање Русије од решавања значајних међународних проблема од којих зависе њени национални интереси у светском океану, као и добијање надлежности у разграничењу, у вези с питањима везаним искључиво за економску зону;

4) покушаји страних бродова да нелегално лове у искључивој економској зони Русије, као и руских предузимача да незаконито лове и извозе улов у стране државе;

5) нарушавање природног баланса биолошког система у искључивој економској зони Русије услед повећаног искоришћавања продуката мора;

6) бројни нерегулисани међународни проблеми, укључујући статус Каспијског и Азовског мора, Црноморске флоте итд.

Непрекидна тежња за смањењем улоге Русије у економским освајањима и коришћењу светског мора и ограничавањем њеног учешћа у одговарајућим ванграничним економским пројектима знатно умањују њен значај у глобалном војнопоморском балансу.

Намена флоте

Делатност Русије на светском океану усклађена је са принципима и нормама међународног и, тиме, поморског права и са разумним искоришћавањем морских ресурса. Русија заступа отклањање међународних противуречности у области поморске делатности, изазваних опасношћу од војних конфликта, и безусловно придржавање међуна-

родног договора и сагласности о војнопоморским проблемима. Основни задаци Ратне морнарице, као једног од инструмената државне политике Руске Федерације и главног носиоца поморске моћи државе, јесу: сузбијање примене војне силе или угрожавања силом Русије или њених савезника с морских и океанских праваца и учешће у стратегијском нуклеарном сузбијању; откривање, спречавање и отклањање опасности од војног угрожавања и супротстављање агресији против Руске Федерације и њених савезника с мора и океана; учешће у спречавању и локализацији оружаних конфликта у почетном стадијуму; заштита и одбрана државних граница у подводној средини; садејство са Федералном граничном службом у одбрани државних граница, искључиве економске зоне и континенталног шелфа. Поред тога, морнарица обезбеђује пловидбу и производне делатности руских државних и других економских структура у приобалним морима Русије и у рејонима океана, учествује у океанографским, хидрометеоролошким, картографским и спасилачким делатностима руских државних и других економских структура и навигацијски обезбеђује пловидбу цивилних и војних бродова.

За наведене задатке Ратне морнарице неопходно је, према ауторима, нацрта стратегије, обезбедити: држање Ратне морнарице, укључујући и њене снаге и средства с нуклеарним оружјем, у спремности за употребу; контролу делатности војнопоморских снага држава и војних блокова у приобалним морима Русије и у океанским рејонима; правремено нарастање снага и средстава у рејонима у којима може доћи до угрожавања интереса и безбедности Руске Федерације; војнопоморско присуство, демонстрацију заставе и војне силе руске државе, измену посета бродова ратних морнарица и учешће у војним и хуманитарним акцијама међународне заједнице зависно од интереса РФ; билатералне и мултилатералне договоре међу државама и ширење поверења, као и одвраћање од инцидента на мору; размену информација, изградњу колективне структуре безбедности, смањивање војнопоморских снага и наоружања и ограничавање војних делатности у заједнички усаглашеним рејонима.

Употреба Ратне морнарице је вид војне делатности везане за испољавање силе и обављање борбених задатака у ратно и мирнодопско време у саставу оружаних снага Руске Федерације. Геополитички положај Русије предодређује структуру морнарице као самосталног вида, састављеног од регионално размештених оперативно-стратегијских састава – флота (Северна, Балтичка, Црноморска и Тихоокеанска), и Каспијске флотиле, обједињених под јединственом командом, према јединственој замисли и јединственом плану. Планирање употребе снага и одржавања борбене готовости сваке од флота (флотиле) под заједничком је командом Генералштаба иако оне дејствују на самосталним правцима и садејствују са територијалним стратегијско-оперативним саставима – војним окрузима (фронтови).

Ратна морнарица обухвата и поморске стратегијске нуклеарне снаге, које су саставни део стратегијских нуклеарних снага државе, поморске снаге које имају општи значај и више врста снага (подводне снаге, површинске снаге, морнаричка авијација, обална војска) и система њиховог вишеструког обезбеђења. Делатност Ратне морнарице, односно функционисање њених сегмената, строго је усаглашена с применом еколошких мера безбедности и захтевима за очување природе.

Правци развоја и изградње руске ратне морнарице

Приротетни задаци руске државе, пре свега, јесу: одржавање и развој Ратне морнарице, обезбеђивање њене изградње и развоја индустријског, научног и техничко-технолошког потенцијала и усавршавање индустријског комплекса за израду и производњу војнопоморске технике и наоружања. Ти задаци се финансијско-економски обезбеђују у усвојеним границама расхода у федералном буџету за националну одбрану, а део финансијских средстава добијен је за коришћење војне имовине, наоружања и технике Ратне морнарице (тај део средстава не сме да буде мањи од 20 одсто општег износа финансирања Министарства одбране Руске Федерације из државног буџета).

Изградња и развој Ратне морнарице усмерени су ка одржавању и усавршавању свих њених компонената, што подразумева и довођење на одговарајући ниво борбених средстава и организационих штабних структура. Ратна морнарица има и следеће задатке: чување безбедности Руске Федерације, повећање борбених потенцијала групација ударних, информационих и других могућности наоружања и војне технике и достизање тактичко-техничких приоритета у водећим страним земљама. То подразумева рационалну војнотехничку, социјалну и кадровску политику, усмерену на обнову бродских састава, наоружања и војне технике, побољшање услова за њихово базирање и све више обезбеђења усклађених с економским могућностима државе.

Развој родова Ратне морнарице, снага и средстава обезбеђења треба усмерити на: производњу ракетних подморница новије генерације које имају стратегијски значај; изградњу вишенамених подморница и површинских бродова, укључујући и носаче авиона с повећаним борбеним могућностима, наоружане високопрецизним ракетним и противподморничким оружјем и средствима одбране, и опремљене ефикасним авијацијским комплексима различите намене, као и универзалне десантне и противминске бродове; изградњу више функционалних летелица за бродско и обално базирање; производњу покретних универзалних обалних ударних система; развој пробних полигонских база; усавршавање средстава борбеног, техничког и позадинског обезбеђења ради максималне реализације борбених могућности удар-

них снага и средстава Ратне морнарице, повећања оперативности, поузданости и тајности и обезбеђење непрекидности функционисања средстава командовања и везе; примену научноистраживачких и опитних конструкторских достигнућа у изградњи перспективних ратних бродова, система наоружања и борбене технике.

За регионално размештене флоте и Каспијску флотилу неопходни су подршка и развој самосталне инфраструктуре за базирање, бродоградњу и бродоремонт, као и сви видови обезбеђења, због чега у Русији постоји сложен систем градова поморских база. Основу Северне и Тихоокеанске флоте чине ракетне и вишенаменске ракетне атомске подморнице, носачи авиона, десантни и вишенаменски површински бродови океанске зоне и морнаричка авијација, док основу Балтичке и Црноморске флоте и Каспијске флотиле чине вишенаменски површински бродови морске зоне, противмински бродови и чамци, дизел-електричне подморнице, обалске артиљеријско-ракетне снаге и јуришна авијација.

Поморска стратегија је први концепцијски документ у области поморске делатности Руске Федерације и покушај да се уопшти поглед руске државе на освајање и искоришћавање светског океана у новим геополитичким условима. Због геополитичког значаја поморске делатности Руска Федерација мора да разради и утврди своју поморску доктрину до 2020. године, закључују аутори.

Садашњост и будућност Ратне морнарице

Многи аутори у Руској Федерацији разрађују руске доктринарне поставке, а међу њима је и представник Поморског научног комитета Ратне морнарице контраадмирал Лав Сидоренко.⁴ „Гледајући карту света“, каже контраадмирал Сидоренко, „Русија је јединствена држава, окружена са три океана. Скоро 40.000 километара морске обале изводи морем и океаном у све регионе планете. Транспорт, економија, природни ресурси, одбрана безбедности данас су све тешње везани за светско море, а та тенденција је у сталном порасту. Хтели ми то или не, флота је неопходна за живот Русије“.⁵

Заштита националних интереса

Још после руско-јапанског рата премијер, односно министар Петар Столпин, наступајући у државној думи, поставио је питање о томе каква је флота потребна Русији и одговорио: „Русији је неопходна та-

⁴ У интервјуу централном органу Министарства одбране Руске Федерације, часопису „Красная звезда“, од 23. новембра 2000, дао је бројне одговоре на питања везана за садашњост и будућност руске ратне морнарице.

⁵ Исто.

ква флота, која ће сваког минута бити флота на нивоу наших потреба". Сада, каже Сидоренко, у време глобализације, изградње нових центара моћи и нових средстава оружане борбе, Ратна морнарица Русије мора да буде способна да заштити националне интересе хиљадама километара од границе.

У различитим временским периодима морнарица има посебне задатке. У садашње време, због економских прилика, када се ствара нова ратна морнарица, не могу се градити велики бродови, а број бродова некадашњег СССР-а (око 1.400) може се смањити на око 400 бродова. Главни критеријум вредности бродова јесте ниво борбене готовости и њихових могућности, а не њихов број.

Руска ратна морнарица ће и у будућности имати стратегијске нуклеарне поморске снаге и поморске снаге опште намене, тврди Сидоренко. Групације стратегијских нуклеарних поморских снага су неопходне за спречавање и пресецање агресије у нуклеарном и класичном рату. Задаци снага опште намене су: одбијање агресије са морских праваца; учешће у миротворним операцијама ОУН; стварање безбедних услова за пловидбу и производну делатност у Русији и на светском океану, и предупређење ескалације оружаних конфликта. Основу стратегијских нуклеарних снага чине стратегијске нуклеарне подморнице наоружане балистичким ракетама. У развоју снага опште намене приоритет је на вишенаменим подморницама, површинским бродовима и поморској авијацији. Сада језгро Северне и Тихоокеанске флоте чине стратегијске нуклеарне подморнице и вишенаменим подморнице, носачи авиона, десантни и вишенаменим површински бродови, поморски ракетноосци и противподморничка авијација. Балтичка и Црноморска флота имају вишенаменим површинске бродове, минско-противминске бродове и чамце, дизел-подморнице, обалне артиљеријско-ракетне јединице и јуришну авијацију.

Будућа ратна морнарица

Према Сидоренку, све то треба ускладити, тако да би требало да Северна и Тихоокеанска флота имају по два – три носача авиона, од осам до десет стратегијских нуклеарних подморница, 20–25 вишенаменим бродова (крстарице), 85–95 великих површинских бродова (разарачи и фегате) и до 300 авиона и хеликоптера. Балтичка и Црноморска флота би требало да имају по 18–20 нуклеарних подморница, 20–24 малих површинских бродова (укључујући чамце) и до 100 авиона и хеликоптера.⁶ Међутим, недостају средства за изградњу бро-

⁶ Снаге Ратне морнарице сада имају 19 стратегијских подморница, распоређених у саставу Северне и Тихоокеанске флоте (три типа „Typhoon“ са 20 ракета типа *SS-N-20 Sturgeon*, седам типа „Delta IV“ са 16 ракета типа „*SS-N-18 Sawfly*“, са укупно 324 лансера наоружана стратегијским ракетама са више бојних глава, као и са 11 стратегиј-

дова. Сидоренко сматра да у садашње време треба запоставити површинске бродове због финансирања других државних потреба и међународних обавеза. У 1996. години за потребе Ратне морнарице добијено је свега 10–12 одсто потребних средстава, што је проузроковало интензивно смањење бродова у саставу Ратне морнарице.

Средња старост бродова износи 16 година, а половини бродова је истекао век употребе. Ратна морнарица се у последње време финансира тако да јој недостају буџетска средства, а то чини бесперспективним авијацију, објекте инфраструктуре, системе борбеног командовања итд. Ако се таква ситуација настави, више од половине пројеката и опитно-конструкторских радова биће завршено тек за пола века, када ће бити застарели, каже Сидоренко.

Јачање ударне моћи

Сада је могућа употреба бродског наоружања с растојања од неколико стотина и хиљада километара, па је јасно да су Русији потребни носачи авиона. Руска ратна морнарица мора да буде способна да победи агресора и на отвореном делу светског мора, односно тамо одакле напад и почиње, што се може остварити само одговарајућом противваздушном и противракетном одбраном сопствених снага. Због тога се површински бродови користе у борбеним групама, које у свом саставу имају носач авиона с противподморничком и палубном авијацијом, која вишеструко повећава радијус уништења противника. Поред тога, носач авиона јача противподморничку одбрану групе, повећава ефикасност редиоелектронске борбе и побољшава праћење површинске ситуације.

Због обавеза у учешћу у мировним операцијама ОУН Русији су такође потребни носачи авиона. Према могућностима руских бродоградилшта, то може да буде брод депласмана од 50.000 до 60.000 тона, с могућношћу ношења 55–70 авиона различите намене, или брод депласмана 25.000–30.000 тона, са 30 летелица. При том, носач авиона на нуклеарни погон има огромну предност јер има велику слободу пловидбе и могућност крцања веће количине авио-горива и горива за бродове у групи. Све то омогућава ударној групи носача авиона већу материјално-техничку аутономију. Руси се надају да ће такав носач авиона ући у састав Ратне морнарице Русије у скорој будућности.

Перспективе развоја

Концепција и програми развоја Ратне морнарице у блиској и даљој перспективи разматрају се на Савету безбедности Руске Федерације, а њихова реализација зависи од политичке воље руководства и

ских подморница које се налазе у лукама у резерви, укупно 180 лансера у којима се налазе ракете типа *SS-N-20*, *S-N-18* и *SS-N-8*.

економских могућности земље. Општа стратегија развоја флоте усмерена је на поседовање свих врста бродова и летилица, најсавршене технике и наоружања, а приоритети су: стратегијске нуклеарне подморнице, вишенаменске нуклеарне подморнице, универзални површински бродови и космички системи извиђања и везе. Планира се изградња и површинског брода врсте „фрегате“, депласмана око 4.000–5.000 тона, који ће одликовати високи степен аутоматизације командовања и унификација система наоружања. Тај брод ће по борбеној ефикасности моћи да се пореди с америчким разарачем *Arleigh Burke*. Истовремено, разматра се и пројектовање разарача мањег депласмана.

Највише перспективе за серијску изградњу има вишенаменски брод ограниченог депласмана (корвета). Он треба да има обједињене карактеристике малих ракетних и противподморничких бродова и максимално унифицирано наоружање и опрему, односно да буде јефтин за изградњу и експлоатацију.

Изградња раније започетих нуклеарних подморница треће генерације наставиће се по плану (главна од њих је „Северодвинск“), а затим следи четврта генерација нуклеарних подморница, као и дизел-подморнице нове конструкције. Поред тога, наставља се разрада пројекта нове стратегијске нуклеарне подморнице под називом „Бореј“, као и интерконтиненталне балистичке ракете под називом „Булава-30“, која би, са стратегијским комплексом „Топол-М“, могла да буде одговор на напуштање Сједињених Америчких Држава договора о противракетној одбрани. У току су и испитивања новог система противваздушне одбране под називом *Fort-M*, којим треба да се замени постојећи систем *S-300F*. Нови систем биће намењен за противваздушну одбрану пловног састава, као и за дејство по циљевима на мору, и треба да повећа противваздушну одбрану састава за два – три пута.

У току је и испитивање новог авиона двоседа типа *Su-27KUB*, укрцаног на носач авиона „Кузњецов“, којим треба да се повећа убојна моћ носача авиона. Ради се и на модернизацији палубног авиона *Su-33*, који треба да буде осавременењен за задатке ловачке заштите, али и за борбу против циљева на копну и мору.

Тешко је давати дугорочне прогнозе на основу садашњег нивоа научно-техничког прогреса. Војна бродоградња је тесно повезана с високом технологијом и продор је могућ у различитим областима – од система наоружања до система за побољшање животних услова посаде. Међутим, с довољном сигурношћу могуће је прогнозировать само основне тенденције тог развоја. У првој половини 21. века биће усавршено, с једне стране, високопрецизно оружје и, с друге стране, средства за осматрање, извиђање, везу и обраду информација, што ће довести до смањења броја чланова посаде.

Нови бродови биће опремљени тако да ће омогућавати обављање бројних задатака, биће опремљени торпедима, ракетама, артиљеријом, беспилотним подводним и ваздушним апаратима, космичким сателитима и противсателитским оружјима, а на палуби ће имати укрцане копнене формације с одговарајућом техником. Ти бродови ће бити оспособљени за универзална дејства самостално и у садејству с другим снагама. Приликом њихове изградње један од главних чинилаца биће скраћење трајања свих етапа, од израде радног пројекта и израде опитног средства до техничког опслуживања и процеса експлоатације.

Литература:

1. Бошко Антић, *Поморска моћ и поморске стратегије великих сила и суседних земаља*, Школа националне одбране, Београд, 1997, стр. 91-114.
2. *Генерални курс в мировом океане*, „Независимое военное обозрение“, № 45, 1999.
3. *Дилеммы военной политики России*, „Независимое военное обозрение“, № 43, 2000.
4. *Концепция национальной безопасности*, „Независимое военное обозрение“ № 1, 2000.
5. *Какой флот нужен России*, „Красная звезда“, Но 221 (23. новембра 2000).
6. *Военная доктрина Российской Федерации*, Красная звезда, 9. октобра 1999.

Национализам и мондијализам

УДК:323.1:327.3

Проф. др *Станко Нишић*, пуковник у пензији

Националној, односно државној организацији друштва теже сви народи на одређеном степену културног и политичког развоја. Тај ниво друштвене свести први су достигли европски народи још у средњем веку, док код неких родовских и племенских народа процес подржављења још није ни започет. Показало се да је државно, односно национално организовање народа још увек најбоља форма њиховог опстанка и заштите од поробљавања и окупације спољних освајача и поробљивача.

Поред етничких држава, у свету су познати и примери стварања националних држава од разних интересних група које су се, због сеоба из различитих разлога, нашле на заједничком простору.

Пример за то су САД, чији национални састав чине досељеници и потомци народа из целог света.

Национални интереси етничких националних држава усклађују се на међународном плану, док се комерцијални национални интереси, путем сталне експанзије постављају изнад интереса других држава.

Да би се то остварило потребно је да се друге нације и народи мондијализују, тј. да се атомизовани делови националних држава остатка света директно уврсте у светско друштво као грађани света којим руководе америчка нација и светска елита.

Поред разматрања основних поставки савременог проблема национализма и мондијализма, у чланку је дат осврт и на питања везана за следеће појмове: народ, нација, патриотизам, глобализам итд., уз разматрање прогресивне глобализације света у завршном делу чланка.

Увод

У последњој деценији 20. века изразито је убрзан процес трансформације националних држава у глобално „светско друштво“. Упоређо, глобална светска сила (преостала суперсила) остварује глобалну доминацију у свету. Под изговором стварања мултиетничког и

мултикултуралног друштва разарају се, првенствено мултиетничке националне државе источне хемисфере планете, што указује на то да лидер западне цивилизације жели да наметне целом свету западну (проамеричка) културу и демократију (власт). Без разбијања „великих“ националних држава незападне културе, односно кохезије великих народа, не би се могла остварити мондијалистичка стратегија о стварању „грађана света“. Они ће, као појединци или мале етничке заједнице (неспособне за самоорганизовање и одбрану), морати да буду кооперативни, послушни чланови „светског друштва“, које ће, наравно, уређивати преостала супердржава према својим националним интересима и циљевима.

Стратегија успешног владања „светским друштвом“ заснива се на логици јаке владајуће националне државе, на једној страни, и конгломерата патуљастих анационалних заједница и појединаца, на другој страни, које чини експлоатисана „светска периферија“. Очито, „нови светски поредак“ није само правна дискриминација него и повратак на сталешко уређење света. На основу започете праксе преостале суперсиле, јасно је да мондијалисти искључиво за себе задржавају право на изградњу јаких националних држава.¹ При томе, уз експанзију сопствене нације изван своје територије, укидају границе других националних држава и чине их „проходним“, „транспарентним“, „кооперативним“, „прилагодљивим“, „променљивим“, „транзиционим“, „регионализованим“ и, на крају – непостојећим државама.

За питања савременог национализма и мондијализма везани су и проблеми учешћа „глобалне силе“ у решавању међународних конфликата после победе Западне алијансе у „хладном рату“. Реч је о поновној прерасподели утицајних сфера с позиција силе и дезавуисању ОУН у решавању међународних спорова и криза. Наиме, преостала светска сила шири своју империјалну моћ уз тенденцију да се први пут наметне као влада на светском нивоу. Пројекцији такве светске владе одговара оперативно организовање по принципу стварања светског центра, који би чинила елита западних држава, и светске периферије, коју би сачињавао остатак света.

¹ Питање националног идентитета још није историјска категорија. О томе сведоче полемике и у савременој Немачкој, где је председник државе (социјалдемократа) Јоханес Ран, желећи да прецизира своју позицију, у полемици о патриотизму и национализму, изјавио да је као патриота радостан што је Немац, али не жели да буде и немачки националиста, објаснивши како схвата те појмове: „... патриота је неко ко воли своју отаџбину, а националиста онај који игнорише и мрзи отаџбине других“ („Политика“, 23. март 2001, стр. 5). Дакле, у тој контроверзи уочава се непознавање суштине појмова: патриотизам, национализам, шовинизам и нацизам чак и међу државницима.

Појам *народ* је „старији“ од појма *нација* јер су се људи окупљали у родовске заједнице, племена и народе пре настанка било каквих државних организација.² Основни разлог за њихово груписање била је

² Народ је дефинисан као „глобална друштвена скупина која се јавља у раздобљу прерастања родовско-племенског друштва у ширу територијалну заједницу карактеризираним етничким, језичким и културним сродством њених припадника и свијешћу о цјеловитости властите заједнице и њеној посебности у односу према другим таквим заједницама“ (*Опћа енциклопедија*, Загреб, 1979, стр. 645). Према социо-антрополошком одређењу, „народ“ је степен у развоју етничких група од племена до нације. У правно-политичком смислу, народ је етничка друштвена структура која је носилац суверенитета државне заједнице на свом исконском територијалном станишту. Историјски, народ претходи нацији као посве изграђеној и организованој политичкој заједници – држави.

Као категорија државне суверености народ се јавља тек у грађанском друштву, док су у ранијим етапама развоја друштва носиоци суверености и субјекти у градњи државе биле владајуће класе и суверени (краљеви или цареви), који су „свом народу даривали устав државе“. Отуда такве државе и нису биле народне, јер народи у њима нису били субјекти ни суверени власти.

Народ се од нације разликује по недостатку политичке свести или идеје о неопходности економске интеграције и политичко-територијалне цјеловитости и државног суверенитета у стварању националне државе. Многе племенске заједнице нису још ни прошле кроз фазу асимилације и хомогенизације у погледу језика, обичаја и других одлика народа за шта је потребно веће временско раздобље. Отуда нека племена настоје да се по крајем поступку прогласе народом, па и нацијом, са правом на самосталну државу, јер су у великом закашњењу у цивилизацији.

У марксистичком тумачењу појма нације даје се предност чврстости нације етничког порекла на следећи начин: „Најјачи су извори за модерне народне заједнице – етничке заједнице. Међутим, гдје потоње не постоје, њих донекле могу обликовати политичке или државне заједнице. Истина сваки неуспјех политичке или државне интеграције овдје изазива и расцјепе и сукобе на разини националне заједнице, што није случај тамо гдје се поклапају етнос и нација“ (*исто*).

У тумачењима појма „нације“, уочљива су прилагођавања властитим националним приликама. На пример, Стаљин је сматрао да су за нацију битна четири елемента: заједнички језик, територија, економска цјеловитост и заједничка култура, а Каутски је сматрао да су за нацију најважнији језик и територија. Према Лењину: „Нација је народна заједница која је уједно и друштвено, економски и политички засебна глобална група и зато јој припадају сва права која омогућују остварење њезине самосталности и њезина пуног развоја“ (*исто*). Из тога је извео програм удруживања совјетских република у заједничку федеративну државу – СССР. Па том узору стварана је и СФРЈ.

Нација је у Кардељевој интерпретацији „социјално-економска и културно-политичка народна заједница настала на основи друштвене подјеле рада у епохи капитализма... Нација се разликује од народа високим ступњем економске, културне и институционалне повезаности државе, као њеног најчешћег организационо-политичког облика, спонтаном етничком кохезијом њених припадника... Битан елемент изградње нације јесте преобраска народа из пукe етничке цјелине у такву глобалну друштвену групу, која на вишој разини уједињује његове политичке, економске и културне интересе“ (*исто*).

одбрана, па је државно организовање народа највише на лествици одбрамбеног организовања. Вероватно је то разлог што се у последње време прво приступило разарању националних држава (али туђих), а потом и великих народа, јер су и они препрека за мондијалистичку хетерогенизацију етничких заједница као ослонаца националних држава. Циљ је, дакле, да се и народи разбију на саставне елементе (племена, родбинске заједнице, породична стабла и најситније ћелије друштва – породице) и, потом, повежу с „грађанима света“, којима ће управљати „мудра светска централна породица“, састављена од најбогатијих „светских мудраца“.

Сваки народ, на основу познатих дефиниција, има значајне заједничке одлике, али и оне по којима се народи међусобно разликују: језик, религију и културне традиције, док су најважнији елементи за нацију: иста територија, иста власт и политичко-правни систем. Дакле, народ карактерише јединствен духовни идентитет, што значи да припадност истом народу не значи и његову територијалну интегритетност. За нацију, напротив, најзначајније су географске димензије организације и заједнички политичко-правни систем свих етничких и других група које живе на истом државном простору и могу потпуно да се разликују по религији, језику и културним традицијама. На пример, Срби припадају истом народу без обзира на то где живе: у Србији, Црној Гори, Босни и Херцеговини, Хрватској, Македонији или у далеком свету. Истовремено, нација се, према европском схватању, изједначава с државом. Према том критеријуму, у суштини, постоји само америчка нација, али не и амерички народ, јер је реч о конгломерату делова народа са више континената и припадника различитих култура и цивилизација. Ипак, у америчком уставу се говори о америчком народу јер у САД ниједна етничка група нема апсолутну доминацију, па је народ назван по имену државе, а не обрнуто, као у европским земљама.

Због неразумевања, често се националној држави супротставља грађанска држава. Међутим, реч је о томе да је свака национална држава уједно и грађанска држава ако је у њој загарантована владавина права. Наиме, припадници једног или више народа и националних мањина у једној држави истовремено су и грађани те државе. Чак се подразумева да је и „етнички чиста“ национална држава (у садашње време готово незамисливо) грађанска држава (ако није у питању сталешка или племенска псеудодржава), тј. заједница правно једнаких људи.

Погрешно је инсистирање да се нека држава дефинише као држава једног народа чак и ако је доминантан. Тиме се не доприноси па-

Англосаксонски и афро-азијски научници нацију дефинишу као државу, или земљу која је уједињена једном влашћу: појам нација изједначава се са државом. У другој групи дефиниција више се наглашавају социолошке и етничке компоненте нације.

триотизму већинског народа али се умногоме деградирају мањинске групе којима је та држава такође отаџбина. Јер, међу припадницима мањине може да буде већих патриота (родољуба) него што су то неки припадници већинског народа. Према томе, и „српски националиста“, као родољуб, може да буде сваки грађанин Србије без обзира на то којој етничкој групи припада. Наиме, бити „националиста“ не значи мрзети друге нације или народе, него волети своју националну отаџбину до спремности за самопожртвовање у њеној одбрани. Такође, природна је љубав према свом народу у којој нема шовинизма према другим народима. Грешке су се догађале када је тзв. национални патриотизам изједначаван с нацизмом, тј. када је сопствени народ издигнут изнад других народа, који су унапред означавани као непријатељи које треба мрзети и уништавати. Погубно се завршавао и идеолошки квазипатриотизам, као у случају прокламованог југословенског социјалистичког патриотизма: када је нестало социјализма, нестало је и државе, која се распала, уместо по етничким, по социјалистичким границама. Тако се догодило да су сви југословенски народи страдали у „отаџбинском“ грађанском рату, али је српски народ у Хрватској остао и без отаџбине и нашао се у избеглиштву.³

Чврстина националне државе зависи од дефинисаних и консензусом усвојених националних интереса и циљева државе. У југословенском случају нису били прихваћени јединствени национални интереси иако се радило о сродним народима (чак су названи „троимени народ“ у време Краљевине Југославије). Али, није помогла ни краљева харизма ни социјалистички ауторитет јер су интереси народа који су чинили југословенску нацију од почетка били различити и непомирљиви, и такви су остали све време док је постојала заједничка држава. Очито, и прва и друга Југославија биле су изнуђене због политичких околности и народима су их наметнуле владајуће елите. На крају, земља се и растурила кривицом владајуће олигархије а на штету народа. Ни СР Југославија није створена на основу народног референдума, већ договором владајућих партија, што није гаранција за њену дуговечност иако је реч о истом већинском народу у обе саставне републике. Наиме, у таквим случајевима народ мора да се пита јер је он истински носилац суверенитета, а не привремене владајуће странке. Такав је случај са свим националним државама у којима су народи носиоци суверености и конститутивности. У националним државама које нису конституисане на етничком принципу, попут САД, носиоци суверенитета

³ Хелсиншким повељом из 1952. године српски народ у Хрватској проглашен је конститутивним народом те републике (као признање за заслуге у борби против фашизма због којих је и Хрватска уврштена међу победнице у Другом светском рату), али му је Туђманов сабор 1990. године укинуо такву уставну позицију. То је омогућило масовни злочин према народу Републике Српске Крајине и узроковало његов библијски егзодус и поновљени геноцид над Србима у Хрватској.

нису народносне групе које чине „амерички народ“, већ америчке националне интересе пројектује владајућа олигархија по диктату анационалних и мултинационалних корпорација чијим се капиталом одржава суверенитет представничке власти у Сједињеним Државама. Отуда владајући естаблишмент у САД пропагира америчке националне интересе, односно амерички национални патриотизам, јер од његове чврстине „код куће“ зависи успешност америчког експанзионизма на спољном плану. Због тога је владајућа елита у САД смислила национализам за себе и мондијализам за остатак света, што значи да само САД имају право на чврсту националну државу, која једино као таква може да претендује на владање остатком света – света распуштених, разбијених националних држава, па и народа.

Омекшавање национализма у другим, нарочито незападним земљама бившег тзв. трећег и другог света срачунато је на лакшу експанзију америчког национализма, који отворено иступа с америчким националним интересима и циљевима у свим регионима света. Мотиви за извоз америчког национализма познати су свету као борба за људска права и против међународног тероризма, који поново прети с Истока (као и комунизам у току „хладног рата“). Међутим, пажљивија анализа показује да су то простори уносни за ширење америчких националних интереса, што подразумева и ширење америчке власти (економска и војна), која ће спречити „ширење нових опасности“ на цео свет. У стварности, реч је о просторима богатим енергетским сировинама. Наиме, показује се да где год постоје залихе тих сировина нису пожељне јаке националне државе, те их треба разбити и уситнити до нивоа банана – државица, неспособних за одбрану националне безбедности и било какве суверености. На основу тог критеријума до сада су већ разрушене јаке незападне европске националне државе, као што су СССР, СФРЈ и Чехословачка, али је потребно даље уситњавање Руске Федерације и СР Југославије јер још нису довољно безбедносно ослабљене. Због тога су произведене неуралгичне тачке, као што су Космет, Чеченија, Сингђанг (у Кини) и друге, помоћу којих се, у савезу с носиоцима исламског фундаментализма, разбија и дехомогенизује не само европски него и руски, кинески, индијски и цео азијски простор, односно јаке државне заједнице на том простору. У том погледу и Ирак и Иран су одавно на мети САД, а Израел је стални реметилачки чинилац у региону Блиског истока и тачка раздора међу богатим арапским светом.

Сједињене Америчке Државе су свој национални суверенитет одавно прошириле на Западну Европу на основу лидерства у евроатлантској војно-политичкој алијанси, која већ наступа уместо мировних снага УН на европском простору, одакле жели да се прошири на континентални део азијског простора. Ни ОЕБС, као аутохтона организација европске безбедности, не може да се ослободи чланства и

водеће улоге САД у тој организацији. Дакле, САД не иступају као пример мултикултурне наднационалне државе, како желе да се представе, него као чврста национална држава која свој национализам (своју економију, културу, право и језик) намеће остатку света.

Цивилизацију у новом веку обележила је смена извоза национализма, односно националног империјализма, почев од Рима, преко Отоманске империје, Наполеона, Аустроугарске, фашистичких сила Немачке, Италије и Јапана, до савремене „мирне“ експанзије САД након победе у „хладном рату“. Већину елемената који карактеришу националну сувереност САД већ су „извезле“ у свет. Реч је о економској и политичкој власти, језику и контроли територија. На основу својих војних ефектива у Европи и улоге протектора у БиХ, на Косову и Метохији, у Албанији и Македонији, те контроле ОЕБС-а у целини, уз командну улогу у НАТО-у, САД наступају и као суверена европска држава. Будући да поседују војне базе широм планете (а и у космосу), умногоме се осећају као домаћин и на латиноамеричком, афричком, азијском и аустралијском континенту.

Преко бројних невојних компанија које контролишу производњу и транспорт нафте из региона Блиског и Средњег истока и других региона САД управљају трговином стратешких сировина. На тај начин, уз монопол у светским финансијским институцијама, шире своју економску власт на цео свет. Зависно од своје доминације, САД потиру економски суверенитет других земаља, које су принуђене, милом или силом, да се укључе у светске институције које контролише Америка.

Ширењем економске и војне власти изван свог географског простора (захваљујући развијености националне државе постигнуте углавном експанзијом америчког војноиндустријског комплекса), САД поступно стичу контролу и над територијама других земаља и региона, па не би изненадило да отпочну и формално да откупљују поједине територије богате сировинама, попут Аљаске, коју су својевремено купили од царске Русије за шаку долара. Управо на то је срачуната и брза приватизација свих непокретности у земљама у транзицији, укључујући и земљу, тако да, након преласка у својину домаће олигархије, може бити доступна страним купцима. Најбољи пример за то је извоз руског националног богатства у иностранство на основу изнуђене либерализације куповине некретнина и националног блага. (И Словенија је већ озаконила могућност продаје земље странцима и за то добила „шаргарепу“ у облику олакшица у процесу транзиције, укључујући и укидање визног режима у односима са САД!).

У Западној Европи САД имају потпуну сувереност у области безбедности, изузев делом у Француској, која се опире потпуној америчкој доминацији у НАТО-у и другим институцијама европске безбедности. Будући да и Русија подржава концепт европске самосталности у области безбедности, која је ипак тесно повезана с економском само-

сталношћу, могућ је својеврсни „хладни рат“ између европских и руских присталица таквог концепта, с једне, и САД, са друге стране. У току је велики подухват везан за поновну прерасподелу сфера доминације и безбедносне контроле на евроазијском континенту, око чега су вођена, поред осталог, и два светска рата.

Стратегија мондијализма

Насупрот национализму код куће, САД нашироко пропагирају мондијализам за остатак света. На други начин није ни могућа потпуна економска, политичка и културна глобализација света у којој ће светска елита имати глобалну доминацију. Према Бжежинском, „глобализам полази од човека као грађанина планете земље, тј. као члана јединствене светске заједнице“.⁴ Очито, америчка влада настоји да сви људи света буду чланови јединствене светске заједнице – „глобалног светског села“, али да владу те заједнице чини „светска влада“, састављена од представника најбогатијих земаља света, односно њихових мултинационалних корпорација. Истовремено, покровитељ такве светске владе треба да буду САД, које имају ауторитативну војну силу и лидерство у Северноатлантском пакту. У тако замишљеној светској заједници остале земље требало би да се потчињавају диктату самоизабране светске владе и да њихови држављани буду лојални грађани „светског друштва“. У међувремену, та виртуелна „светска влада“ ради на разбијању тврдокорних националних држава чије владе нису довољно кооперативне и вазалне.

Проблем је у томе што савремена светска елита чини затворени међународни клуб са сопственом корпоративном етиком, супротном грађанској етици, која обавезује на служење својој земљи, свом народу и држави.⁵ Такође, политиканство глобализма нема ништа заједничко с истинском политичком демократијом, у којој се подразумева да функције власти обављају они које је народ изабрао у процесу слободног изражавања своје воље. Наиме, претпоставља се да прави центри глобалне моћи и њихове одлуке не подлежу контроли домаћих бирача и да одражавају стратегију међународних економских и политичких групова. Нажалост, националне политичке и економске елите земаља „светске периферије“ све мање ослушкују глас својих бирача и све се више везују за решења која, независно од народа, доноси та нова „интернационала“. На тај начин „демократија“ глобализма

⁴ Смиља Аврамов, *Трилатерална комисија, светска влада или светска тиранија?* „Вестерник“, 1998, стр. 64.

⁵ О томе врсни руски политиколошки аналитичар Панарин каже: „У епохи глобализма бити елитом значи имати чланство у некој тајној интернационали, која не изражава интересе сопствене нације“ (А. С. Панарин, *Искушења глобализације*, Руски национални фонд, Москва, 2000, стр. 6).

подсећа на епоху феудалне, кастинске демократије с недодирљивим („царским“) центрима моћи. Као и у феудализму, у економији глобализма одваја се финансијски капитал од производне економије. Банке господаре над предузећима а међународни шпекуланти над нацијама, које на тај начин губе економски суверенитет. Тако се у садашње време отуђује национално богатство преко светских финансијских институција, попут Међународног монетарног фонда, Светске банке за развој итд., стављањем под хипотеке, чиме државе чланице тих институција губе економски и, тиме, сваки други суверенитет. Стога је главни циљ глобалиста да прво учине економски зависним преостале националне државе у свету, што омогућава глобалну пљачку националних богатстава тих земаља. Суштина је, дакле, у томе што глобалисти, који се декларативно залажу за плуралистички свет, не желе партнерство с носиоцима националних суверенитета, него желе да буду господари који народима светске периферије диктирају своју вољу.

Мондијалисти сматрају да су националне државе превазиђен облик међународних односа и да цео свет треба да се уреди као тржиште грађана – појединаца. Због тога су сувишне поделе међу народима и границе између држава, а на удару су и постојеће религије, које деле народе на верској основи. Зато се залажу за универзалну, мондијалну религију, односно за апсолутну покорност појединаца главном гуруу, тј. власнику њихових душа и њихових имања. То је разлог за настанак разних секти, које су усмерене на разбијање традиционалних религија и обичаја на основу којих се народи држе на окупу. Тим путем људски род сигурно корача у хаотично стање, у којем би требало да господаре богати. Њима је у интересу да у свету постоје само изоловани појединци, немоћни и неспособни да се организују против владара света. Анационални људи и апартиди лако се утапају у друге идеологије, па и секте, тако да ће целокупна хришћанска цивилизација (која је највише изложена процесу мондијализације) постати неотпорна не само на денационализацију него и на постојанију исламску идеологију.⁶ Тиме САД, које највише помажу ширење ислама у Европи да би је национално ослабиле, несвесно руше и своју цивилизацију, јер ће на дужи стазе изгубити рат против ислама.

Идеологија савременог мондијализма, под видом глобализације светске економије, подразумева нову глобалну поделу народа на елиту („златна милијарда“) и бескорисну већину, на „царски“ центар и бесправну периферију. Суштина савременог глобализма је у томе да глобални ресурси служе егоистичким интересима мањине, чија похлепа, очито, не трпи одлагање брзе експлоатације туђих богатстава.

⁶ „Муслимани су, у односу на амерички културни империјализам, много мање рањиви него Европљани. Ислам их штити од менталне американизације, као што перје штити патку од ледене воде“ (Александар дел Вал, *Исламизам и Сједињене Државе – алијанса против Европе*, „Службени лист СРЈ“, Београд, 1998, стр. 264).

Светска елита дели свет на оне који су способни за успостављање поретка према њеним критеријумима и на оне који то нису у стању, па треба да постану протекторати. Западни свет је препустио САД Демократску контролуг над недемократском већином планете и све државе с националним суверенитетом које оспоравају такву америчку мисију морају да буду до краја ослабљене.

Идеја глобализације с америчким покровитељством понегде се доводи у везу с подгрејаном маштом богатих америчких Јевреја о завршетку дуге јеврејске одисеје везане за њихов живот међу другим народима и неминовном натурализацијом. Стога они желе стварање универзалног грађанског света (без локалних ограничења). Међутим, та идеја, сматрају неки аутори, може скупље да кошта јеврејски народ од холокауста у Другом светском рату. О томе Панарин, између осталог, каже: „Авантуристичко одређење на потпуну и коначну победу САД над целим светом, угрожава таквом катаклизмом, каква се још није догодила у целој јеврејској историји“.⁷ На основу ревности американизованих Јевреја у служби америчког глобализма може се закључити да их Америка злоупотребљава ради остваривања својих глобалних интереса. То је разлог, поред осталог, што иступа и као борац против антисемитизма, али углавном тамо где има супротстављања остваривању америчких националних интереса. У вези с тим је и опредељење да се, ради бржег успостављања глобалног светског поретка, на „некооперативне“ државе примене економске и војне санкције. У таквом међународном поретку не може да се испоштује ни принцип међузависности а камоли независност. До изражаја ће доћи владавина мањине над већином и однос зависности уместо солидарности. Истовремено, визија уравнотеженог света може да се оствари само на основу уважавања културних специфичности сваког народа. То је претпоставка за стварање вишеполарног света у којем постоји равноправна међуцивилизацијска и међународна сарадња, односно интересна мултицивилизацијска глобализација као алтернатива савременом западном паразитском глобализму. Наиме, ако се не уважи принцип равноправности свих субјеката у међународним односима „нови светски поредак“ се не може градити у функцији прогресивне глобализације и изградње „светског друштва“: неравноправност чланица ће изазивати раздор и сукобе, односно својеврсни глобални грађански рат.⁸

⁷ А. С. Панарин, *исто*, стр. 98.

⁸ Говорећи о америчкој хедонистичкој субкултури, коју је промовисао трговачки англо-саксонски капитализам и према којој имају одбојности само бели англо-саксонски протестанти и пуританска елита, Александар дел Вал указује да је та култура „комерцијализована на планетарном нивоу“ и додаје: „Можемо да приметимо да комерцијализована афро-америчка култура врећа изворну афричку културу, исто као и европску (...) пошто цивилизацију у опадању карактерише првенствено задовољавање материјалних жеља на рачун оних везаних за уздицање духа и душе, афро-америчка комерцијална култура (...) је успела врло брзо да

Подстицај за развој концепта савремене глобализације (популарно назване американизација) света била је управо комерцијална структура америчке нације, чији је основни услов развоја непрекидна експанзија капитала на нове просторе изван властитих граница. Јер, сваки застој у ширењу капитала на нова тржишта у свету значио би почетак застоја (рецесија) на унутрашњем плану, а тиме и дестабилизације друштва експанзионистичких држава. Стога је и ширење Запада на Исток, с НАТО-ом као претходником, питање националне стабилности првенствено САД, што оне и не крију у отвореној промоцији својих националних интереса у свим регионима света. Проблем је што се тако прозирна комерцијална глобализација намеће као мултикултурализам етничким националним државама које имају дубоке корене, првенствено у Европи. У тим земљама је и највећи отпор америчкој стратегији комерцијалне глобализације. Од тог супротстављања, које је све изгледније и у великим азијским националним државама, зависи судбина света у трећем миленијуму. Наиме, или ће превагнути процеси недемократске, дехуманизоване комерцијалне глобализације (у том смеру иде, иако је по идеологији супротна америчкој, и исламска глобализација) или ће победити концепт кооперације националних култура у уравнотеженом вишеполарном поретку националних држава у светској заједници.

О процесу глобализације владика Иринеј Буловић, на Сабору „Дијаспора 2000“, рекао је следеће: „Глобализација није само свеукупна повезаност света него је праћена лукавом перверзијом духовне, субкултурне уравниловке и то на основу најнижих, не чак ни просечних, културних достигнућа. Процес наметања квазикултуре први пут у историји није утемељен на некој духовној вредности него на квазивредностима материјализма“. Очито је да садашња глобализација, поред ширења пожељних технолошких и научних достигнућа западне цивилизације у неким сферама, наноси човечанству и „колатералну штету“, која може да буде већа од рекламираног „прогреса“ глобализма. Она се огледа првенствено у брисању културних достигнућа незападних цивилизација и нивелисању преосталих култура према америчкој субкултури, која нема ослонаца у прошлости. Вероватно стога њени представници не подносе историју и културну традицију других народа и пропагирају „окретање будућности“ коју пројектује америчка „култура“. (Америци не смета рушење историјских споменика културе старих народа Европе и Азије јер се, на тај начин, ти народи одвајају од своје историје и културе и брже прихватају производе субкултуре америчког глобализма.) О каквој култури је реч може се закључити и на основу чињенице да су САД на првом месту у свету по богатству, а тек су 39. по образовању. Такође, свету не може бити

се укорени већ после 1918. год., а поготово после Другог светског рата“ (исто, стр. 263).

узор нација са милионима бескућника, криминалним подземљем, које може да уцењује и државну администрацију, неконтролисаном дрогом и другим „реликтима културе“. Та псеудокултура је заснована на непрекидној „журци“ и егзалтацији чула помоћу афричког ритма као хипнотичког средства. Таква комерцијализована афро-америчка култура је искварена мешавина две културне традиције, што је увредљиво и за афричку и за европску културу. Међутим, та култура се веома лако укорењује и у Европи после завршетка Другог светског рата, када је широко „закорачила“ на њено тло: преко Маршаловог плана успели су да извезу у Европу управо такву материјалистичку културу (стопа продора америчких филмова и плоча у Европу односи 80 одсто, а узвратна – једва 10 одсто). Након распада СССР-а исто се понавља и у источноевропским и балканским земљама.

У сфери одбрамбене стратегије Европе ваљало би да се озбиљније схвате ти нови облици угрожавања њене безбедности јер су подмукли, дифузни, психолошки, економски и све више ендегени, а савремена „цивилна“ средства помоћу којих се американизује свет више угрожавају народе него Северноатлантски пакт. Дакле, Европу неће моћи да заштити Еврокорпус, јер нова, декадентна субкултура делује изнутра. Како констатује А. дел Вал, пропаганда америчке квазикултуре није безазлена, иако има адолесцентне одлике јер је њен енергетски набој изузетно повољан за ширење материјалног сладострашћа, на основу чега медијско-индустријски комплекс *Mc World* шири своје нове производе. Да Европа има разлога за забринутост указује и намера да се преуреди према концепту глобалног светског поретка за који се залажу Сједињене Америчке Државе. Тај новокомпоновани светски поредак, који, како тврде мондијалисти, цивилизацијски надраста свет националних држава, управо значи повратак на сталешко друштво. Наиме, према постојећем концепту, ново „светско друштво“ има изглед концентричних прстенова у чијем центру је светска елита (господари света), а остале земље би имале стандард зависно од растојања од „центра“, тако да би оне на периферији регионалних центара биле слуге повлашћене елите. Тако у мондијалистичкој пројекцији изгледа и Европа, што је већ потврђено на састанку земаља чланица Европске уније у Ници, децембра 2000. године. На том скупу је озваничена стратегија Европе „различитих брзина“, тако да најављено проширење ЕУ, са садашњих 15 на 27 чланица, за новопримљене чланице неће значити улазак у главну европску кућу, већ приступ у њену „дворишну зграду“, а оне које намеравају касније да се прикључе ЕУ вероватно ће остати само двориште.

Европски центар око којег ће се распоређивати концентрични прстенови европских земаља несумњиво се налази у Немачкој и земљама у њеном суседству. На основу тога није тешко закључити где се налазе балканске земље, као крајња периферија, у односу на ту

„авангардну“ групу европских земаља. Стога се намеће питање води ли таква сталешка подела у свету ка стварању нових великих империја (америчка, западноевропска, турско-исламска итд.), у којима (и међу којима), неминовно, због неравноправног положаја народа појединих земаља, мора доћи до сукоба који ће угрожавати колективну безбедност у тим империјама и у свету у целини. Историја ратова против свих империја сведочи о супротстављању потлачених народа не само због материјалног осиромашења него, пре свега, ради ослобађања „притиснутог духа“, тј. о отпору наметању туђе културе.

Глобализацијом света на основу материјалне сфере не може се обезбедити стабилност друштва уколико се занемари социјална и духовна сфера живота, заснована на културним специфичностима народа. Управо захваљујући тим духовним посебностима народи и нације су се одржали кроз историју упркос свим покушајима поробљавања и асимилације, па ће тако бити и с отпором савременом комерцијалном глобализму. Према томе, глобално уређење света могуће је само уколико се обезбеди равноправност нација, односно држава, у културном доприносу животу „глобалног светског села“. То претпоставља укидање колонијализма у духовној сфери и равноправност свих нација у глобалној производњи материјалних и културних вредности. Тек тада се може говорити о примени принципа партнерства у међународној сарадњи на свим пољима. Према томе, најпречи и најважнији задатак у вези с прогресивном глобализацијом света јесте остварење такве равнотеже у свету. То би био залог колективне безбедности и стабилности, али и међународне и међуцивилизацијске сарадње у глобализацији света.

*
* * *

Космополитска субкултура шири се у Европи и свету, између осталог, и подстицањем ширења ислама, јер он „успева“ најбоље у срединама у којима се губе аутохтона култура и национална кохезија. Запањујуће је да Европа није никада анализирала субверзивни карактер америчке субкултуре и исламског прозелитизма с одбрамбеног и геостратегијског становишта, односно са становишта колективне безбедности националних европских држава. Западна Европа се, изгледа, још осећа дужником Америке због тога што јој је помогла да се ослободи Хитлеровог јарма (не схватајући да је Америка управо профитирала у том, као и у свим другим ратовима на европском тлу), а потом и опасности од СССР-а, тако да не увиђа опасност од америчких културних „вредности“, због којих прогресивно губи идентитет.

Европа још има могућности да се у 21. веку истински заузме за хармонизацију односа међу националним државама, поготову ако се тај процес прошири на целокупан евроазијски простор. Колективну безбедност у таквом поретку (држава – нација) може ефикасно самостално да одржава Организација за европску безбедност и сарадњу. У

случају таквих међународних и међудржавних односа у Европи и свету постала би сувишна свака покровитељска, ваневропска, војно-политичка организација попут Северноатлантског пакта.

Сједињене Државе такође могу да преокрену своју спољну политику тако да рационалније искористе економску и технолошку супериорност у свету и, попут скандинавских земаља, преусмере своје богатство на обезбеђење благостања и социјалне равноправности својих грађана. Осим тога, у могућности су да пружи значајнију помоћ за бржи развој земаља „трећег света“, које су вековима експлоатисале западне државе, и да глобализацијом економске помоћи, уместо силе, смање разлике у развоју тих земаља и убрзају процес превазилажења главних узрока криза и сукобљавања међу државама и народима, поготову у неразвијеним регионима света. На тај начин би, уместо на основу страхопоштовања, САД постигле много већи престиж у свету (уместо оружја, извозиле би храну и технологију за цивилне потребе).

Усредсређивањем енергије на хуманизацију и социјализацију живота својих грађана смањила би се потреба за обмањивањем своје јавности о карактеру спољних проблема, који, наводно условљавају ангажовање америчке војне силе у свету. Тако би се најлакше оправдало и постепено повлачење америчке војне силе из Европе и других региона. Од Бушове администрације свет, стога, очекује да ће већу пажњу посветити сређивању унутрашњих прилика и „враћању САД у националне географске границе“, чиме једино и може да допринесе процесу успостављања равноправне сарадње у свету.

Време је, дакле, да се САД врате међу равноправне државе света (где су и биле пре одлуке америчког савеза за иностране односе, из 1913. године, да започну светску експанзију, чиме су прекршиле завет Џорџа Вашингтона да равноправно тргују са свим земаљама света, али да се не мешају у њихове унутрашње односе силом). Тиме ће показати да могу, без агресивне експанзије, да сређују своје унутрашње стање, и тако смање потребу за ремећењем мира и стабилности у другим земаљама и регионима света, што изискује огромна буџетска средства САД под изговором очувања „националних интереса“.

Америка мора да прихвати чињеницу да и друге земље света имају своје националне интересе и да је излаз у равноправној сарадњи са њима. Само тако се сви могу осећати као равноправни „грађани света“ (мондијалисти). Решење за мир у свету је, дакле, изградња поретка равноправних националних држава у мондијалном свету. Америка и Европа имају најбоље економске претпоставке да буду узор истинске хуманизације и демократизације света. Европа шароликих нација може да послужи као пример за уређивање других регионалних асоцијација у свету, а ОЕБС за организовање колективне безбедности народа и држава.

Литература:

1. Ц. Колман, *Хијерархија завере (комитет 300)*, „Хридина“, Београд, 1999.
2. Г. Ален, *Реците НЕ! новом светском поретку*, „Југославија публик“, Београд, 1992.
3. Група аутора, *Глобализација, нови светски поредак и Балкан*, „Просвета“, Ниш, 1999.
4. М. С. Милојевић, *Одломци историје Срба*, Удружена штампарија, Београд, 1872.
5. С. Нишић, *Велике силе и Балкан*, ВИЗ, Београд, 1999.
6. В. А. Тишков, *Пут мира на северном Кавказу*, РАНУ, Москва, 1999.

Проф. др *Миланко Зорић*, пуковник у пензији

Држава је главна геополитичка јединица и геополитички организам, с државном територијом, постојаним становништвом и сувереном државном власти. Може да настане и да нестане на разне начине, зависно од бројних чинилаца и околности. Разлози и услови настанка једне државе, њеног успона и нестанка с историјске позорнице бројни су и разноврсни – геополитички, етно-национални, природно-историјски, економски, војностратегијски, правни и политички, културно-цивилизацијски, религијски и други, и делују појединачно и кумулативно. Политичко-територијална организација, структура и геополитички положај једне државе сложене су и динамичне категорије, веома значајне за њен настанак и успон, трајање и нестанак са светске позорнице. Нестанак државе као организације власти и њених принудних апарата (војска, полиција, судство) може да изазове и ишчезавање државотворног народа и свих његових вредности и достигнућа.

Геополитички положај сваке државе је особен и динамичан, и често садржи елементе различитих типова тог положаја (поморски, континентални и транзитни, односно тампонски, полуокружени или заокружени, контактни, коридорски и средишњи положај). Особито је сложен и нестабилан положај малих и слабих држава у светском систему. Велике силе и богате земље имају привилегован положај у светском геополитичком систему и поретку, док се остале земље углавном налазе у подређеном, а бројне мале државе чак и у неоколонијалном положају. Неке од њих су веома рањиве и захваћене су снажним дезинтеграционим силама а њихова будућност је неизвесна и несигурна у „новом светском поретку“, заснованом на глобализацији.

Увод

Геополитика је грана политичке науке која се бави просторним политичким односима и везама између (и унутар) држава и нација и других територијално-политичких творевина, затим просторном расподелом и структуром политичке моћи по кључним светским регионима и средствима и поступцима за стицање и јачање моћи државе зависно од природне средине, географских и геополитичких чинилаца, као и укупним просторним аспектима свих политичких и других друштвених феномена. Под геополитиком се подразумева: једна савремена синтетичка и уопштавајућа друштвена наука; одређен поглед на свет; геозофија (синтеза географије и филозофије) и геополитичка филозофија; филозофија међународних просторних политичких односа; начин размишљања и истраживања геополитичких појава, про-

цеса и односа; политика простора; политичка стратегија и полистратегија; умешност и вештина државништва или државничко и политичко умеће и вештина владања; спољнополитичка стратегија на основу које се воде политика и борба за опстанак и напредак државе и за остваривање државних и националних интереса и циљева.¹

У средишту пажње геополитике као теоријско-емпиријске, интегративне и синтетичке науке јесу: држава као геополитичка заједница и геополитички организам, пространство и геополитички положај државе, државне границе и политичко-територијалне промене у држави, светски геополитички систем и поредак и други појмови и принципи који се односе на геополитичку стварност и праксу. Најтежа и најважнија питања геополитике јесу настанак и опстанак, развој и напредак, и разарање и нестанак државе као геополитичког организма и геополитичке заједнице.

Држава је веома сложена и вишезначна друштвена појава с елементима политичких, правних, географских и геополитичких, социолошких, економских итд. друштвених појава, па се може проучавати са свих тих становишта. Држава, као политички чинилац, политички субјект и политичка организација, предмет је политичке теорије државе.² Као правна организација и субјект међународног права држава је предмет међународног јавног права, као субјект међународних односа – науке о међународним односима, а као главна геополитичка јединица, геополитички организам и територијално-политичка заједница – геополитике.

Геополитичка суштина државе

Постоје бројне и различите теорије, концепције и дефиниције државе. У ужем смислу, држава је организација владајућег политичког субјекта за вршење јавне власти, односно хијерархијски уређена политичка организација за друштвено принуђивање и руковођење друштвом. Држава је облик политичког конституисања одређеног друштва и посебна организација јавне власти – одвојена од друштва и надређена друштву, која има монопол над организованом физичком принудом. Њена главна функција је одржавање и заштита постојећег система и поретка претњом употребе или употребом државне законите физичке принуде и других санкција.

Држава је општа и најснажнија политичка организација друштва у којој се правна и политичка власт, принудни и идеолошки и други

¹ Опширније: Миланко Зорић, *Теоријска геополитика*, „Војно дело“, бр. 6/2000, стр. 105–131; Pierre M. Galois, *Géopolitique: Les voies de la puissance*, PLON/FEDN, Paris, 1990, pp. 25–37, etc.

² Радомир Д. Лукић, *Политичка теорија државе*, Савез удружења правника Југославије, Београд, 1961, стр. 18–19 и 26–32.

државни апарати налазе у рукама владајуће друштвене групе или владајућег политичког субјекта. „Држава данас подразумева: а) *политичку власт*, која је тиме јавна, класна и институционализована; она је политичка јер је облик и израз класне борбе и инструмент доминације владајуће класе (или екласног блокае) у потчињавању других класа сведених на ерадну снагуе и поданике (или грађане ако власт није тотална); б) *принудни апарат* (политичке институције, администрација, судство, полиција, армија); и ц) *идеолошки апарат* (породица, школа, црква, информативни систем, партија, наука и сл.) који за друштво и у њему артикулише интересе и захтеве носилаца политичке власти (владајуће идеје) и обезбеђује хегемонију владајуће класе“.³

У ширем значењу, држава је најопштија територијална политичка заједница, отаџбина или домовина својих грађана и држављана, и најважнија друштвена институција и оквир за друштвени развој. Конститутивни елементи државе јесу: 1) постојано *становништво* (грађани и држављани); 2) утврђена *територија* (или пространство) на којој живи становништво и над којом државни апарат врши власт, и 3) суверена *државна власт*. Односно, „држава као личност међународног права, мора испуњавати следеће захтеве: 1. перманентно становништво; 2. дефинитивно одређена територија; 3. конституисана влада; 4. капацитет да уђе у односе са другим државама; 5. такав степен цивилизације који јој омогућује да се придржава принципа међународног права“.⁴ Укратко, држава у ширем значењу јесте целокупна заједница својих грађана и држављана посматрана као организована социјално-територијална заједница, специфична економска, политичка, културна и војна снага и субјект међународног права и међународних односа.

Са *геополитичког становишта*, држава је сложена вишедимензионална и динамична друштвена појава и вишезначна категорија.⁵ Геополитика полази од органског, еволуционо-историјског и дијалектичког становишта о држави као геополитичком организму или живом политичком организму и главној геополитичкој заједници и геополитичкој јединици. Према геополитичкој теорији, држава је географски индивидуум, простирућа организација и заједница људи, независан геополитички организам, живи политички организам, чврсто организована геополитичка заједница, главна геополитичка јединица, суверена територијална политичка заједница, облик територијалног политичког организовања друштва, територијално социјално и политичко биће, народносни организам, животна друштвена заједница и живот-

³ Јован Ђорђевић, *Политички систем*, „Савремена администрација“, Београд, 1977, стр. 38.

⁴ *International Commission of Jurists*, Public International Law, Pan American Union, 1927, p. 8.

⁵ Опширније: Friedrich Ratzel, *Politische Geographie*, Dritte Auflage, München und Berlin, 1923, Seite 1–16; Rudolf Kjellén, *Држава као облик живота*, Матица хрватска, Загреб, 1943.

ни облик или облик живота њених грађана и држављана на државном простору. Њоме се мора управљати и руководити према територијалном (географском) и хијерархијском принципу политичке организације и правним нормама и обичајним правилима. Геополитичку суштину државе, као главне геополитичке јединице и геополитичког организма, чине нераздвојно јединство и органска повезаност државне територије (пространства), суверене државне власти и становништва које се налази под истом сувереном државном влашћу, између којих постоји законитост узајамног деловања, органског јединства и сталних промена.

На основу системског приступа геополитици, држава је главна геополитичка јединица, живи геополитички организам и народносни животни облик, као и интегрални систем органских делова и својстава (територија, становништво, власт, међународно признање), циљева и задатака, функција и активности. Она има међународноправни субјективитет и функционише у динамичној и променљивој спољној средини и сложеним међународним геополитичким околностима. Настанак и опстанак државе, њена мисија и циљеви, друштвени систем и уставни поредак, државни програм и геополитичко понашање значајно зависе од географског и геополитичког положаја, величине и облика државне територије, расположивих природних богатстава и других ресурса, структуре и броја становника (грађани и држављани), економске снаге и војне моћи, међународних услова и других чинилаца у њиховом јединству и повезаности.

Држава је историјска и пролазна творевина, односно динамичан и променљив животни друштвени облик и независан живи геополитички организам, и то у погледу свих њених обележја и конститутивних елемената: државне територије (или пространства), суверене државне власти и постојаног становништва над којим се врши суверена власт. Нестанком једног од конститутивних елемената, а пре свега губитком територије и уништењем или прогоном становништва (а изузетно и уништењем државне оружане силе), држава нестаје као субјекат међународног права и главна геополитичка јединица. Само изузетно, у случају међудржавног рата, државна власт (влада, заједно са својом оружаном силом или без ње у иностранству, или с остацима војске у отаџбини) може да настави да делује на туђој територији и да задржи међународноправни континуитет, али само док ужива подршку савезничких и пријатељских држава. Такође, могуће је да спољни освајач војнички порази једну државу и наметне јој марионетску власт, а да поражена држава и даље задржи међународноправни континуитет. Укратко, државе постоје у простору и времену, тј. настају, развијају се и нестају, као и други живи организми на које се односе општи закони постојања, закони самокретања и самоодржања и закони сталних промена.

Нове државе могу да настану на различите начине: на природан начин или еволутиван и природно-историјски начин, као резултат геоекономских, геополитичких, народносних и других интереса и потреба заједнице људи трајно настањене на сопственом животном простору, или путем целисходне делатности водећих друштвених група. Нова држава најчешће може да настане силом, односно фактички или свршеним чином, као последица прекрајања геополитичке карте света или континента путем политике силе и насиља, без обзира на то да ли је реч о освајању туђих територија, распаду и разбијању неке државе, самораспуштању и мирном раздвајању или подели сложене државе, оружаном сецесији и грађанском рату и отцепљењу дела државе, сједињењу више држава и других територијалних творевина у јединствену државу, стварању нових држава путем ослободилачке борбе поробљених народа и међународног рата или о другим средствима и поступцима геополитике. Речју, настанак државе путем силе сматра се чињеничним, а не правним стањем. Историја фактичког стварања, ширења и пропадања појединих држава, историја њихових победа и пораза, освајања и поробљавања, све веће интеграције и дезинтеграције веома је бурна и противуречна.

Настанак и ишчезавање државе могу да буду и последица спољне политике и геополитике једне суперсиле или светског хегемона, групе великих сила, директоријума (или концерта) сила или војног блока приликом њиховог прекрајања геополитичке карте света, појединих континената и кључних светских региона ради стицања превласти и хегемоније, успостављања „нових“ поредака или постизања политичке равнотеже снага. Нека држава може постати и нестати и на основу примене начела легитимитета и начела народности од стране победничког војног савеза или блока, када се прекрајају међународне границе и стварају нове државе, увећавају старе државе и дезинтегришу и распадају или разбијају постојеће поражене државе.

На прави начин, и то без употребе оружане силе и насиља, нове државе су такође различито настајале: актом деобе државне територије између наследника престола или актом суверена – одељивањем одређених територија и давањем земаља у „мираз кћерима“, с тим да постану посебне државе или да се припоје другој држави (што је својеврстан приватно-правни начин стицања читавих држава); актом еманципације уставотворне и законодавне власти дотадашње државе, суверене за одређене територије, чија новоформирана власт прихвата пренос суверености; на основу међународноправних аката, односно међународних уговора и одлука међународних организација, и применом начела самоопредељења народа под колонијалном или туђинском доминацијом на стварање независне државе или другог територијално-политичког статуса који одржава слободно изражену вољу народа или етничке заједнице. При томе начело самоопредељења не

сме да буде апсолутизовано и не може да послужи као оправдање за разбијање националног јединства или територијалног интегритета суверене државе.⁶ Такође, не може се користити као правни основ за решавање мањинског питања у једној земљи јер је то унутрашња ствар те државе.

Постанак неке државе, на основу геополитичког искуства може да буде и последица политичко-идеолошког процеса вештачког стварања „новог“ народа и нације (и њихове државе), и то *цепањем нације матице* на неколико делова и њиховим издвајањем. Једна нација може да се подели на неколико „нових“ народа и нација и њихових државних творевина на више начина: смишљеним перфидним политичким насиљем, на основу политичке и страначке идеологије и религијске индоктринације, лажима и манипулацијама, однорођивањем од нације матице и наметањем нове псеудонационалне свести. Има нација које се током историје значајно мењају и преображавају, тако да се распину у простору и времену и од њих опадају периферни и други делови изложени асимилацији, притиску проверавања и однорођавања вештачким поделама и расколима и политичко-идеолошким индоктринацијама. Ти делови се самопроглашавају или проглашавају диктатором за нове или, чак, за старе народе и нације, који стварају своје државе или псеудодржаве отцепљењем делова државне територије нације матице. Дакле, под дејством тих и других геополитичких сила и спољних чинилаца мењају се ментални склоп неке нације, њена национална свест и идеологија, систем вредности и морални принципи, национални идентитет и култура, тако да постаје неосетљива на сопствену несрећу и пораз, па решење тражи у националном одметању, однорођавању, самодеструкцији и подели свог националног и животног простора и уступању делова сопствене територије новопроглашеним нацијама и државама.

Настанак, кретање, развој и нестанак државе као главне геополитичке јединице и највишег друштвеног организма је објективан закономеран процес, с елементима субјективне делатности владајуће друштвене групе или владајућег политичког субјекта и спољним утицајима међународног система. Држава опстаје и функционише као специфичан друштвени организам, механизам и животна заједница. Сви њени елементи или својства подложни су бројним и разноврсним променама и преображајима, а нестанак неке државе с историјске позорнице је стална и извесна могућност. Свака држава доживљава и, ако је чврста и стабилна, преживљава бројна и драматична искушења, велике тешкоће, спољне претње и опасности, па и ратне потресе, као

⁶ Декларација Уједињених нација о давању независности колонијалним земљама и народима из 1960. усвојена и прокламована у Резолуцији Генералне скупштине УН 1514 (XV) од 14. децембра 1960. године (Стеван Ђорђевић и други, *Грађа међународног јавног права*, прва књига, „Дневник“, Нови Сад, 1988, стр. 336).

и радикалне унутрашње преображаје (револуције, преврати, државни удари, политичко-територијалне и друге промене). Неке државе се дезинтегришу и распадају, или се деле на више нових држава у миру и споразумно, или без већих оружаних сукоба и спољних интервенција. Поједине државе се разбијају и пропадају у крви грађанског и међуетничког рата и оружане сецесије, спољне агресије и међународне војне интервенције на страни сецесиониста, односно бивају окупиране, а њихови делови присаједињени другим државама. Неке државе претрајавају насилно и мирно отцепљење својих делова, или њихово припајање суседним државама, и опстају на знатно смањеном државном простору. Укратко, неке државе опстају вековима у веома различитим међународним приликама и унутрашњим условима, с различитим владајућим системима и порецима, док се друге брзо распадају или разбијају после првог озбиљнијег напада споља или револуционарног преврата, оружане сецесије и унутрашњег рата (грађански, међуетнички, верски), или комбинованог удара споља и изнутра, и то првенствено у периодима радикалних измена односа снага у држави и у међународном систему и успостављања „нових“ поредака.

Геополитика – као практична научна дисциплина и искуство, вештина и умеће државништва – треба да допринесе учвршћивању стабилности и јачању снаге и моћи, отпорности и *опстанку* државе тако да одоли најтежим спољним ударима и унутрашњим кризама и сукобима, да постоји трајно или, барем, што је могуће дуже, те да развије све своје потенцијалне могућности и способности и све изворе државне и националне снаге и моћи. Поготову стога што се државе разликују према величини и облику државне територије, геополитичком положају, природним богатствима и другим ресурсима, броју становника, снази и утицају у међународном систему, и што се између њих често води борба за превласт, за промену граница и прераспodelу туђих територија, за надзор над изворима енергије и сировина у страним земљама и за контролу трговинских и поморских путева. Под самодржањем и опстанком државе подразумевају се остваривање њених функција и циљева, изградња и јачање унутрашње стабилности, слоге и јединства, осигурање интегралне безбедности, самоодбране и самозаштите, прилагођавање међународним приликама, развијање равноправне сарадње и односа с другим земљама, и слично. Раст и развој за државу значе повећање њених потенцијала, снаге и моћи (економска, технолошка, демографска, политичка, војна), утицаја и улоге у међународним односима, као и што је могуће дуже трајање.

У светском систему, према геополитичкој науци, постоје две главне врсте геополитичких јединица: *независне државе*, које су потпуно суверене и међународноправно признате, и *зависне државе*, чији суверенитет, мање или више, ограничава друга држава или група држава, или нека међународна организација, односно *зависне територије*.

је, које немају суверенитет и самосталност, али имају историјско оправдање за опстанак и самосталност.

Према структури, независна држава може да буде: а) проста или унитарна држава и б) федерација или савезна држава. У геополитичкој и државноправној историји постојали су и следећи политички облици: персонална унија, реална унија и конфедерација. У садашње време још постоји Британска Заједница Народа као специфична заједница Велике Британије и њених бивших колонија. После самораспуштања Совјетског Савеза, децембра 1991. године, формирана је Заједница Независних Држава од 12 бивших совјетских република, а Русија и Белорусија су формирале посебан савез држава. Значајно место у теорији и пракси геополитике имају стално неутралне државе, чија неутралност може да буде гарантована или само призната. Зависне земље, с обзиром на званични статус и степен зависности, јесу: придружене државе, протекторати, вазалне државе, прекоморски поседи, колоније, територије с посебним статусом или несамоуправне територије, или територије под старатељством, и територије под окупацијом.

Веома је значајна и геополитичка подела независних држава према снази и моћи (пространство, број становника, економска снага, технолошка и финансијска моћ, војна моћ, и слично), улози, значају и положају у светском систему. Сагласно тим критеријумима, независне државе могу да буду: суперсиле, велике силе, средње државе или регионалне силе, мале и сићушне земље. У светском геополитичком систему постоје геополитички привилеговане државе и групе држава (обједињене у војне савезе и економске и политичке уније) које настоје да успоставе своју доминацију над читавим светом. Њихове владајуће гарнитуре су опседнуте борбом за преуређење света и наметање новог система међународних односа (или новог светског поретка „*Pax Americana*“), за слабљење и „обуздавање“ ривалских сила и свргавање „непослушних“ влада и кажњавање народа, за надзор над природним богатствима и другим ресурсима у страним земљама и над светским трговинским и поморским комуникацијама, и за општу или светску хегемонију и светско лидерство.

Територијална морфологија и геополитички положај државе

Држава је политички и географско-просторни ентитет, геополитичка јединица и геополитички организам, правни и међународноправни субјект, и највиши облик организације друштва коју конституишу пространство (или државна територија), становништво и суверена државна власт. Под државном територијом се подразумевају копнена (сувоземна) територија са Земљином утробом испод ње, обално

(територијално) море и водене површине (реке, језера) унутар граница, као и ваздушни простор над њом. Држава је организована на територијалној основи и ефективни територијални суверенитет је битан елемент њеног постојања, заједно са становништвом и сувереном државном влашћу.

Величина или пространство државне територије (и број и састав становништва) знатно опредељују снагу и моћ, место и улогу и геополитички положај државе у светском геополитичком систему и међународним односима, као и организацију државе и државно уређење и облике владавине. Велика државна територија обично садржи знатна природна богатства и друге ресурсе, омогућава економску самосталност и самодовољност, намеће потребу за централизацијом и еластичном децентрализацијом, омогућава унутрашње миграције и има релативно повољне услове за одбрану по дубини или одбрану у унутрашњости земље. Али, велика државна територија (и недовољна насељеност одређених подручја) може да отежа ефикасно функционисање државе, пре свега очување територијалне целокупности, осигурање унутрашње комуникацијске повезаности и ефективног саобраћаја и транспорта, и заштиту државних граница и спречавања и сузбијања националног, регионалног и другог сепаратизма и аутономаштва. Истовремено, државе са веома малом површином („патуљасте“ државе или мини-државе и микродржаве) имају споран статус и не сматрају се увек субјектима међународног права и међународних односа, а неке од њих су зависне и налазе се под патронатом суседне велике или регионалне силе.

Квалитативне вредности државне територије значајан су чинилац снаге и моћи и геополитичког положаја државе. Под њима се подразумевају: економска вредност земљишта, воде, подземља и поморја; плодност тла и шумска богатства; територијални размештај и приступачност извора енергије, сировина и других природних богатстава; степен развијености саобраћајне и друге инфраструктуре и насељеност виталних и периферних подручја; територијални размештај средстава за исхрану и пољопривредна самодовољност и прехранбена сигурност; степен проходности и комуникативности; рељеф и хидрографски систем; климатски и метеоролошки услови, и друго.

Облик државне територије је такође веома значајно својство државе. Условљава мрежу саобраћајница, доступност престонице и других центара у односу на периферна подручја, ефикасност система државне управе, територијално-политичку поделу земље и размештај важних капацитета, као и угроженост животно важних подручја, потенцијални сепаратизам, и друго.

Према облику државне територије, и то са квалитативног становишта, постоје следећи типови држава: 1) издужене државе, чија је ду-

жина најмање шест пута већа од ширине; 2) компактне или прикупљене државе; 3) продужене државе, са територијалним продужецима у облику изразитих периферних подручја и узаних коридора; 4) фрагментирани (разбијене) државе, састављене од мноштва острва у међународним водама, или од копненог дела и делова који су међусобно удаљени или раздвојени неком другом државом; 5) сужене државе, 6) заграђене државе, уклештене између суседних држава и мора, или су окружене са свих страна другом државом; 7) пробијене државе, унутар којих су се сместиле уметнуте државе или делови других држава, тј. пробијене државе с енклавама и ексклавама, и 8) копнене државе подељене из геополитичких разлога.⁷ У теорији постоји и другачија класификација облика државне територије: изразито острвска држава и архипелашка држава; полуострвска држава; продужена држава, с ексклавама – деловима територије одељеним од основне територије другом државом; компактна (или прикупљена) држава; држава с енклавама које залазе у територију држава суседа; и држава с „коридорима“, које су из геополитичких разлога, вештачки створиле велике силе.⁸

Облик државне територије значајан је и због саобраћаја и транспорта, територијално-политичке поделе земље, државног јединства и политичке кохезије, система државне управе и контроле простора, спољне политике и међународне трговине, заштите, одбране и безбедности земље, и потенцијалног сецесионизма и сепаратизма. При томе, у вези с осталим квалитативним и квантитативним одликама државе, значајни су и војностратегијски, етно-национални, културно-језички, конфесионални, историјски и други чиниоци.

Остале важне морфолошке карактеристике државне територије јесу: излаз на море и дужина и разуђеност обалне линије, средња удаљеност виталних подручја државе од обалног појаса, погодности за изградњу поморских лука и војнопоморских база и аеродрома, лакоћа излаза на отворена пространства из затворених мора, контрола морезуза, канала, међународних пролаза и транснационалних нафтовода и гасовода, просторни смештај престонице, распоред значајних привредних рејона и центара, евентуални недостатак изласка на море и велике међународне реке, и друго.

У геополитици су *државне границе* изузетно значајне, динамичне и променљиве категорије. Под њима, као међународним или националним границама, подразумевају се „равни које деле вертикално, укључујући и ваздушну област и земљину утробу, подручја двеју држава или подручје једне државе од слободног мора“.⁹ Међународна

⁷ Мирко Грчић, *Општа политичка географија*, Географски факултет, Београд, 1989, стр. 60–63.

⁸ В. А. Колосов, *Политическая география – Проблемы и методы*, „Наука“, Ленинград, 1988, с.55

⁹ *Правна енциклопедија*, том 1, „Савремена администрација“, Београд, 1985, стр. 313.

граница је крајња линија до које се простире суверена власт једне државе, и може да буде природна и вештачка. Природне границе се протежу преко изразитих облика рељефа, као што су: планински ланци и венци, највиша планинска била и врхови, клисуре, природни канали, језера, реке, морске обале и ивице шума. Њихово повлачење је најчешће условљено просторним, војним и безбедносним и другим разлозима. Вештачке границе се повлаче без јачег ослоња на изразите облике рељефа и земљишне објекте, пре свега у равничарским и пустињским пределима. С геополитичког становишта, све границе су политичке вештачке творевине, засноване на ратним исходима, односу снага и утицају великих сила и блокова, а неке од њих могу да имају и природно-географске одлике.

Државне границе се одређују међународним уговорима (вишестраним и двостраним), међународним споразумима или актима колективног признања, пресудама Међународног суда правде или неког арбитражног суда и начелом ефективности, а треба да буду међународно признате. Разграничење држава и утврђивање међународних граница обухвата делимитацију и демаркацију граничних линија.¹⁰ Принципи разграничавања државе јесу: природно-географски принцип или принцип природне средине, етнички принцип, функционално-економски принцип, правни принцип, геополитички и геостратешки принцип, војни принцип, религијски (или конфесионални) принцип, културно-језички принцип, принцип историјских права, принцип првенства, принцип географске близине, локациони принцип, саобраћајни принцип, еколошки принцип, информациони принцип, принцип права јачег, компензациони принцип и комплексни принцип.

Проблем државних граница, према геополитичкој науци, често умногоме зависи од геополитичких и економских интереса и моћи великих сила и блокова, политичког и војног односа снага између суседних и даљих држава, односа снага у појединој држави и државне политике, као и од исхода међународних и унутрашњих ратова и других сукоба и криза, територијалних и других геополитичких промена. Међународне границе треба да раздвајају суверене државе и штите од спољног притиска и напада, а да, истовремено, омогуће међудржавне везе и односе засноване на принципима међународног права, првенствено на принципима равноправности држава, неповредивости постојећих граница и поштовања територијалне целокупности и независности и суверенитета свих држава, као и немешања у унутрашње ствари и спољну политику других држава. Стабилност међународних граница умногоме зависи од снаге и моћи државе, броја и етнонационалног (и конфесионалног) састава и распореда становништва на државној територији, националног и државног јединства и стабилности земље, односа

¹⁰ Опшриније: С. Аврамов, М. Крећа, *Међународно јавно право*, IX издање, „Научна књига“, Београд, 1988, стр. 275–276.

снага у светском геополитичком систему и геополитичких и геоекономских интереса великих сила и блокова, и других чинилаца.

Геополитички положај једне државе значајно утиче на њену спољну и унутрашњу политику и има прворазредан значај за њено место и улогу у светском геополитичком систему и позицију у међународним односима. То је сложена интердисциплинарна, развојна и променљива категорија, а означава геополитичку оцену постојећег државног подручја и ширег народносног и геоекономског простора и међународних просторних односа са суседним државама и групацијама држава. Односно, тај појам означава оцену садашњег и предвиђање будућег значаја и улоге свих чинилаца државног подручја у њиховом органском јединству и однос државне власти према њима, као и положај државе у светском геополитичком систему. Приликом процене постојећег и прогнозирања будућег геополитичког положаја једне државе најзначајнији су: положај и стратегијски значај државне територије за одређени континент и регион, карактер односа са суседним државама и великим силама и војним блоковима, геоекономска структура извоза и увоза, величина и облик државне територије, карактер и врсте државних граница, улога мора и обале и великих пловних река, етно-национални и конфесионални састав и територијални размештај становништва, комуникативност и распоред природних богатстава, постојање тампонских зона и коридора, положај у односу на главне комуникацијске и стратегијске правце и интересе великих сила, војних блокова и суседних држава, број, снага и стање у суседним државама, њихове територијалне претензије према тој држави, и друго.

Према међународноправним, географским и геополитичким критеријумима, зависно од положаја у светском систему, разликују се следећи типови државе: 1) *поморске државе*, које могу да буду острвске, архипелашке, полуострвске или обалне или приморске, државе у окруженим или полуокруженим морима, државе с неповољним географским положајем, и државе са прекоморским поседима или прекоморским територијама; 2) *континенталне државе*, које немају морску обалу, и 3) *транзитне државе*, са морском обалом или без морске обале, које се налазе између континенталне државе и мора и преко чијег се подручја обавља саобраћај у транзиту.¹¹ Преко транзитне државе понекад пролазе транснационални нафтоводи и гасоводи и електродистрибутивне мреже, сувоземни и пловни путеви и коридори.

Геополитика најчешће разматра следеће врсте или типове геополитичкој положаја једне државе: 1) тампонски положај; 2) положај у геополитичком окружењу, тј. окружени или полуокружени положај; 3) контактни, ивични или гранични положај; 4) коридорски положај,

¹¹ Конвенција Уједињених нација о праву мора од 10. децембра 1982 (Стеван Ђорђевић и други, *Грађа међународног јавног права*, друга књига „Дневник“, Нови Сад, 1989, стр. 847–944).

и 5) централни или средишњи положај државе. *Тампонски геополитички* положај имају смишљено и вештачки створене тампонске државе (и тампон-зоне,) које се углавном налазе између великих антагонистичких сила и њихових војних савеза и интересних сфера и имају изолациону улогу (раздвајају те силе и чувају политичку равнотежу снага) или улога „санитарног кордона“. Због промене односа снага у светским или континенталним и регионалним оквирима поједине тампонске државе и тампон-зоне биле су припојене некој од суседних сила, подељене између неколико суседних држава или подељене на неколико нових вазалних малих држава и државица, међусобно завађених и нестабилних творевина. *Положај у геополитичком окружењу* (окожуени или полуокожуени положај) државе је такође веома неповољан и осетљив. За такав положај државе везани су реваншизам и територијалне претензије свих или већине суседних држава, територијални спорови и гранични сукоби, интернационализација мањинских питања и разне врсте сепаратизма. Окожуена или уметнута држава најчешће нема излазак на море или излаз у облику уског коридора. *Контакти или ивични положај* има држава која се налази међу државама различитих народа, конфесија, култура и политичких идеологија и система. Она их на својеврстан начин и спаја и раздваја, и може да буде елемент равнотеже снага, очувања мира и смањења међународне конфронтације. *Коридорски положај* има држава која је својеврстан међуконтинентални и континентални саобраћајни коридор за робу и путнике, тј. која је испресецана транснационалним путевима, пругама и пловним рекама и каналима, евентуално земљоузима, мореузима и теснацима за међународну пловидбу или транзитни пролазак. Односно, то је државни простор на месту коридора између суседних држава с територијалним захтевима, раскршће путева и средиште сукоба у борби за опстанак и простор, или држава с територијом која је издужена и предвојена или пресечена територијом неке суседне државе, и слично. *Средишњи или централни положај* је релативно најповољнији тип геополитичког положаја. Држава која има такав положај обично има морску обалу, али може да буде и континентална држава. Средишњи положај омогућава држави самосталну спољну и унутрашњу политику, јачање снаге и моћи и евентуално територијално проширење у свим правцима или у правцу најмањег отпора. Такође, постоји могућност за ширење интересне сфере и контролу малих суседних и неких даљих држава у региону и на континенту, као и за учествовање у надметању за превласт или за равнотежу снага. Средишњи положај може да допринесе већој безбедности државе и бржем економском и друштвеном развоју, а таква држава може да буде и неутрална, као на пример Швајцарска.

Геополитички положај сваке државе је особен и динамичан, и садржи елементе или обележја неколико наведених типова положаја.

Његова вредност и друштвени значај стално се мењају и повећавају зависно од економског и технолошког напретка, стратегијског значаја војног чиниоца и ратне технике, територијално-политичких, етнонационалних и других промена у држави и суседним државама, затим развоја мреже међународних саобраћајница и друге инфраструктуре, повећане улоге енергената и сировина и питке воде, измена односа снага у држави и светском геополитичком систему, територијалних и граничних промена и других чинилаца и елемената. Особито је тежак положај мале, па и средње државе (националне, мултинационалне и мултиконфесионалне) када се у њеном залеђу налази *премоћна сила* или група надмоћних сила. Геополитички положај државе значајно утиче на геоекономске и геополитичке интересе и понашање великих сила и блокова, суседних и неких даљих држава према њој, укључујући и њихову борбу за превласт и укључивање те државе у блок или за њену дезинтеграцију и разбијање, поготову ако је та држава нестабилна, рањива и изложена снажним дезинтеграционим силама, као што су сецесионизам, национални и регионални сепаратизам, регионализам и локализам и аутономаштво, као и сепаратистички тероризам и субверзија.

Мале државе у геополитици великих сила

Светски систем и међународни геополитички односи заснивају се приенствено на сили и моћи, интересима и привилегијама, а не на међународном праву, правди и добрим обичајима. У вези с тим, у међународној геополитици неких великих сила преовладавају снага и моћ, насиље и „право јачег“, борба за превласт, геополитичко преуређење света и наметање „нових поредака“, и за потчињавање или дезинтеграцију малих држава које им стоје на путу ка светској хегемонији. Превласт се стиче територијалним освајањем и ширењем државне територије на основу силе, новца и дипломатске преваре, формирањем војних савеза и блокова под сопственом командом и стварањем система вазалних и „сарадничких“ земаља и интересних сфера. Надмоћност се такође постиже јачањем савремено опремљене оружане силе, њеним распоређивањем на територијама страних држава и извођењем операција „прекоморског присуства“, затим вођењем агресивних ратова и бројним оружаним интервенцијама и „мировним операцијама“ широм света – унилатерално и заједно са савезничким, пријатељским и „сарадничким“ земљама, специјалним ратом и употребом невојних снага за очување превласти у деловима света богатим енергентима и стратешким сировинама, и масовним извозом наоружања и војне опреме.

Велики значај у борби за превласт имају злоупотреба међународних организација и институција од стране једне суперсиле и групе во-

дећих сила, затим смишљено исцрпљивање и дестабилизација, „заокруживање“ и изолација супарничких држава, изазивање криза и управљање кризама у појединим земљама и њихово кажњавање економском блокадом, рушење бомбардовањем и ракетирањем и међународним и унутрашњим тероризмом, и насилно свргавање „непослушне власти“ и „неподобног система и поретка“ инфилтрацијом, револуционарним превратом или државним ударом и снажаним војним претњама и притисцима. Наметању превласти доприносе брз економски и научно-технолошки напредак неоколонијалних сила, продор на нова тржишта и ширење међународног тржишта за своје производе и услуге, затим неумољиви закони акумулације капитала и профита, финансијски, обавештајни, религијски и културно-језички продори у стране земље, унификација и глобализација света, политичка и војна контрола страних земаља богатих енергентима и сировинама и надзор над светским трговинским и поморским комуникацијама, као и други поступци и средства геополитике надмоћности и појачаног интервенционизма.

Државе носиоци геополитике хегемонизма и неоколонијализма продиру у правцу *најмањег отпора*, а то су мале и „слабе“ земље или простор на којем је настао „безбедносни или геостратешки вакуум“ или „вакуум силе и моћи“, и увек настоје да уреде светски систем и поредак према својим интересима, потребама и циљевима. Мале државе се у геополитици великих сила углавном третирају као привремене творевине од којих се захтевају покорност и послушност владајућим круговима светских моћника. Велике силе најчешће не поштују права и интересе малих држава, првенствено ако су њихови суседи, ако су слабе и неспособне за самоодбрану и неинтересантне као могући савезници и сапутници. Судбина појединих малих и „слабих“ држава најчешће зависи од интереса и политичке воље једне суперсиле или групе великих сила, а њихова политичка независност и суверенитет су вечна тежња и утопија. Малим државама, ако нису савезници и клијенти велике силе, оспорава се чак и право на опстанак и легитимну самоодбрану, а агресија на такве земље покушава да се оправда измишљеним разлозима и жртва агресије се проглашава кривцем.

Границе малих, па чак и средњих држава углавном одређују државници или владајући кругови великих сила на основу својих геополитичких, економских и стратегијских интереса и циљева. Понекад се стварају вештачке државне творевине као привремене тампон-државе и бедеми за спречавање продора супарника и противника, или као елементи равнотеже снага и „санитарни кордони“. При том се понекад силом, диктатом и ултиматумом намећу необични облици државног простора, нелогичне поделе народа и нација и неправедне међудржавне границе, што тим државама отежава успостављање трајног мира и безбедности, добросуседску сарадњу и напредак. Велике силе

или групе великих сила често одређују унутрашњу територијално-политичку и административну поделу такве земље, њено државно и друштвено уређење, уставни поредак и политички систем, унутрашњу и спољну политику и понашање. Осим тога, намећу им марионетске режиме и сопствене вредности и начин живота. Међутим, владајући кругови бројних малих и „слабих“ земаља склони су потчињавању сопствене државе страним великим и регионалним силама и војним савезима, као и тражењу подршке и помоћи од неке велике силе и војног блока. Дакле, границе малих држава углавном одређују велике силе савезници и ратни противници на основу војног и укупног односа снага на терену и односа према великим силама „савезницима“, односа снага у непосредном суседству, региону и шире, и, делимично, на основу државне политике владајућих кругова у малим земљама која може да буде погрешна и да допринесе наметању неправедних граница. Неке велике силе подстичу и помажу разбијање и распад супарничких сила и „неподобних“ малих држава, спречавају стварање супарничких савеза и алијанси и настоје да мале земље потчине и сломе или да промовишу и подрже њихов експанзионизам – зависно од својих геополитичких и других интереса. Мале државе могу да се супротставе неоколонијализму и хегемонизму велесила успостављањем регионалне равнотеже и инсистирањем на уважавању својих права и интереса, затим промишљеним понашањем и еластичношћу, балансирањем и лавирањем између велесила, коришћењем супротности и сукоба интереса великих сила, као и „слободног простора“, јачањем економске снаге и војне моћи, и очувањем националне свести и идентитета.

Понашање неких великих сила према малим и другим државама зависи од величине њихове територије и броја становника, војне и политичке моћи, економског значаја и природних богатстава, којима располажу као и од геополитичког положаја и односа према тим силама и њиховим савезницима. Око неке суперсиле, велике силе или групе регионалних сила понекад се формирају регионални војни савези и пактови, војне базе и упоришта ради изолације, геополитичког и стратешког заокруживања, исцрпљивања и слабљења супарника и рушења противничке коалиције. Само савезничке, пријатељске, „сарадничке“, вазалне и, изузетно, партнерске велике и средње државе сматрају се прихватљивим и напредним, док се мале земље углавном третирају као привремене творевине и сапутници осуђени да се гасе или разбију на још мање „ентитете“ и минидржаве, или да се утопе у веће државне заједнице и тако изгубе своја права, национални и државни идентитет и духовне вредности и државу. Велике силе или група великих сила понекад стварају квазидржаве, уније, конфедерације, федерације и друге творевине, прописују њихове уставе и законе, утичу на унутрашње територијално-политичко разграничење, организују режиране „изборе“ органа власти и намећу вазалне режиме, одређују ја-

чину војних снага и полиције и регулишу друга значајна питања спољне и унутрашње политике тих државних творевина. Стварање таквих вештачких творевина насиљем, диктатима и ултиматумима и другим методима политике хегемонизма често је узалудан и привремен посао моћника јер се такве творевине обично распадају и нестају с историјске позорнице на различите начине. Неке вештачки створене сићушне државе служе великим силама за „прање новца“, склањање بلاга, избегавање плаћања пореских обавеза и друге специфичне послове.

Мале државе су понекад објекти хегемоније и потчињавања, тајне дипломатије и уговора о интересним сферама, односно предмет и жртва обрачуна светских моћника. Интересне сфере постоје у различитим облицима, а њихов циљ је експлоатација одређене земље, исцрпљивање природних богатстава, одржавање њене економске и технолошке зависности и статуса објекта међународних односа. Владајуће гарнитуре у неким малим земљама склоне су да послушно извршавају налоге страних сила, да понизно траже стране донације и да оберучке прихвате страна улагања „стратешких партнера“ и других учесника ради распродаје своје привреде и природних богатстава, уласка у интересне сфере групе великих сила или војног блока и опстанка на власти. Мале и „слабе“ државе углавном не могу слободно да изаберу војни блок или савез којем ће се прикључити или на који ће се ослонити ради колективне одбране. Будући да не могу слободно да бирају савезнике, најчешће се опредељују за страну која се супротставља великим (и регионалним) силама које ту малу државу желе да разбију или територијално угрозе, или да је укључе у простор своје доминације и неоимперијалне геополитике. Илузију о слободи избора савезника и заштитника неке мале и „слабе“ државе најчешће скупо плаћају, јер лако постају плен у прерасподели интересних сфера и зона доминације између великих сила и њихових војних блокова. На тај начин се независност и суверенитет такве мале земље претварају у вазални однос, особито ако је на власти послушнички режим који подржавају бројне субверзивне организације страних сила.

С друге стране, мале државе са значајним геополитичким положајем – централним, могу понекад да поправе своју позицију у међународним односима ценкањем са великим силама, маневрисањем и лавирањем између њих, укључивањем у савезе и пактове, неформалним споразумом о одбрани од спољне опасности и војном одвраћању, уласком у интересну сферу или зону доминације неке велике силе, уз одређене уступке и цену, или успостављањем односа заштитник-клијент. Таква мала држава може да прогласи неутралност с међународним гаранцијама таквог статуса или без њих (што је веома ризично), уз истовремено јачање политичке независности и изградњу економске и војне моћи. Мале државе могу то да учине ако су стабилне и чврсте и слободне да бирају савезнике и заштитнике, да користе пред-

ности сукоба и затегнутости између великих сила и блокова и да избегну међународну изолацију или прогласе оружану и другу неутралност.

Положај малих и „слабих“ држава повољнији је у систему равнотеже снага него у другим системима међународних односа. Мале државе, односно њихове владајуће снаге, склоне су да понуде своју лoјалност и послушност некој великој сили, групи великих сила и војном савезу, а у случају кризе и рата да напусте ослабљењу и губитничку страну и затраже заштиту јаче или победничке стране. У рату мала држава која има изузетан геополитички и стратешки положај и природна богатства тешко може да остане по страни и изван сукоба јер велике силе и војни савези настоје да је принуде да ратује за њихове интересе, препуштајући је понекад ратном страдању без савезничке помоћи и подршке. Опет, велике силе могу да признају интересне сфере или да поделе малу државу између себе и својих савезника и вазала. У сваком случају, да би се супротставио потирању и асимилацији, мали народ мора да буде физички, привредно, војнички и културно и духовно јак и постојан, политички сложен и јединствен, и да упорно чува и јача своју националну свест и национално биће, државну идеју и геополитички центар свог државног, националног и културног простора, да сарађује са суседним и даљим државама и великим силама и да избегне изолацију. Такође, мора да превазиђе илузије о „вечним“ савезницима и заштитницима, да спречи наметање слуганског менталитета, да се руководи својим државним и националним интересима, да се ослони на сопствене снаге и способности и да очува своју државу и све националне вредности и обележја. Осим тога, треба да се спрече сви покушаји регионализације, кантонизације, федерализације, као и покушаји наметања међународних протектората, специјалних статуса и територијалних аутономија за националне мањине и конфесионалне заједнице.

Чиниоци успона и пропасти државе

Настанак, успон и нестанак државе су сложени и динамични процеси интеграције и дезинтеграције на економском, геополитичком, културном, политичком, војном и другим пољима. Бројне државе садрже самодеструктивне потенцијале и енергије, које их разарају и руше изнутра уз помоћ и подршку спољних чинилаца. То се првенствено односи на мале и „слабе“ државе, које се налазе у „сивим“ и *фрагилним зонама*. Такве зоне карактеришу реваншизам и територијалне претензије неких држава, нерешена национална питања, међународне и унутрашње кризе, етнички и конфесионални сукоби, сецесионизам и сепаратизам, илегална имиграција или масовни упади страних држава, побуњеништво и сепаратистички тероризам и други дезинтеграциони процеси. Све то погодује распаду и разбијању појединих држава и стварању на њиховим рушевинама бројних малих држава или мини-држава вазала и клијената.

Држава је основна геополитичка јединица и политичко-географски организам, изор законитости и творац права, правна целина и систем правних институција који се одржава на основу закона и правде, војне силе, економске снаге, привржености грађана и љубави према отаџбини. Политичко и правно, морално и духовно, државно и национално јединство и слога суштински су предуслови опстанка и успона сваке државе. Њима особито доприносе: закони и уставноправни или државно-правни поредак, засновани на правди, правичности и добрим обичајима; владајућа политичка идеологија, државна идеја и консензус о виталним и важним државним и националним интересима и циљевима; подударност политичке и националне заједнице; политичке странке, владалац или државно руководство и њихова способност и вештина управљања; економски и технолошки развој и напредак; економска, саобраћајна и укупна комуникацијска повезаност и чврсте везе између престонице и разбацаних и неповезаних делова државне територије; монетарна политика и финансије; војна организација, полиција, судство, управа и целокупан државни апарат, као и промишљена спољна политика и оптимална општа стратегија државе. Велики значај за јачање и успон државе имају и историјске традиције, моралне вредности, навике и обичаји и колективна свест; јединство или стандардизација језика и књижевности; јединствена и стабилна црква и религија и њена мисија; јединство информационог и свих других система и подсистема у држави.

Јединству и слози народа и стабилности државе могу знатно да допринесу и складни међунационални односи и верска толеранција, превазилажење националне ексклузивности и егоизма или нарцизма, континуитет и стабилност власти, стварање грађанске државе, тако да се националне и етничке и конфесионалне разлике преносе у приватну сферу, односно стварање политичког друштва равноправних грађана и превазилажење идеолошких и политичких подела и раскола. Значајни су и привреднички тип државе, и потпуна запосленост, национална и политичка хомогеност, територијална заокруженост и повезаност, превазилажење регионализма и ривалитета између центра и периферије, спречавање и сузбијање сецесионизма, сепаратизма и сепаратистичког тероризма, и друго.

За опстанак, развој и напредак мале државе особито су значајне спољне и унутрашње миграције, као и обнављање и одржавање повољне националне структуре становништва. За такве државе најзначајније је отклањање друштвених, економских, психолошких, моралних, културних и политичких узрока и последица депопулације и великих миграција државотворне нације. Јер, депопулација и велике миграције државотворне или титуларне нације, првенствено из виталних и стратешки осетљивих подручја, слабе државу и њену одбрану, а погоршање националне и етничке структуре становништва сигурно иза-

жива веома неповољне последице. Оптимално организовање државе, војске и полиције, привреде и саобраћаја, добре финансије и промишљена економска политика, државно и народно јединство, верска толеранција и осећање грађанске одговорности и државотворности значајни су услови опстанка, развоја и раста државе. Она мора да буде спремна и способна да се суочи с непријатељством неке друге државе, групације држава и војног блока, и да буде способна да заштити и одбрани свој државни простор, становништво, природна богатства и материјална добра и своје вредности.

Опадање снаге и моћи, унутрашња дезинтеграција и пропаст неке државе настају услед радикалних промена у међународним односима, великих тешкоћа и изазова, дубоких унутрашњих сукоба и криза и разорног дејства дезинтеграционих снага и њихових спољних помагача. Геополитички разлози слабљења и могуће пропасти једне државе су бројни и разноврсни: изузетно осетљив, неповољан и важан геополитички положај државе и изложеност честим спољним агресијама и пустошењима; неповољан облик, мала површина и малобројно становништво а предугачке и неправедне границе; границе са много коридора и енклава; просторна и комуникацијска неповезаност, и раздвојеност и вертикални расцеп у држави између географски подвојених делова и заједница. За слабљење и пропаст државе значајни су и територијално или политичко-територијално распарчавање земље, тј. погрешна административна подела земље која изазива и подстиче сукобе, аутономаштво, национални и регионални сепаратизам, сецесионизам и отцепљење појединих административних јединица и периферних области, затим бројни досељеници и имигранти, првенствено на осетљивим подручјима и комуникацијским правцима, велико територијално проширење и немогућност ефикасног управљања разнородним елементима, неуспеси у појединим ратовима, револуционарни преврати и државни удари, уз помоћ и подршку страних чинилаца, и друго. На основу народносне геополитике, национални и етнички чиниоци дезинтеграције мултинационалне, мултиетничке и мултиконфесионалне државе понекад могу да имају пресудан значај. Поготову ако у таквој држави преовлађују међунационална мржња и шовинизам, иселојалан и субверзиван однос према заједничкој држави различитих националних мањина и конфесионалних заједница, или неких народа и нација, затим принудно расељавање и прогон, или „етничко чишћење“ државотворне нације у миру и у току међународних и унутрашњих ратова, сецесионизам и сепаратизам, однорођавање и дезинтеграција титуларне нације, и друго. Слабљењу и дезинтеграцији државе доприносе и одређени демографски чиниоци, као што су: сеоба народа, потискивање и прогон титуларне нације; масовни упади или масовна имиграција страних држављана, и противправно запоседање делова државне територије ради њеног отцепљења, уз истовремени

прогон припадника државотворне нације; територијална концентрација националних мањина и конфесионалних група у приграничном подручју и на важним деловима државне територије, демократска експлозија и територијално ширење, оснивање сепаратистичко-терористичких организација и отпочињање масовног тероризма ради отцепљења дела територије и друго. Укратко, по опстанак и развој државе највећа опасност је промена националне структуре становништва на штету државотворног народа или титуларне нације и њена биолошка истрошеност, низак наталитет и прогон са виталних подручја и пограничних области; велике спољне и унутрашње миграције државотворног народа и јачање регионализма, аутономаштва, локализма и партикуларизма; занемаривање положаја припадника свог народа у суседним и даљим државама; небрига о националним вредностима, култури и националном бићу и идентитету, као и губитак политичке воље, националне свести и државне идеје већине припадника државотворне нације и подређивање страним силама.

У војној геополитици или геостратегији наглашава се да војни чиниоци слабљења, агоније и пропасти једне државе понекад могу да буду одлучујући, у спречи с осталим неповољним околностима и дезинтеграционим силама. У војне чиниоце те врсте спадају: изрођавање војске, радикална промена њене етно-националне структуре на штету државотворног народа, слабљење њене моралне снаге и нестанак одушевљења за циљеве државе и нације; војничка неспособност и војни хаос изазвани неумећем, небригом, несигурношћу и неспособношћу руководства и старешинског кадра; велики ратни напор и исцрпљеност, велики губици у ратовима и другим оружаним сукобима; чести спољни и унутрашњи ратови, револуције и контрареволуције, државни удари и војни пучеви, оружане побуне и устанци, масовни сепаратистички тероризам уз војну подршку и помоћ страних сила; погрешна војна политика, доктрина и стратегија и ослањање на непоуздане савезнике; распадање војске и државног апарата и катастрофалне грешке војног (и државног) руководства, и друго.

Према геоекономици, као грани геополитике, постоје бројни економски (геоекономски) чиниоци опадања моћи и пропасти једне државе: економско исцрпљивање и заостајање у развоју; превелика јавна потрошња, непродуктивне инвестиције и, особито, огромни војни расходи и милитаризација друштва; презадуженост и велика зависност од иностранства; економска криза и привредно пропадање; економски федерализам и економска аутаркија федералних јединица, покрајина, региона и области, односно стварање аутаркичних националних економија у савезној држави и криза интеграције; утопистички или нереалан економски и привредни систем и погрешна макроекономска и монетарно-финансијска политика; веома неповољан међународни геоекономски положај земље, и друго. Особито разорно де-

љују међународне економске блокаде и друге санкције, трговински и економски рат, велика незапосленост и социјална криза, и друго.

Међународни геополитички чиниоци такође доприносе слабљењу и пропадању државе. То су управо поступци и средства геополитике хегемонизма и интервенционизма појединих великих сила, војних савеза и међународних организација које предузимају према одређеној држави. То су: агресивни ратови, оружане интервенције, међународни државни и „недржавни“ тероризам, специјални рат, организовање и наоружавање сепаратистичко-терористичких организација и њихово ангажовање ради рушења и разбијања одређене државе, и друге принудне мере и насилне акције. Слабљењу и дезинтеграцији неке државе доприносе и њена погрешна спољна политика и невешта дипломатија, губитак савезника и заштитника, драматичне геополитичке и друге промене у међународном систему, нова констелација снага и неприлагођавање тим променама, и друго.

Слабљењу и пропасти једне државе, према унутрашњој геополитици, значајно доприносе и одређени унутрашњополитички чиниоци и разне дезинтеграционе силе. Међу тим чиниоцима основни су: апсурдно државно и друштвено уређење, имитација или наметање страних модела и облика тог уређења; погрешна унутрашња политика и имплозија друштвеног и државног система; погрешна политичко-територијална подела земље, превелика децентрализација и (кон)федерализација земље и бујање сецесионизма, националног и регионалног сепаратизма и аутономаштва, и отцепљење појединих делова државне територије. Веома значајну улогу у рушењу и пропадању једне државе имају и стварање и разорно деловање субверзивних организација и покрета, тајних организација и завереничких група, верских секти и невладиних организација које се финансирају из иностранства, и, особито, сепаратистичко-терористичких организација и незаконитих војних формација и њихово ангажовање и присиљавање законите владе да удовољи захтевима терориста. Дезинтеграцији државе доприносе и декаденција елита и горњих слојева становништва, неспособна власт (државна, политичка, војна) и правни хаос и анархија у држави, корупција и организовани криминал, религиозни фанатизам, прогони политичко-идеолошких неистомишљеника, и друго.

Произилази да држава може постепено и нагло да ослаби и пропадне толико да нестане с историјске позорнице. Наведени разлози или узроци опадања снаге и моћи и нестанка једне државе тесно су повезани и разорно и рушилачки делују (појединачно и кумулативно). Држава може да нестане на разне начине: дисолуцијом; самораспуштањем и распадањем; разбијањем спољним агресивним ратом и и унутрашњим оружаном сукобима (грађански сецесионистички рат, оружана побуна, међуетнички и међуверски рат, масовни сепаратистички тероризам, итд.), уз инострано оружане и друго мешање и ин-

тервенцију на страни сецесиониста и терориста; освајањем и анексијом у целини или по деловима и цесијом државне територије; револуцијом и државним ударом – када „револуционари“ и превратници спроведу нову и накарадну политичко-територијалну поделу земље ради задовољења својих прохтева и захтева иностраних помагача и тиме пониште све дотадашње тековине и вредности; диктатом и ултиматумом суперсиле или групе водећих великих сила или војног блока и међународним уговором о миру и расподели плена, као и уништењем, изумирањем и масовним бежањем или прогоном огромне већине становништва или његовим принудним пресељењем и напуштањем државне територије. Постоје и могућности да се територија једне државе укључи у територију друге државе, затим да се подели између других држава или да се по деловима припоји новонасталим државама сукцесорима, с тим да држава претходница престане да постоји, итд.

Закључак

Геополитика као наука указује да је држава главна геополитичка јединица, живи геополитички организам и животна друштвено-територијална целина и заједница чији је циљ владавина закона, благостање и слобода свих држављана, стицање и јачање моћи, и трајан опстанак и напредак у међународном геополитичком систему. Настанак и развој, суноврат и нестанак једне државе је, више или мање, објективан историјски процес, у којем су најзначајнији политика и политичко делање владајућег политичког субјекта који обавља државну власт, политичка воља и понашање становништва које насељава државну територију и, особито, спољна политика и практично понашање великих сила и војних блокова и суседних земаља према тој држави, као и укупан однос снага у светском геополитичком систему и друге спољне и унутрашње околности.

У геополитичкој теорији државе делују одређене законитости: законитост настанка државе; законитост раста и развоја или успона државе; законитост све веће интеграције (па и дезинтеграције) у држави; законитост прелажења од хетерогених стања ка хомогеним стањима у држави, и обрнуто; законитост узајамног деловања власти, територије и становништва; законитост самоодржања своје егзистенције; законитост борбе државе за опстанак с другим државама (та борба је понекад повезана с борбом за простор и с борбом за превласт); законитост акције и реакције у држави – првенствено у сложеној и мултиетничкој и мултиконфесионалној држави; законитост односа снага у држави и у светском геополитичком систему; законитост сталних промена свега постојећег и други закономерни односи и принципи. Те законитости су стохастичке природе и њихово испољавање и деловање умногоме зависе од геополитичког положаја, стабилности и снаге државе, затим од понашања великих сила и војних блокова према тој

држави, научно-техничког и технолошког развоја и других услова и чинилаца.

Велике силе и богате земље имају привилегован положај у светском геополитичком систему, док се бројне неразвијене земље или земље у развоју и мале земље налазе у подређеном, а неке од њих и у неоколонијалном положају. Велике силе и њихови војни савези „балансирају“ и одређују права и обавезе, величину и облик територије и границе појединих малих и средњих држава, па чак и унутрашњу административну или политичко-територијалну поделу, с различитим статусима федералних и других административних јединица, уставни поредак и економски систем, специјална права националних мањина мимо свих норми и стандарда и друга унутрашња питања тих држава. Дакле, трајање и будућност појединих малих и „слабих“, па чак и неких средњих држава у новом светском геополитичком систему, с доминацијом Сједињених Америчких Држава, неизвесни су и несигурни, независно од важећих међународноправних и политичких аката којима су загарантовани равноправност, суверенитет и територијална целокупност свих држава.

Интегрални систем одбране и безбедности Савезне Републике Југославије

УДК: 355.45:355.43](497.1)

Доц. др *Винко Пандуревић*, генерал-мајор

Процеси демократизације у Србији и СР Југославији условили су потребу великих реформи на унутрашњем плану и одговарајуће процесе глобализације и интеграције на спољњем плану. Наиме, обликовање и изградња одговарајућег система одбране и безбедности у СРЈ, односно вођење одбрамбене и безбедоносне политике, посебан је изазов. Недостатност досадашњих решења у политици одбране и безбедности и неминовност укључења СРЈ у светске и европске интеграције условили су изградњу посве новог система одбране и безбедности.

У обликовању нове одбрамбене и безбедоносне политике СРЈ треба поћи од виталних националних и државних интереса. При томе, одговарајућу одбрамбену и безбедоносну политику такође треба сматрати националним интересом, као и сагледавање геополитичких становишта система одбране и безбедности, односно дефинисање новог геополитичког кода СР Југославије. Систем одбране и безбедности СРЈ мора да буде интегралан, тј. целовит на унутрашњем плану, и интегрисан, на одговарајући начин, у европску безбедоносну политику, односно мора да буде компатибилан с општеприхваћеним решењима и стандардима у Европи и свету у области одбране и безбедности.

Увод

Светски процес глобализације и европски процеси интеграције неминовно доводе до великих промена у укупним међународним односима, како на политичком, геополитичком и економском, тако и на одбрамбеном и безбедоносном плану. То намеће потребу за редефинисањем и колективних, и националних система безбедности. Редифинисање, односно реформација или усвајање новог концепта безбедоносне политике, посебно је изражено у друштвима која су у транзицији, а Савезна Република Југославија и Србија, свакако, очит су пример друштва тог типа. У вези с тим, неопходан је свеобухватан концепт редифинисања основа система и критички приступ веома сложене проблему транзиције.

Суштина досадашњег система одбране и безбедности која се огледала у делимичном или потпуном негирању концепта из периода самоуправљања и „подруштвљености” виталних функција државе, делимичном преузимању одређених решења из тог концепта и

покушајима некритичког усаглашавања старих решења и потреба и захтева новог времена мора да буде реформисана или замењена потпуно новим концептом.

Процес демократских промена у СР Југославији, започет признавањем и имплементацијом изборних резултата савезних избора одржаних 24. септембра 2000, показује да је већина грађана увидела да се национално-државни интерес не може остварити без демократије и интеграције у Европу и остали модерни свет. Дакле, услов опстанка и развоја јесте интеграција СРЈ у европске структуре. Поновно успостављање дипломатских односа с развијеним земљама Запада, пре свега са чланицама НАТО-а, са којима су ти односи прекинати у току агресије НАТО-а на СРЈ, као и добросуседских односа са земљама из окружења, те повратак у Уједињене нације и ОЕБС, као и развијање стабилних политичких и економских односа с ЕУ и укључивање у Пакт за стабилност Југоисточне Европе, спољни су оквир за потпуно нову позицију СРЈ у међународним односима, што намеће и потребу за прихватањем новог концепта одбране и безбедности. По систем одбране и безбедности нису мање значајне промене које ће се неминовно десити у процесу транзиције како на политичком, економском и социјалном, тако и на вредносном плану. Значи, нови концепт система одбране и безбедности налази се између два пола, између захтева за редефинисањем безбедносне политике земље који ће се неминовно појавити, с новом међународном позицијом СРЈ, односно с редефинисањем геополитичког кода, и промена на унутрашњем плану које ће уследити као последица процеса транзиције.

У конципирању новог система одбране и безбедности или нове безбедносне политике СРЈ наћи ће се између захтева међународне заједнице и потребе да заштити виталне националне интересе, односно да их измири са захтевима заснованим на новим геополитичким мапама, које настају у свету под утицајем општеприхваћених вредности западног грађанског друштва, као наводне цивилизацијске вредности, којима се потискују и скривају културно-етничке и националне поделе. Испод званичне мапе државне поделе света и испод званичних мапа унутрашње поделе држава доиста се налазе дубље скривене мапе.

Обликовање нове безбедносне политике СРЈ, дакле, јесте стратегијски, државни интерес на почетку 21. века. Тај процес ће бити двојако условљен: укупним међународним односима у свету и међународним положајем СРЈ, пре свега степеном њене интеграције у светске токове, и транзиционим променама унутар земље.

Под појмом безбедносна политика, чији практични, оперативни израз треба да буде одговарајући систем одбране и безбедности, треба подразумевати политику и мере државних органа на заустављању и овладавању насиљем које има стратегијске димензије. Безбедносном политиком се, у основи, дефинише начин заштите од насиља ко-

је би утицало на суштинско функционисање државе и угрожавало опстанак народа и свих грађана земље. У садашње време, у свим областима живота грађани су суочени са питањима безбедности. То се, пре свега, односи на претње, опасности, ризике и појаву неких тенденција којима се наноси штета њиховим интересима. То се може односити на друштвену сигурност, сигурност околине, економску сигурност, сигурност од криминала и на војну сигурност. Наиме, држава одговарајућом безбедоносном политиком обезбеђује грађанима сигурност, што је један од њених примарних задатака.

Вођење безбедоносне политике или обликовање таквог система одбране и безбедности не сме да буде ограничено само на уски војни део због промена односа на међународном плану, као и промена унутар друштва. Држава мора да покаже да на основу своје безбедоносне политике ради на томе да удовољи стварним потребама сигурности својих грађана.

Безбедоносна политика и национални интереси

У етимолошком смислу, појам *интерес* потиче од латинског глагола *interesse, interesum*, чије је првобитно значење *бити између* (*interesse*), али и *правити разлику, тицати се, бити од значаја*.

Израз интерес сада се користи у свим значајним европским језицима и добио је мноштво разноврсних значења. На пример, у докторској тези Андреје Милетића¹ наводе се следећа значења израза интерес: 1) право или захтев за нешто; 2) удео или учешће у нечему; 3) профит, благостање, корист; 4) група људи која има заједнички интерес у индустрији, занимању или ствари; 5) друштвени или политички утицај; 6) осећање усмерености, брига или занимање за нешто (способност да се изазове такво осећање, нешто што изазива такво осећање), и 7) значај, последица.

Често се у југословенској литератури синтагма *национални интереси* користи заједно са синтагмама *националне вредности* и *национални циљеви*. Термин *вредност* може да се односи на интересе, задовољства, наклоности, преференције, дужности, моралне обавезе, жеље, потребе, нужности итд. У социологији и политичким наукама тај појам се употребљава у смислу интереса, идеологије, морала, обичаја, норми, ставова, аспирација, обавеза, права и санкција.

Национални интерес се често схвата као израз „општих и континуираних циљева за које се нација бори“.² Најчешће је реч о циљевима који се односе на потребу друштва за сигурношћу од агресије, за развојем вишег стандарда живота и за одржавањем услова за нацио-

¹ А. Милетић, *Концепт националног интереса у америчкој теорији међународних односа и њихова општетеоријска вредност*, ФПН, Београд, 1977, стр.83.

² Исто, стр.233.

налну и међународну стабилност. Циљеви су конкретизација националних интереса. Непосредни циљеви су конкретизација општих и развојних циљева, тј. конкретизација националних интереса, посебних облика у којима се они осећају и изражавају зависно од друштвених вредности, тежњи и очекивања народа, као и од географског положаја државе, историјских искустава одређеног народа итд. Национални интерес се може схватити као коначни трајни циљ који се реализује кроз мноштво непосредних и краткорочних циљева, тако да се добија следећи редослед: *национални интерес - дугорочни и средњорочни циљеви - непосредни циљеви - акција*.

Национални интерес као објективна категорија посебно је изражен у *реалистичком схватању* и у оквиру *теорије система*. Реалистичко схватање националног интереса карактерише одређење националног интереса „терминима силе“. Према реалистичкој школи, национални интерес је нешто објективно, независно од воље и жеље државника, којима се намећу заштита и унапређење тог интереса, што их приморава да мисле и делују на одређени начин, чак и против својих убеђења. Суштина реалистичког схватања је најбоље изражена кроз став да објективној снази националног интереса не може избећи ниједан рационалан човек.

Критикујући „утопизам“, „легалizam“ и „морализам“, реалистичка теорија се, пре свега, односи на минималну заштиту националног интереса, пре свега његовог чврстог језгра (тј. на очување државе, нације, њене територије, институција и културе). У неизбежном и вечитом рату свих против свих, државе, односно њихови управљачи, морају трезвено, без претераног или икаквог вођења рачуна о својим или туђим осећањима, моралним обзирима, правним нормама и идеолошким опредељењима, да воде превасходно рачуна о томе да сила којом располажу, у свеукупној „расподели силе“, не буде слабија – по могућности, требало би да буде јача – од силе других, првенствено непријатељских држава, односно нација.³

У реалистичкој теорији национална моћ се односи на: 1) географију, као најстабилнији елеменат националне моћи; 2) природне изворе, под којима се подразумевају извори хране и сировина, као други релативно стабилан елеменат; 3) индустријски капацитет; 4) војну спремност, под којом се посебно подразумева војна технологија, војно вођство, квантитет и квалитет оружаних снага; 5) становништво, по-

³ Полазећи од схватања реалистичке школе, САД дефинишу своје националне интересе као стварање таквог односа снага у свету којим ће обезбедити: 1) равнотежу снага у Европи, односно чиме се обезбеђује да се ниједна европска држава или група држава не издигне и угрози јединствену позицију САД као силе хегемона без ривала у западној хемисфери; 2) одржавање снага равнотеже у Азији, чије би нарушавање имало сличне последице. „Равнотежа снага“, према америчком схватању, у ствари, није никаква равнотежа, јер експлицитно обезбеђује доминантну позицију САД без могућности стварања ривалске силе у свету.

себно број и тенденција развоја; 6) национални карактер; 7) национални морал, укључујући, као одлучујуће чиниоце, квалитет друштва и владе; 8) квалитет дипломатије, најважнији, иако нестабилан, елемент националне моћи, њен „мозак“; 9) квалитет владе, који се огледа у добром уравнотежењу материјалних и људских извора земље и спољне политике, у равнотежи између различитих расположивих извора и обезбеђењу народне подршке владиној спољној политици.⁴

Наведени елементи националне моћи истовремено су основ интегрисаног система одбране и безбедности, односно услов за вођење ефикасне безбедоносне политике.

Према системској теорији национални интерес, став и понашање националних актера зависе од природе, односно од модела међународног система, и од типа самог националног актера.

Субјективно схватање националног интереса резултат је „доношења одлука“ основних субјеката система међународних односа – државе, односно нације државе, тачније оних који у њихово име доносе одлуке и начин на који то чине. Субјективно схватање националног интереса најбоље се огледа кроз *анализу доношења одлука*. Према том схватању, у процесу доношења одлука које имају национални значај нису важне стварне околности, процеси, чињенице са којима се сучава држава као субјекат међународних односа, него како они изгледају виђени очима доносилаца одлука. Отуда се и национални интерес појављује као субјективна пројекција доносилаца одлука: национални интерес је оно што они мисле да јесте. Стварност је, у суштини, сведена на мисао о њој. Дакле, није битно какве су реалне, објективне околности у којима делују и доносе одлуке доносиоци одлука, већ како их они виде и шта они о њима мисле. У том случају држава се своди на људе који њом управљају и доносе званичне одлуке у њено име, па отуда и констатација: „држава то су њени доносиоци одлука“.

Погубност таквог схватања националног интереса може да се докаже бројним примерима из праксе, када су одлуке званичних државника доводиле до поразних резултата по нацију и државу. На основу субјективних схватања обликује се и одговарајући систем одбране и безбедности националних интереса, па је очигледно да само јасно одређени и изражени национални интереси могу адекватно да се заштите кроз систем одбране и безбедности. Односно, само што ће тај систем бити реално обликован и ефикасан у пракси.

Сви национални интереси немају исти значај, па треба утврдити приоритете, посебно с обзиром на ограничена средства за њихову заштиту, односно остварења. У спољној политици сваке земље треба да се установи приоритет између извесног броја интереса, иако је реч о интересима који су посебно вредни и значајни, али чак и светској сили недостају средства за остварење свих интереса. Све врсте национал-

⁴ А. Милетић, *исто*, стр.158.

них интереса, према важности, могу да се сврстају у две велике групе: 1) витални (најважније - примарне) национални интереси; 2) сви остали, мање важни – секундарни интереси.

О томе који су витални, односно најважнији национални интереси постоје неслагања и терминолошка и у вези с њиховом садржином. Међу виталне интересе спадају *национални опстанак*, односно самоочувања, затим *национална безбедност*, *независност* и *територијални интегритет*. Та два последња интереса, иако се најчешће наводе самостално, укључени су као саставни елементи националног опстанка и безбедности.

Национални опстанак и *националну безбедност* скоро сви теоретичари сматрају најважнијим националним интересима. Код неких аутора та два појма се међусобно разликују, док неки аутори не праве између њих разлику, већ их разматрају као јединствен појам – као опстанак, односно самоочување. Формула националног интереса постала је синоним са формулом националне безбедности.

Најчешће се под националном безбедношћу, која се користи као најшири појам, подразумева национални опстанак, односно, пре свега, очување територијалног интегритета, политичке независности и основних државних институција, али и способност нације да преживи. Под националном безбедношћу, као значајним националним интересом, подразумева се таква безбедност да нација не мора да жртвује животне интересе да би избегла рат иако је у стању да их, у случају изазова, одржи помоћу рата. Такође, под националном безбедношћу се подразумева одсуство претњи по стечене вредности (објективни елеменат) и одсуство страха да ће те вредности бити нападнуте (субјективни елеменат). У најширем смислу, национална безбедност треба да обухвата одсуство, или барем такву природу и ниво претње по опстанак и независност нације (државе) који се могу сопственим и, евентуално, савезничким и другим средствима (колективна безбедност) отклонити, и, у вези с тим, одсуство страха, односно осећање спокојства. Постоје два схватања националне безбедности. Према једном, национална безбедност је првенствено, или искључиво, проблем саме нације, односно државе, тј. њене способности да заштити неке или све своје вредности, да без штете по себе избегне рат или да га победоносно заврши. Према другом схватању национална безбедност је одсуство претњи, односно таква међународна констелација снага да не постоји опасност од угрожавања државе.⁵ Значи, односи се на претежно спољне чиниоце.

⁵ Национална безбедност се толико широко тумачи и схвата да постоји снажна тенденција у међународним односима да се сви други циљеви правдају потребама националне безбедности или да се свODE на њу, тако да се под термином „безбедност“ подразумевају различити циљеви и веома различите политике могу да се сматрају

Као објекти заштите и обезбеђења на које се односи појам безбедности, односно опстанка, најчешће се наводе три значајна елемента међународноправног појма државе: сувереност, територија и становништво.⁶

Када је реч о очувању суверенитета као елемента националне безбедности, с аспекта националног интереса, веома је значајно очување националне државе и њене независности без везивања за било који политички, економски или културни систем, јер тај интерес надмашује очување политичких институција одговарајућег система и владајуће идеологије. Гаранција за очување националних вредности, укључујући сам физички опстанак, јесте национална држава, која мора да бити суверена.

Заштита територијалног интегритета се сматра елементом у „највитаљнијег националног интереса“ – самоочувања држава, као и безбедности. Очување целине државне територије један је од битних елемената националне безбедности. Постоје различита схватања територијалног интегритета: од схватања да због територије коју треба бранити треба штитити и суседне или друге стратешки важне области, или једноставно чувати постојеће територијалне границе, до схватања према којем је допуштен губитак дела територије, уз услов да се очува „не сводљиви минимум“ територије неопходне за опстанак и државни суверенитет.

Трећи елемент националне безбедности јесте заштита становништва. Наиме, очување државног суверенитета је бесмислено уколико су изгубљени целокупно становништво и територија. Према неким схватањима, допуштено је да се већи или мањи део становништва „жртвује“ да би се заштитили државни суверенитет и територија.

Геополитички аспекти система одбране и безбедности

Веома је важно посматрање интегралног система одбране и безбедности геополитичког становишта. Наиме, у западним демократијама преовлађује схватање да ће све већа међузависност народа и глобалне економске снаге довести до прогреса, проширити благостање, укинути границе и отклонити узроке сукоба. Слобода кретања капитала, као основно средство остваривања тих циљева, често се доживљава као нека природна законита сила којој се не може супротставити. У таквим схватањима, која имају и карактер идеологије, занемарују се политичке, идеолошке и културолошке разлике, чак покушавају и да се негирају, и оповргавају неравномерни и дивергентни обрасци ге-

политикама безбедности. Такво схватање националне безбедности је посебно карактеристично за Сједињене Америчке Државе.

⁶ То је посебно изражено у америчкој теорији с обзиром на то да је концепт националног интереса преваходно окренут држави и у већини случајева изједначен с концептом државног интереса.

ополитичког и друштвеног развоја. Универзално друштво с једнаким правима и могућностима за све људе јесте утопија. Зато државе које су преузеле одговорност за стање у појединим подручјима, односно у државним границама, морају да штите грађане од унутрашњих и спољашњих опасности. Изградња властитог система одбране и безбедности за сваку земљу је стратешки циљ. Тај систем према унутрашњим модалитетима треба да буде интегралан, а у односу на међународно окружење треба да се интегрише у одређене колективне системе безбедности или да буде са њима компатибилан.

Три (односно четири) географски концентрисане области између којих се крећу светска трговина и инвестиције, и која одређују тиме и глобални концепт и систем политике безбедности, јесу Северна Америка, западна Европа, Јапан и Руска Федерација, чија се моћ и значај не могу негирати. Та подручја, према бројним критеријумима, чине „језгро светског система“. Различити институционални и организациони облици испољавања безбедносне политике у „језгру светског система“ непосредно детерминишу и безбедносну политику других земаља и делова света. Стога се у обликовању одговарајућег система одбране и безбедности, морају уважити одговарајући геополитички сценарији које намеће „језгро светског система“.

Један од могућих сценарија те врсте јесте подела света на три велика блока. Тенденције у правцу азијско-пацифичке економске кооперације могле би коначно да доведу свет у ситуацију да Атлантук буде простор који раздваја две огромне коалиције: Европу и њене савезнице и америчко-азијску коалицију. У том случају интереси Русије у Европи и Азији били би толико различити да би Русија могла да балансира између два блока или би могла да их растави на два или више делова. Ширење утицаја ЕУ на исток и југоисток чини основ политичке безбедности ЕУ, која би се налазила у источним деловима Медитерана.

Други сценарио геополитичких померања јесте започето ширење НАТО-а у Европи, чиме се јачају везе између Европе и Америке. Према том сценарију главна линија поделе света пролазила би преко евроазијског континента, или између Кине и Русије. У случају негативних ефеката слободне трговине, пораста криминала и тероризма и немогућности да се те појаве контролишу, и ако, истовремено, не би уследило приближавање Кине западном систему, дошло би до враћања концепту и политици велике силе. Такав сценарио би значајно поновно учвршћивање граница, одлучујућу улогу великих сила у међународним односима, уз занемарљиву улогу малих земаља, и враћање на основе старе геополитике с јасним сферама утицаја.

Због геополитичких померања, било у правцу наведених сценарија или у неком другом правцу, веома је актуелна контрола територије и заштита становништва од спољашњих и унутрашњих претњи. Без обзира на уверење да је национална држава сувише мала јединица

да би била компетентна, као и на схватања о преимућству и значају панподручја континенталних размера за ефикасније обликовање и функционисање безбедоносне политике, остаје отворено питање где почиње одговорност за обезбеђење заштите: на нивоу уније или на нивоу њених субјединица.

На обликовање безбедоносне политике и изградњу одговарајућег система одбране и безбедности наше земље несумњиво утиче наслеђе биполарног света и постојећи општи светски систем једне хегемоније. Ширење НАТО-а, као једине војне алијансе, индиректно или директно подстиче поједине земље на сарадњу са тим савезом у обликовању своје безбедоносне политике, као и Русију да спречи његово ширење на исток, уз истовремени покушај да задржи утицај на неке суседне земље.

Очито је да је у обликовању геополитичког светског поретка пресудан утицај политике, привреде и културе, док је утицај географије посредан, па се и утицај геополитичког светског поретка на обликовање безбедоносне политике појединих земаља манифестује преко основних детерминаната геополитике.

Геополитички аспект интегралног система одбране и безбедности посебно се огледа кроз геополитичко понашање земље. Наиме, велике промене у међународној заједници, тј. промене на спољном плану, чине да СРЈ, у оквиру демократских процеса, мора редефинисати своје позиције како би одговорила на нову ситуацију, односно на нова очекивања. Другим речима, СРЈ мора да одреди своје ново место у односу на остале земље. Геополитичка димензија свести о позицији једне земље често се назива *геополитички код*⁷, под којим се подразумева субјективно схватање сопственог положаја, интереса, циљева, могућности, претњи итд. Неспорно је да се позиција СРЈ у међународним односима у веома кратком временском периоду значајно променила, па је сасвим оправдано редефинисање геополитичког кода наше земље. Тај први корак мора да се настави другим кораком, под којим се подразумева унапређење позиција земље, промоција унутрашњег развоја и економске моћи, као и конкурентност, што значи и редефинисање система одбране и безбедности. Да би се достигао степен потпуне стабилности како на међународном, тако и на унутрашњем плану неопходан је и трећи корак: уједињење земље у културном погледу и изграђивање духа заједништва. Након тих фаза могуће је говорити о проширењу сфера утицаја и интереса земље, што би био четврти корак у геополитичком понашању.

⁷ О. Туоми, *Нова геополитика*, Школа националне одбране, Београд, 2000, стр. 22.

Интегрисаност система одбране и безбедности Савезне Републике Југославије у систем европске безбедоносне политике

Резултат започетих демократских процеса у земљи требало би да буду радикалне промене међународне позиције наше земље у свету и њено активно укључивање у одговарајуће светске интеграције (пре свега, европске) како политичког, тако и економског, односно одбрамбеног и безбедоносног типа. Не прејудуцирајући форме, начине и садржај тих процеса интеграција, односно партиципације наше земље у тим интеграцијама било као посматрача, придруженог члана или пуноправног чланства, они ће се неминовно одразити на концепт система одбране и безбедности земље.

Европски интеграциони процеси у последњој деценији 20. века резултирали су стварањем нових форми интегрисаног деловања. Европска унија својим спољнополитичким деловањем значајно утиче на обликовање међународних односа. У тим спољнополитичким процесима, поред економских, политичких и других, посебно су видљиви и елементи испољавања војне моћи и одбрамбене и безбедоносне политике.⁸ На тлу Европе, осим европских интеграција, постоје и интеграције светског карактера и значаја, као што је војно-политички савез НАТО-а, који с аспекта безбедоносне политике Европе и света има највећи значај. Безбедоносна политика Европе углавном се заснива на НАТО-у као војно-политичком савезу који креира укупне односе у свету у скоро свим сферама деловања. Безбедоносна политика Европске уније и НАТО-а детерминише одбрамбену политику не само својих чланица него и свих осталих, посебно европских земаља. Ради проширивања свога утицаја изван оквира одређених у чл. 5 Вашингтонског уговора НАТО креира посве нове моделе и пројекте за своје деловање, један од таквих пројеката јесте и Програм „Партнерство за мир“.

Повратак СРЈ у Организацију за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) значи и преузимање одговарајућих обавеза, предвиђених у документима ОЕБС-а, као и стицање одређених права. Обликовање интегралног система одбране и безбедности СРЈ и његова компатибилност и интегрисаност у европске безбедоносне интеграције подразумева поштовање и провођење политичко-војних аспеката безбедности усвојених на Конференцији о безбедности и сарадњи у Европи у децембру 1994 (52 државе) у Будимпешти. Значи, систем одбране и безбедности СРЈ мора да буде постављен на новим основама, уз ува-

⁸ Идејна и прагматична димензија интеграцијских процеса на тлу Европе може, условно, да се посматра кроз три периода: 1) период идеја утописта и прогресиста; 2) период покрета за уједињење Европе у првој половини 20. века; 3) период sukcesивне реализације у другој половини 20. века.

жавање усвојених норми ОЕБС-а у вези с политиком моћи и употребе оружаних снага на унутрашњем и спољном плану. Да би систем одбране и безбедности СРЈ био интегрисан у европску безбедоносну политику морају се уважавати и примењивати одређени стандарди утврђени у документима ОЕБС-а: 1) обим и величина војних снага, који се утврђују и контролишу различитим механизмима, као што су Мере и изградња поверења у Хелсиншком коначном акту, Конференција у Штокхолму о мерама за изградњу поверења и безбедности и разоружању у Европи, Преговори о мерама за изградњу поверења и сигурности у Бечу, Преговори о конвенционалним снагама у Европи и Форум за безбедоносну сарадњу у Бечу. За нашу земљу и њен систем одбране и безбедности посебно су значајне мере регионалне контроле наоружања у Југоисточној Европи; 2) организација властитих војних снага према одредбама међународних закона и међународних стандарда; 3) демократска контрола војске и других снага моћи (обезбеђење парламентарног одобравања буџета одбране и политичке неутралности оружаних снага, прецизно дефинисање улоге и мисије оружаних снага и обезбеђење деловања оружаних снага једино унутар уставног оквира, и 4) ограничена унутрашња употреба војних снага.

Интегрисање система одбране и безбедности СРЈ у европску безбедоносну политику не подразумева неминуовно приступање некој од организација тог типа, она може да се оствари и кроз компатибилност властитог система одбране и безбедности са светским стандардима из те области. Повратак СРЈ у ОЕБС веома је значајан, и то не само с аспекта политике одбране и безбедности, него и због много ширег државног деловања на међународном плану.

Одлука о приступу Програму „Партнерство за мир“ у НАТО-у или у неку другу одбрамбену асоцијацију у Европи или свету треба да буде резултат укупне политике земље на унутрашњем и међународном плану и да одговара остваривању виталних националних интереса.

Суштина интегралног система одбране и безбедности Савезне Републике Југославије

Изградња интегралног система одбране и безбедности СРЈ витални је национални интерес јер од ње директно зависи национални опстанак, односно самоочувања, национална независност и територијални интегритет. Без обзира на то да ли ћемо се укључити у неки од система колективне безбедности, односно у неки од војно-политичких савеза, или у неку од њихових асоцијација, склопити поуздано савезништво, и слично, неопходна је изградња интегралног система одбране и безбедности компатибилног са светским стандардима.

У формулисању безбедоносне политике, односно у обликовању интегралног система безбедности СРЈ свакако се не полази од нуле. У

СРЈ постоји одређена безбедоносна политика и њена средства, али нове околности налажу радикалне промене. Међутим, поставља се питање колико је потребно одржати континуитет, а колико увести промена. Квалитет система одбране и безбедности, начелно, зависи од степена његове прилагођености средини. То значи да треба да одговара реалним и предвидливим претњама, опасностима и ризицима, и да нема само одбрамбени карактер, него да пружа прилику за трајно унапређење безбедоносне ситуације. Безбедоносна политика која развија и одговарајући систем одбране и безбедности мора да буде укорењена у становништву.

Приликом обликовања интегралног система одбране и безбедности неопходно је да се дефинишу основни циљеви који желе да се постигну, односно мора се поћи од његовог функционалног аспекта тог система. Он мора да буде обликован тако да гарантује одбрану територијалног интегритета, заштиту суверенитета, заштиту уставног поретка, заштиту становништва и материјалних и других добара. Дакле, реч је о систему одбране и заштите који је у функцији остварења виталних националних интереса.

На интегралност, односно целовитост система одбране и безбедности СРЈ указују и чиниоци, односно детерминанте које непосредно или посредно утичу на његово обликовање, његову структуру и функцију. У досадашњим системским решењима одређени чиниоци су се подразумевали, али нису били јасно одређени као такви и нису консеквентно изведени.

Основни чиниоци који детерминишу систем одбране и безбедности јесу: 1) спољна политика СРЈ, која мора да обезбеди стабилност земље на међународном плану, уважи објективно стање у међународним односима, дефинише *геополитички код* и одреди јасне поступке у свим фазама геополитичког понашања земље, односно степен и обим међународног учешћа у европским и светским интеграцијама, чиме ће обезбедити међународну компоненту система одбране и безбедности. Спољна политика треба да одреди степен обавеза земље према међународној безбедности, као и обим међународне сарадње у пословима који се тичу безбедности, и да прилагодити сопствена средства безбедоносне политике променама околности; 2) вођење унутрашње политике у области система одбране и безбедности, што подразумева јасно дефинисање надлежности и обавеза појединих државних органа, процену стања друштвене (не)стабилности, односно унутрашње конфликтности друштва, оцену положаја националних мањина и њихове лојалности према одбрани СРЈ, однос Србије и Црне Горе према одбрани СРЈ, перспективе косовско-метохијске кризе и њене импликације на војно-политички положај СРЈ, праћење социјалних прилика у земљи, јачање друштвеног угледа војног позива, као и угледа ВЈ и МУП-а, утврђивање положаја друштвених организација у систему одбране итд.; 3) дипломатија у функцији одбране, која треба директно

да утиче на међународни положај и углед земље; 4) развој војних доктрина НАТО-а, ЕУ, РФ и суседних земаља; 5) савезништво, које треба посматрати реално као резултат интереса стране која пружа савезничку помоћ; 6) физиономија савременог рата и оружане борбе; 7) облици неоружаног угрожавања СРЈ; 8) искуства из савремених ратова, као и искуства из агресије НАТО-а на СРЈ и искуства из рата у БиХ (РС); 9) геостратегијски и војно-политички положај СРЈ, односно утицај најзначајнијих чинилаца међународне заједнице, непосредног окружења и карактеристика простора СРЈ као потенцијалног ратишта; 10) ресурси земље (демографско-становништво, природна богатства, модерне технологије, војна снага, политичка моћ и економска моћ); 11) развој система цивилне одбране; 12) информативна делатност и психолошко-пропагандно деловање у области одбране; 13) систем оспособљавања за одбрану (едукација кадра државне управе најодговорнијег за послове одбране, едукација кадра у великим привредним системима и цивилној заштити, заступљеност наставних садржаја из области одбране и безбедности у школским и високошколским установама, школовање кадра на Факултету цивилне одбране за потребе одбране и безбедности, оспособљавање грађана, развијање патриотизма и утицај на јавно мњење); 14) традиције и морал народа СРЈ, посебно традиција као конституенс националног идентитета; 15) мултиконфесионални карактер СРЈ; 16) политички плурализам; 17) грађани у иностранству и дијаспори у систему одбране и безбедности; 18) инспекцијски послови и надзор у систему одбране и безбедности; 19) нормативно-правно регулисање у систему одбране и безбедности (Закон о одбрани, Закон о војсци, примена међународних норми из области међународног ратног и хуманитарног права итд.).

Систематизација основних чинилаца система одбране и безбедности указује на сложеност и мноштво мера и поступака бројних субјеката у држави и друштву у функцији заштите виталних националних интереса. Интегрални систем одбране и безбедности почива на јединственим основама које у области одбране и безбедности утврђује држава, а реализују га различити друштвени субјекти, почев од грађанина до највиших државних органа, према предвиђеним нормативним решењима. Безбедоносна политика је политика државе. То је политика за све грађане. Интегрални систем одбране и безбедности треба да се заснива на компромисима, јер да би безбедносна политика била одржива, мора да има широку подршку грађана. Она настаје као резултат консултација, компромиса и консензуса, а потом њена реализација постаје обавеза и неминовност утврђена одговарајућом законском регулативом.

Уважавајући наведене аспекте интегралног система одбране и безбедности СРЈ, као чиниоце који га детерминишу, у процесу његовог обликовања било би потребно се придржавати следећих смерница: 1) *Безбедност кроз сарадњу* као генерална упута, која изражава

чињеницу да је актуелна ситуација детерминисана опасностима које превазилазе границе државе и које могу бити превладане међународном сарадњом; 2) стратегија функционисања система одбране и безбедности треба да почива на два стуба – на флексибилној употреби сопствених средстава безбедоносне политике унутар СРЈ и на међународној сарадњи; 3) систем мора да буде гарант безбедности земље и у случају радикалне промене геополитичких прилика у свету, односно приступ одређеним колективним или коалиционим системима безбедности не сме да буде последица унутрашње слабости и властите неадекватности да се заштите витални национални интереси. Ступање у одређене колективне системе безбедности и компатибилност властитог система са светским стандардима и безбедоносним системима не треба схватити као препуштање властите судбине у руке других, него као активну сарадњу у „светском систему безбедности“, и 4) систем попуне оружаних снага треба преиспитати и ускладити с насталим унутрашњим и међународним околностима.

У вези с интегралним системом одбране и безбедности СРЈ требало би уважавати следеће претпоставке ради смањења ризика у будућности по безбедност земље: 1) властите задатке у области одбране и безбедности, како на унутрашњем, тако и на спољном плану, земља мора слободно да одређује, без обзира на евентуалне претње или употребу директног или индиректног насиља; 2) мора се обезбедити неопходна заштита становништва и његових основних потреба од egzистенцијалних опасности, и 3) треба доприносити миру изван граница СРЈ, као и изградњи демократске међународне заједнице засноване на вредностима којима доприноси и наша земља.

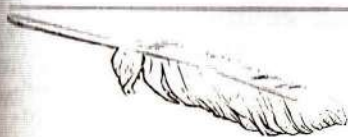
Закључак

Започети процеси демократизације у Србији и СР Југославији, транзиционе промене у друштву, потреба за сталном безбедношћу државе и друштва и нагомилани нерешени проблеми у области одбране и безбедности у СРЈ основни су разлози за покретање процеса редефинисања система одбране и безбедности.

Креирање безбедоносне политике је сложен и захтеван процес, за који је потребно одређено време. Заштита виталних националних интереса, транзициони карактер политичког и економског система земље, и неопходна међународна сарадња и укључивање у европске и светске интеграције, наметаће карактер система одбране и безбедности Србије и СРЈ на прагу 21. века. Несумњиво, тај систем мора да буде интегралан на унутрашњем плану и интегрисан у одређену безбедоносну политику Европе, као и компатибилан са светским стандардима у области одбране и безбедности. Основ одрживе и ефикасне безбедоносне политике није у интелектуалној оштроумности, већ у околностима. Промена околности захтева промену реакција, а изнад свега су неопходни консултације, компромиси и консензус.

Литература:

1. М. Стишовић, *Савезништво у функцији заштите националних интереса Савезне Републике Југославије*, „Војно дело“, бр. 1/2001.
2. Ц. Цатрина, *Обликовање нове безбедоносне политике – случај Швајцарске*, Семинар о демократској контроли безбедоносне политике и оружаних снага, Сарајево, 1999.
3. М. Ковач, *Теоријске основе израде доктринарних докумената*, „Војно дело“, бр. 1/2001.
4. В. Пандуревић, *Основни доктрине одбране Републике Српске*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1999.
5. В. Пандуревић, *Национални интереси као исходиште војне доктрине*, ГШ ВЈ, ШНО, Београд, 2000.
6. Група аутора, *Партнерство за мир и Савезна Република Југославија*, Институт за геополитичке студије, Београд, 2001.
7. Група аутора, *Југоисток Србије – континуитет кризе и могући исходи*, Институт за геополитичке студије, Београд, 2001.

Кинеске стратегеме*

Мр Душан Вишњић, пуковник у пензији

Истекла је последња деценија, последњег века другог миленијума нове ере, деценија која ће у историји Српства, и нација које деле његову судбину, бити записана најцрњим словима због катастрофалних, трајних последица од којих целовитог опоравка не може бити у догледној будућности. Срећна околност би била када би се тај ход по мукама окончао барем у наредних неколико година, или у наредној деценији, али су за то слаби изгледи. Наиме, околности за заустављање суноврата нације нису повећане, и неће бити све дотле док моћ разума, свести и савести народа не дође до потпуног изражаја. Јер, сви смо историјски актери – ствараоци историје: неки чињењем, неки нечињењем. Срби нису на време схватили реалну опасност по нацију, па треба тражити начин да се изађе из невоље и преживи. О узроцима наших посртања много је говорено и сигурно ће се говорити и писати још веома дуго, а један од могућих узрока јесте недостатак пријатеља и савезника.

Књига *Стратегеме* стигла је до нас са закашњењем. Није нам помогла да невоље предупредимо, али није закаснила да нас поучи како из њих да изађемо. Швајцарски филозоф и познати синолог Харо фон Зенгер, декан Филозофског факултета Фрајбуршког универзитета, прикупио је, средио, протумачио и европском начину мишљења прилагодио стратегеме, дуго и љубоморно чувани део кинеског културног наслеђа. Стратегеме које је објавио на немачком језику изузетно су дело. Књига уводи читаоца у једну посве нову област знања, познату само већем делу далекоисточних нација (књига је до сада преведена само на руски, турски и српски језик у Европи, и на шпански језик у Јужној Америци).

Стратегеме постоје, на један или на други начин, у свим народима, али се нигде не негују ревносно као у Кини. Оне су за кинеског чо-

* Приказ књиге: Харо фон Зенгер, *Стратегеме*, „Научна“, Београд, 2001, стр. 462. Од укупно 36, преведено је 18 стратегема.

века културна „таблица множења“, која усмерава његово понашање и деловање у многим, посебно нестандартним животним ситуацијама. Кина је дуго држала у тајности суштину стратегема. Стратегемско отварање започето је крајем осамдесетих година прошлог века. Али, и поред изразите популаризације стратегема у Кини, у разним литеарним формама, Западна Европа и САД нису за њих показале веће интересовање. Харо фон Зенгер својим делом намирује тај пропуст западних културних посленика. Међутим, за европске љубитеље књиге метафорски идиоматски називи стратегема, и поред наглашавања њихове суштине, остали би у већини случајева нејасни да сваку од њих не прате примери, који су понекад и веома бројни. С правом се може устврдити: кад се у једном делу захвате и на систематичан начин изложе скоро све несвакидашње ситуације у којима се може наћи јединка, или социјална група, и понуде општоумна решења проблема, таква творевина духа једног народа, корисна свима, не може се назвати другачије него практикумом живота.

Значење речи стратегема

Реч *стратегема* не постоји у већини светских језика. Веома је ретка у свакодневной језичкој пракси, као и у филозофским и научним речницима. У језицима у којима постоји, зависно од контекста, има следећа значења: лукавство, трик, довитљивост, вештина, далековидост, домишљатост, ратно лукавство, лукавство ради преваре или изненађења непријатеља, војно лукавство, вештина војсковође (било ког руководиоца, председника републике, цара) у налажењу излаза из неприлика било каквог друштвеног порекла, лукави трикови у политичком животу или у животу уопште, смишљено понашање, свесна и целисходна акција, метод погодан за долажење до истине о друштвеним појавама итд. Иако су наведена значења бројна, понекад на први поглед и међусобно прилично удаљена, нису, нити могу да буду, довољна за потпуније и целовитије разумевање и схватање стратегема.

Миленијумска кристализација стратегема

Човек нове ере остварио је први контакт са стратегемама посредством *Историје јужне династије Кви* (479–502). Генерал Тан Дао-џи, који је водио војску у више од 30 битака против војске државе Веј, успео је да из већине битака изађе као победник и сачува војску захваљујући и примени стратегема. *Историја јужне династије Кви* ослања се на *Књигу промена*, односно пророчанстава, која потиче из периода између 10. и 8. века пре нове ере. Основна идеја те књиге одговара схватању двојности света: *јина* и *јанга* (зло и добро). *Јин* има ознаку шест, а број 36 јавља се као квадрат елемената *јин* (6), односно као симбол изобиља врста стратегема.

Кинеска реч *ји* (стратегема) појавила се код Сун Ција (Сун Цу Вуа), знаменитог кинеског мислиоца, вероватно првог стратегисте (теоретичара, ствараоца стратегијског начина мишљења) на нашој планети, и то у наслову прве главе његовог трактата *Умеће (вештина) ратовања*.

Пишући о Сун Цијевом делу, Ли Шијун у *Умећу ратовања Сун Ција и вођењу послова* увиђа нове могућности примене стратегема – у области економије. Већ из тог податка постаје јасно зашто је Сун Цијев трактат уврштен међу 20 репрезентативних дела кинеског културног блага.

Стратегеме су од прастарих времена до садашњих дана имале пресудан значај за живот кинеског народа. Временом су настајали, мало-помало, сликовити, метафорски изрази за поједине стратегеме. Синтагме је измислио народ, а литерарно су их уобличили војни мислиоци, филозофи, историчари и књижевници. Због изузетне концизности кинеског идеографског писма, стратегеме се не могу схватити без навођења примера и без примене метода разумевања и објашњења.

У кинеској народној књижевности стратегеме су веома заступљене, али и уопште у књижевности. Роман *Романса трију краљевстава* може да се сматра уџбеником и практикумом стратегема. Кинески масовни медији на основу стратегема критикују по народ штетно понашање функционера, или анализирају спољнополитичке догађаје које Кина не одобрава. Стратегеме се популаришу и помоћу стрипова.

Свет стратегема

Концепција стратегема заснована је на прастарој кинеској представи о узајамном деловању два супротна космогонијска принципа: мрачног јин и светлог јанг. Реч је о континуелном сукобу видљивог (светлог) и невидљивог (тамног) тајно планираног и изведеног дела (борба и јединство супротности). Интересима нације и државе даје се предност над конфучијанским етичким нормама. Савременим речником речено, моралне скрупуле не могу да се примењују на онога ко угрожава егзистенцијалну основу и опстанак јединке или друштвене групе. Вечна борба јина и јанга јавља се у безбројним дијалектичким паровима.

У предговору књиге *36 стратегема у модерној обради*, издавачке куће кинеске војске, пише: „*Ово издање настало је из потребе да се стратегеме упознају и примењују у војним операцијама. Помоћу марксистичке војне теорије ово историјско наслеђе подвргнуто је одговарајућој провери и послужило је као основа модерне војне стратегије*“. Применом одговарајуће стратегеме сопствена неповољна позиција може се претворити у повољну, мањим снагама могу да се савладају веће снаге. *Принципи на којима се заснивају стратегеме општији су од принципа војне стратегије*. Развој науке и технике омогућава но-

ву примену стратегије, њихов даљи развој и обогаћивање њиховог садржаја (мада основна идеја остаје). За кинеске теоретичаре трактат о 36 стратегија спада у подручје тзв. неконвенционалног ратовања (и не само ратовања!).

За разлику од основне замисли теоретичара из НР Кине, остали теоретичари кинеског говорног подручја указују на цивилну примену стратегија: користе их политичари, трговци, академци. Према њима, људски живот је борба, а у борби се користе сва расположива средства. Онај ко уме да користи стратегије биће у великој предности јер ће имати иницијативу.

О јину као о злу може само условно да се говори. Та реч не може да има негативну конотацију будући да у класичном кинеском друштву није било правне науке, закона и „независних судова“. Да би чистан човек опстао у таквим околностима био је упућен на стратегије. Довитљивост (стратегије) била је пресудна у животној борби.

Кинези сматрају да је оправдано кориштење човечности и поштења да би се заварао противник, али тиме човек не сме да завара самог себе, барем не у борби. Садашње време се дичи цивилизованошћу, међутим, што је једно друштво цивилизованије, у њему је све више лажи и обмане. Е. Фром би томе додао да се човекова ратоборност непрекидно повећава с цивилизацијским развојем. Зато су, у једном таквом свету, стратегије сврсисходно средство у међусобним сукобима како појединаца, тако и друштвених група. Оне су практична знања којима се чувају индивидуалне и колективне вредности или интереси.

Методе сличне стратегијама постоје од најстаријих времена човекове историје. У 18. веку п.н.е. асирски краљ Мамши Адад опомињао је свог сина да користи смишљене варке и упозоравао га да ће то исто чинити његов непријатељ. У *Старом завету*, наилази се слична мисао. У збирци нордијске поезије *Еда*, која потиче с Исланда, налази се упозорење: „Довитљивост је потребна ономе који оде далеко“. Мухамед је наводно тврдио да је рат лукавство. У средњем веку Французи су превели с арапског језика *Књигу лукавстава – политичку стратегију Арапа*. Пре тога је преведена књига једног сицилијанског Арапина која обилује стратегијама. Не сме се заборавити да правне стратегије чине интегрални део исламског права (реч је, очигледно, о практичној правној стратегији!). Према важећим међународним конвенцијама, у рату су допуштена одређена ратна лукавства. Кинези не користе за стратегије само искуства из свог цивилизацијског наслеђа и савремених властитих достигнућа већ и из релевантног искуства човечанства.

Осамнаест стратегија

У преводу књиге Хара фон Зингера на српски језик обрађено је осамнаест стратегија. У *првој стратегији* („Преварити цара и прећи море“) говори се о једном, за успешну праксу веома значајном моме-

ту – познавању недостатака људи који, по неком основу, имају право да одлучују о пословима важним за одређену друштвену групу. У тој стратегији „цар“ је метафора за личност која има велика овлашћења. Царева слабост је пловидба морем. Да би до прекоморског похода уопште дошло неопходно је да се нађе начин да се отклони царева слабост. Излаз је нађен у маскирању брода у кућу. Прва стратегема се може назвати и стратегемом невидљивог плашта или *coram publico*. Стратегему прати осам веома занимљивих прича које су својеврсна илустрација њене идеје.

Друга стратегема („Опколити Веј да би се спасао Цао“) спада у стратегије с најмањим бројем илустрација, али је њена суштина јасна и поред симболичног назива. Наиме, порука је да непријатеља не морамо напасти директно, него индиректно, претњом његовом виталном, незаштићеном делу. Да је Европљанин смишљао назив за другу стратегију вероватно би је назвао „Ахилова пета“, према слабој тачки грчког јунака из *Илијаде*. Налажењем непријатељеве слабе тачке стичемо могућност да ефикасно узвратимо ударац и да се спасемо у случају кад нам изгледа безнадежна сопствена позиција. Стратегема није применљива искључиво у сфери војничких сукобљавања: може се користити у свим областима сукобљавања јединки и друштвених група.

Трећа стратегема („Убити туђим ножем“) веома подсећа на једну, теоријски непоздану, савремену полемолошку конструкцију, на тзв. посреднички рат. Међутим, нема облика интересубјективних релација на које се не може применити та стратегема. То потврђује и деветнаест примера из разних области човековог бивствовања и делања који нам дају за право да ту стратегију назовемо и стратегемом алибија или заменика.

Четврта стратегема („Одморан дочекати исцрпљеног непријатеља“) није алегоријска, као већина осталих стратегија, јер синтагма којом је означена садржи директну поруку. Сун Ци, зачетник стратегемског и стратегијског мишљења, у свом чувеном трактату *Умеће ратовања* помиње ту стратегију као, пре свега, стратегијски, али и стратегемски трансвременски постулат. Наиме, мењају се, временом, и војна и невојна средства за остварење те идеје, али постулат остаје. Према броју илустрација – свега шест, та стратегема спада међу „најсиромашније“ у књизи.

Пета стратегема („Искористити пожар за пљачку“) упозорава часне, моралне личности и друштвене групе (нације) на опасности које им додатно прете у периодима невоља, и подсећа оне друге, нечасне и неморалне, на могућност лешинарства. Ваља трезвено гледати на општресдруштвену стварност: општељудски идеали су ближи утопији хуманистички оријентисаних филозофа, док је стварност сурова. Зато је мало оних који ће помоћи човеку у невољи – пре ће покушати да његову невољу искористе за себе. Погрешно би било закључити да је

та стратегема сведена на дуалну структуру јин – јанг, јер њених девет илустрација указују на бројне, нијансиране могућности њене примене.

Шеста стратегија („На истоку галамити, на западу нападати“) потиче из осмог века. Претпоставља се да је њен аутор историчар Ду Ју (735–812). У било којој врсти сукоба (информациони, дипломатски, политички, технолошки, војни, правни, економски, спортски итд.) постоји тежња да се противник нападне тамо где најмање очекује. У вези с тим, примењује се маневар одвраћања пажње којим се само „потврђује“ противничково мишљење о месту напада, а стварно се прикрива основни смер сопствене акције. Петнаест кратких прича, примера примене, свака на свој начин обогаћује садржај стратегије.

Седма стратегија („Из ничега створити нешто“) може да се сведе на суштину: „Инсценира се привидна опасност тако да пажња потом ослаби и супротна страна сматра опасност, која се стварно појављује, привидом и пада као жртва без могућности за противакцију“.¹ Та стратегија може да се назове „леглом“ идеја за савремену информациону агресију, предочених знатно оштрије од познате изјаве извесног америчког сенатора пред Први светски рат да чим почне рат, прво погине истина. Одавно је ред потеза обрнут, јер сада прво „погине“ истина, па почне рат. Лансирају се гласине, води се кампања клевета и лажи, примењује се тактика кућења противника, његови поступци се преувеличавају итд. Стратегија је илустрована са 19 примера.

Осма стратегија („Јавно поправљати мостове, тајно одмаршевати у Ченканг“) може да се назове, условно, и стратегијом заобилазног пута. Наиме, често је потребно, у било којој области људске делатности, да се прикрије права намера тзв. нормалним поступком. „Нормалним“ се уобичајено прикрива нешто необично, неконвенционално. Нормално је да се претходно спаљени дрвени мостови поправљају, али је необично и „ненормално“ да се поправљање моста користи као маска за прикривено маршевање војске (или било какво кретање у другим областима сукобљавања) ради напада на неочекиваном месту. Осма стратегија је једна од оних које су поткрепљене с мање примера (свега једанаест).

Девету стратегију („Посматрати ватру на супротној обали“) не треба дословно схватити, јер у синтагми којом је означена недостаје субсинтагма „привидно незаинтересовано“. Дакле, све би било знатно јасније кад би назив стратегије био: привидно незаинтересовано посматрати ватру на супротној обали. Али, тада би за израз било потребно више од четири кинеска идеограма (писана знака), што би нарушило правило конструкције стратегије: не сме их бити више од четири. Зато је ту објашњење и неколико (шест) примера којима се стратегија илуструје. Да би се разумео непотпуни назив девете стратегије, треба додати и следеће: „ватра на супротној обали“ јесте сли-

¹ Харо фон Зенгер, *Стратегије, исто*, стр. 137.

ковит исказ за кризу или тежак положај потенцијалног или реалног противника. Стога се никакве акције не предузимају док се збивања не развију у сопствену корист. Зато се та стратегија може назвати стратегијом чекања.

Десетог стратегија („Иза осмеха сакрити бодож“) одговарала би наша изрека: „Вук у јагњећој кожи“ или „Јудин пољубац“. Јуда, један од Исусових ученика, према библијској легенди, издао је свог учитеља и постао симбол издајнице. Приликом издаје Јуда је пољубио Исуса, односно прикрио је лошу намеру љубазношћу, срдачношћу. Примењена у свакидашњим интереперсоналним односима, десета стратегија се може назвати и стратегијом дволичности, односно превртљивости, или стратегијом човека са два лица. Аутор синтагме којом је означена десета стратегија је Бај Ђуји (772–846), песник из доба династије Танг (618–907).

Једанаеста стратегија („Осушити шљиву уместо брескве“) не би се могла превести једноставним поређењем, на пример, са жртвовањем било које фигуре у шаху. У шаховој игри фигура се жртвује да би се дошло до бољих изгледа за победу, односно за спречавање лошег исхода. Кинези ће жртвовати шљиву, јер брескву сматрају вреднијом воћком. Другим речима, жртвује се нешто мање вредно да би се спасило нешто вредније. Сврхе жртвовања су различите: некад је човек принуђен да се послужи обманом на своју штету да би се помогло другом. Постоји и обрнут случај – жртвује се други за сопствени спас. Такође, може се жртвовати неко други да би се спасила трећа особа, а некад је корисно да се принесе мала жртва да би се дошло до нечега вредног.

Дванаеста стратегија („С лакоћом одвести овцу“) најлакше ће се разумети ако се назове термином из старогрчке митологије „каирос“ који је персонификација повољног тренутка. Судићи према суштини стратегије, исказане у четири идеограма, те на основу десет примера, којима је илустрована, може се закључити да је овца у Кини веома цењена животиња. Овца је благо у смислу богатства, имања, као врста стоке, али и као задовољство. Зато, у свакој области своје делатности човек мора да буде психолошки и у сваком другом погледу спреман да искористи пружену прилику.

Тринаеста стратегија („Ударити по трави да би се поплашила змија“), ако се посматра у односу на одређени тип војних дејстава, могла би да се назове стратегијом демонстративних и (или) лажних активности. Харо фон Зенгер се постарао за примере као што су: „Убити једног да би се упозорило њих сто“ или „Убити кокошку да би се уплашио мајмун“. Суштину стратегије Кинези свде на индиректно упозорење, плашење, застрашивање, провокације.

Четрнаеста стратегија („За повратак душе позајмити леш“) једина има дегутантан назив међу 18 стратегија објављених у првој књизи. Суштина те стратегије је у тенденциозном, сврсисходном ожи-

вљавању нечег из прошлости. Обичајима, догађајима или књижевним делима даје се, отворено или прикривено, ново значење ради коришћења у идеолошкој и политичкој борби. Користе се нове институције као инструменти некадашњих норми понашања, нове особе као извршиоци старе политике. Та стратегема се може назвати и „стратегемом паразита“, али и „стратегемом феникса“.

Петнаеста стратегема („Намамити тигра да сиђе с планине“) није наглашено метафорична. Планета Земља је велико, вечито сукобиште. На том простору тигар је симбол снаге, која му обезбеђује доминантан положај у свакој средини. За кинеског човека тигар је био свако ко је имао власт над њим. „Тигрова“ је било веома много, а с њима се није смело ићи у директан окршај, посебно не на њиховом терену. Зато је народни мислилац закључио да се та „звер“ може савладати једино ако се извуче из свог природног станишта. Идеја те стратегеме веома подсећа на мит о Антеју, који је, као син Гее, богиње земље, био непобедив док је био у додиру са земљом. Херкул га је савладао одвојивши га од земље.

Шеснаеста стратегема („Ако желиш нешто да ухватиш, мораш прво да га пустиш“) подсећа на игру мачке с мишом. У неким случајевима, у извесном смислу, та стратегема би могла да се назове и *Истратегемом* освајања срцав. Стратегема је илустрована са 22 примера из разних области, пре свега, из области државе и друштва: дипломатије, рата (односно према заробљеницима), брака, брачних и ванбрачних односа, шпијунаже, метода владања и освајања власти, трговине, и слично.

Седamnaеста стратегема („Бацити циглу да би се добио жад“), која има сликовит назив, не оставља читаоцу дилему око вредности цигле и жада. Трговина, од како је настала, покушава, а често и успева да, мало – помало, дође до жада бацајући циглу. Реч је, дакле, о настојању да се некоме да нешто безвредно да би се извукло нешто вредно, односно да се безначајним даром оствари велика добит, или да се противнику да нешто вредно да би се касније дошло до нечег још вреднијег.

Осамнаеста стратегема („Ако хоћеш да уништиш разбојничку банду, мораш прво да ухватиш њеног вођу“) стара је више од 1.200 година. Порука је директна: ако уклониш водећу личност или штаб, односно „мозак“ неке организације, уз мало труда савладаћеш и организацију. Та стратегема може да се назове и „стратегемом пуног поготка“.

Закључак

Настале на основу прастаре кинеске представе о узајамном деловању два супротна космогонијска принципа: мрачног јин и светлог јанг (борба и јединство супротности), стратегеме као аутентично дело ума кинеског народа прошле су континуелну миленијумску криста-

лизацију и неизбежно постале трајно обележје кинеске културне традиције. Пре знања граматике људи су правилно говорили, пре знања логике људи су логички мислили, пре знања теорије стратегије људи су формулисали стратегеме као практичне форме решавања конкретних стратешких проблема јединке, друштвене групе и државе, као целине или њених посебних и појединачних проблема (војни, политички, дипломатски, економски, технолошки итд.). Захваљујући стратегемама, Кина је у 20. веку извојевала три велике победе (трећу не и до краја). Прва је успешно изведена револуција. Друга победа, не мање значајна, остварена је избегавањем трке у наоружавању са САД, трке којом је СССР, упуштајући се у њу, сам себи потписао смртну пресуду. Уместо те трке, Кина се упустила у економско надметање са САД и постиже незабележен економски раст. Трећа стратешка победа Кине јесте мирно уједињење скоро свих делова њене територије.

Није само Кина, захваљујући стратегемама, остварила целовит препород. С ослоном на стратегеме, исто су постигле и неке друге земље Далеког истока.

Доц. др Милан Мијалковски, пуковник

Пет стотина година пре нове ере кинески војни теоретичар Сун Цу Ву, у својој књизи *Вештина ратовања*, записао је да је шпијунажа „најдрагоценија особина владара“, и да ко жели да влада „мора да има способност да види и предвиди догађаје у властитој држави и околини“. У вези с тим, бивши државни секретар САД Хенри Кисинџер је 1973. године пред америчким сенатом изјавио да свако ко је заокушљен националном политиком мора да буде дубоко заинтересован и уверен да обавештајна делатност води, а не прати националну политику.

О тој најстаријој и вечитој професији – надзирању властитих грађана и других држава, односно шпијунажи, написане су хиљаде фелтона, књига, студија, уџбеника... Њихови садржаји поуздано указују на вишеструку испреплетеност и међусобно допуњавање политике и шпијунаже, с једне стране, и изузетан значај формације у том енигматичном процесу, с друге стране. У ствари, према писаним материјалима, информација је показатељ и мерило власти. Ко је информисан, може да предвиђа, доноси одлуке и бира расположива средства ради постизања циљева; ко је боље информисан, може то исто, али још боље, а најуспешнији је онај ко је информисан о другима а онемогућава друге да се информишу о њему, тј. онај ко успева да дезинформише. Дакле, реч је о двостраном процесу – шпијунажи и контрашпијунажи. Међутим, у садашње време, веома је тешко прецизно одредити шта су, у ствари, шпијунажа и контрашпијунажа, и ко су шпијуни и њихови „гилотинаши“ – контрашпијуни. Дакле, поставља се питање какав је то посао и какви су људи који га обављају. Несумњиво, и психологија (понекад и психијатрија) треба да одговори на питање зашто се неко одлучује за тај опасни и непривлачан посао, односно ко су тајанствене особе које се у свету шпијунаже означавају разним терминима: патриота, издајница, агент, двоструки агент, троструки агент, кртица, спавач, дипломата, људи за мокре послове (хладнокрвне убице), авантуристи...

Шпијунска делатност међу државама је „нормална појава“, која омогућава владарима да међусобно равноправно разговарају на основу што веродостојнијих информација. С друге стране, она обезбеђује „миран сан народу“, односно омогућава нацији да живи нормално. Стога се та делатност квалификује као „необходно насиље“ са корисном „друштвеном функцијом“. Онемогућавање шпијуна треба третирати

* Приказ књиге др Милана Милошевића, *Систем државне безбедности*, Београд, 2001.

као „хируршки захват у коме се оболело ткиво одваја од здравог“, а „професионалци“ се због тога се међусобно не мрзе, јер су само две стране у истој области.

Одговор на наведена и многа друга питања везана за ту тематику садржан је у књизи *Систем државне безбедности*, аутора др Милана Милошевића. Књига (уџбеника) има 460 страна. Садржи увод, пет одељака, три прилога и списак коришћених извора. Текст је употпуњен са 315 фуснота, 13 шема и два прегледа.

Аутор је смело и умешно истражио ту сложenu, загонетну и актуелну тему. Успео је да на прикладан, занимљив и аргументован начин саопшти читаоцима функцију система државне безбедности сваке земље: спречавање изненађења по виталне вредности. Тај задатак може успешно да се обави само ако се правовремено сазнају способности (све појединости), планови и намере свих оних који угрожавају или могу да угрозе безбедност земље, с једне стране, и ако корисници уважавају добијене информације, с друге стране.

Специјална државна организација

Садржај првог одељка, под насловом „Појам и врсте обавештајних служби“, омогућава читаоцу да схвати да је обавештајна служба специфична, првенствено државна организација која, коришћењем посебних метода и средстава, обавља обавештајне, безбедносне, субверзивне и друге активности ради унутрашње и спољне безбедности и реализације стратегијских циљева државе. Истовремено, аутор указује на то да и поједини недржавни субјекти (политичке странке, политички покрети, илегалне организације, и слично) формирају обавештајне службе.

На основу анализе еволуције обавештајне службе, аутор закључује да је обавештајна делатност била нуклеус посредством којег су војсковође и владари настојали првенствено да сазнају војну моћ стварних и могућих непријатеља да би се успешно одбранили или да би их поразили, односно окупирали. Међутим, лакомост за све бројнијим сазнањима о противницима (спољним и унутрашњим), и то не само војним, узроковала је да се процес сазнавања туђих предности и слабости (тајни) трансформише у посебан, сталан орган државне управе. То преобликовање трајало је вековима, а на њега је пресудно утицало сазнање апсолутистичких владара да тај сложени задатак не могу да обављају само даровити појединци, које су лично ангажовали и контролисали, већ више таквих, посебно организованих особа. Разматрајући развој организације и функције те специфичне групе аутор закључује да у савременим условима већина држава има више обавештајних служби, које чине посебан, безбедносно-обавештајни систем. У вези с тим, намећу се многа питања и на њих се у књизи дају адекватни одговори.

Аутор наводи основне принципе организовања савремених обавештајних служби (законитости рада, разграничење надлежности, координација, интеграција резултата, тежиште у раду и поступност у реализацији задатака) и, потом, операционализује структуру обавештајних служби (централа – седиште, односно врх, центри, потцентри, пунктови и деташирани или уграђени обавештајци). Анализа тих елемената (посебно и заједно) недвосмислено показује да су они више-струко међузависни и да обезбеђују захтеване резултате само уколико складно функционишу.

На исти начин аутор је разматрао безбедносно-обавештајни систем државе. Наиме, с аспекта система државне безбедности, под безбедносно-обавештајним системом подразумева се законом дефинисани делокруг надлежности и међусобних права свих обавештајних и безбедносних служби и других установа државе или другог одговарајућег ентитета који су ангажовани на прикупљању, процењивању и дистрибуирању обавештајних података, као и на испуњавању других захтева везаних за њихову надлежност.

У другој глави тог одељка аутор је, уважавајући вишекритеријумски приступ, класификовао обавештајне службе: 1) према положају у безбедносно-обавештајном систему – на централне и ресорске; 2) према циљевима које им одређује држава – на офанзивне и дефанзивне; 3) према областима истраживања – на војнообавештајне, политичке, економске, електронске и научно-технолошке, и 4) према субјекту коме припадају – на националне (државне), наднационалне и недржавне службе. Поред заједничких карактеристика (значајан су инструмент у функцији заштите виталних државних вредности, тајност и свеобухватност у раду, врхунски стручни кадар, тимски рад и примена специфичних метода), у књизи су наведене и специфичности свих обавештајних служби појединачно, односно оно што их чини посебним. При томе, наглашено је да су захтев за истраживањем огромног броја области (војна, политичка, економска, итд.), с једне стране, и војно-политичке и друге интеграције међу државама, с друге стране, пресудно утицали на конституисање и функционисање специјализованих обавештајних организација, чије податке, иако их аутономно прибављају, користи руководство државе.

Процес у функцији потчињавања противника

Други одељак уџбеника – „Предмет и методи деловања савремених обавештајних служби“, садржи три главе: „Предмет и поступак обавештајне активности“, „Обавештајни методи“, и „Коришћење легалних могућности за обавештајно деловање“. У њему су разматрани налогодавци, организатори и непосредни реализатори процеса обавештајне делатности, и начин на који се одвија та делатност. Аутор ука-

зује на чињеницу да је најважнија активност обавештајне делатности усмерена на дестабилизацију и потчињавање других држава (својствено државама хегемонизма), односно да је та делатност једно од најснажнијих одбрамбених средстава земаља које су жртве агресије. У ствари, неке земље користе обавештајну делатност, на суптилан или на безобзиран начин, за мешање у унутрашње проблеме и односе других земаља. Руководство таквих земаља налаже својим обавештајним службама да субверзивним активностима доприносе успешности њихове спољне (агресивне) политике.

Носиоци процеса обавештајне делатности, због његове сложености морају да имају одговарајуће (специфичне) квалификације, а њихове налогодавце карактеришу проуховљеност, с једне, и лицемерје, са друге стране. Дobar обавештајац треба да поседује многе особине. Пре свега, мора да је изврстан познавалац људи, способан да разазна истину од обмане, треба вечито да раздваја битно од небитног и да ситницама посвећује потребну пажњу, да је жељан знања и амбициозан у учењу, да се спретно сналази у свакој ситуацији, да научи да ћути када је то потребно, да је способан да своје идеје и погледе јасно формулише и саопшти, да може да сарађује са другим људима и у најтежим околностима, да показује разумевање за погледе других људи, за њихов начин мишљења и филозофију живота, чак и у случају да их не разуме, и најзад, да превише не истиче свој его, односно да није славољубив и жељан личне материјалне користи. Евентуални недостатак наведених особина код обавештајца директно и дугорочно негативно утиче на сваки сегмент обавештајног циклуса, посебно у вези с проналажењем, ангажовањем и радом с основним средством сваке обавештајне службе – агентуром, којем је аутор, с правом, придао изветан значај.

Агент је непрофесионални припадник обавештајне службе који се свесно определио да, из убеђења, ради материјалне користи или због неке своје слабости (уцењен), обавља задатке одређене обавештајне службе. Аутор је класификовао агенте према: стручној оспособљености (општи и специјализовани); задацима које обављају (за прикупљање података и за подривачке делатности – саботер, терорист, пропагандист, „Х“); значају задатака које обављају (стратегијски, оперативни и тактички); степену тренутног ангажовања (активан и мирујући, односно конзервиран); месту рада (на објектима и изван објекта); функционисању обавештајне службе (врбовчик, резидент, везник, типер...) и оданости обавештајној служби (одани, двојник итд.).

Објашњавајући место, улогу, задатке и начине њиховог обављања, аутор посебно указује на значај одржавања везе између обавештајца и агента која, уколико беспрекорно не функционише, може да доведе у питање целокупни обавештајни процес. На основу тог двосмерног процеса разјашњава како исто лице може да буде, истовремено, и обавештајац и агент. Реч је о професионалном припаднику

једне обавештајне службе кога, под одређеним околностима, придобије за своје циљеве противничка обавештајна служба, тако да је обавештајац у матичној служби и агент стране службе, односно непријатељ матичне службе.

Процес обавештајне активности аутор је условно разврстао у пет фаза: планирање, прибављање и обрада обавештајних сазнања, израда финалних обавештајних докумената и фаза у којој се та документа чине доступним крајњим корисницима – налогодавцима (државно руководство). Уз разраду тих фаза аутор наглашава да обавештајне службе имају разноврсна средства (утицајни агенти, досијеи о томе ко је ко у земљи коју истражују, савремена средства за пренос и обраду података) и да је њихова делатност савршено усклађена са јавним политичким и другим инструментима државе. У вези с тим, указује на значај аналитике, чији квалитет није у пукој обради расположивих података, већ у утврђивању тачака у другим земљама које су осетљиве на притиске, на које се, потом, усмерава тежиште субверзивног ангажовања обавештајне службе. Међу њеним приоритетним задацима аутор издваја способност да се проникне у противников начин размислања, закључивања и одлучивања. Такође, увиђа изузетан значај коришћења легалних могућности за обавештајно деловање, посебно у савременим условима, када су субјекти међународне заједнице вишеструко међусобно повезани, без обзира на то да ли сарађују или се конфронтирају. За разлику од тајног (агентурног) метода, заснованог на чињеници да је најбоља инвестиција и начин инфилтрирања човек из противникових редова, у случају коришћења легалних обавештајних могућности предност се даје стручности и професионалности властитог кадра.

Контраобавештајци против обавештајаца, екстремиста и терориста

Трећи одељак студије – „Организација и садржаји рада савремених служби безбедности“, аутор је започео приказом служби безбедности државе (глава прва), а завршио разматрањем екстремизма и тероризма (глава трећа). Између тих садржаја операционализовао је улогу обавештајне службе као чиниоца примене силе у међународним односима. На основу утврђених унутрашњих и спољних опасности по безбедност државе, свестрано је размотрио безбедносну функцију државе, а њене носиоце (безбедносне службе) разврстао је према задацима које обављају.

Као облици унутрашњег угрожавања безбедности државе наведени су екстремизам и тероризам. Према аутору, уколико не буду правовремено откривани, могу да подрију виталне државне вредности, укључујући и њихово потпуно уништење. Објашњавајући наведене опасности, аутор је дефинисао и свеобухватно објаснио следеће

појмове: шовинизам, сепаратизам, сецесионизам, верски фанатизам, тоталитаризам, тероризам, бандитизам, илегално организовање, завера, пуч, државни удар, побуна, атентат, отмица, диверзија, саботажа, грађански рат, устанак и герилски рат. При том, направио је прецизну разлику између ситуација када су наведени облици оригинални, односно резултат објективних или субјективних околности унутар конкретне државе, и ситуација које су изазване или подржаване споља, односно када су резултат тајних операција, у којима обавештајне службе имају велику улогу. Осим околности настајања и одвијања наведених облика угрожавања безбедности државе изнутра, аутор глобално и персонално идентификује њихове носиоце – илегалне групе, организације и скуп илегалних организација. У вези с тим, указује на условно двојно ангажовање службе безбедности државе – против спољних носилаца, чија се делатност одвија на територији матичне земље, и против држављана матичне земље који намеравају да предузму или већ изводе неку делатност којом се угрожава земља. Аутор је детаљно објаснио ангажовање ресорских служби безбедности, које је поделио на: контраобавештајну службу, службу за заштиту уставног поретка, службу за обезбеђење личности и објеката и противтерористичку обавештајну службу.

Контраобавештајна служба је дефинисана као специјализована организација државног апарата која специфичним методима и средствима спроводи контраобавештајне и антисубверзивне активности против страних обавештајних служби ради откривања, спречавања и сузбијања њиховог деловања, заштите унутрашње и спољне безбедности државе, и заштите сопствених интереса и дезинформисања актуелног и потенцијалног непријатеља. Тежиште те службе је на: 1) откривању и идентификацији извора (агентуре) страних обавештајних служби; 2) документовању њиховог подривачког рада; 3) преврбовању појединих непријатељевих извора и дезинформисању противника, и 4) анализи сазнања о обавештајним дOMETИМА противника и, на основу тога, доградњи и иновирању сопствених активности, као и на предлагању предузимања законских и других мера заштите надлежним државним органима.

Баук тероризма који прети да угрози и опстанак појединих земаља утицао је на многе државе да образују ресорске, односно противтерористичке обавештајне службе, чији је основни задатак да се на одговарајући начин супротстављају носиоцима те опасности. У вези с тим, аутор закључује да је приоритетан задатак противтерористичке службе да сузбија делатност терориста пре отпочињања њиховог оружаног испољавања, дакле у периоду док су екстремисти (политички, верски, етнички итд.).

Аутор наводи средства и методе рада службе безбедности и открива читаоцима значајан део ангажовања тих служби, јер је углавном реч о тајној делатности. Као карактеристичне конспиративне ме-

тоде наводи: информациону мрежу, коришћење техничких средстава, тајну контролу поштанских пошиљки, тајно праћење лица, проверавање, коришћење провокатора и извођење тајних операција. Контраобавештајци су „страх и трепет“ за противничке обавештајце и њихову агентуру, а припадници осталих служби безбедности државе вечна су мора за екстремисте, терористе, фанатике и особе сличних схватања и гледишта, закључује аутор.

Безбедносно-обавештајни системи неких земаља

Анализа структуре безбедносно-обавештајног система 14 земаља чини четврти одељак књиге. Аутор је обрадио системе земаља које традиционално имају јаке и успешне обавештајне службе (САД, Руска Федерација, Немачка, Енглеска, Француска, Италија и Израел), и системе неких суседа СРЈ (Албанија, Бугарска и Мађарска) и држава насталих разбијањем СФРЈ (Словенија, Хрватска, БиХ и Македонија). Умешно и стручно су анализирана решења из тог домена у различитим земљама, уз указивање на специфична опредељења и моделе, с једне стране, и компарацију њихових заједничких карактеристика, са друге стране.

Када је реч о земљама чији безбедносно-обавештајни системи чине изузетно јаку компоненту њиховог државног апарата, у њиховој структури јасно се издвајају следећи значајни елементи: посебно тело – савет или комитет за безбедност, које је непосредно потчињено председнику државе или владе; централна обавештајна служба; ресорске обавештајне, контраобавештајне и сличне организације и специјалне снаге. У тим земљама, независно од тога да ли је њихово спољнополитичко ангажовање сагласно Повељи ОУН или супротно њој (субверзивно), придаје се скоро подједнак значај обавештајној и контраобавештајној компоненти.

Земље на Балкану су верно преузеле решења од западних земаља. То је посебно видљиво у руковођењу, усмеравању, контроли и коришћењу резултата тог система, али и по амбицији да ти системи буду свеобухватни. Најизраженији аргумент којим се потврђује такав утицај јесте то да скоро свака од тих земаља има своју централну обавештајну агенцију. На пример, Словенија – СОВА (Словеначка обавештајно-безбедносна агенција), Хрватска – ХИС (Хрватска извештајна служба), Македонија – Агенција за обавештајни рад, Федерација БиХ – АИД (Агенција за истраживање и документацију) итд.

Систем државне безбедности Савезне Републике Југославије

Пети одељак књиге завређује нарочиту пажњу због тога што аутор у њему наводи многе значајне и недовољне познате чињенице о генези обавештајне и контраобавештајне делатности из периода ства-

рања и развоја Краљевине Србије, Краљевине Југославије, социјалистичке Југославије и СР Југославије. Садржаји тог одељка су разврстани у три целине.

Прва целина обухвата период до конституисања безбедносно-обавештајног система СФР Југославије. Између осталог, аутор наводи да су обавештајне активности, односно обавештајна служба у Кнежевини Србији, институционализоване 1831. године, када је уредбом, у оквиру тадашње београдске полиције, установљена функција „тајне полиције за политичке послове“, а 1862. године у Министарству унутрашњих дела – Одељење за поверљиве полицијске послове. Даље, да је обавештајно одељење Генералштаба српске војске, на чијем је челу био пуковник Драгутин Димитријевић Апис, умногоме допринело победама српске војске над аустроугарским агресором у Првом светском рату. И, најзад, да је безбедносно-обавештајни систем Краљевине Југославије био структуриран тако да може успешно испунити постављене захтеве, односно да су успешно функционисале безбедносне и обавештајне војне и цивилне организације.

Аутор у другој целини приказује настанак и реорганизацију безбедносно-обавештајног система СФРЈ у периоду од 1941. до 1991. године.

У трећој целини – „Безбедносно-обавештајни систем СРЈ“, разматрани су структура, надлежности и функционисање система државне безбедности Републике Србије. Аутор се определио за такав приступ због тога што још није конституисано посебно тело на нивоу СРЈ које би руководило обавештајним и безбедносним службама и због објективне немогућности СМУП-а да обавља задатке које му припадају као савезном министарству. Ипак, аутор је успео да реално прикаже функционисање безбедносно-обавештајног система СР Југославије.

Као конститутивни елементи безбедносно-обавештајног система СРЈ наведена су министарства унутрашњих послова република чланица федерације, Обавештајна служба и Служба безбедности Војске Југославије и Служба за информисање и документацију у Савезном министарству иностраних послова. С обзиром на то да је СМУП надлежан једино за поједине послове јавне безбедности, функцију цивилних обавештајних служби обављају ресори државне безбедности МУП-а република чланица.

На основу поређења с истоветним системима у другим земљама, очигледно је да безбедносно-обавештајни систем СРЈ није потпуно довршен у врху, односно да су скоро потпуно аутономни републички МУП-ови, па СМИП своје функције приоритетно остварује сарадњом између војних и цивилних безбедносних и обавештајних организација.

Развој обавештајних служби

Књига *Систем државне безбедности* обилује конкретним примерима који олакшавају разумевање наведене тематике. То је посебно карактеристично за прилоге. Из њих се, поред осталог, може сазнати

да је у старом Египту врховни велики свештеник обављао дужност официјелног министра унутрашњих послова. Или, да су владари у полисима (градовима) старе Грчке грађане надзирали тако што су слали доушнике на све скупове и састанке и тако их одвраћали од евентуалног заговарања незаконитих делатности. Владари Индије слали су поверљиве људе у пограничне области да будно прате све догађаје и промене у суседним државама, а византијски цар Јустинијан и његова супруга, царица Теодора, посредством разгранате мреже шпијуна, спречили су више завера против царске власти. Трговци и авантуристи били су најбољи обавештајци Цингис Кана јер су му доносили квалитетне и исцрпне извештаје о снази и слабостима других држава. Католичка црква је још у средњем веку створила моћну обавештајну организацију итд.

Књига (учбеник) др Милана Милошевића *Систем државне безбедности* намењена је, првенствено, стручним лицима, полазницима полицијских и многих цивилних школа, али и свима који су заинтересовани за наведену проблематику, без обзира на професију. Она је, несумњиво, велики допринос теорији и бољем разумевању збивања на међународној сцени, јер безбедносно-обавештајни систем сваке земље много казује о њеној унутрашњој и спољној политици. Поред осталог, књига ће многим омогућити да схвати колико је успешна обавештајна делатност значајна за победу једне стране у оружаном сукобу или како је неуспешна обавештајна делатност један од основних узрока пораза. Поред добијених информација, читаоцу ће се наметнути и питања о уделу обавештајне делатности у неоружаним сукобима, специјалним операцијама, терористичким и сличним актима у савременом свету.

Ten years of foreign policy of Russia

Prof. D Sc Jelica Kurjak

The author points out the most significant features and changes of foreign policy of the Russian Federation in the last ten years and the significance of that big country in the present constellation of forces in the international community. Thoroughly analysed are also the views of the modern official Russia concerning its national security, military doctrine and concept of its foreign policy.

The author particularly reviews the attitudes of Russia concerning the crisis in the Balkans and in FR Yugoslavia (Kosovo – Metohija) as its central country, situated on the geopolitical and military strategical crossroads of routes and interests of powers outside of the region. Thereat he points out the impact of the crisis to the accelerated promulgation of three most significant documents (concept of national security, military doctrine, and concept of foreign policy of Russia), adopted by the leadership of Russia in 2000.

The Russian policy concerning the Balkans is only a part of its European policy and of its strategy concerning the Mediterranean region. The author concludes that small countries and nations in the Balkans can count on solidarity, assistance and alliance of great powers only as far as they correspond to their own interests.

Application of scenario method in military organization

Prof. D Sc Vitomir Miladinović; Milivoje Novaković, Colonel

Scenario is one of the frequently utilized terms in the armies of highly developed countries. As a method of prediction the scenario enables the organs of management to reach significant decisions based on the work of experts and on science.

The use of methods of scenarios in the military organization and in society is presented on the basis of their characteristics and contents, organization of working out and assessments of variants of possible

solutions and forms of application in military organization. By means of scenarios are presented variants of possible course of events, possibilities for avoidance of events that would impede their realization, and for adaptation of programs according to positive or negative conditions. The authors particularly present the foundation of application of the SEER and PATTERN methods in formulation and setting up of the tree of aims.

The scenario method can be in the Army used in researching the military-political situation and envisaging the picture of a future war, in the development of strategy, operational art and tactics, in the development of war technology, and in solving of short-termed complex tasks.

Methodology for researching and development of in-built command and information systems

Prof. D Sc Radomir Janković, Colonel

The author reviews the methodology for researching and development of in-built command and information systems, and the experience from the research and development of systems and means of armament and military equipment, particularly of command and information systems for real time work. The methodology is based on the computer simulation of the in-built command and information system, as well as of wider systems – armed mobile platform and its environment.

In the article is presented an example of simulation of the command and information system of a ship of the river war flotilla. Results of the presented experiments undoubtedly show that the in-built command and information system exerts influence on performances of the armed mobile platform. This influence is reflected in the degradation of its theoretical maximum values because of the imperfection of its crew, of its command and information system, of its sub-systems and parts.

It has been confirmed that the realized programme simulator is a useful software for analysis and designing the reviewed class of command and information systems. exerts influence on performances of the armed mobile platform. This influence is reflected in the degradation of its theoretical maximum values because of the imperfection of its crew, of its command and information system, of its sub-systems and parts.

It has been confirmed that the realized programme simulator is a useful software for analysis and designing the reviewed class of command and information systems. By means of that simulator, by the

analysis of primary performance effects, can be assessed the overall effects of functioning that simulator, by the analysis of primary performance, can be assessed the overall effects of functioning of the command and information system, while on the basis of secondary values of performance can be drawn conclusions concerning the resources critical for its work and the measures that should be undertaken for upgrading its effectiveness to the desired level.

Multimedial computer net as the platform of command and information systems

Prof. D Sc Milojko Jevtović; Desimir Baranac, Colonel

Traditional computer nets are not sufficient for satisfying the requirements of the existing and future command and information systems (wide transference band, great transference speeds, work in real time, multimedial communication, guaranteed quality of service, integration of different information and communication systems).

In the article is presented a model of multimedial computer net which enables the mutual integration of command-communication and information systems. Explained are the concept, technical solution, functional abilities, attained performances and results of assessment of characteristics of a realized integrated command-communication information system. It was shown that a computer net can be utilized as the telecommunication platform, i. e. as a transmission medium for transference in real time of: speech, printed or written text, data, graphic documents, video pictures, and the like.

Military-political position of Federal Republic Yugoslavia

Prof. D Sc Slobodan Mišović, Colonel

The author reviews the position of the Federal Republic of Yugoslavia in the international community from the social-political, economic, geostrategic, historical, cultural-educational, military and military geographical. The military geographical position of FR Yugoslavia is unfavourable and a most complex one from the aspects of defence, security and vulnerability. In the article are reviewed its most significant elements: the place of the country on the earth as the

possible general or global theatre of war; its position in the European geographic space; its position in the South European geographic space; its position in relation to the most significant international lines of communications; its position in the Mediterranean geographic space; and its position in the geographic space of the Balkan Peninsula.

Natural disasters and the „Meteorological warfare“

Prof. D Sc Vera Vratuša – Žunjić

The author answers the questions of the extent to which the drought which has stricken Yugoslavia and other Balkan countries in spring and summer of 2000 was caused by combat operations of the NATO aviation, and whether the global warming of atmosphere is already influenced by the application of non-conventional weapons or means for modification of climate. He also presents arguments for the thesis that the electromagnetic weapons are operational and that they are being further sophisticated within the frames of the American HAARP programme, which makes a part of the „star wars“ programme, as well as for the thesis that the meteorological warfare has been started when the Serbian Republic was bombed, which directly entailed the drought in 2000, after the chemical combat operations of NATO in the atmosphere in 1999.

In the concluding part of the article the author points out the possibility that the major part of humanity makes efforts, through the revitalization of the United Nations, for effecting a ban on the military use of technology and techniques for modification of natural processes, and for securing the control over definition of priority aims in the research and development of new technologies in this field, so that they will be used in the time of peace to the benefit of the entire humanity.

Defence of the country as the object of propaganda

D Sc Želimir Kešetović

The author reviews the notion of propaganda and its relation with similar concepts, and the defence of the country as its object. He concludes that the defence was from the time immemorial an object of propaganda, particularly so after the First World War. In our times the defence is by most countries paid a particular attention. Its prime factor

is most usually the army (its general staffs and/or ministries of defence). The information and propaganda organs of the army are incorporated into the global sub-systems of society, including its information and propaganda sub-system, as their integrated parts. Propaganda serving the defence of the country is in each state organized and conforming to the characteristics of its political system and its ideological rationals, traditions and basic social values, the system of its security and defence, the international situation, homogeneousness (national, racial, confessional, economic) of society, characteristics of its information and defence sub-systems, defence doctrine, and the like. The author also reviews the defence propaganda of FR Yugoslavia and proposes measures for its upgrading.

Officer's profession

Prof. D Sc Slobodan Todoric, Colonel

The author reviews the theoretical and historical aspects of the officer's profession. On the basis of theoretical determination, the officer's profession is seen according to its three characteristics: expertness, responsibility and corporativeness. Based on these deliberations the author maintains that the officer's profession satisfies the basic criterion of professionalism. However, the officer's profession, with a view to its function, is treated not only as a common profession but also as an occupation, because it is seen as an instrument for reaching a higher purpose (an officer is in the eyes of the public the defender of the homeland), which creates a special feeling of honour and duty. Where the expertness, as a significant factor of each profession, is concerned, in the article are analysed the main special feature of the officer's profession-controlling the power. In connection with this is a special social responsibility of the officer's profession – that the power can be used only for the attainment of the socially justified aims.

The practicing of the officer's profession is limited to a carefully chosen group of persons, whose members probably have less of contacts outside their profession than is the case with the most of other professions, while the dividing line between this group and the civilians is publicly symbolized by uniforms and tabs of rank of its members.

The author points out that the evolution of the officer's profession moves in the direction of internal differentiation and the increase of role of organizational-specialistic functions, even though it is contained by the efforts towards the preservation and breeding of the sentiment of military community, officer's honour and duty.

Naval strategy of Russian Federation

Prof. Boško Antić, Rear Admiral, retd.

The destiny of the Navy of the Soviet Union has been permanently after the disintegration of that former super-power the subject of deliberation within the frames of the assessment of military-political relations in the world. Because of the fact a part of the sea coast has fallen to Ukraine and the seceded Baltic constituent Soviet republic, also because of economic conditions in which the armed forces of the Russian Federation have fallen, a crisis in the Russian Navy developed. The determination of the Russian Federation concerning its Navy were unclear and only conjectures have existed of whether this naval power will abandon its naval strategy and its interest for world seas, on which its security hitherto depended.

After its military doctrine and national security concept were published the situation became, however, more clear. It continued to exist, however, the dilemma concerning the future purpose and tasks of this armed forces service of the Russian Federation, first of all regarding the determination concerning the general purpose forces, including the nuclear ones, and the defence of national interests on seas and oceans. The author also reviews the place and role of the Russian Navy by the new Russian military doctrine and the Russian strategy of its return to the world seas.

Nationalism and globalism

Prof. D Sc Stanko Nišić, Colonel, retd.

Towards the national and state organization of society strive all nations at a certain level of their cultural and political development. This level of social consciousness was reached first by European nations as early as in the Medieval era, while in some of tribal nations the process of their becoming states this process has not even been started. It has been proved that the or state nationalist organization of people is still the best form of their survival and protection from enslavement and occupation on the part of foreign aggressors and enslavers.

Beside the ethnic states there have been in the world instances of creation of national states by different interest groups which found themselves, because of their moving, out of different reasons, on a common territory. The outstanding such instance are the USA, whose national composition consists of immigrants and descendents of nations from all the world regions.

National interests of ethnic national states are coordinated on the international level, while the commercial American national interests, by means of perpetual expansion, superimpose themselves over the interests of other states. In order that this superimposition could be ensured it is necessary that other nations and peoples be globalized, i. e. that the atomized parts of national states of the rest of the world be directly included in the global society as citizens of the world led by the American nation and the world elite.

In addition to the review of basic postulates of the existing problems of nationalism and globalism, the author reviews also questions concerning the following notions: people, nation, patriotism, globalism, and the like. The closing part of article contains deliberations on the progressive globalization of the world.

State and geopolitics

Prof. D Sc Milanko Zorić, Colonel, retd.

State is the main geopolitical unit and organism, with its territory, permanent population and sovereign power. It can emerge or disappear in various ways, depending on numerous factors and circumstances. Reasons and conditions of creation of a state, of its ascent, decline or disappearance from the historical stage are numerous and miscellaneous – geopolitical, ethno-national, natural-historical, economic, military strategical, legal and political, cultural- civilizational, religious, and of other nature, and they act both individually or in synergism.

Political-territorial organization, structure and geopolitical position of a state are complex and dynamic categories, very significant for its creation and ascent, duration, decline or disappearance from the world stage. Disappearance of state as the organization of power and of its apparatus of compulsion (army, police, judiciary organs) can be caused also by the disappearance of the main state creating nation and of all its values and attainments.

Geopolitical position of each state is distinctive and dynamic, and frequently contains elements of different types of position (maritime, continental, passageway like – or tampon-like, half surrounded or surrounded, contact, corridorial or central). Position of small and weak countries is in the world system particularly complex and unstable. Big powers and rich countries hold in the world geopolitical system and order privileged positions, while most of the other countries the positions of subordination, and numerous small countries even the positions set by the neocolonialism. Some of the are very vulnerable and stricken by powerful disintegration forces, with uncertain and

insecure future within the framework of the „new world order“ based on globalization.

Integrated system of defence and security of the Federal Republic Yugoslavia

D Sc, lecturer, Vinko Pandurević, Major General

Processes of democratization in Serbia and FR Yugoslavia entailed the need for big scale reforms at the internal plane, and reaction to the processes of globalization and integration at the external plane. That is, the shaping and building up of the corresponding system of defence and security in the FRY, or the application and direction of the defence and security policies of the country are a unique challenge. Incompleteness of existing solutions in the policies of defence and security and the inevitability of inclusion of the FRY into the world and European integrations demand the building up of a quite new system of defence and security of the country.

The shaping of a new defence and security policy of the FRY should be started from the vital national and state interests. The corresponding defence and security policies should be thereat considered the national interest, where the geopolitical standpoints of the defence and security system, or the definition of a new geopolitical code of FR Yugoslavia, should be taken into account. The defence and security system of the FRY must be integrated, i. e. monolythic at the internal plane, and be correspondingly integrated into the European security policy, i. e. it must be compatible with solutions and standards generally adopted in Europe and the world in the defence and security domain.

Dix ans de la politique extérieure de la Russie

Prof. dr Jelica Kurjak

Dans cet article, on montre les propriétés les plus significatives et les changements dans la politique extérieure de la Fédération de Russie durant les dix ans écoulés en soulignant l'importance de ce grand pays quand il s'agit des dispositifs des forces dans la communauté internationale. On fait une analyse de détail des points de vue de la Russie moderne officielle concernant la sécurité nationale, doctrine militaire et conception de sa politique extérieure.

Auteur souligne particulièrement les points de vue de la Russie envers la crise sur les Balkans et sur l'espace yougoslave (Kosovo et Metohija), comme le territoire central et le pays géopolitiquement et militaro-stratégiquement parlé se trouvant sur le carrefours des routes et des intérêts des puissances hors-regionales. En même temps, on montre l'influence de cette crise sur l'accélération de processus de prise de trois documents importants (Conception de sécurité nationale, Doctrine militaire, Conception de politique extérieure de la Russie), qui sont adoptés par le gouvernement russe au cours de l'année 2000.

Balkans sont pour la Russie seulement une partie de sa politique européenne et une partie de sa stratégie envers la région de Méditerranée et les petits pays et peuples des Balkans, d'après l'auteur, peuvent compter sur la solidarité, l'aide et alliance des grandes puissances seulement s'il y a une concordance sur le champs de leurs intérêts.

Application de la méthode de scénarios dans l'organisation militaire

Prof. dr Vitomir Miladinovic et Milivoje Novkovic, Colonel

Le scénario est une des expressions les plus utilisées dans le vocabulaire militaire des pays les plus développés. Comme méthode de prévision, le scénario permet aux organismes chargés de prise de

décision de faire le travail basé aux résultats des expertises et de la science.

Application des méthodes de scénarios dans l'organisation militaire et dans la société est montrée à la base des caractéristiques et de contenu, organisation de travail et la notation des variantes des résolutions possibles et des formes de l'application pratiqué dans l'organisation militaire. A l'aide des scénarios en variantes on montre le développement possible des événements, possibilité de contrarier les événements qui gênent la réalisation, ainsi que l'adaptation du programme d'après les conditions positives et négatives. Auteurs montrent en particulier la base d'application des méthodes SEER et PATTERN pour formuler l'établissement du tronc des objectifs à atteindre.

Méthodes des scénarios dans l'armée peuvent être utilisées comme l'utile des recherches dans le domaine de la situation politico-militaire, images de la future guerre, développement de la stratégie, opératique et tactique, la développement des moyens de technique de guerre et des missions de coutres termes de la nature complexe.

Méthodologie de recherches et développement des systèmes de commandement et d'informatique

Prof. dr Radomir Jankovic, Colonel

Auteur étudie la méthodologie des recherches et de développement des systèmes de commandement et d'informatique utilisés et des expériences liés pour les recherches et le développement des systèmes de l'armement et de l'équipement militaire, en particulier les systèmes de commandement pour le travail durant le temps réel. Méthodologie est fondée sur la simulation informatique du système de commandement imaginé, ainsi que de systèmes plus complexes – les plateformes mobiles armées et leurs environnements.

Dans l'article on mentionne l'exemple de simulation du système de commandement du navire armé de la flotille fluviale. Les résultats des expériences montrent de façon décisive que les systèmes montés font une influence sur les performances des plateformes armées mobiles. Cette influence est visible dans la dégradation des valeurs maximales théoriques à cause des erreurs faites par l'équipage, du système de commandement, des sous-systèmes liés au système principal et des partie détachées du système.

Il est affirmé que le programme réalisé – simulateur un moyen de software pour l'analyse et la projection de la classe examinée du système de commandement. A l'aide de simulateur de ce type, à travers les mesures primaires des performances, on peut valoriser le

succès total de fonctionnement du système de commandement à la base des mesures secondaires des performances sur lesquelles on peut conclure quelles ressources sont critiques pour son travail et quelles mesures doivent être prises pour que son efficacité soit élevée sur un niveau demandé.

Réseau multimédias d'ordinateurs comme la plateforme du système de commandement et d'informatique

Prof. dr Milojko Jevtovic et Desimir Baranac, Colonel

Réseaux traditionnels des ordinateurs sont insuffisants quand il s'agit des besoins des systèmes actuels et futures (la scale large, grande vitesse de transmission, travail en temps réel, communications multimédias, qualités garantie de travail, integration des systèmes informatiques et systèmes de communications).

Dans l'article on montre un model du réseau informatique multimédias qui permet l'integration des systèmes de commandement, de communications et d'informatique. On explique les conceptions, les résolutions techniques, les possibilités, les performances atteintes et les résultats de contrôle des caractéristiques d'un système de commandement réalisé. On montre aussi que le réseau peut être utilisé comme la plateforme de télécommunications, c'est-à-dire comme un médium de transmission dans le temps réel de textes oraux, écrits et imprimés, des données, des documents graphiques, images vidéo et pareil.

Dispositif géo-militaire de la République Fédérale de Yougoslavie

Prof. dr Slobodan Misovic, Colonel

Auteur étudie le dispositif de la République Fédérale de Yougoslavie au scene de la communauté internationale au point de vue socio-politique, économique, géo-stratégique, historique, culturel, militaire et militaro-géographique. Le dispositif militaro-géographique de la RF de Yougoslavie est nonsatisfaisant et représente un des plus complexes des dispositifs au point de vue défense, sécurité et vulnérabilité. Dans cet article on montre ses éléments les plus importants: la position au scene de l'espace géopolitique de l'Europe de Sud; cette position est importante par rapport aux communications

importantes passant par cet espace; la position par rapport à l'espace de la Méditerranée et la position sur les Balkans.

Catastrophes naturelles et guerre météorologique

Prof. dr Vera Vratuse-Zunjic

Auteur de cet article offre les réponses à la question de la sécheresse qui a frappé la Yougoslavie et les pays des Balkans durant le printemps et l'été de l'an 2000 et de son liaison avec le bombardement par l'aviation de l'OTAN ainsi que la question de rechauffement global qui fait une influence sur l'application des armes non-conventionnelles modifiant le climat. Il mentionne les agruments en supportant cette thèse que les armes électromagnétique sont déjà opérationnelles et que leur perfectionnement dans le cadre du programme américain HAARP qui est une partie intégrante du programme de la guerre des étoiles, ainsi que le bombardement du territoire de la République Srpska on peut estimer comme le déclenchement de la guerre météorologique ce que provoquait la sécheresse durant l'an 2000 après les actions à l'aide des moyens chimiques de l'OTAN en 1999.

En conclusion, auteur souligne une possibilité que dans le processus de révéralisation des Nations Unies l'humanité peut agir au profit d'adoption de règlement suprimant l'emploi des techniques pour la modification des processus naturels et proclamation des mesures formulées suprimant le développement de nouvelles technologies en visant la guerre tandis que leur emploi pour les objectifs pacifiques doit être stimulé au profit de toute humanité.

Défense de pays comme l'objet de propagande

Dr Zelimir Kesetovic

Dans cette oeuvre on étudie le terme de propagande et son rapport avec les concepts similaires ainsi que la défense du pays comme l'objet de propagande. Auteur conclue que la défense depuis le début a été l'objet de propagande, surtout après la Première guerre mondiale. Dans le temps moderne la plus part des pays consacre une attention particulière à la défense. Le responsable principal de cette mission est l'armée (plus exactement les Etats-Major Généraux ou les Ministère à la Défense). Les instances informatico-propagandistes sont incorporées dans les sous-systèmes globaux de la société, comme des parties intégrantes de ceux-ci. La propagande au scene de la défense du pays est conditionnée par les caractéristiques du système politique et de sa

rationalisation idéologique, par l'état de sûreté et de défense, par la situation internationale, (non) homogénéité de la société (nationale, raciale, confessionnelle, économique), par caractéristiques des sous-systèmes informatique et de défense, par la doctrine de défense, etc. Auteur étudie aussi la propagande de la défense de la RF Yougoslavie et propose des mesures à prendre pour son amélioration.

Profession de l'officier

Prof. dr Slobodan Todoric, Colonel

Dans cet article on étudie la profession de l'officier au point de vue théorique et historique. Ce basant sur la détermination théorique de profession, il étudie un officier à travers trois caractéristiques principales: connaissance de la matière, responsabilité et coopération. Auteur estime que la profession de l'officier correspond aux critères de base de professionnalisme. Mais la profession de l'officier, en tenant compte que c'est un métier pas comme les autres, étant donné que l'on estime comme moyen de réalisation d'un objectif hautement placé dans les yeux de la communauté civile, ce que provoque un sentiment de l'honneur et du devoir. Quand il s'agit connaissance de la matière, on fait une analyse d'une droprété de la profession de l'officier – la manipulation du pouvoir. En liaison avec cela, on voit une responsabilité particulière de cette profession – emploi de la force uniquement dans les cas de nécessité sociale.

Travail de l'officier est limité à un groupe des hommes soignéusement choisis don't les membres, probablement, ont moins de contacts avec les autres hors de la profession et la ligne de séparation entre ce groupe et les civiles est visible symboliquement en forme de la tenue militaire et des grades.

Auteur souligne que l'évolution de la profession de l'officier se développe dans la direction de différenciation interne et de l'augmentation du rôle des fonctions organisationnelles et spécialistes. Cependant, elle est limitée par l'action volontaire concernant le maintien des sentiments de la communauté militaire, l'honneur de l'officier et le devoir.

Stratégie navale de la Fédération de la Russie

Prof. Bosko Antic, Contre-Admiral en retraite

Après la dissolution de l'URSS, le sort de la Marine de guerre de cette ex super-puissance a été toujours étudié dans le cadre de

l'évaluation des rapports politico-militaires dans le monde. A cause du fait qu' une partie de la côte maritime est restée sous souveraineté ukrainienne et des républiques séparatistes baltes ainsi qu'à cause de la situation économique des forces armées russes, une crise a atteint la flotte aussi. Les déterminations de la Fédération de la Russie ont été flues et on a seulement deviné le sort de la flotte si elle quittait sa stratégie et intérêt pour les mers mondiales.

Après l'annonce de la Doctrine militaire et de la Conception de sécurité nationale, la situation est devenue plus claire. Cependant, forces armées de la Fédération de la Russie à la priorité entre des forces de l'emploi général et forces nucléaires durant la défense des intérêts nationaux sur les mers et les océans. Dans l'article on montre la place et le rôle de la Marine de guerre au cadre de la Doctrine et de la stratégie de retours aux mers mondiales.

Nationalisme et mondialisme

Prof. dr Stanko Nisic, Colonel en retraite

Vers une organisation nationale, c'est-à-dire, étatique de la société, toutes les nations dirigent leurs efforts quand elles se trouvent à un certain niveau développement culturel et politique.

Ce niveau de conscience sociale a été atteint par les nations européennes durant le Moyen Age, mais chez certains peuples ce processus a commencé plus tard et chez certain il n'a pas du tout commencé. On voit que l'organisation étatique ou nationale demeure comme la meilleure forme de leur demeure et de protection contre l'esclavage et l'occupation par les occupants extérieurs.

Sauf les Etats ethniques, on connaît dans le monde les Etats nationaux composés des groupes d'intérêt qui, à cause des migrations, ont trouvé un espace commune pour s'accomoder. Un exemple pour cela est EUA, dont la composition nationale est faite par les émigrés venant de quatre coins de monde. Les intérêts nationaux des Etats ethniques sont coordonnés sur le plan international, tandis que les intérêts commerciaux nationaux américains, en appliquant une expansion permanente, sont au dessus des intérêts des autres Etats. Pour réaliser cela, il faut que les autres nations et peuples soient mondialisés, c'est-à-dire, que les parties atomisées des autres pays nationaux doivent se mettre directement à la disposition de la société mondiale comme les citoyens du monde dirigé par l'élite américaine.

Sauf études des bases du problème de nationalisme et de mondialisme, dans cet article on voit le compte rendu lié aux autres

questions: peuple, nation, patriotisme, globalisme, etc. En plus, on montre aussi globalisation progressive du monde.

Etat et géopolitique

Prof. dr Milanko Zoric, Colonel en retraite

L'Etat est la principale unité géopolitique qui représente en effet un organisme géopolitique avec le territoire, les habitants et le pouvoir souverain d'Etat. Cet organisme peut être né et disparaître de façon différente dépendant de nombreux faits et circonstances.

Les cause et les conditions de la naissance d'un Etat, son avancement vera le sommet de la puissance et sa disparition de la scène historique sont nombreuses – géopolitiques, ethno-nationales, historico-naturelles, économiques, militaro-stratégiques, juridiques, politiques, culturelles, de civilisation, religieuses et autres et elles agissent particulièrement et de façon cumulative.

Organisation politico-territoriale, structure et le dispositif géopolitique d'un Etat sont complexes et dynamiques, très importantes pour sa demeure, progression, durée et disparition de la scène politique mondiale. Disparition d'un Etat comme organisation du pouvoir et le système des appareils de force (armée, police, système juridique) peut provoquer aussi disparition du peuple fondateur de l'Etat avec tout ses valeurs et sa civilisation.

Le dispositif géopolitique de tout Etat est particulier et dynamique, ayant en soi des éléments de différents types de ce dispositif (naval, continental, de transition, de tampon, demi encerclé ou encerclé, de contact, de corridors ou de midi). Il est particulièrement instable le dispositif des petits pays, faibles dans le milieu mondial. Les grandes puissances et les pays riches ont un dispositif privilégié dans le système mondial au point de vue géopolitique, tandis que les petits pays souvent dans la position néocoloniale. Certains entre ces Etats sont très vulnérables et pris par les forces de désintégration et leur perspective est incertaine dans le „nouvel ordre mondial“, fondé sur la globalisation.

Système integral de défense et de sécurité de la République Fédérale de Yougoslavie

Doc. dr Vinko Pandurevic, General de brigade

Processus de démocratisation en Serbie et en Yougoslavie a été conditionné par le besoin des grandes réformes sur le plan intérieure et les processus de globalisation et de l'intégration sur le plan extérieure. En effet, la formation et la construction du système correspondant de

défense et de sécurité de la RF de Yougoslavie, c'est-à-dire le contrôle de la politique de défense et de sécurité, est un challenge particulier. Le manque des résolutions dans ce domaine a conditionné la construction de système complètement nouveau dans le domaine de défense et de sécurité.

Dans ce travail, il faut partir de point de départ qui est – intérêts nationaux vitaux. En même temps, il faut estimer la politique de défense et de sécurité comme l'intérêt national, ainsi que l'évaluation des points de vue géopolitiques, ce que demande une nouvelle définition du code géopolitique yougoslave. Système de défense et de sécurité de Yougoslavie doit être integral, incorporé dans le système continental standardisé et compatible avec les système en Europe et dans le monde.

Zehn Jahre der Außenpolitik Rußlands

Prof. Dr. Jelica Kurjak

Im Artikel wird auf die wichtigsten Besonderheiten und Veränderungen der Außenpolitik der Russischen Föderation während der vergangenen zehn Jahren sowie auf die Bedeutung dieses großen Staates im heutigen Verhältnis der Kräfte in der internationalen Gemeinschaft hingewiesen. Es werden auch die Einstellungen des gegenwärtigen offiziellen Rußlands zu der Nationalsicherheit, der Militärdoktrin und dem Konzept seiner Außenpolitik ausführlich analysiert.

Die Autorin erörtert besonders die Einstellungen Rußlands zu der Krise auf dem Balkan und in BR Jugoslawien (Kosovo-und- etohija) als Zentralland des Balkans, welches sich in der geopolitisch und militärstrategisch wichtigen Kreuzung der Wege und Interesse der außenbalkanischen Mächte befindet. Dabei wird es auf die Einwirkung dieser Krise auf die schnelle Erstellung der drei wichtigsten Dokumente – das Konzept der Nationalsicherheit, die Militärdoktrin und das Konzept der Außenpolitik Rußlands, - welche von der russischen Staatsführung im Jahre 2000 verabschiedet wurden.

Der Balkan sei für Rußland nur ein Teil seiner europäischen Politik und der Strategie für den Mittelmeerraum, so die Autorin. Demgemäß dürften die Kleinstaaten und-völker auf dem Balkan die Solidarität, Hilfe und Alliiertenbeziehungen von den Großmächten erwarten, nur solange es im Einklang mit den Interessen dieser Mächte ist.

Die Anwendung der Szenario-Methode in der Militärorganisation

Prof. Dr. Vitimir Miladinović und Oberst Milivoje Novković

Szenario ist einer von den am häufigsten gebrauchten Termini in den Armeen der Industriestaaten. Als Methode der Vorhersagung ermöglicht Szenario den Führungsorganen zu den auf der

Expertenarbeit und Wissenschaft gegründeten wichtigen Entschlüssen zu kommen.

Die Anwendung der Szenario-Methode in der Militärorganisation und Gesellschaft wird auf Grund der Merkmale, Inhalte, Organisation, Ausarbeitung und Bewertung der Varianten der möglichen Lösungen und Formen der praktischen Anwendung in der Militärorganisation dargestellt. Durch die Szenariovarianten werden die mögliche Entwicklung der Ereignisse, die Möglichkeiten der Vermeidung der Realisierungshindernisse sowie die Anpassung des Programms an die positiv und negativ wirkenden Umstände gezeigt. Im Artikel wird besonders die Grundlage der Anwendung der SEER- und PATTERN-Methode für die Formulierung und Einstellung des Zielenstammes behandelt.

Die Szenario-Methode könnte in der Armee dafür benutzt werden, die militär-politische Situation, das Bild eines künftigen Kriegs, die Entwicklung der Strategie, der Operatik, der Taktik sowie der Kampfmittel zu erforschen. Es könnte ihre Anwendung auch in einigen kurzfristigen komplexen Aufgaben finden.

Die Methodologie der Erforschung und Entwicklung der eingebauten Führungs – und Informationssysteme

Oberst Prof. Dr. Radomir Janković

Im Artikel erörtert der Autor die Methodologie der Erforschung und Entwicklung der eingebauten Führungs – und Informationssysteme und die aus der Erforschung und Entwicklung der Waffensysteme und Militärausrüstung, besonders der Führungs– und Informationssysteme für die Arbeit in der Reelaziet, gewonnenen Erfahrungen. Die Methodologie ist auf der Computersimulation eines eingebauten Führungs- und Informationssystems sowie der größeren Systemen – einer bewaffneten bewegenden Plattform und ihrer Umgebung – gegründet.

In dieser Arbeit wird der Beispielsfall der Simulation des Führungs– und Informationssystems eines bewaffneten Schiffes der Binnenkriegsmarine dargestellt. Die Ergebnisse der dargestellten Experimente zeigen eindeutig, daß eingebaute Führungs– und Informationssystem auf die Charakteristiken der bewaffneten bewegenden Plattform einwirken würde. Die Einwirkung zeigt sich in der Herabsetzung ihrer theoretisch gegebenen mazimalwerte wegen der Unvollkommenheit der Besatzung, des Führung – und Informationssystems, seiner Subsysteme und Teile. Es wurde bestätigt,

daß der realisierte Programm bzw. Simulator ein brauchbares Softwaremittel zur Analyse und Projektierung der betreffenden Klasse der Führungs- und Informationssysteme sei. Ein solcher Simulator und die Analyse der primären Ausführung ermöglichen die Bewertung des Gesamterfolgs des Funktionierens eines Führungs-Informationssystems. Auf Grund der Analyse der sekundären Ausführung kann es erschlossen werden, welche Charakteristiken funktionskritisch seien und welche Maßnahmen ergriffen werden sollten, um die Effizienz auf die notwendige Stufe zu heben.

Das multimediale Computernetzwerk als Plattform der Führungs- und Informationssysteme

Prof. Dr. Milojko Jevtović und Oberst Desimir Baranac

Die traditionellen Computernetzwerke genügen nicht den Anforderungen der heutigen und künftigen Führungs- und Informationssysteme: großer Durchgangsumfang, hohe Übertragungsgeschwindigkeit, Arbeit in der Reellzeit, multimediale Kommunikation, gesicherte Leistungsqualität, Integration verschiedener Informations- und Verbindungssysteme.

Im Artikel wird das Modell eines multimedialen Computernetzwerkes dargestellt, welches eine Integration der Führungs-, Informations- und Verbindungssysteme ermöglicht. Es werden das Konzept, die technischen Lösungen, die Funktionsmöglichkeiten, die gewonnenen Charakteristiken und die Ergebnisse der Prüfung der Eigenschaften eines realisierten integrierten Führungs-, Informations- und Verbindungssystems erklärt. Es wird gezeigt, daß ein Computernetzwerk als Telekommunikationsplattform bzw. Mittel für die Übertragung der Sprache, des Druck- und Schrifttexts, verschiedener Daten, graphischer Materialeien, der Videoaufzeichnungen u. in der reellen Zeit benutzt werden könnte.

Die militärgeographische Lage von BR Jugoslawien

Oberst Prof. Dr. Slobodan Mišović

In diesem Artikel wird die Lage der Bundesrepublik Jugoslawien in der internationalen Gemeinschaft vom sozial-politischen, wirtschaftlichen, geostrategischen, historischen, kulturellen, militärischen und militärgeographischen Standpunkt aus erörtert. Die

militärgeographische Lage Jugoslawiens ist ungünstig und eine von den komplexesten Lagen, was die Verteidigung, Sicherheit und Empfindlichkeit betrifft. Hier werden die bedeutendsten Seiten dieser Lage erörtert: die Stelle im europäischen bzw. südeuropäischen Georaum, die Stelle in Bezug auf den wichtigsten internationalen Kommunikationen und die Position im Georaum des Balkanhalbinsels.

Naturkatastrophen und meteorologische Kriegführung

Prof. Dr. Vera Vratuša-Žunjić

In diesem Artikel versucht die Autorin die Fragen zu beantworten, in welchem Maße die Dürre, welche Jugoslawien und die benachbarten Balkanländer im Frühling und Sommer 2000 betroffen hatte, durch die Kriegshandlungen der NATO-Luftstreitkräfte verursacht wurde und ob die Anwendung der unkonventionellen Waffen zur Klimamodifikation ihre Auswirkungen auf die Globalerwärmung schon zeigt. Es wird auch für die Thesen argumentiert, daß die elektromagnetischen Waffen operativ seien, daß sie im Rahmen des US-amerikanischen Militärprogramms HAARP als Teil des Sternenkrieg-Programms weiterentwickelt würden, daß die meteorologische Kriegführung während der Bombenangriffe and die Republik Srpska begonnen worden war und daß die Dürre 2000 die unmittelbare Folgewirkung der NATO-Handlungen mit den chemischen Waffen in der Atmosphäre während des Kriegs 1999 sei.

In Schlußteil betont die Autorin die Möglichkeit, daß die Mehrheit der Menschheit sich durch die Wiederbelebung der Vereinigten Nationen für den Verbot der Militäranwendung der Technologien für die Modifikation der Naturvorgänge einsetzt. Es sollte auch die Bestimmung der Prioritäten in der Forschung und Entwicklung der neuen Technologien unter Kontrolle gestellt werden, um ihre Friedensanwendung zum Wohl der gesamten Menschheit zu sichern.

Die Landesverteidigung als Gegenstand der Propaganda

Dr. Želimir Kešetović

In der Arbeit werden der Begriff der Propaganda, ihr Verhältnis zu den ähnlichen Konzepten und die Landesverteidigung als Gegenstand der Propaganda diskutiert. Der Autor beschließt, daß die Verteidigung seit eh und je der Gegenstand der Propaganda gewesen sei, besonders nach dem Ersten Weltkrieg. Auch heutzutage widmen viele Staaten der Verteidigung eine große Aufmerksamkeit. Der Hauptträger der

Verteidigung ist meistens die Armee, genaugenommen der Generalstab oder das Verteidigungsministerium. Die informativ-propagandistische Instanzen der Armee werden als informativ-propagandistisches Subsystem in der größeren gesellschaftlichen Subsysteme als ihre Bestandteile eingefügt. Die Propaganda für die Landesverteidigung wird in jedem Staat durch die Eigenschaften des politischen Systems und seine ideologische Rechtfertigung, die Tradition und die gesellschaftlichen Grundwerte, die Sicherheits- und Verteidigungslage, die internationale Situation, die nationale, rassische, konfessionelle und wirtschaftliche (Un)homogenität der Gesellschaft, die Charakteristiken des Informations- und Verteidigungssubsystems, die Verteidigungsdoktrin usw. bedingt. Der Autor betrachtet auch die Propaganda der Verteidigung von BR Jugoslawien und schlägt die Maßnahmen zur ihre Verbesserung vor.

Der Beruf des Offiziers

Oberst Prof. Dr. Slobodan Todoric

Im Artikel wird der Beruf des Offiziers vom theoretischen und historischen Standpunkt aus behandelt. Auf Grund der theoretischen Bestimmung wird der Beruf des Offiziers durch drei wesentlichen Charakteristiken – Fachkundigkeit, Verantwortlichkeit und Gemeinschaftsgeist – bearbeitet. Auf Grund dessen glaubt der Autor, daß der Beruf des Offiziers die Grundkriterien des Professionalismus erfülle. Der Beruf des Offiziers dürfte aber nicht für einen gewöhnlichen Arbeitsplatz gehalten werden, da man es als ein Mittel zur Erreichung eines höheren Ziels betrachtet. In Augen der Öffentlichkeit sei Offizier der erteidiger des vaterlands, was ein besonderes Gefühl von Pflicht und Ehre bildet. Was die Fachkundigkeit als ein wichtiges Merkmal jedes Berufs betrifft, wird in dieser Arbeit das Hauptkennzeichen des Offizierberufs – die Gewaltführung – analysiert. Damit ist auch eine besondere gesellschaftliche Verantwortung des Offizierberufs verbunden, das Gewalt nur für die gesellschaftlich rechtfertigten Ziele zu benutzen.

Die Ausübung des Offizierberufs wird auf eine sorgfältig ausgewählte Gruppe beschränkt, derer Mitglieder wahrscheinlich weniger außerberufliche Kontakte als Mitglieder anderer Berufe haben, wobei die Trennungslinie zwischen dieser Gruppe und den Zivilisten durch die Uniforme und das Dienstgradabzeichen klar symbolisiert ist.

Es wird betont, daß die Entwicklung des Offizierberufs in Richtung der inneren Differenzierung und immer größerer Rolle der organisatorisch spezialisierten Funktionen abläuft. Diese Entwicklung

wird immerhin durch die bewußte Erhaltung und Pflege des Gefühls der Militärgemeinschaft sowie der Offizierpflicht und -ehre beschränkt.

Die Maritimstrategie der Russischen Föderation

Vizeadmiral i. R. Prof. Boško Antić

Nach dem Zerfall der Sowjetunion war das Schicksal der Kriegsmarine der ehemaligen Großmacht immer im Rahmen der Einschätzungen der militärisch-politischen Verhältnisse in der Welt erörtert worden. Wegen des Umstands, daß ein Teil der Seeküste in Besitz der Ukraine und der abgespalteten Baltikumstaaten gekommen und daß die wirtschaftslage der Streitkräfte der Russischen Föderation ungünstig gewesen war, kam es zu einer Krise auch in der Kriegsmarine. Die Einstellungen der Russischen Föderation waren unklar und man könnte nur spekulieren, ob diese Seemacht ihre Maritimstrategie und ihr Interesse für das Weltmeer, von denen ihre Sicherheit abhängt, verlassen würde.

Nach der Bekanntgabe der Militärdoktrin und des Konzepts der Nationalsicherheit wurde die Situation klarer. Es besteht aber auch weiter eine Ungewißheit über den Gebrauch und die Angaben dieses Teils der Streitkräfte der Russischen Föderation in der Zukunft, vor allem was die Entscheidung zwischen der Streitkräfte des allgemeinen Gebrauchs und der Atomwaffenstreitkräfte sowie die Verteidigung der Nationalinteressen im Weltmeer betrifft. Im Artikel werden die Stelle und Rolle der Kriegsmarine in der Militärdoktrin sowie die Strategie des Zurückkommens aufs Weltmeer behandelt.

Nationalismus und Mondialismus

Oberst i. R. Prof. Dr. Stanko Nišić

Nach einer nationalstaatlichen Organisation der Gesellschaft streben alle Völker auf einer gewissen Ebene der kulturellen und politischen Entwicklung. Diese Ebene des Gesellschaftsbewußtseins hatten die europäischen Völker bereits im Mittelalter erreicht, während der Prozeß der Staatsbildung in einigen Sippen- und Stammesgruppen noch nicht begonnen hat. Es zeigte sich, daß die nationalstaatliche Organisation der Völker noch immer die besten Möglichkeiten für Dasein und Schutz gegen die Versklavung und Okkupation von außen gibt.

Neben den Staaten nach dem ethnischen Prinzip gibt es auch Nationalstaaten, die von den unterschiedlichen, nach den Wanderungen aus verschiedenen Gründen auf einem gemeinsamen Territorium

versammelten Interessengruppen gebildet wurden. Der Beispielsfall dafür sind die Vereinigten Staaten von Amerika, deren Bevölkerung von den Einwanderern und Nachkommen der Völker aus aller Welt gebildet ist. Die USA sind deshalb eigenartig, da bei der Besiedlung dieses Kontinents man entweder leeres Land eroberte oder die Ureinwohner ausrottete. So wurde von Anfang an bei der Ansiedlern eine besondere Psychologie des Erfolgs geformt, die sich in der Laufe der Zeit auf die Ebene des Staatsexpansionismus hob. Auf Grund des bei den Amerikanern gepflegten Prinzips des Kampfs um materielle Güter wurde ein Kult des Glücks und Erfolgs des Einzelnen entwickelt, auf dem die kommerzielle Kultur der Nation gegründet ist.

Die Nationalinteressen der ethnischen Nationalstaaten werden auf der internationalen Ebene abgestimmt, während die kommerziellen US-amerikanischen Nationalinteressen durch eine ständige Expansion sich über die Interessen anderer Staaten erheben. Um dies zu verwirklichen, ist es notwendig, die anderen Nationen und Völker zu mondialisieren bzw. die atomisierten Teile der restlichen Nationalstaaten als die Weltbürger in die von der amerikanischen Nation und der Weltelite geführte Weltgesellschaft unmittelbar einzuordnen.

Neben der Erörterung der Grundsätze des gegenwärtigen Problems des Nationalismus und Mondialismus wird im Artikel ein Überblick über die mit den folgenden Begriffe verbundenen Fragen: Volk, Nation, Patriotismus, Globalismus usw. Im Schlußteil wird auch die fortschreitende Globalisierung der Welt behandelt.

Der Staat und die Geopolitik

Oberst i. R. Prof. Dr. Milanko Zorić

Der Staat ist Haupteinheit und -organismus der Geopolitik, mit dem Staatsterritorium, der ständigen Bevölkerung und der souveräne Staatsmacht. Er kann auf unterschiedliche Weisen entstehen und verschwinden, abhängig von den vielen Faktoren und Umständen. Es gibt zahlreiche und verschiedene – geopolitisch-nationale, natürlich-historische, wirtschaftliche, militärstrategische, rechtliche, politische, kulturell-zivilisatorische, religiöse, u. a. - einzel- und zusammenwirkende Gründe und Umstände für die Entstehung eines Staates, seinen Aufstieg und Niedergang.

Die politisch-territoriale Organisation, Struktur und die geopolitische Lage eines Staates sind komplexe und dynamische, für die Entstehung, den Aufstieg, die Dauer und das Verschwinden des Staates von der Weltbühne sehr wichtige Kategorien. Das Verschwinden des Staates als Organisationsform der Macht und ihrer Zwangsapparate (Armee, Polizei, Gerichte) kann auch das Verschwinden des

staatsbildenden Volks und all seiner Werte und Errungenschaften verursachen.

Die geopolitische Lage jedes Staats ist eigenartig und dynamisch und enthält oft die Elemente verschiedener Typen dieser Lage. Es kann sich um See-, Transit-, Tampon-, Kontakt-, Korridor-, Kontinental-Mittel-bzw. halb- oder völleingekreiste Lage handeln. Besonders komplex und instabil ist die Lage der kleinen und mittelgroßen Staaten im Weltzsystem. Die Großmächte und reiche Länder haben eine privilegierte Stelle in dem geopollitischen Weltsystem und der Weltordnung, während die anderen länder in einer vorwiegend untergeordneten, viele Kleinstaaten sogar in einer neokolonialen, Position sind. Einige von ihnen sind sehr verletzlich und von starken Desintegrationskräften ergriffen, so daß ihre Zukunft in der auf der Globalisierung und dem US-amerikanischen Hegemonismus gegründeten „neuen Weltordnung“ unsicher und ungewiß ist.

Das integrale Verteidigungs- und Sicherheitssystem von Bundesrepublik Jugoslawien

Generalmajor Doz. Dr. Vinko Pandurević

Die Demokratisierungsprozesse in Serbien und Jugoslawien haben das Bedürfnis nach den umfangreichen inneren Reformen und die gleichzeitigen äußeren Globalisierungs- und Integrationsvorgänge bedingt. Die Formung und Bildung eines entsprechenden Verteidigungs- und Sicherheitssystems in BR Jugoslawien stellt in solchen Umstnden eine besondere Herausforderung dar. Die Mangelhaftigkeit der bisherigen Lösungen in der Verteidigungs- und Sicherheitspolitik und der unvermeidliche Beitritt Jugoslawiens der Welt- und europäischen Integrationen verlangen ein ganz neues Verteidigungs- und Sicherheitssystem.

In der Formung der neuen Verteidigungs- und Sicherheitspolitik Jugoslawiens sollte man von den vitalen National- und Staatsinteressen ausgehen. Als Nationalinteressen sollten dabei auch die angemessene Verteidigungs- und Sicherheitspolitik sowie die Erfassung der geopolitischen Standpunkte des Verteidigungs- und Sicherheitssystems bzw. die geopolitische Neubestimmung Jugoslawiens betrachtet werden. Das Verteidigungs- und Sicherheitssystem der Bundesrepublik Jugoslawien sollte auf der inneren Ebene integral und in die europäische Sicherheitspolitik integriert bzw. mit den allgemeinen in der Welt und Europa geltenden Lösungen und Standards im Bereich der Verteidigung und Sicherheit harmonisiert sein.

Десять лет внешней политики России

Проф. д-р Елица Курьяк

В статье указывается на наиболее важные особенности и изменения во внешней политике Российской Федерации, имевшие место в течение последних десяти лет, а также на значение этого громадного государства в существующем распорядке сил в международном содружестве. Подробному анализу подвергаются и взгляды современной официальной России на национальную безопасность, военную доктрину и концепцию ее внешней политики

Особое внимание автор уделяет позициям России по вопросам, связанным с балканским кризисом и кризисом в СР Югославии (Косово и Метохия), как центральном балканском государстве, размещающемся на геополитически и военно-стратегически важном перекрестке путей и интересов внерегиональных держав. При этом, им указывается на влияние этого кризиса на три значительных документа (Концепция национальной безопасности, Военная доктрина и Концепция внешней политики России), принятых российским руководством в срочном порядке в 2000 г.

Балканы являются для России только частью ее европейской политики и частью стратегии к региону Средиземноморья, причем малые государства и народы на Балканах, делает автор вывод, могут рассчитывать на солидарность, помощь и союзничество великих держав только в том случае, если это согласуется с их интересами.

Применение метода сценария в военной организации

Проф. д-р Велимир Миладинович и Миливое Новкович, полковник

Сценарий – это один из наиболее употребляемых терминов в армиях самых развитых стран. Как метод предвидения сценарий

обеспечивает органам управления принятие важных решений, основанных на деятельности экспертов и науке.

Применение метода сценария в военной организации и обществе рассматривается на основании характеристик и содержания, организации разработки и оценки вариантов возможных решений и форм практического применения в военной организации. При помощи сценариев в вариантах показывается возможное развитие событий, возможность избежания событий, препятствующих реализации, а также приспособление программ к положительным и отрицательным условиям. Особое внимание уделяется авторами применению метода SEER и PATTERN при формулировке и установке ствола целей.

Метод сценария в армии можно использовать и для исследования военно-политической ситуации, картины будущей войны, развития стратегии, оперативного искусства и тактики, для развития средств военной техники и для отдельных краткосрочных комплексных заданий.

Методология исследования и развития встроенных командно-информационных систем

Проф. д-р Радомир Янкович, полковник

Автором рассматриваются вопросы исследования и развития встроенных командно-информационных систем и опыт, приобретенный в исследовании и развитии систем и средств вооружения и военной техники, в частности командно-информационных систем, предусмотренных для работы в реальном времени. Методология основывается на вычислительной имитации встроенной командно-информационной системы, а также и более обширных систем – вооруженной мобильной платформы и ее окружения.

В статье приводится пример имитации командно-информационной системы вооруженного корабля речной военной флотилии. Результаты проведенных экспериментов недвусмысленно показывают, что встроенная командно-информационная система влияет на характеристики вооруженной мобильной платформы. Указанное влияние сказывается на деградации их теоретических максимальных значений, вследствие несовершенности экипажа, командно-информационной системы, их подсистем и частей.

Реализованную программу-имитатор можно использовать в качестве софтвера для анализа проектирования указанного класса

командно-информационных систем. При помощи такого имитатора, анализом первичных мер характеристик можно оценить успешность функционирования командно-информационной системы, а на основании вторичных мер характеристик можно сделать вывод о ресурсах, являющихся критическими для его работы, и о мероприятиях, которые необходимо предпринять для того, чтобы его эффективность поднять на требуемый уровень.

Мультимедийная вычислительная сеть, как платформа командно-информационных систем

Проф. д-р Милойко Евтович и Десимир Баранац, полковник

Традиционные вычислительные сети являются недостаточными для потребностей нынешних и будущих командно-информационных систем (широкий пропускной диапазон, большая скорость передачи, работа в реальном времени, мультимедийная коммуникация, гарантированное качество услуг, интеграция различных информационных систем и систем связи).

В статье описывается модель мультимедийной сети, обеспечивающей интеграцию командно-коммуникационных и информационных систем. Объясняются концепции, техническое решение, функциональные возможности, достигнутые характеристики и результаты проверки характеристик одной реализованной интегрированной командно-коммуникационной информационной системы. Оказывается, что вычислительную сеть можно использовать как телекоммуникационную платформу, т. е. как трансмиссионное средство для передачи в реальном времени: речи, печатного и написанного текста, данных, графических документов, видеоизображений и под.

Военно-географическое положение Союзной Республики Югославии

Проф. д-р Слободан Мишович, полковник

Автором рассматривается положение Союзной Республики Югославии в международном содружестве с общественно-политической, экономической, геостратегической, исторической, культурно-просветительной, военной и военно-географической точек зрения. Неблагоприятное военно-географическое поло-

жение СР Югославии является одним из самых сложных с точки зрения обороны, безопасности и чувствительности. В статье рассматриваются его наиболее значительные элементы; место на Земле, как возможный общий театр военных действий; положение в геопространстве Южной Европы; положение по отношению к важнейшим международным путям сообщения; положение в пространстве Средиземноморья и положение в геопространстве Балканского полуострова.

Стихийные бедствия и „метеорологическая война“

Проф. д-р Вера Вратуша–Жунич

Автор в статье отвечает на вопрос о том, в какой мере причиной засухи, опустошившей Ягославию и окрестные страны весной и летом 2000 года, являются результатом действия авиации НАТО, и влияет ли уже на глобальное нагревание применение специального оружия для модификации климата. Также приводятся факты, подтверждающие тезис об оперативности магнитных оружий и их усовершенствовании в рамках американской программы HAARP, являющейся частью программы Звездной войны, и аргументация в пользу тезиса о том, что метеорологическая война началась в ходе бомбардировки Республики Сербской, прямо влиявшей на засуху 2000 года, после химических действий НАТО на атмосферу 1999 года.

В заключении автор подчеркивает надличие возможности, чтобы в ходе обновления Организации Объединенных Наций большинство человечества заступилось за запрет использования в военные цели техник для модификации природных процессов и за обеспечение контроля за определением приоритетных целей в исследовании и развитии новых технологий, обеспечивая таким образом их мирное применение в пользу всего человечества.

Оборона страны, как предмет пропаганды

Д-р Желимир Кешетович

В труде рассматривается понятие о пропаганде и его отношении к подобными концепциями, а также оборона страны, как предмет пропаганды. Автор делает вывод, что оборона с давних пор была предметом пропаганды, в частности после

Первой мировой войны. В настоящее время обороне страны большинство государств посвящает большое внимание. Ее центральным носителем обычно является армия (вернее, генштабы или министерства обороны). Информационно-пропагандистские ведомства армии инкорпорировались в глобальные подсистемы общества, включая и в информационно-пропагандистскую подсистему, как ее составные части. Пропаганду обороны страны в каждом государстве обуславливают характеристики политической системы и ее идеологическая рационализация, традиции и основные общественные ценности, состояние безопасности и обороны, международная ситуация, (не)однородность общества (национальная, расовая, конфессиональная, экономическая), характеристики информационной и оборонительной подсистем, доктрина обороны и т. д. Автором также рассматривается и пропаганда обороны СР Югославии и предлагаются меры по ее усовершенствованию.

Профессия офицер

Проф. д-р Слободан Тодорич, полковник

В статье рассматривается профессия офицер с теоретической и исторической точки зрения. В рамках теоретического определения профессия офицер рассматривается на фоне трех существенных характеристик, а именно: специальность, ответственность и корпоративность. На основании этого автор считает, что офицерская профессия удовлетворяет основной критерий профессионализма. Однако, офицерская профессия, учитывая ее функцию, считается и призванием, а не только профессией, ибо она является средством осуществления некоторой высшей цели (в глазах общественности офицер является защитником родины), что создает особое чувство чести и долга. Когда речь идет о специальности, как важной характеристике любой профессии, в работе анализируется главная особенность офицерской профессии – управление силой. Это связано с особой общественной ответственностью офицерской профессии – употребление силы только в общественно оправданные цели.

Занятие офицерской профессией ограничивается на внимательно выбранную группу, члены которой вероятно имеют меньше внепрофессиональных контактов, чем большинство других профессий, а линию раздвоения этой группы и гражданских лиц явно символизирует военная форма и знаки воинских званий.

Автор подчеркивает, что эволюция офицерской профессии идет в направлении внутренней дифференциации и роста роли организационно-специальной функции. Однако, она ограничивается сознательной деятельностью по сохранению и укреплению чувства воинского содружества, офицерской чести долга.

Морская стратегия Российской Федерации

Проф. Бошко Антич, контрадмирал в отставке

После развала Советского Союза судьба Военно-Морского Флота этой бывшей сверхдержавы подлежит постоянному рассмотрению в рамках оценки военно-политических отношений в мире. Часть морского побережья СССР получила Украина и отделившиеся прибалтийские республики, что вместе с экономической ситуацией в Вооруженных силах Российской Республики вызвало кризис в Военно-Морском Флоте. Положения Российской Федерации были неясными, тако что можно было только догадываться о том, покинет ли эта мощная морская держава свою морскую стратегию и заинтересованность в Мировом океане, от которых зависит ее безопасность.

После опубликования Военной доктрины и Концепции национальной безопасности ситуация стала более ясной. Однако, все еще продолжают недоумения о назначении и задачах этого вида Вооруженных сил Российской Федерации в будущем, прежде всего в связи с дилеммой: опираться на силы общего назначения и ядерные силы или на оборону национальных интересов на морях и океанах. В статье рассматривается место и роль Военно-Морского Флота в военной доктрине и стратегии возвращения на Мировой океан.

Национализм и мондиализм

Проф. д-р Станко Нишич, полковник в отставке

Национальной, вернее, государственной организации общества стремятся все народы на определенном уровне культурного и политического развития. Этого уровня общественного сознания первыми достигли европейские народы еще в средневековье, причем у некоторых родовых народов процесс создания государства еще не начался. Оказалось, что государственная, т. е. национальная организация народов

является все еще лучшей формой их существования и защиты от порабощения и оккупации внешними захватчиками и порабощателями.

Наряду с этническими государствами в мире имеются примеры создания национальных государств из различных обладающих общими интересами групп, очутившихся в ходе переселений по различным причинам на общем пространстве. Примером этому – США, в национальный состав которых входят пришельцы и потомки народов со всего мира.

Национальные интересы национальных государств согласуются в рамках международного плана, причем коммерческие американские национальные интересы путем постоянной экспансии поставляются выше интересов других государств. Для осуществления этого необходимо, чтобы другие нации и народы „мондиализировались“, т. е., нужно, чтобы атомизированные части национальных государств оставшегося мира непосредственно присоединились к мировому обществу, как граждане мира, которыми руководят американская нация и мировая элита.

Наряду с рассмотрением основных установок современной проблемы национализма и мондиализма в статье дается обзор вопросов, связанных со следующими понятиями: народ, нация, патриотизм, глобализм и т. д., вместе с рассмотрением прогрессирующей глобализации мира в завершающей части статьи.

Государство и геополитика

Проф. д-р Миланко Зорич, полковник в отставке

Государство является основной геополитической единицей и геополитическим организмом с государственной территорией, постоянным населением и суверенной государственной властью. Оно может возникать и исчезать разными способами, в зависимости от многочисленных факторов и обстоятельств. Бывают различные причины и условия становления одного государства, его подъема и исчезновения на исторической сцене – геополитические, этно-национальные, природно-исторические, экономические, военно-стратегические, юридические и политические, культурно-цивилизационные, религиозные и другие, действующие отдельно и кумулятивно.

Политическо-территориальная организация, структура и геополитическое положение одного государства являются

сложными и динамичными категориями, весьма значительными для его становления и подъема, продолжительности и исчезновения с мировой сцены. Исчезновение государства как организации власти и ее принудительных аппаратов (армия, полиция, судебные установления) может стать причиной исчезновения создавшего государство народа и всех его ценностей и достижений.

Геополитическое положение любого государства является особым и динамичным и часто содержит элементы различных типов положения (морское, континентальное и транзитное, т. е., тампон, полукружное или закругленное, контактное, коридорное и центральное положение). Особенно сложным и неустойчивым является положение малых и слабых государств в мировой системе. Великие державы и богатые страны имеют привилегированное положение в мировой геополитической системе и порятке, причем остальные страны преимущественно находятся в зависимом, а многочисленные малые страны даже в неколониалистском положении. Некоторые из них весьма уязвимы и охвачены мощными дезинтеграционными силами, а их будущее неизвестно и неустойчиво в „новом мировом порядке“, основанном на глобализации.

Интегральная система обороны и безопасности Союзной Республики Югославии

Доц. д-р Винко Пандуревич, генерал-майор

Процессами демократизации в Сербии и СР Югославии обусловлена необходимость проведения больших реформ во внутреннем плане и соответствующие процессы глобализации и интеграции во внешнем плане. А именно, оформление и строительство соответствующей системы обороны и безопасности в СРЮ, вернее, ведение политики обороны и безопасности является особым вызовом. Недостатки имеющихся решений в политике обороны и безопасности и неминуемое включение СРЮ в европейские и мировые интеграции обусловили строительство новой системы обороны и безопасности.

При оформлении новой политики обороны и безопасности СРЮ надо исходить из жизненных национальных и государственных интересов. При этом и соответствующую политику обороны и безопасности надо считать национальным интересом, также как и уточнение геополитических установок системы обороны и безопасности, т. е., определение нового

геополитического кода СР Югославии. Система обороны и безопасности СРЮ должна быть интегральной, т. е. целостной во внутреннем плане и интегрированной соответствующим способом в европейскую политику безопасности, вернее, она должна быть совместимой с общепринятыми решениями и стандартами в Европе и мире в области обороны и безопасности.

Ликовно-графички уредник
Бождар Мркоња

Језички редактор
Нада Драгишић

Преводиоци:

на енглески
Душан Исаковић

на француски
Милан В. Петковић

на немачки
Александар Сенић

на руски
Зоран Стевановић

Коректор
Љиљана Чудић

Тираж 1.600 примерака

Штампа: ВОЈНА ШТАМПАРИЈА – БЕОГРАД, Генерала Жданова 40 б

На основу мишљења Министарства за науку и технологију Републике Србије, бр. 413–00–222/95–0101,
од 19. 06. 1995. године, часопис је ослобођен пореза на промет.

УДК – Центар за војнонаучну документацију и информације (ЦВНДИ)